

مسوده

د پوهنې وزارت
د بنوونکو د روزنې لوی ریاست

عقاید شریف - ۲

کال: ۱۳۹۰ هـ. ل

08 - 12 - 2012

د کتاب خانګړې

د کتاب نوم: عقاید شریف - ۲

مؤلف:

ادبیت:

کمپوز:

روح الله شفیق، عصمت الله عمرزوی او محمد صدیق صمیم
جیزاین:

د چاپ کال: ۱۳۹۱ ه. لمزیز

چاپ خونه: د هند د ریپرو مطبعه (Repro India Ltd.)

د درسي نصاب او انکشاف کمپیټه:

دکتور اسدالله محقق، آغلی سوسن وردګ، پوهاند دکتور سید فیوم شاه باور،
بنووندوی عبدالخلیل فضلی، بنووندوی صدرالدین اشرفی، بنوونیار عبدالحق رحمتی،
بنوونمل عبدالودود شریف، بنووندوی محمد حسین محسنی او بنووندوی شاه غاسی زرمتی

د امتیاز خاوند: د بنوونکو د روزنې لوی ریاست / د پوهنې وزارت

©Copyright Reserved by TED / MoE

د چاپولو حق د امتیاز خاوند لپاره خوندی دی

د دی کتاب پلورل او پیرودل منعه دی؛ له متخلفینو سره قانوني چلند کیوې.

د یونسکو (UNICEF) او نړیوال بانک (WORLD BANK)

په مالی او تکنیکی مرسته

د کتاب مطالعه، د انسان
شخصیت بشپړوی. ساتنه یه د
مطالعه کوونکې د لوړ فرهنگ

د پوهنې د وزیر پیغام

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله و كفى و سلام على عباده الذين اصطفى و بعد:

له شک پرته چې پوهنه د ایمان لار او د پرمختګ، تمدن او انساني کمال مدارجو ته د رسیدو یوازینې وسیله ده.

په تېر او اوسيني عصر کې ټول بشري تمدنونه او پرمختیاوې د ژوند په پراخه ډګر کې د هغه نهضت او پوهنیزو نوبنستونو پایله ده چې بنوونکو او پوهانو د خپل ارزښتنم ژوند په بیه ترلاسه کري او د هفو په مرسته یې د اختراعاتو او علمي موندنو لاره د بشر پر مخ پرانیستې ده.

د تاریخي حقایقو له مخې بشري تجربې او علوم له یوه نسل خخه بل ته لیبردول کېږي او د هفو له برکته هره ورڅ د نړۍ په کچه په بیلاپیلو برخو کې حیرانونکي اختراعات او نوبنستونه رامنځته کېږي، چې د انتقال دغه ګړندي بهير او ټول پوهنیز بدلونونه بیا د بنوونکي په وسیله ترسره کېږي؛ بنوونکي په حقیقت کې د بشري تمدن بنسټګر، مخکښ او په نړۍ کې د لور انساني تربیت، پرمختګ او مدنیت د کاروان لارښود او بل خراغ بلل کېږي، خکه خو د اسلام ستر پیغمبر حضرت محمد ﷺ د بنوونکي همدغه لور موقف او دروند تولنیز دریخ ته په پام سره خپل خان بنوونکي بللي او فرمایلي یې دی (انما بعثت معلماً) یعنې له شک پرته زه د بنوونکي په توګه راپړل شوی یم.

د بنوونکي دغه ارزښتاك مقام ته په درناوي سره، د هغه د معيشتی وضعیت بنه کول او د هغه علمي ظرفیت لورپول، د معارف د پراختیا په لاره کې له جدي اړتیاواو خخه شمیرل کېږي او د پوهنې وزارت له هفو بنسټیزو لوړیتوبونو خخه دی چې د خپل مسؤولیت له مخې یې په بشپړ قاطعیت او جدیت سره تعقیبوي.

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنی وزارت د خپل اسلامي او ملي رسالت په درک کولو سره د هبود د اساسی قانون د احکامو او د معارف د پراختیایي تګلارې په رنا کې هڅه کوي خو د هبود د پوهنی نظام د ودې او هرارخیزې پراختیا په موخه بنستیزې او اغیزمنې چارې ترسره کړي.

د بسوونکي روزنې، بسوونیز نصاب او مصؤن تعليمي چاپریال د چمتو کولو په دریو مهمو برخو کې د پوهنی بیارغونه چې په خپل وار سره د بسوونخیو او نورو بسوونیزو بنستیونو ټولو مادی ارتیاوو ته څواب وايی او همدارنګه په معنوی لحاظ د علمپالو، وطن دوستو او مسلمانو انسانانو په توګه د زده کوونکو د شخصیت د متوازنې ودې لپاره د معنوی او سالمې علمي فضا په رامنځته کولو کې کارنده ونډه اخلي، چې د پوهنی وزارت په لوړیتوبونو کې څای لري.

د لوی خدای په مرسته، د دوستو هبودونو په مالي همکاري، د افغانستان د پوهنپال ملت په هڅو او ملاتر او د پوهنی وزارت د با احساسه کارکوونکو او درنو بسوونکو د بې دریغه سربنندنو په مې د پوهنی په ټولو برخو کې داسې کوتلي ګامونه اخیستل شوي دي چې له برکته بې د هبود په تاریخ کې د پوهنی بهیړ بې ساري پرمختګ کړي دی.

د پوهنی وزارت هڅه کوي خو د بسوونکي روزنې مؤسساتو ته له کمي او کيفي اړخه بهبود وښني چې لله الحمد د عمومي، اسلامي، تخيکي او مسلکي زده کرو او لیک لوست زده کړي تر خنګ د دارالعلمینونو لپاره د نوي نصاب چمتو کول او د هفو لپاره د نویو درسي کتابونو تأليف په دې برخه کې یوه خرگنده ارزښتمنه لاسته راورنه ده.

د دارالعلمینونو نوي تعليمي نصاب چې زموږ د ټولنې ارتیاوو ته په پام او د معاصرې پیداګوژۍ له معیارونو، اصولو او نویو لارو چارو خڅه په ګټې اخیستنې سره چمتو شوي دي، ان شاء الله چې زموږ د هبود د خوانو بسوونکو علمي ارتیاوې به پوره او پوهنیز و غونښتو ته به بې څواب ووای.

له ټولو هغو درنو پوهانو او قدر وړ استادانو خخه د زړه له کومي مننه کوم چې د دارالعلمینونو د نوي نصاب په چمتو کولو کې بې د مفرداتو او یا هم د تأليف، تصحیح او بیاکتې په برخو کې کارنده ونډه اخیستې ده.

د دارالعلمینونو د نوي نصاب د تطبیق په لاره کې ټولو درنو، با احساسه او زیارکبو استادانو ته د علیم او خبیر ذات له درباره د لازیاتو بربارو هیله کوم خود د غسې نویو پوهنیزو کړنلارو په پلي کولو سره د افغانستان د پوهنې نظام لاهم څواکمن او د علمي او تکنالوژيکي پرمختګونو د سیالی په دغه پراخ ډګر کې د نورو هېوادونو د سیالی جو ګه شي.

وَاللَّهِ وَلِي التَّوْفِيق

فاروق وردګ

د پوهنې وزیر

مختنی خبری

بسم الله الرحمن الرحيم

بنوونه او روزنه د یوې ټولنې د پرمختنگ اساسی برخه ده. چې د وخت د غونښتې او د هر هپواد ملي او نړیوالو شرایطو سره سم باید په هغه هپواد کې وده او پرمختیا ورکړل شي. دې واقعیت ته په پام کې نیولو سره اړتیا لیدل کېږي چې د هپواد د بنوونې او روزنې په سیستم کې هم بنستیز او بنیادی بدلون رامنځ ته شي. له دې کبله په نصاب کې د بدلون او انکشاف نه پرته د تغییر او ودې امکان نه لیدل کېږي. څکه نو بنوونیز نصاب د اسلامی لوړو ارزښتونو په اساس او د معاصرو علومو او فنونو پرمختنگ ته په پاملرنې د ځانګړې لوړې ټوبونو څخه باید برخمن وي. د یادولو وړ ده چې د بنوونکو د روزنې بنوونیز نصاب له ډېرې مودې راپدې خوا په یو ډول و. او د خپلو مخکینیو ارزښتونو په چوکاټ کې هغه خوځښت چې د معاصرو علومو د ودې سره یو ځائی وي د پام وړ تجربې بې لړ ازمویلې. له بلې خوا په هپواد کې د ټولنیزو او اقتصادی ناخوالو لکه: بې وزلي، ناپوهی، بېسوادي له امله زموږ، هپواد د معاصرې نړۍ. له پر مختللي کاروانه وروسته پاتې شوی، نو د معاصرې نړۍ د علم او تختیک د پرمختنگ د اوستیو شرایطو په پایله کې چې کوم بدلونونه د بشري ټولنې په بیلاپیلو اړخونو کې رامنځته شوی، زموږ د هپواد لپاره هم د وروسته پاتې والي څخه د خلاصون او پرمختنگ په لور یون یو بسکاره او مبرم ضرورت بسکاري. د غسې لور انسانی آرمان او هدف ته رسپدلي بې د بنوونې او روزنې له بدلون او د نوی معارف او پوهنې له جوړولو پرته چې بنستیز اړخ بې د ماهرو تخصصي او مسلکي بنوونکو د روزل دی، ناشونې کاردي.

د همدي موخيې پر بنسته خوکاله مخکې د پوهنې وزارت د پېړکړې په اساس د وزارت د بنوونکو د روزنې په برخه کې لوی مشاوریت وپتیله چې د بنوونکو د

روزنې لپاره د نوي نصاب جوړول پیل کړي دا کار بې د کابل پوهنتون، د بنوونې او روزنې پوهنتون او د علومو اکادمي د یو شمېر بساغلو استادانو په مرسته د ورکشاپونو په دایرولو او د ځینو پرمختلليو هېوادونو د بنوونې او روزنې له سیستم نه په ګټې اخیستلو سره وکړای شول چې د خپل هېواد د ځانګړو شرایطو سره سه د بنوونکو د روزنو د موسساتو لپاره نوي تعلیمي نصاب جوړ او په بېلا بېلو رشتو کې د نویو درسي کتابونو لیکلو بهير پیل کړي.

د دغو نویو کتابونو له لیکلو خخه چې د دارالملعمنیونو د نوي تعلیمي نصاب پر بنستې لیکل شوي اصلې موخه او هدف دادې چې د محصلینو علمي او تخصصي سویه لوره او په ملي او اسلامي روحیه وروزل شي، چې په راتلونکې کې د پوهه او اګاهو بنوونکو په خبر خپل ملي او وطنی رسالت د راتلونکې نسل د بنوونې او روزنې په برخه کې په پوره ایمانداری او بریالیتوب سره سرته ورسوی.

د یادولو وړ ده چې د بنوونکو د روزنې لوی ریاست موخه یوازې د دارالملعمنیونو د نوي نصاب په چمتو کولو او د دغو نویو درسي کتابونو په لیکلو پای ته نه رسیبری، بلکې د بنوونکو د روزنې د لوی ریاست هدف دادې چې د دارالملعمنیونو د بنوونکو تخصصي سویه لوره او تجربه یې دومره زیاته شي چې له یوې خوا د لورو زده کړو زمينه ورته برابره شي او له بلې خوا د علمي سیمینارونو، ورکشاپونو او لکچرونو له لارې لازیاته عملی تجربه ترلاسه کړي.

هیله لرم زموږ د دارالملعمنیونو ګران محصلین به وکولای شي د بنکارنده زده کړي له طریقې نه، له دغو درسي کتابونو خخه چې په لیکلوکې بې له معتبرو اخچلیکونو خخه استفاده شوې زیاته څمربنوونکې ګټه ترلاسه کړي، خو د خپل هېواد راتلونکې نسل لپاره د یوه بنه عالی او مسلکي بنوونکي په توګه خپله علمي سویه لوره کړي چې د راتلونکو سمبالونکو په خاطر د زیات او د بنه خدمت جوګه شي.

په پای کې په ځای ده چې د کابل پوهنتون، بنوونې او روزنې پوهنتون، علومو اکادېمۍ له هغه شمېر بساغلو استادانو، د بنوونکو دروزنې دلوی ریاست بساغلو علمي او مسلکي غرو، طباعتی کارکوونکو، په هېواد کې د بنوونکو د روزنې هغه شمېر بساغلو استادانو، او د کتابونو د چاپولو د نصاب د بیا کتونکو د کمیسیون بساغلو غرو، بهرنیو موسساتو او اشخاصو څخه چې ددې کتابونو په چاپولو کې بې مالې مرسته کړې د زړه له کومې مننه وکړم او له لوی خدای غله څخه هغوي ته لا زیات بریالیتوبونه غواړم.

سوسن وردګ

د بنوونکو د روزنې عمومي رئيسيه
او د پوهنې وزارت د مقام ستره سلا کاره

موضوع گانی

مختنه

سرليک

1..... سریز ۵: .....

لومړی خپرکی

دانیاوو عليهم السلام بعثت

4.....	لومړی لوست: د نبی او رسول ترمنځ توپیر .....
8.....	دوهم لوست: د نبوت او سلطنت ترمنځ توپیر.....
13.....	دریم لوست: د ځینو نبیانو عليهم السلام غوروالی پر ځینو نورو باندې .....
17.....	خلورم لوست: د پیغمبرانو عليهم السلام دندې .....
24.....	پنځم لوست: د پیغمبرانو عليهم السلام د دعوت خانګرتیاوې او غوروالی .....
31.....	شپروم لوست: د پیغمبرانو عليهم السلام صفتونه .....

دوهم خپرکی

د پیغمبرانو عليهم السلام عصمت

38.....	لومړی لوست: مخکې له نبوت او وروسته له نبوت خخه عصمت .....
43.....	دوهم لوست: د حضرت آدم ﷺ عصمت .....
47.....	دریم لوست: د حضرت ابراهیم خلیل الله ﷺ عصمت .....
53.....	خلورم لوست: د حضرت یوسف ﷺ عصمت .....
59.....	پنځم لوست: د حضرت نوح ﷺ عصمت .....
64.....	شپروم لوست: د حضرت یونس ﷺ عصمت .....
69.....	اووم لوست: د حضرت محمد مصطفی ﷺ عصمت .....
74.....	اتم لوست: د حضرت محمد مصطفی ﷺ په هکله د ځینو قرآنی آیتونو تفسیر .....

دریم خپرگی

معجزه

80.....	لومړی لوست: د معجزې تعريف او ځانګړ تیاوې
85.....	دوهم لوست: له نورو خارق العاده شیانو سره د معجزې توپیر
90.....	دریم لوست: د پیغمبرانو عليهم السلام معجزې
98.....	خلورم لوست: عقلې معجزه
103.....	پنځم لوست: معجزې او دوخت له غونښتنو سره د هغو تپاو

خلورم خپرگی

د انبیا و عليهم السلام د ژوند پېښې

109.....	لومړی لوست: د انبیا وو عليهم السلام د ژوند د پېښو د ذکر حکمت
115.....	دوهم لوست: په قرآنکریم د پېښو له یادونو څخه غرضونه او موخي
122.....	دریم لوست: په قرآن کریم کې د پېښو د یادونو د تکرارولو حکمت

پنځم خپرگی

له ځینو پیغمبرانو عليهم السلام څخه د قرآن کریم انځور

130.....	لومړی لوست: د آدم عليهم السلام پیدایښت او نبوت
137.....	دوهم لوست: د حیه (ژوندی) موجوداتو په هکله د داروین نظریه
143.....	دریم لوست: حضرت نوح صلی اللہ علیہ و آله و سلیمان
149.....	خلورم لوست: حضرت ابراهیم خلیل الله صلی اللہ علیہ و آله و سلیمان
155.....	پنځم لوست: حضرت موسی صلی اللہ علیہ و آله و سلیمان
162.....	شپروم لوست: حضرت عیسی ابن مریم صلی اللہ علیہ و آله و سلیمان

شپږم خپرکي

د خاتم النبین صلی الله علیه وسلم بعثت

170.....	لومړی لوست: د حضرت محمد ﷺ بعثت او د هغه د اثبات لارې
177.....	دوهم لوست: د حضرت محمد رسول الله ﷺ خاتمیت
183.....	دریم لوست: اسلامی شریعت او د عصر او زمانی غوبښتی

اووم خپرکي

پرمغیاتو (نه لیدل کیدونکو) باندې ایمان درلودل

189.....	لومړی لوست: لوح او قلم، عرش او کرسی
196.....	دوهم لوست: روح، نفس او عقل
202.....	دریم لوست: ملایکې
208.....	خلورم لوست: جنیات (پیریان)
215.....	پنځم لوست: شیطان یا ابلیس عليه اللعنة

اټم خپرکي

په قضا او قدر باندې ایمان درلودل

222.....	لومړی لوست: د خیر او شر پر اندازه باندې ایمان درلودل
229.....	دوهم لوست: دقضا او قدر د مفاهیمو توضیح
234.....	دریم لوست: د جبریه او اختیاریه عقیدو د پیداکیدو خرنګوالي
239.....	خلورم لوست: د ارادو تسلسل (بې در بې والي)
244.....	پنځم لوست: د جبریه ۽ او عقلی او نقلی دلایل
250.....	شپږم لوست: د اختیاریه وو عقلی او نقلی دلایل

نهم خپرکي

د انسان د ژوندانه پای او د نېړی پناکیدل

258.....	لومړی لوست: د مرگ ماهیت

264.....	دوهم لوست: د قبر او برزخی نړی ماهیت
269.....	دریم لوست: د نړی د پناکیدو (قيامت) کوچنۍ نښې
274.....	خلورم لوست: د نړی د پناکیدلو (قيامت) لوېي نښې

لسم څېرګۍ

معد او بیا را ژوندي کیدل

280.....	لومړی لوست: قرآن کريم او بیا را ژوندي کیدل
287.....	دوهم لوست: د بیا را ژوندي کیدو د لزوم نور دلایل
293.....	دریم لوست: د معاد ممکن والی
298.....	خلورم لوست: د عالم منفرض کیدل

یوولسم څېرګۍ

الهي محکمہ

306.....	لومړی لوست: د انسان محکمہ او د شاهدانو ګواهی
312.....	دوهم لوست: د بنو او بدوم اعمالو محاسبه
318.....	دریم لوست: پل صرات
323.....	خلورم لوست: جنت
328.....	پنځم لوست: دوزخ

دولسم څېرګۍ

د شفاعت مساله

334.....	لومړی لوست: د شفاعت د واقعې مفهوم، توضیح
341.....	دوهم لوست: د شفاعت شرطونه، توحید او شفاعت
347.....	ماخذونه:

سويزه

الحمد لله رب العلمين وبارك الذي أبدع الموجودات بقدرته وصنع أنواع المخلوقات بعظمته و ميز كلامن العلمين بطبيعته، أحمده على ما وحه من نوره القدسي وأجزل من اشراق الضياء الحسى وأودع مصباح القوة العقلية في مشكاة القوة النظرية وأسله أن يصلى على خير بريته وأتمهم كمالاً واعظمهم اشراقاً وجلاً مهدي المؤيد بالروح الامين وعلى من ارتضى من آله واصحابه اجمعين.

لکه خرنګه چې ټول پوهېږو افغانستان یو اسلامي هیواد دی او ټول افغان ملت د د اسلام د سپیڅلی دین په معتقداتو پوره یقین او غوڅ باور لري. د اسلامي عقایدو مضمون د هیواد د معارف د درسي نصاب یوه برخه ده او د بنوونځیو او دینی مدرسو په بیلاپیلو ټولګیو کې تدریسيږي. د هیواد د دارالعلمینو د دینی علومو خانګه د نورو تحصیلی ادارو ترڅنګ د دینی علومو بنوونکي د هیواد د بنوونځیو او دینی مدرسو لپاره د خدمت په منظور چمتو کوي، حکه نو اپینه ده چې ددې خانګې محصلین د نورو دینی علومو د مضمونو ترڅنګ د اسلامي عقایدو زدکړه هم ترلاسه کري او ددې ارتیا له مخې وه چې دا مضمون ددې خانګې د دوو سمسترونو په درسي پروګرام کې خای کړل شو او دادی د هغه د دوهم سمسټر درسي کتاب د الله تعالى په مرسته او عنایت تأليف شو، دا کتاب د اسلامي عقایدو د انبیاو عليهم السلام بعثت او د ایمان د نورو رکنونو شرحي ته خانګړۍ شوی او د هغه بله برخه، چې د الله ﷺ د ذات او صفاتو شرحي ته خانګړې شوی ده د بل بیل کتاب په ترڅ کې لا د مخه تنظیم او لیکل شوې ده.

ددې کتاب محتويات په دوولسو فصلونو کې ترتیب شوی، چې د نبوت او انبیاو عليهم السلام پوري اړوندې عمده او اساسی موضوعات، د ایمان د نورو اړکانو پوري اړوندې عمده او اساسی موضوعات، لکه: روزه، قیامت، بعث، او معاد، قضاء او قدر، ملائیکې او داسې نور منصوصې او سمعی معتقدات پکې شاملېږي. د کتاب د مطالبو په ترتیب او را ټولولو کې هڅه شوی چې له معتبرو متنونو او د اسلامي عقایدو د

لومړی لاس له منابو خخه استفاده وشي او د سلف صالحو او د اهل سنت او جماعت د علماءو له نظر د هغو سمه خیزنه تر سره شي.

ددې اثر د پوره کيدلو پخاطر له پېرو مراجعو خخه ګټه اخيستل شوي او تقریباً ټول هغه معتبر مراجع، چې په عربی یا زمود په ملي ژبو په اسلامی عقایدو کې لیکل شوي او د هیواد په رسمي یا شخصی کتابتونو کې شتون لري، راغوند او هر یوه ته بې مراجعه تر سره شوه وروسته بیا په بیلابیلو مواردو کې له هغو خخه استفاده شوې او د هغو دېر مهم د مأخذونو په لست کې شامل شوي دي.

دا کتاب په نوي درسي لاره او طریقه تحقیق او تأییف شوي او په هر څېرکې بې یو شمیر درسونه راغلې دي، د درس په لومړی سر کې د درس د عنوان تر پیژندنې وروسته د هغه د تدریس هدفونه او موخي ذکر شوي او د درس په پای کې دasicی تمرینونه، چې مختلفو پوبنستو او د ټولکې دنه او بهر د دندو او فعالیتونو د سفارش درلودونکې دي، راول شوي. په ځینو ځایونو کې د تمرینونو پوبنستې پداسې بهه ځای پر ځای شوي، ترڅو محترم محصلین د نصوصو او عقیدوي مسانلو د تفسیر او خیزني پخاطر د تفاسیرو، احادیثو او اسلامی عقایدو معتبرو مراجعو ته مراجعه وکړي او بیلابیل موضوعات په مقاییسوی او د مقارنې په توګه و خیزې او له بله پلوه د ګټورو مطالبو د را ټولولو او د اکادمیکو فعالیتونو د تر سره کولو په ترڅ کې، چې د فعالو زدکړو له له سترو او مهمو هدفونو خخه شمیر کېږي، بهه او مناسبه زمینه ترلاسه شي. له فرصت خخه په ګټې اخيستنې د یادونې وړکنیم ترڅو له محترم محمد صدیق "صمیم" او خیز "غلام زاده" خخه مننه وکړم، چې ددې کتاب په اړیت، د غلطیو تصحیح، تیپ او دیزاین کې ما سره نه ستریکیدونکې او صادقانه مرسته وکړه. او په پای کې له محترمو استاذونو او مدرسیتو خخه هیله مندیم چې که بیا هم له تایپې غلطیو سره مخامنځ کېږي او یا ددې کتاب د مطالبو په تحلیل کې کومه ستونزه ویني، د خپلې بزرګواری. له مخې دې پخپله د هغه په حل او له منځه ورلو کې اقدام وکړي.

پوهاند محمد ابراهیم ابراهیمی

لومړی څېړکي

د انبیا وو علیهم السلام بعثت

لومړی لوست

د نبی او رسول ترمنځ توپیر

موخې:

1. محصلین پدې هکله پلتنه و کړی چې د نبی او رسول کلمې له کومو مصادرو خخه اخیستل شوي.
2. محصلین د نبی او رسول تعریفونه د جمهورو علماءو له نظر سره سم بیان کړئ.
3. محصلین پدې هکله د علماءو، په تیره بیا د علامه تفتازاني نظر توضیح کړي.

نبوت او رسالت

نبی د نبوت له کلمې او نبوت له (نبأ) خخه اخیستل شوي او په د خبر معنا دی، لکه خرنګه چې په مصباح کې ذکر شوي: (والنبأ مهموز: بمعنى الخبر، والجمع: انباء مثل سبب واسباب) یعنی نبأ مهموز (هغه کلمه چې د لام په مقابل کې یې همزه وي) او په همزې سره د خبر په معنا ده، چې جمع یې انباء ده. لکه سبب چې جمع یې اسباب ده. او نبی په وزن د فعل ده او نبی هم د الله تعالی له لوري خبر راوري، نو پدې صورت کې د نبوت معنا د خبر رارسيدل دي د الله تعالی له لوري و بندګانو ته او د خالق او نبی ترمنځ اړیکه د خبر او انباء یوه اړیکه ده.

رسول له رسالت خخه او رسالت له (أرسـلـ) خخه اخیستل شوي، او رسالت عبارت ده له بندګانو خخه د یوه تن له مکلف ګرځولو خخه، ترڅو خلکو ته د الله تعالی او امر او نواهي ابلاغ او ورسوی، نو رسالت د خالق، رسول او خلکو ترمنځ یوه اړیکه ده.¹

1. مصطفی سعید الخن و محی الدین دیب مستو. العیدة الاسلامية – اركانها – حفاظتها – مفسداتها. دمشق: دارالكلم الطيب، ۲۰۰۶ مخ. ۲۶۴

د نبی او رسول تعریف:

د جمهورو علماءو له نظر نبې هغه انسان دی چې په تبلیغ باندې مأمور کړل شوي وي، برابره ده چې نوی شریعت ورته وحې شوي وي یا نوی شوي، او رسول هغه انسان دی چې شریعت ورته ورکړل شوي وي او خلکو ته د هغه په تبلیغ (رسولو) باندې مأمور شوي وي.

او ځینو علماءو نبی او رسول دا سې تعریف کړي چې: رسول د الله تعالی هغه استازی دی چې د نوی او مستقل شریعت او کتاب خاوند وي، حال دا چې نبی د الله تعالی هغه استازی دی چې د الهی وحې خاوند وي، برابره ده چې د نوی شریعت او کتاب خاوند وي یا نه وي. ددې تعریفونو پر اساس هر رسول نبی دی، خو هر نبی رسول ندی، ځکه چې ځینې نبیانو ته د الله تعالی له لوري وحې شوې ده. خو نوی شریعت او کتاب له ځان سره نلري، بلکه د پخوانی پیغمبر د شریعت پیروي او تبلیغ کوي. د منطق په علم کې معمولاً د دوو کلمو ترمنځ يو له خلور ګونو نسبتونو (تساوي، تباین، خصوص او عموم مطلق او خصوص او عموم من وجهه)، خخه وجود لري، او د نبی او رسول ترمنځ، چې دوه کلمې بلل کېږي، خصوص او عموم مطلق وجود لري، پدې نسبت کې يوه ماده د اجتماع او يوه ماده د افتراق موجوده ده، د نبی او رسول د دوو کلمو ترمنځ د اجتماع ماده ټول رسولان دی، لکه: حضرت ابراهیم الله علیه السلام، حضرت موسی الله علیه السلام، حضرت محمد مصطفی الله علیه السلام او نور رسولان علیهم السلام، چې د نبی او رسول دواړو اطلاق پر هغو باندې کېږي.

او د دغو دوو کلیمو «نبی او رسول» د افتراق ماده ټول انبیاء علیهم السلام دی، لکه: حضرت یوشع الله علیه السلام، حضرت هارون الله علیه السلام او نور انبیاء علیهم السلام، چې یوازې د نبی اطلاق پر هغوي کېږي، نه د رسول.

ئېښو علمماوو بیا د نبی او رسول ګلمې مترادفې ګټلی دی او ویلې یې دی چې نبی او رسول دوه متفاوتې ګلمې دی او د یوې معنا درلودونکی دی، نو هر نبی رسول او هر رسول نبی دی، تو پیر یې یوازې د دغو ګلمو په ماده کې دی.¹

علامه سعدالدین تفتازانی په شرح العقاید السفسفیة کې د نبی او رسول په هکله داسې ویلې دی:

«والرسول انسان بعثه الله تعالى الى الخلق لتبلغ الا حکام و قدیشترط فيه الكتاب بخلاف النبي فانه اعم»²

د رسول په برخه کې د تبلیغ د شرط ګرڅولو په مورد کې ګومه ستونزه نه را منځ ته کېږي، خو د رسول د نوی کتاب د شرط ګرڅولو په هکله یو اعتراض وارد شوی او هغه دا چې د پیغمبر ﷺ د احادیثو مطابق د رسولانو علیهم السلام شمیر درې سوه او دیارلس تنه دی، حال دا چې د کتابونو او صحیفو شمیر یو سلو څلورو ته رسیږي.

1. ابراهیم البیجوری. المختار من شرح البیجوری على الجوهرة. مصر. الا دارة المركبة للمعاهد الازهرية (۱۹۹۶) مخ ۶.

2. سعدالدین تفتازانی، شرح العقاید السفسفیة، پینور، قصه خوانی، ب ت، مخ ۱۴.

پونسنج

1. د نبی او رسول کلمې له کومو مصادرو څخه مشتق او اخیستل شوي دي، توضیح بې کړئ.
2. نبی او رسول د جمهورو علماءو له نظر تعريف او د هغوي ترمنځ توپیر جوت کړئ.
3. د نبی او رسول ترمنځ د عموم او خصوص مطلق نسبت وجود لري، پدې هکله د اجتماع او افراق مادې بیان کړئ.
4. د منطق صوري د علم له نظر د دوو کلمو ترمنځ خلور ګونی نسبتونه بیان کړئ او د مضمون د استاذ په مرسته د هر یوه مثالونه د اجتماع او افراق له مادو سره بیان کړئ.
5. د نبی او رسول د تعريفونو په هکله د علامه سعدالدین تفتازاني نظر بیان کړئ؟
6. هغه اعتراض چې د نبی او رسول پر تعريفونو وارد شوي، ذکر کړئ.
7. د محصلینو له لوري باید د انبیاوو علیهم السلام او رسولانو علیهم السلام بیل بیل لستونه ترتیب کړل شي.
8. د پیغمبر ﷺ دا حادیثو مطابق د انبیاوو علیهم السلام او رسولانو علیهم السلام شمیر خو دي. دقیقاً بې و خیرئ.
9. پدې درس کې له معتبرو مراجعو او مناسبو درسي موادو څخه استفاده و کړي.

د وهم لوست

د نبوت او سلطنت ترمنځ توپیر

موخې

1. محصلین باید د نبوت او سلطنت په هکله تاریخ ته پام وار وي.
2. محصلین باید د نبوت او سلطنت ترمنځ خلور ګونی توپیرونه توضیح کړي.
3. محصلین باید پدې هکله د قرآنکریم آیتونه بیان کړي.

که چیزی د انسانی ژوند تاریخ ته کتنه وشي ترو سترګو کېږي چې زیات شمیر انبیاء علیهم السلام له سلطنت سره هیڅ اړیکه نلري، پداسي حال کې چې ځینې نور انبیاء علیهم السلام بیا هم یېغمبران او هم د څلپې زمانې پاچاهان او واکمان وو، لکه حضرت داود^ع او حضرت سليمان^ع او حضرت موسی^ع.

نبوت د الله^ع په اراده او غوبښته د یوې مقدسې او سپیڅلی دندې په عنوان هغه چاته ورکول کېږي چې دغې دندې ته ټاکل شوی وي.

د لته د نبوت او سلطنت ترمنځ ځینو توپیرونو ته اشاره کېږي، چې ددغو دوو دندو ترمنځ بیلوونکې کربنه رامنځ ته کوي:

1- نبوت هغه چاته ورکول کېږي، چې مسلمان وي او دا شریفه دنده کافر نشي ترلاسه کولي، لکه خرنګه چې قرآنکریم د فرعون د کیسې په هکله داسې فرمایي:

«وَنَادَىٰ فِرْعَوْنٌ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَقُولُ مَلِكُ مِصْرَ وَهَذِهِ الْأَنْهَرُ تَجْرِي

مِنْ تَحْتِيٰ أَفَلَا تُبَصِّرُونَ^۱»

۱. د الیخروف سورت، ۵۱، آیت.

ڇباره: فرعون پخپل قوم کې غږ اوچت کړ او وې ویل: اى زما قومه! آیا د مصر پاچایي زما په لاس کې نده؟ او دا نهرونه زما ترپنبو لاندې روان دي، آیا نه ګورئ؟ د غه راز قرآن کريم له نمرود خخه، چې د ابراهيم خليل الله هم عصره وو داسي یادونه کوي:

«أَلَّمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ إِنَّهُ أَنَّهُ الْمُلْكُ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ
رَبِّيَ الَّذِي يُحِيٰ وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا أَحْيِي وَأَمِيتُ قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ
يَأْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأَتَ هَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ وَاللَّهُ لَا
يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّلِيمِينَ»¹ ڇباره: آیا نه ګورئ هغه چا ته چې له ابراهيم ﷺ سره پې د هغه د رب په هکله مکابره وکړه د هغه خه په مقابل کې چې الله تعالى هغه ته له پاچایي خخه ورکړي وه، کله چې ابراهيم ﷺ و فرمایل رب زما هغه ذات ده چې ژوندي کوي او مړه کوي، نمرود وویل: زه هم ژوندي کوم او وژل کوم، ابراهيم ﷺ و فرمایل: یقیناً الله تعالى لمر د ختيغ (شرق) له لوري راوري، نو ته هغه د لويدیغ (مغرب) له لوري راوله، پدې مهال کې نمرود مغلوبه شو او الله تعالى ظلم کونکي ډلي ته هدایت نکوي.

2- سلطنت په میراث وړل کېږي او زامنو ته رسیږي، حال دا چې نبوت په میراث نه وړل کېږي او هر چاته چې د الله تعالى اراده وشي ورکول کېږي، لکه خرنګه چې الله تعالى فرمایي:

«إِنَّ اللَّهَ أَصْطَفَى آدَمَ وَنُوحاً وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمَرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ»²

1. د البقره سورت، ۲۵۸ آيت.

2. د ال عمران سورت: ۳۳ آيت

ڇباره: اللہ تعالیٰ غوره کړ آدم ﷺ، نوح ﷺ د ابراهیم ﷺ او لاده او د عمران ﷺ او لاده د خپلی زمانی پر خلکو باندې. او فرمایي:

۱ «وَلَقَدْ أَخْتَرْنَاهُمْ عَلَىٰ عِلْمٍ عَلَىٰ الْعَالَمِينَ»

ڇباره: یقیناً موږ هغوي (بني اسرائیل) د پوهی له مخې د نورو په نسبت غوره و ګرځول.

3- لکه خرنګه چې د نبی او رسول په تعريف کې یادونه شوي نبوت په نارینه ټو پوري اختصاص لري او هيڅکله په بسخو پوري اره نه نيسی، ځکه دا دنده یو دروند بار او ستر مأموریت دی، چې بسخې بې د خپل ناز که طبیعت سره نشي او چنولی.

که چیرې د انبیاوو او رسولانو علیهم السلام تاریخ ته و کتل شي دا امر ثابتوي چې د انسانی تاریخ په ترڅ کې هیڅ یوه بسخه پیغمبره نه ووه.^۲ قرآنکریم هم دا مسئله داسې بیانه کړی ده:

«وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ فَسَأَلُوا أَهْلَ الْدِّينَ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ»^۳

ڇباره: مونږ ندی استولی مخکې له تا خخه، مګر نارینه چې وحې به مو کولی دوی لره، نو پونسته و کړئ د کتاب له خاوندانو خخه که چیرې تاسو نه پوهیږي.

خو سلطنت بیا تر بسخو پوري هم اره نيسی، لکه خرنګه چې په یمن کې یوه بسخه د بلقيس په نامه د خپلی زمانی پاچا ووه.

۱. د الدخان سورت، ۳۲ آیت.

۲. العقيدة الاسلامية، هماځه مؤلفین، ص ۲۸۴-۲۸۲.

۳. د النحل سورت، ۴۳ آیت.

او که چېرې څوک د الله تعالی پدې وینا استدلال وکړي، چې فرمایي: «و اوحينا الى ام موسى» نو دا به یو بې اساسه استدلال وي، ځکه مقصد له وحې خخه پدې مبارک آيت کې یوازې الهي امر او الہام دی، نه د هغه شرعی او اصطلاحی معنی، چې د الهي احکامو رالیېل او د هغه تبلیغ دی، او معمولاً هغه د جبرائیل امین په ذریعه پیغمبرانو علیهم السلام ته راول شوی ۵۵.

4- نبوت یوه مقدسه او سپیڅلې دنده او دسترو دنیوی او اخروی هدفونو درلودونکي ۵۵، پداسې حال کې چې سلطنت په دنیوی چارو پورې محدود دی، چې معمولاً له فریب، دوکې او تزویر سره یو ځای وي.

که چېرې پیغمبران علیهم السلام د سلاطینو پشان په دنیوی چارو مشغوله شي، نو د نبوت اساسی موخي او هدفونه معطل کېږي، که خه هم ناممکنه نده چې یو پیغمبر ﷺ په عین وخت کې یو عادل پاچا او سلطان هم وي، لکه: حضرت داؤد ﷺ او حضرت سلیمان ﷺ.^۱

۱. محمد علی صابونی. تاریخ النبیة والانبیاء، د محمد ابرار فتحی غزنوی ژباره. پېښور: دمیوند انتشارات، ۱۳۸۲، ش، ۴-۶ مخونه.

پوښتنې

1. نبوت او سلطنت د تاریخ په اوردو کې خه ډول توپیر درلوده؟ توضیح یې کړئ.
2. نبوت ولې تر کافر پوري تعلق نه نیسي؟ موضوع د غلام له نبوت سره د مقاییسي په ډول وڅیږئ.
3. بسخه ولې پیغمبره نشي کیدلی؟ د جمهورو علماءو نظر پدې هکله بیان کړئ.
4. خینې علماء، د هغو له جملې خخه قرطې پدې باور دی چې بسخه رسول نشي کیدلی خو نبی کیدلی شي او پدې هکله د مشهورو بسخو نومونه، لکه: حضرت مریم، د حضرت موسی^{صلی اللہ علیہ وسالہ و علی آله و سلم} مور او آسیه د فرعون میومن، یاد وي، دا موضوع د معتبرو مراجعو خخه په استفادې و پلته.
5. هم عصره نبیان علیهم السلام او پاچاهان د بیلو بیلو لستونو په ترڅ کې په ګوته کړئ.
6. د انبیاوو علیهم السلام او پاچاهانو ځانګړتیاوې د پرانستې (آزادې) څیړنې په ترڅ کې بیان کړئ.
7. د موضوع د لا بنه توضیح لپاره معتبرو مراجعو ته مراجعه وکړئ.

دریم ټوست

د ځینو نبیانو علیهم السلام غوروالی پر ځینو نورو باندې

موخي:

1. محصلین د یو شمیر نبیانو علیهم السلام پر ځینو نورو باندې د غوروالی په هکله قرآنی مبارک آیتونه بیان کړلی شي.
2. محصلین پدې هکله د مبارکو آیتونو د ظاهري تناقض په له منځه وړلو وتوانیري.
3. محصلین پدې هکله د آیتونو او احاديثو په پلټنه وتوانیري.

قرآنکریم پخپلو متعددو آیتونو کې په ډاګه سره ځینې انبیاء علیهم السلام پر یو شمیر نورو باندې غوره او بهتر ګنیلی دي، لکه خرنګه چې د الله تعالی دا وینا پدې هکله دلالت کوي:

«* تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ مِّنْهُمْ مَنْ كَلَمَ اللَّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ
دَرَجَتٍ وَّأَتَيْنَا عِيسَى اُبْنَ مَرِيمَ الْبَيْتَ وَأَيَّدَنَاهُ بِرُوحِ الْقُدْسِ»¹ ﴿١﴾

ڇباره: دغه پغمبران دي، چې ځینې مو پر ځینو نورو غوره ګرځولي، یو شمیر د هفو هغه دي چې الله تعالی له هفو سره خبرې کړي او د ځینو نورو درجې مو لوړې کړي دي او ورکړي دي مور عيسیٰ ﷺ زوي د مریم ته بسکاره دلایل او مضبوط کړي دي مور هغه په پاک روح «جبرائیل ﷺ» سره.

دغه راز دا قول دالله تعالی:

«وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّنَ عَلَىٰ بَعْضٍ وَّأَتَيْنَا دَأْوَدَ زَبُورًا»¹ ﴿٢﴾

1. دالېرې سورت، ۲۵۳ آیت.

ڇباره: یقیناً برتری ورکړي ده مور ځینو نبیانو ته پر ځینو نورو باندې او ورکړي دی مور داؤد عليه السلام ته کتاب «زبور».

امام مسلم پدې هکله داسې روایت کوي، چې رسول الله ﷺ فرمایلی:
 «والذى نفسي بيده لا يسمع بي احد من هؤلاء يهودى ولا نصرانى ثم لم يؤمِن بالذى ارسلت به الا ادخله النار»

ڇباره: قسم پر هغه ذات چې ژوند زما د هغه په اختیار کې دی، داسې خوک نشته چې زما دین ورته ورسیبی که یهودی وي یا نصرانی، بیا په هغه ایمان رانوری چې زه پرې استول شوی یم مګر دا چې داخل به شي دوزخ ته.

سره لدې چې له پورتیو آیتونو او حدیث شریف خخه په ډاګه د ځینو پیغمبرانو ﷺ فضیلت پر ځینو نورو باندې جو تیبی، خو بیا هم د قرآنکریم په یوه آیت کې داسې

لولو چې، «لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْ رُسُلِهِ»¹

ڇباره: مور د الله ﷺ د هیخ یوه رسول ترمنځ توپیر نکوو.

مفوسینو ددې آیت په هکله ویلی چې: پدې آیت کې د پیغمبرانو ترمنځ له توپیر خخه مقصد دا ندی چې مور د ځینو رسولانو برتری پر ځینو نورو باندې نه منو، بلکه غرض لدې آیت خخه دا دی چې مور په جدایي او بیلتوون قایل نه یو چې پر ځینو یې ایمان راورو او پر ځینو نورو باندې یې ایمان رانورو، لکه خرنګه چې یهودان او نصرانیان پداسې بیلتوون قایل وو، په یو شمیر رسولانو یې ایمان درلود، خو په ځینو نورو باندې یې ایمان نه درلود او د رسولانو په وړاندې د دوی دا تفرقه لدې قرآنی آیت خخه هم په ډاګه ترلاسه کیوی: «إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ

بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِعَضٍ

1. د البقره سورت: ۲۸۵ آیت.

وَنَكَفُرُ بِعَضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَخَذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا ﴿١﴾ أُولَئِكَ هُمُ

الْكَفِرُونَ حَقًا وَأَعْتَدْنَا لِلْكَفِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿١﴾

ژیاره: یقیناً هغه کسان چې له الله تعالی او د هغه له رسولانو خنځه انکار کوي او غواړي چې الله تعالی او د هغه رسولانو ترمنځ بیلتون راولی او وايې چې ايمان راولو په یو شمیر پیغمبرانو عليهم السلام او انکار کوو له ځینو نورو خنځه او غواړي ددې ترمنځ لاره و نیسي دا کسان همدوي دي حقيقی کافران او مور د کافرانو لپاره سپک کوونکي عذاب تیار کړي دی.²

۱. د النساء سورت، ۱۵۰-۱۵۱ آیتونه.

۲. تاریخ السیوہ والانبیاء، هماځه مؤلف. ۱۵ مخ.

پونتنې

1. هغه آیتونه چې د یو شمیر پیغمبرانو علیهم السلام پر غوروالی پر ځینو نورو باندې دلالت کوي، ذکر، ژباره او تفسیر کړئ.
2. د ځینو پیغمبرانو علیهم السلام پر ځینو نورو باندې د فضیلت په هکله خو نبوي حديثونه ذکر کړئ.
3. د «لانفرق بین احد من رسله» آیت ظاهرًا د قرآنکریم له یو شمیر نورو آیتونو سره تناقض لري، دا تناقض خه ډول له منځه وړلی شي؟
4. د شفاعت متفق علیه حدیث، چې د حضرت محمد ﷺ پر غوروالی دلالت کوي ذکر او ترجمه کړئ.
5. پدې درس کې د عقایدو او حديثو له کتابونو خنځه خه ډول استفاده کولی شي؟ هغه ته د لاس رسی د لارو چارو په هکله هم له خپلو همسنفيانو سره مشوره وکړئ؟
6. د مضمون د استاد په مرسته د اولو العزم پیغمبرانو په هکله ډله یېز (ګروپي) فعالیت تر سره کړئ.

څلورم لوست

د پیغمبرانو علیهم السلام دندې

موخي:

1. محصلین، پیغمبرانو علیهم السلام ته د انسانی تولني په اړتیا پر تشریح کولو وتوانیری.
2. محصلین باید د پیغمبرانو علیهم السلام د شپږ کونو اساسی دندو په خپړلو وتوانیری.
3. محصلین باید پدې هکله د قرآنی آیتونو په ژباره او تفسیر وتوانیری.
4. محصلین باید د هفو تولنو د وضعیت پر خیرنې وتوانیری، چې پیغمبران علیهم السلام نلري.

الله تعالى انسان د اشرف المخلوقاتو په توګه او دا حسن تقویم په بېه پیدا کړي دي او وروسته بې هفه د ځمکې پرمخ خلیفه او سردار و ګرځوو او هفه بې د خپلو کړنو په وړاندې مسئول و ګنډو، پداسې موقعیت او مسئولیت کې عقلًا لازمه ګکیل کېږي، تر خو انسان او انسانی تولنه د الهي پیغمبرانو علیهم السلام پواسطه لارښونه شي او تول هفه خه چې ور خخه غوبنټل کېږي په تفصیل سره ورته بیان او ورسول شي.

الله تعالى خپل پیغمبران علیهم السلام را واستول، تر خو لاندیخه دندې، د انسانی تولنو په وارندي وړي:

1- تر تولو لومړي د پیغمبر صلی اللہ علیہ وسالہ واتا دنده د انسانی تولني په وارندي یوه او واحد الله تعالى پیژندلو ته د هفوی لارښونه ده، د الله تعالى پیژندنه یو فطري شي ده، آن تردې چې براهینو او حجتوونو ته اړتیا نلري، لکه خرنګه چې الله تعالى پدې هکله فرمایي:

«فَأَقْمَرَ وَجْهَكَ لِلَّذِينَ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقٍ

اللَّهُ ذَلِكَ الَّذِينَ أَكْثَرُ النَّاسَ لَا يَعْلَمُونَ»¹

ڇباره: پس برابر کړه (ای محمده!) مخ خپل دین ته په داسې حال چه ما ویلی اوسي حق ته لازم و نیسي پیدایښت د الله هغه چه پیدا کړي دي (الله) خلق په هغه (پیدایښت) چه نشته له سره بدلوں پیدایښت (دین) د الله ته (او مه بې بدلوئ چه شريک ورسره پیدا کړئ) دا هم هغه دین سم دی (چه هیڅ کوردوالي په هغه کې نشته) ولیکن زیاتره خلق نه پوهیږي (په توحید د الله).

اما کله چې د عقیدې تاریخ ته ګورو، زیات شمیر ګمراه انسانان وینو چې د یوه الله پر ځای کله لمر، سپورمۍ او ستوري د معیود په توګه ګنیلی او د هغو عبادت بې کړې او کله بې ځینو حیواناتو او انسانانو ته د الوهیت حیثیت ور کړی دی، نو پدې وخت کې ده چې انسان د رسولانو علیهم السلام د راپړلوا اړتیا به درک کولی شي.²

2- د پیغمبر ﷺ بله دنده له غیبی شیانو خخه خبر ورکول دي، حکه انسان یو مادی موجود دي او په مادی نړۍ کې ژوند کوي او پرته له مادی شیانو نور شیان بې تر مشاهدې لاندې نشي راتللي، پدې خاطر د ډیرو هغو شیانو د پیژندنې په هکله، چې د طبیعت او نړۍ ترشا شتون لري، جاھل باقی پاټه کېږي، همدا ده چې د غه تشه الهي پیغمبر ﷺ ډکوي او هغه ده چې انسانی ټولنې ته د ملائیکو، پیریانو، سدرة المنتهى، کرسی، عرش، لوح، قلم، بعث، میزان، حساب، صراط، جنت، دوزخ او داسې نورو له شتون خخه خبر ورکوي او د هغه له پایلې خخه بې آکاھ ګرځوي، لکه خرنګه چې الله تعالی فرمایي:

۱. د الرؤوم سورت، ۳۰ آیت.

۲. العقيدة الاسلامية، هماځه مؤلفین، ۲۶۴-۲۶۹ مخونه.

«مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ يَمْيِزَ الْخَبِيثَ مِنَ الْطَّيِّبِ
وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَىٰ الْغَيْبِ وَلَكِنَّ اللَّهَ تَعْلَمُ مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ فَإِمْنُوا

^١ «بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ»

ژباره: نه دې الله چه پرېږدي مؤمنان په هغه حال (د اختلاط) چه یې تاسې (ای خلقو!) پر هغه تر خو چه جلا (جدا) کړي (الله) ناپاکه له پاکه خینې، او نه دې الله چه خبر کاندي تاسې په غیب باندې (چه د منافقانو تمیز دی له مخلسانو خخه) ولیکن الله غوره کوي له رسولانو خپلو خخه چه اراده و فرمابي (د غوره کولو یې) نو ايمان (يقين) ولري تاسې (ای مؤمنانو!) پر الله او رسولانو د الله، او که په ايمان (يقين) قائم پاتې اوسي! او پرهیزګاري وکړئ (له بدرو کارونو) پس دې تاسې ته اجر ډیر لوی (په جنت کې).

2- د شريعت وارندې کول او د انساني وګړو د اړیکو تنظيمول هم د پیغمبرانو عليهم السلام له دندو خخه شمیرل کېږي. انساني وګړي معمولاً د خینو عواملو تر تأثير او اغیزلاندې راخي، لکه د مال سره محبت، قرابت یا خپلوي، دوستي، کینه، د قدرت سره محبت، له شهرت سره محبت لول او داسې نور، خکه نو په تیرې او ظلم لاس پوري کوي او پدې وخت کې ده چې الهي پیغمبر صلی اللہ علیہ وسَلَّمَ ته اړتیا پیښېږي، تر خو د الهي شريعت احکام خلکو ته ورسوی او د هغه پیروي ته یې راوبولي او د دارينو نیکمرغی یې په برخه شي، لکه خونکه چې الله تعالى فرمابي: «لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا

^٢ «بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنَزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ»

1. د ال عمران سورت، ۱۷۹ آيت.

2. د الحديد سورت، ۲۵ آيت.

ژباره: خامخا په تحقیق لیرلی وه مونږ پیغمیران خپل سره له بسکاره ټ دلائلو او نازل کړي ټ مونږ له هغوي سره کتاب او میزان تله (قواعد د عدل) لپاره ددې چې ودرېږي خلک په انصاف باندې.

3- خلک یو بیلکې او قدوه حسني ته اړتیا لري او دا پیغمبران علیهم السلام دی چې دا اړتیا پوره کوي، زیات شمیر اخلاقې او سلوکې موضوعات د انسان د قاصر عقل پواسطه د درک ور ندي، پیغمبر^{صلی اللہ علیہ وسّع آنہ} د عصمت، غوره اخلاقو او د خانګړو سلوکو خاوند دی د غوره نمونې او قدوپه توګه د خلکو په وارندي واقع کېږي او هغوي لده خنځه امثال او پیروي کوي، قرآنکریم پدې هکله فرمایي:

«لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ»¹

ژباره: خامخا په تحقیق دې تاسې ته (ای ویریدونکیو) په (کار د) رسول کې اقتداء غوره نیکه.

«أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فِي هُدَىٰهُمْ أَقْتَدَهُ»².

ژباره: دغه (انبياء) هغه کسان دی چې هدایت کړي دی الله (دوی ته) نو په طریقه د دوی اقتداء و کړئ.

4- د پیغمبر^{صلی اللہ علیہ وسّع آنہ} له مهمو دندو خنځه یوه هم داده چې انسان ته اعلان و کړي، چې دی یو مکلف او مسئول موجود دی او د خپلو نیکو او بدرو اعمالو په وارندي مکافات او مجازات ترلاسه کوي او دا چې پیغمبر^{صلی اللہ علیہ وسّع آنہ} حجت قائم کړي ترڅو انسان د حساب په ورځ د بې خبری خرګندونه ونکړي، لکه خرنګه چې الله تعالى فرمایي:

1. د الاحزاب سورت، 21 آیت.

2. د الانعام سورت، ۹۰ آیت.

«رُسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لَعَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ

¹

ژیاره: (او لیېلی مو دی) رسولان چې زیوی کوونکي دی (مؤمنانو ته په جنت) او ویرونکي دی (د کفارو په جحیم) لپاره ددې چې پاتې نشي خلکو ته پر الله باندې هیڅ حجت (دلیل، عذر او بهانه) وروسته له (لیېلولو) د رسولانو، او دی الله بهه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) بهه حکمت والا چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي.

²

ژیاره: او نه یو مونږ عذاب ورکوونکي (هیڅ طائفې ته) تر هغه پورې چې ولیبو کوم رسول (چې لیاره د توحید او شریعت ورته بیان کړي).

«وَلَوْ أَنَّا أَهْلَكْنَاهُمْ بِعَذَابٍ مِّنْ قَبْلِهِ لَقَالُوا رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا

³

ژیاره: او که چیرې مونږ هلاک کړي وي دوى په عذاب سره پخوا له دغه (قرآنې یا له محمدې) نو خامخا به ویلې وي دوى اى ربه زمونږ ولې ونه لیېره تا مونږ ته یو رسول نه چې متابعت کړي وي مونږ د آیاتونو ستاسو پخوا له هغه چې ذلیل یا شرمندې شوي وي مونږ (په دنیا یا په عقبا کې).

5- د پیغمبر ﷺ له دندې خخه بله داده چې خلک له بیا را ژوندي کیدو او هفو سختیو خخه خبر کړي، چې وروسته له مرګه راخي او د خلکو پام له فانی دنیا خخه

1. د النساء سورت، ۱۶۵ آيت.

2. د الاسراء سورت، ۱۵ آيت.

3. د طه سورت، ۱۳۴ آيت.

د اخروي همیشني ژوندانه په لوري واروي¹ او ددي خو ورخو ژوند په بي ارزښتیا، چې سوا له لهو او لعب خخه بل خه ندی، هغروی بنه آګاه کړي، لکه خرنګه چې الله تعالی فرمابي:

«وَمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهُوُ وَلَعِبٌ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهُيَ الْحَيَاةُ الْوَرْدَنَةُ»²

کَانُوا يَعْلَمُونَ

زیاره: او نه دی دغه ژوندون (لې خسیس د) دنیا مګر عبث او لوبي دي او بیشکه چې دار، آخرت خامخا هم هغه دی واقعی حیات (او ژوندون) که چېږي وي دوی چې پوهیدلې. (نو نه به بي غوره کوله دنیا په اخترت).

1. تاريخ النبوة والأنبياء، هماهه مؤلف ، ۲۳ مخ.

2. د العنكبوت سورت، ۶۴ آیت.

پونتنې

1. د رسولانو علیهم السلام استول ولې د انساني تولنې د اړتیا په توګه ګټول شوي دي.
2. د پیغمبرانو علیهم السلام شپږ ګونی اساسی دندې بیان او تر بحث لاندې ونیسی.
3. د هغو ټولنو حکم چې د فترت او د رسول الله ﷺ د نشتوالي په موده کې تیرې شوي، خه دي؟ په دلیل سره یې واضح کړئ.
4. د پیغمبرانو علیهم السلام یوه دنده باید د شپږ ګونو ګروپونو په ترڅ کې وڅپل شي او پایله د تختې پر مخ ولیکل شي.
5. د دغه لوست آیتونه له معتبرو تفسیرونو خخه په ګټې اخیستې تفسیر کړي.
6. په ذهنوںو کې د درس د ټینګښت لپاره، چې له کومو فعالیتونو خخه استفاده کولی شي؟ عملاً یې تر سره کړئ.
7. د هغې ټولنې وضعیت، چې د الهی پیغمبر در لودونکې نده، خه ډول ارزیابی کړئ. پدې هکله بحث وکړئ.

پنځم لوست

د پیغمبرانو علیهم السلام د دعوت ځانګړتیاوې او غوروالې

موختې:

1. محصلین د پیغمبرانو علیهم السلام دعوت په ځانګړتیاوو او فضیلتونو پوه شي او د هغو په څېرلو باندې و توانيږي.
2. محصلین عملاً د دعوت دغه خصوصیات او ځانګړنی پخپلو سیمینارونو کې منعکس کړای شي.
3. محصلین پخپل ورځنی ژوند کې د دغه ځانګړنو په مراعت کولو و توانيږي.
4. محصلین ددې درس د قرآنی آیتونو په ژباره او تفسیر باندې و توانيږي.
5. محصلین وکولی شي ددې درس خخه په ګټې اخیستنې بنه مبلغین او دعوتکران شي.

د پیغمبرانو علیهم السلام دعوت د ځینو ځانګړنو او فضیلتونو درلودونکي دي چې په دغه زمانې مقطع کې د دینې حقایقو په رسولو کې زیات مؤثر او اغیزناک دي، که چیرې مسلمان دعوتکړ دغه خصوصیات پخپل دعوت کې په پام کې ونيسي نو خامنځا به د دعوت په کار کې پېر بریالیتوب ترلاسه کړي دغه ځانګړتیاوې او فضیلتونه په لاندې ډول دي:

- 1- د پیغمبرانو علیهم السلام دعوت پر الهي وحې تکيه لري او داسي دنده ده چې د الله تعالى له لوري دوي ته ورکړل شوي ده¹، حکه نو پیغمبران علیهم السلام له حکماوو، فلاسفه وءو، زعماؤو او مصلحینو سره نه پرتله کېږي، پدې خاطر چې دوي د علم او تجربې د ترلاسه کولو په اثر او دا چې د خپلو تولو ناسمه وضعه ګوري او

1. عفیف عبدالفتاح طباره. مع الانبیاء في القرآن الكريم. تهران نشر احسان، ۱۳۸۴ ش. ۲۷ مخ.

د تولني د اصلاح او تنظيم لپاره پڅلوا حکيمانه اعمالو لاس پوري کوي، حال دا چې پیغمبران عليهم السلام داسي ندي، بلکه الله تعالى د انساني تولني وضعیت او حالت لارښونې ته اپين ګنې او د خپل نهایي حکمت پر اساس هفوی ته پیغمبران عليهم السلام استوي، نه دا چې پیغمبران عليهم السلام پڅلوا د تولني له اجتماعي حالت خخه متأثر شوي وي، او غوبنستي وي ترڅو د ظلم، تيري او بد اخلاقې، پر ضد مبارزه وکري، الله تعالى پدې هکله فرماني:

«وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا أَكْتَبْتُ وَلَا
إِلَّا يَمَدُنُ وَلِكِنْ جَعَلْنَاهُ تُورًا نَّهَىٰ بِهِ مَنْ نَّشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَىٰ

صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ»¹

زيارة: او هم داسي (لكه چې وحې مو کړي وه نورو انبیاو ته) وحې راولېږلې مونږ تاته (ای محمده!) روح (قرآن، پونته) په امر حکم خپل سره، نه وي ته چې پوهیدې به چې خه دی کتاب او نه (پوهیدې په دې چې خه شی دی شرایع او) ايمان ولیکن ګرځولي دی مونږ دغه (روح کتاب، ايمان) داسي یوه رنډ چې سمه لياره بنیو په هغه سره چاته چې اراده و فرمایو مونږ له بندګانو خپلوا، او بیشکه ته خامخا بنو دل کوي (خلکو ته) په طرف د لياري مستقيمي برابري.

2- د پیغمبرانو عليهم السلام دعوت زياتره دې چاري ته متوجه دی، چې خلک د غير الله له عبادت خخه د یوه الله تعالى عبادت ته دعوت کړي او هفوی ته بنېي یوازینې ذات چې ګتیه او تاوان رسولي شي هماغه ذات اقدس الهي ده نه نور موجودات، لکه: بتان، لمر، سپورډۍ او داسي نور، لکه څرنګه چې الله تعالى فرماني:

1. د الشوری سورت، ۵۲ آيت.

«وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ رَلَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا»

فَأَعْبُدُونِ^۱»

ژیاره: او نه و لیږلی مونږ پخوا له تا هیڅ رسول مګر چې وحی به کوله مونږ هغه ته (داسې) چې بیشکه شان دا دی چې نشته بر حق معبد مګر زه یم (یوازې) نو بندګې کوئ تاسې زما.

3- د پیغمبرانو علیهم السلام د دعوت بله خانګړتیا او فضیلت دا دی چې د حپل دعوت په مقابل کې هیڅ شی د حق او اجوري په توګه نه غوبښته او دا اجره او حق الزرحمه بې له الله تعالى خنځه غوبښله او ددې فضیلت پر بناء وه چې پیغمبران علیهم السلام په دعوت کې له زیات اخلاق خنځه برخمن وو او هیڅ مادې طمع بې له چا خنځه نه کوله، لکه خرنګه چې الله تعالى له حضرت هو^{عليه السلام} خنځه داسې حکایت کوي:

«يَقُولُ رَلَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا عَلَى الَّذِي فَطَرَنِي أَفَلَا تَعْقِلُونَ»^۲

ژیاره: اى قومه زما نه غواړم له تاسې پر دې تبلیغ د رسالت خه اجر (مزدوری)، نه دی اجر (مزدوری) زما مګر پر هغه الله چې پیدا کړې بې یم زه، آیا نو عقل نه کوئ تاسې (چې حق له باطل او رښتن له دروغجن خنځه بیل کړئ).

او قرآنکریم له نبی کریم^{صلی الله علیه و آله و سلیمان} خنځه داسې یادونه کوي:

«قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِلَّا مَنْ شَاءَ أَنْ يَتَّخِذَ إِلَى رَبِّهِ سَبِيلًا»^۳

۱. د الانبیاء سورت، ۲۵ آیت.

۲. دهود سورت، ۵۱ آیت.

۳. د الفرقان سورت، ۵۱ آیت.

ژباره: ووايده (ای محمده دوی ته) نه غواړم زه له تاسي په دې (پیغام رسونه) هیڅ قدر اجر مزدوری مګر (غواړم ايمان راول د) هغه چا چه خوبنې ېې شي دا چې ونيسي طرف د رب خپل ته لياره (د رضاء او قرب).

«**قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا بِمِنْ أَلْتَكَلَّفِينَ**»¹

ژباره: ووايده (ای محمده! دوی ته) نه غواړم زه له تاسي په دې (قرآن یا تبليغ) خان ته هیڅ اجر او نه یم زه له تکلیف کوونکيو نه (په جورولو د قرآن کې له خانه).

4- په دعوت کې عدم تکلف هم د پیغمبرانو علیهم السلام له خصوصیاتو خخه یو خصوصیت دی، داسې چې د کلام په واپندي کولو کې هغوي له تصنع او خود ساختنکې خخه کار نه اخلي د خپلو قومونو په ژبه هر خه پرته له لفظي او معنوی تعقید خخه بیانوی، لکه خرنګه چې الله تعالى له نبی کریم ﷺ خخه داسې حکایت کوي:

«**وَمَا أَنَا بِمِنْ أَلْتَكَلَّفِينَ**»²، ژباره: زه له تکلیف کوونکو خخه نه یم.

5- پیغمبرانو علیهم السلام اخروي ژوند پر دیني ژوند باندي غوره کېلو او هميشه به ېې خلک د آخرت عذابونو او نعمتوونو ته متوجهه کول او د خپلو خبرو په واپندي کولو کې به ېې په تولو مواردو کې له حکمت او غوره موعظي خخه ګټه اخیستله، لکه خرنګه چې الله تعالى فرمایلی دی:

«**أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَنِدِلَهُمْ بِالْقِيَهِ أَحَسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهَتَّدِينَ**»³

ژباره: بلنه کوه (ای محمده! خلکو ته) لياري د رب خپل ته (چې توحید او اسلام دی) په حکمت (محکمې خبرې د قرآن) سره او په موعظه (پند) نیک سره په بنه

3. د ص سورت، ۸۶ آيت.

4. تاريخ البيو و الانبياء، هماگه مؤلف، 25-34 مخونه.

3. د الحل سورت، ۱۲۵ آيت.

ډول (طريقه) او مباحثه کوه له دوى سره په هغې (طريقې سره) چې هغه دېرې بنه وي، بیشکه چې رب ستا بنه عالم دی په هغه چا چې ګمراه شوي دي له لیاري د الله خخه او دی بنه عالم دی په لیاره موندونکو (دین ته او پر تا تش تبليغ دي).

6- پیغمبران عليهم السلام پخپل دعوت کې د خینو سیاستوالو په خیر له پېچلو او مغلقو لارو خخه، چې هدف او حقیقت پکې خلکو ته معلوم نه وي، ګټه نه اخلي، بلکې د خپل دعوت غایه او پای په ساده او روښانه تکو باندې بیانوی او هیڅ ډول پېتوالی او غموض د هغوي په خبرو او دعوت کې نه لیدل کېږي، لکه خرنګه چې دا مسئله پدې مبارک آيت کې په بنه توګه موندلی شو:

«قُلْ هَذِهِ سَبِيلٌ أَدْعُوا إِلٰيَّ اللَّهِ عَلَىٰ بَصِيرَةٌ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ»¹.

ژباره: ووايہ (ای محمدہ! دوى ته) چې دغه (ایمان او توحید) لاره زما ده چې (تینګ پرې ولارېم) بولم زه ټول خلک طرف د (توحید) د الله ته په بیان (او بسکاره دلیل) سره (هم) زه او (هم هر) هغه خوک چې متابعت پیروی کوي زما، او پاک دی الله (له شرکه او ولدہ او نورو عیيونو) او نه یم زه له شریک نیوونکیو (په الله پورې).

7- پیغمبرانو عليهم السلام پخپل دعوت کې د عقیدې او توحید تینګښت ته تر نورو ټولو زیاته توجه لوله، ځکه د پیغمبرانو عليهم السلام قومونه په بت پرستی او شرک ډیر اخته وو، پدې خاطر د توحید لور ته دعوت د هغوي د دعوت د موضوعاتو په سر کې قرار لري، لکه خرنګه چې په لاندې مبارکو آیتونو کې بې لولو:

«لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ يَقُولُمْ أَعْبُدُ وَاللَّهُ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ»²

1. د یوسف سورت، ۱۰۸ آیت

2. د الاعراف سورت، ۵۹ آیت.

ژیاره: قسم دی په تحقیق لیپلی و مونږ نوح په لوري د قوم د ده نو وویل (نوح) ای قومه زما عبادت کوئ تاسی د الله نشته تاسی ته هیخ معبد بی له دغه (الله).

«وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَنْقَوْمِ أَعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِّنْ إِلَهٍ غَيْرِهِ»^۱

ژیاره: او (لیپلی و مونږ قوم د) عاد ته (قومي) ورور د دوی هود، وویل (هود) ای قومه زما! عبادت کوئ تاسی د الله نشته تاسی ته هیخ (حق) معبد بی له الله!.

۱. د الاعراف سورت، ۶۵ آيت.

پونتنې

1. د پیغمبرانو علیهم السلام خصوصیات یا خانګړنې او فضیلتونه تحلیل او له خپلو هم ټولګیانو سره یې وڅیرئ.
2. اووه تنه له محصلینو خخه دنده لري، چې د پیغمبرانو د دعوت د خانګړتیاوو خخه د یوه خصوصیت یا خانګړنې په هکله بیل بیل سمنیارونه وارندې کړي او اپوندې خانګړتیا پکې منعکس کړي.
3. ددغه لوست آیتونه دې له معتبرو تفسیرونو خخه په استفادې سره تفسیر کړئ.
4. ددې درس موضوعات پخپلو فعالیتونو کې خه ډول منعکس کوئ؟ موضوعات بنې تمرین کړئ، ترڅو پخپل ټول عمر کې په دعوت او ویناواو کې د هفو په مرااعت کولو وتوانیږئ.

شپږم لوست

د پیغمبرانو علیهم السلام صفتونه

موخې:

1. محصلین د پیغمبرانو علیهم السلام واجبی صفتونه توضیح کړي.
2. محصلین د فطانت، صدق، تبلیغ، او امانت معنی او تعریفونه بیان کړای شي.
3. محصلین پدې هکله د قرآنی آیتونو په ژباره او تفسیر باندې و توانيږي.
4. محصلین ددې درس په پایله کې پخپلو رویو او سلوکو کې بدلون راولې او نوموري صفتونه د بشري توان او طاقت په اندازه رعایت کړي.

رسالت یو سفارت دی او رسول د الله تعالی او د هغه د بندگانو ترمنځ سفیر دی او د الهی شریعت په تبلیغ او د حق لارې ته د خلکو په لارښوونې مکلف دی، پدې اساس د رسول الله ﷺ په حق کې واجبه ده چې د بنو او نیکو صفاتو خاوند وي، ترڅو وکولی شي په خپلو واجباتو باندې بنه عمل وکړي او پخپل مأموریت کې بریالي وي، الله تعالی فرمای:

«أَلَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ تَجْعَلُ رِسَالَتَهُ»¹

زیاره: الله بنه عالم (بنه پوه) دی په هغه ځای چې بدې رسالت خپل (هلته). پیور مهم صفتونه د پیغمبر ﷺ چې پوره والي بې د هغو په شخصیت کې ضروري او واجب دی دا دی:

1- فطانت:

فطانت عبارت له ذکاوت، بیداري او هوبنیار توب خخه دی، چې د خصم د الزام او د هغه د باطلي دعوا د نقض لپاره ضروري ګټل کېږي، پیغمبر ﷺ د قیادت، بنو

1. د الانعام سورت، ۱۲۴ آیت.

اخلاقو ته د خلکو رابلل او الهی توحید او شریعت ته د دعوت دندې پرغاره لري او دغه دندې د فطانت د صفت غوبښونکي دي، لکه خرنګه چې لاندیني آیتونه د پیغمبرانو علیهم السلام د فطانت پر ثبوت باندې حکم کوي:

«وَتَلَكَ حُجَّتُنَا إِنَّا أَتَيْنَاهَا إِبْرَاهِيمَ عَلَىٰ قَوْمِهِ ۝ ..... ۱»

ژباره: او دا (چه تیر شو) دلیل زمونږ دی چې ورکړي و مونږ هغه ابراهیم ته په (مقابله د) قوم دده.

«أَلَمْ تَرِ إِلَى الَّذِي حَاجَ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ ۝ ..... ۲»

ژباره: آیا نه دی لیدلي تا (يعني ای محمده ستا علم نه دې رسیدلی قصې د) هغه سړي (نمود) ته چې جګړه (حجت بازي) پې کړي وه ابراهیم سره په (حق د) رب دده کې...

«قَالُوا يَنْوُحُ قَدْ جَدَلْتَنَا فَأَكَثَرْتَ جِدَالَنَا فَأَتَنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنْ ۝

الْصَّادِقِينَ ۝ ..... ۳»

ژباره: وویل (کفارو) ای نووhe په تحقیق جګړه دې وکړه له مونږ سره پس ډیړه دې کړه جګړه زمونږ نو راوله مونږ ته هغه عذاب چې وعده پې کوي ته له مونږ سره که پې ته له صادقانو (ربستیا ویونکو په دې وعید خپل کې).

2- صدق:

صدق یا رینستینولی له واقع سره د کلام مطابقت او سمون ته ویل کېږي. پیغمبران علیهم السلام پرته له استشناء خخه د الله تعالی له لوري خلکو ته په خبر راولو کې صادق او رینستینی دی ځکه چې پیغمبران علیهم السلام په الهی معجزو تأیید کړل

1. د الانعام سورت، ۸۳ آیت.

2. د البقره سورت، ۲۵۸ آیت.

3. د هود سورت، ۳۲ آیت.

شوي، په همدي سبب الله تعالى په هيچ وجه کاذب يا دروغجن د معجزي پواسطه نه تصدق او نه هم تأييد وي.

لاندي مبارک آيتونه د پغمبرانو عليهم السلام پر صدق بسکاره دلالت کوي:
 «وَقَالَ مُوسَىٰ يَأْفِرَّ عَوَنَ إِنِّي رَسُولٌ مِّنْ رَّبِّ الْعَالَمِينَ ۖ حَقِيقٌ عَلَىٰ أَنْ لَا

أَقُولَ عَلَىٰ اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ ۚ قَدْ جِئْتُكُمْ بِبَيِّنَاتٍ مِّنْ رَّبِّكُمْ فَأَرِسْلُ مَعِيَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ۖ»^۱

ژباره: او وویل موسی ای فرعونه! بيشکه زه رسول یم له (لوري) د رب د عالميانو، قائم ثابت لایق تینگ ولار یم پر دغه خبره چې نه وايم پر الله مگر (وايم) حق (ربتیا) په تحقیق راوري ده ما تاسي ته خرگنده (بسکاره) معجزه له (لوري د) رب ستاسي نو وليره له ما سره بنی اسرائیل (چې بې بوخمه شام ته).

«وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۖ إِنَّهُ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ۖ»^۲

ژباره: او خبرې نه کوي (محمد) له هوا (خپلې) نه دې دغه (قرآن) مگر وحی ده چې ورته ليږلی شوي ده.

3- تبليغ:

له تبليغ خخه مقصد دا دی چې پیغمبر الْعَلِيُّ په هغه خه چې مأمور شوي پرته له کشمان (پتولو) خخه خلکو ته ورسوي، که چيرې پیغمبر عليه السلام پدې صفت موصوف نه وي رسالت بې باطل گنل کېږي.

1. د الاعراف سورت، ۱۰۵-۱۰۴ آيت.

2. د السجم سورت، ۴-۳ آيت.

لاندې مبارک آیتونه پیغمبرانو علیهم السلام ته ددې صفت پر ثبوت ګواهی ورکوي:

«فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ إِلَّا أَلْبَلَغُ الْمُبِينُ»¹

ژباره: نو آیا شته پر رسولانو (بلکه نشته پرې هیڅ) مګر رسوله نسکاره (چې سمه صافه لياره خلکو ته وروښي).

«يَأَيُّهَا الرَّسُولُ بَلَغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغَتَ

رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَفَرِينَ»²

ژباره: اى رسوله (زما) ورسووه (ته ټول) هغه شي چې نازل کړي شوي دي تا ته له (جانبه د) رب ستا او که دې ونه رساوه (ټول) نو نه دې رسولی تا هیڅ پیغام د ده او الله ساتي تا له (شره د) خلکو بیشکه الله نه بنېي (سمه لاره) قوم کافرانو ته.

او بل دا چې که چیرې پیغمبر عليه السلام هغه خه پټولی چې په تبلیغ بې مأمور دي، نو تر هرڅه له مخه به د اسلام سپیڅلی پیغمبر عليه السلام هغه موارد پت کړي وو چې په هغه کې د الله تعالى تر عتاب لاندې راغلي دي، لکه د عبدالله بن ام مكتوم رض په هکله پدې

آيت کې:

«عَبَسَ وَتَوَلََّ ۖ أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَمَ»³

ژباره: وچولی (تندی) تریوو کړ (محمد) او مخ بې وګرځاوه ددې لامله (له وجهې) چې راغي ده ته پوند (عبدالله او قطع بې کړ کلام د محمد په منځ دده او د اشرفو د قريشو کې).

1. د الحل سورت، ۳۵ آيت.

2. د المائدہ سورت، ۶۷ آيت.

3. د عبس سورت، ۲-۱ آيت.

4- امانت:

د امانت صفت لکه خرنګه چې شیخ ابراهیم البیجوری هغه بیان کړي د الله تعالی له لوري له ټولو محروماتو، مکروهاتو او خلاف د اولی شیانو خنځه د پیغمبرانو علیهم السلام د ظاهر او باطن ساتلو ته ویل کېږي.

که چېرې پیغمبران علیهم السلام د امانت په صفت موصوف نه وي او د محروماتو او منهیاتو مرتكب شي، مور پدې صورت کې هم د هغوى په پیروي مکلف ګرځوي، حال دا چې الله تعالی هیڅ وخت مور د منهیاتو په تر سره کولو نه یو مکلف کړي، نو د نبیانو علیهم السلام په حق کې د امانت د صفت ثبوت واجب دی، او مور د امانت د پیغمبرانو علیهم السلام د عصمت تر عنوان لاندې هم په تفصیل سره بیانوو.¹

1. العقيدة الإسلامية، هماخده مؤلفین، ۲۹۱-۲۸۵ مخونه.

پونتنې

1. د پیغمبرانو علیهم السلام صفتونه بیان کړئ او واضح کړئ چې ولې د ددغو صفتونو ثبوت د پیغمبرانو علیهم السلام لپاره واجب دي؟
2. فطانت تعريف کړئ او بیلابیل مثالونه یې ذکر ووا یاست.
3. صدق تعريف کړئ او قرآنی آیتونه پدې هکله یاد کړئ.
4. تبیغ او امانت تعريف کړئ او پدې هکله عقلی دلایل ذکر او وڅیرئ.
5. ددغه لوست آیتونه معتبرو تفسیرونو ته په مراجعي سره تفسیر کړئ.
6. خرنګه کولی شي دغه صفتونه د انسانی توان په اندازه پخیل شخصیت کې مستقر او ټینګ کړئ؟ پدې هکله عملی تمرین وکړئ.
7. پخیلو ڈھنونو کې د دې درس د استحکام او ټینګښت لپاره له موجوده درسي موادو او وسایلو خخه استفاده وکړئ او د نومورو صفتونو د عملی کولو لپاره څانونه چمتو کړئ.

دوهم خپرکی

د پیغمبر انو عليهم السلام عصمت

لو مری لوست

مخکی له نبوت او وروسته له نبوت خخه عصمت

موخی:

1. محصلین باید د پیغمبرانو علیهم السلام حق کې د عصمت تشریح و کړای شي.
2. محصلین د کبیره (لویو) او صغیره (ورو) ګناهونو ترمنځ توپیر و کړای شي.
3. محصلین باید مخکی له نبوت او وروسته له نبوت خخه د انبیاوو علیهم السلام د عصمت په بیانولو و توانیرې.
4. محصلین باید له ناوره امراضو خخه د پیغمبرانو علیهم السلام د عصمت په هکله د معلوماتو په وړاندې کولو و توانیرې.

لکه خرنګکه چې په پخوانی درس کې یادونه وشوه، پیغمبران علیهم السلام د امانت د صفت خاوندان دی چې ددې صفت پر اساس د دوی ظاهر او باطن له ګناهونو خخه پاک دي، او له بله پلوه ئینې تیروتنې له پیغمبرانو علیهم السلام خخه تر سره شوي پدې هکله خیرنې او تفسیر ته ارتیا شته، نو د پیغمبرانو علیهم السلام ژوند په دوو پرخو کې مطالعه کوو:

- 1- مخکی له نبوت او رسالت خخه ژوند.
- 2- وروسته له نبوت او رسالت خخه ژوند.

دغه راز ګناهونه هم په دوه ډوله: کبائرو او صغایرو باندې ویشل کېږي.¹

1. العقيدة الاسلامية، هماڭە مؤلفین، ۲۵ مخ.

کاٹر - 1

کبیره یا ستری ګناوی هغه دی چې د هغو په تر سره کولو وعید (د عذاب وعده) مرتبه وي، لکه : زنا یا سود (رباء) یا دا چې د هغو په تر سره کولو حد موجود وي او یا د هغو تر سره کوونکي په فسق باندې موصوف شي او یا هم د هغو فاعل ملعون و ګنبل شي، د دغو کبیره ګناوو په سر کې له الله تعالی سره شریک ګرخول ځای لري. او ځینې صغیره ګناوی چې د مروت ضد او د خساست (سپکاوی) بسکارندوی وي هم د کبیره ګناوو په کتار کې راخي.

صغارٌ - 2

صغیره يا کوچنۍ ګناوه دی هغه چې د هغه په هکله کوم سخت وعید نه وي
وارد شوي.

د کبیره ګناوو په هکله علماء پدې سره متفق دي چې پیغمبران عليهم السلام له هغه
څخه معصوم او پاک دي، هم مخکي له نبوت څخه او هم وروسته له نبوت څخه، اما
هغه څه چې د ځینو انبیاوو عليهم السلام په هکله راغلي لکه د ابراهیم عليه السلام
درې ګونی تعریضونه، د یو قبطی سړی وژل د موسی صلی الله علیه و آله و سلم تر څیږې وروسته او داسې
نور، دا ټول معصیت یا ګناه نه وې بلکه د زلاتو له جملې څخه شمیرل کېږي او مور
دا مسئله په وروستیو درسونو کې د ځینو پیغمبرانو عليهم السلام په مورد کې بیانوو.

له نفتر انگیزه نارو غیو خخه د یغمیرانو عليهم السلام عصمت:

لدي کبله چي پيغمبران عليهم السلام د خپلي دندې پر اساس له خلکو سره نبدي او
ئينگي اريکه لري، ترخو هفوی ته د حق او رشاد لار ونبيي، نو که چيرې پيغمبر ﷺ
پداسي ناروغى اخته وي چي د خلکو د نفترت لامل و گرخى، پدې صورت کې نشي
کولى د الله تعالى مأموريت په بنه او غوره توکه تر سره کري، د عقایدو علماء د دغه

امارض د جرام او برص (پیس) ناروغی گنلی دی او بنایی پدې دوهه چوله ناروغیو کې محدود او منحصر نه وي.

خو هغه خه چې د قصصو یو شمیر اصحابو د حضرت ایوب ﷺ په هکله ذکر کړي چې گویا بدنه بې چینجیو وهلي او بد بوی ترې تللو، دا تولې بې اساسه او غلطې خبرې دی، بلکه د هغه ناروغی چې الهي ابتلاء او آزمایښت وو د نفرت ورنه و.¹ لکه څرنګه چې پیغمبران علیهم السلام له نفرت انګیزه ناروغیو خخه معصوم دی، دغه راز له لیونتوب او اورډې بیهوبنې خخه هم معصوم دی، څکه جنون یا لیونتوب او طولانی بې ہوبنې د پیغمبری د مقدسې دندې د پرمخ بیولو مانع او خنډه ګرځي. او سهرو په بلاغي اخبارو (د روایت په برخه) کې د پیغمبرانو علیهم السلام په حق کې ممنوع ده، خو په غیر بلاغي چارو او افعالو کې روا ده، لکه په لمانځه کې سهرو او داسي نور.

هیره او فراموشی هم په بلاغي چارو کې منعه ده، قولی وي او که فعلی، البته مخکې له تبلیغ د هغه، خو وروسته له تبلیغ خخه د هیرې واقع کیدل جائز دی او دا هیره د الله تعالى له لوري ده نه د شیطان په وسوسه.

له نبوت خخه مخکې او وروسته د پیغمبرانو علیهم السلام د عصمت په هکله باید وویل شي چې یو شمیر علماء پدې نظر دی چې د پیغمبرانو علیهم السلام لپاره هم مخکې له نبوت خخه او هم وروسته له نبوت خخه عصمت ثابت دی، څکه رفشار او د شخصیت خرنګوالی که خه هم مخکې له نبوت خخه وي د پیغمبر علیه السلام د دعوت په راتلونکي کې اغیزه کوي نو، پیغمبر ﷺ باید مخکې له نبوت خخه هم د پاک سیرت او نفسی سپیڅلایا خاوند وي، تر خو په نبوت کې بې د انتقاد خای پاتې نشي، لکه څرنګه چې قرآنکريم د هغوي په هکله فرمایلی دی:

1. المختار من شرح البيهgori على الجوهرة، هماخده مؤلف، ٧٦ مخ.

«وَإِنَّمَا عِنْدَنَا مِنَ الْمُصْطَفَى إِلَّا حَيَارٍ»¹

زیاره: او بیشکه دوى په نزد زمونې خامخا له غوره کړيو شویو بهترو خلکو (د زمانې چېلې) وو.

يو شمیر علماءوو ویلي دی چې پيغمبران عليهم السلام یوازې وروسته له نبوت خخه له کبیره ګناوو خخه معصوم وي، خکه پیروي له هغوي خخه وروسته له رسالت خخه مطرح کېږي او مخکې له رسالت خخه هغوي د نورو خلکو پشان دي، خو سره لدې هم د هغوي ژوند له نبوت خخه وارندي هم له عامو خلکو خخه توپیر لري.

خینو ویلي دی که چېرې يو پيغمبر^{صلی اللہ علیہ و آله و سلّم} د دین په پیروي مکلف وو، پدې صورت کې د عصمت په هکله بې کوم دليل وجود نلري، خو هغه خه چې د دوى له سیرت خخه نقل شوي هیڅ يو له پيغمبرانو عليهم السلام خخه مخکې له نبوت خخه هم د کومې ګناه مرتکب ندي ګرځیدلی.

او که چېرې هغوي د پخوانې پيغمبر^{صلی اللہ علیہ و آله و سلّم} د دین په پیروي مکلف نه وو، پدې صورت کې اصلًا د عصمت او عدم عصمت په هکله د بحث لپاره مجال نه پاته کېږي، خکه پدې حالت کې اصلًا د کوم شي په تر سره کولو مکلف نه وي، خو په عمل کې هغوي مخکې له نبوت خخه هم د ګناه مرتکب شوي ندي.²

1. د ص سورت: ۴۷ آيت.

2. تاریخ النبیة و الانبیاء، همآخه مؤلف، ۵۳-۵۵ مخونه.

پونتنی

1. د پیغمبرانو علیهم السلام په هلكه عصمت تعريف کړئ.
2. د پیغمبرانو علیهم السلام عصمت مخکې له نبوت خخه او وروسته له نبوت خخه توضیح کړئ او پدې هکله د علماءو نظری ذکر او و خیرئ.
3. له نفرت انګیزه نارو غیو خخه د پیغمبرانو علیهم السلام د عصمت په هکله خه معلومات لري؟ نوموری موضوع په تولگې کې تر بحث لاندی و نیسی.
4. آیا له انبیاوو علیهم السلام خخه سهو او هیره واقع شوې؟ که چیرې خواب مو مثبت وي دلایل او حالات بې ذکر کړئ.
5. آیا لیونتوب او او بدہ بې ہوبنی انبیاوو علیهم السلام ته پیننه شوې؟ نوموری موضوع و خیرئ.
6. د دوو بیلو ګروپونو په ترڅ کې دی د کبیره او صغیره ګناوو لست د ترتیب شي.
7. له معتبرو مراجعو او موجوده درسي موادو خخه په استفادې باید د درس د لابنه تشریح لپاره عملی استفاده وشي.

دوهه لوست

د حضرت آدم عليه السلام عصمت

موخې:

1. محصلين وکړای شي د (طه) د سورت (۱۲۱) آيت په بنه توګه ترجمه او تفسير کړي.
2. محصلين وکولی شي چې د آدم ﷺ عصمت په دلایلو سره ثابت کړي.
3. محصلين پدې هکله د مفسريني او د عقайдو د علمماوو د نظريو په خپرلو توپانېري.

لاندې آيت د حضرت آدم ﷺ په هکله دی او د مفسريني او د عقайдو د علمماوو تر زيات بحث لاندې واقع شوي:

«فَأَكَلَّا مِنْهَا فَبَدَتْ لَهُمَا سَوَاءٌ تُهْمَمَا وَطَفِقَا تَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ

وَعَصَىَ إَادَمُ رَبَّهُ وَفَعَوَىٰ ﴿١﴾ ثُمَّ أَجْتَبَهُ رَبُّهُ وَفَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَىٰ ﴿٢﴾»

ژباره: نو آدم ﷺ او بي حوا له ممنوعه وني خخه و خورل، پس بسکاره شول دوي ته عورت د دوي او دوي پر خپلو عورتونو باندې د پانو پر سريينولو پيل وکړ او آدم ﷺ له خپل رب خخه (په سهو یا تأویل سره) نافرمانی وکړه او لاره بې ورکه کړه، بیا غوره کړ دې رب د ده نو رجوع بې وکړه پرې په رحمت سره او لار بې ورته ونسودله.

ددې مبارک آيت او د آدم ﷺ د عصمت په هکله د علامه محمد علی صابوني نظرې په لنډه توګه ذکر را اخلو:

1. د طه سورت، ۱۲۱-۱۲۲ آيت.

«هغه خه چې دا مبارک آيت ورته اشاره کوي د آدم عليه السلام په حق کې معصیت ندی، بلکه له زلاتو خخه شمیرل کېږي او دا قول چې: «ثم اجتباه» هم د آدم عليه السلام په عصمت باندې دلالت کوي او له بله پلوه دا پیښه دده له نبوت خخه پخوا رامنځ ته شوې و.^۵»

ئینو پدې هکله ویلي دی چې حضرت آدم^{عليه السلام} له ممنوعه ونې خخه په هیره و خورل او دا قول د الله تعالى هم دا نظر تأییدوي:

«وَلَقَدْ عَاهَدْنَا إِلَىٰ إِدَمَ مِنْ قَبْلُ فَنَسِيَ وَلَمْ يَنْجِدْ لَهُ عَزَمًا»^۱.

زیاره: یقیناً پخوا مو له آدم^{عليه السلام} خخه عهد اخیستی وو، خو ده هغه هیر کې او مور ده لره ټینګ قصد ونه موندو.

یو شمیر نورو ویلي دی، کله چې حضرت آدم^{عليه السلام} د ونې خورل لو خخه منع کړل شو، ده فکر و کړ چې د الله تعالى مقصد له نهی خخه همدا مشخصه ونه ده، نه جنس د هغې، پدې اساس پې له بلې ونې خخه، چې د همدي ونې له جنس خخه وه و خورل او دا عمل دده له اجتهاد خخه رامنځ ته شوی وو، نه دده له پخوانی قصد او اصرار خخه، او هغه خه چې حق ته نزدې دی دا توجیه ده چې آدم^{عليه السلام} له همدي ونې خخه په هیرې او فراموشی سره و خورل او هیره له فاعل خخه د ګنایه د سقوط لامل ګرځي.

او د منار د تفسیر په لومړي ټوک، ۳۸۰ مخ کې راغلي دی چې: د آدم^{عليه السلام} د عصمت مسأله د سلفو له طریقې سره مطابق مور دې تکې ته رابولي چې نوموري موضوع د متشابهاتو له جملې خخه ده او عقل د هغه په ظاهری معنا نه تم کېږي او له بله پلوه مور ته روا ده چې ووايو، دا مخالفت دده مخکې لدې چې په نبوت میعوشت شي لده خخه صادر شوی دی.

۱. د طه سورت، ۱۱۵ آيت.

علامه قرطبي ويلى دى:

علماءو پدي کي اختلاف کړي چې حضرت آدم عليه السلام خرنګه له هېږي وني خخه و خورل چې ورڅخه منع شوي وو، پداسي حال کې چې الهي وعيد موجود وو؟ او هغه دا قول د الله تعالى دی: «فتكونا من الظالمين» خينو ويلى دی چې دوى له بلې وني خخه چې اشاره ورته نوه شوي و خورل او دا نهې ېې د دې وني جنس ته شامله نه ګنله، او خينو نورو ويلى دی چې دوى په هېږي سره له هېږي وني خخه و خورل او دا صحيح قول دی.

ابو امامه عليه السلام ويلى دی: که چيرې د بني آدم عقلونه او احلام د خلقت له پیل خخه تر نن پوري د تلې په یوه پله کې کېښودلی شي او د آدم عليه السلام عقل او حلم په بله پله کې کېښودل شي، یقیناً د آدم عليه السلام عقل به دروندوالي وکړي، الله تعالى فرمایلی دی: «ولم نجدله عزماً».

اما خينې نصوص چې د انبیا و عليهم السلام په هکله وارد شوي او لدوي خخه د یو شمیر زلاتو په وقوع دلالت کوي د صابوني د نظر پر اساس په یو له لاندینيو وجوهاتو باندي محمول دی:

- 1- هغه معصيت ندي بلکه خلاف د اولي یو فعل دی.
- 2- هغه معصيت ندي بلکه اجتهادی خطا ده «که چيرې ومنل شي چې پيغمبر ته د اجتهاد مجال شته، حال دا چې پيغمبر اجتهاد نکوي» مترجم.
- 3- که چيرې فرض کړو چې هغه مخالفت وو، نو هغه مخکي له نبوت خخه تر سره شوي دی.¹

1. تاريخ النبوة والأنبياء، هماخه مؤلف، ص ٦٢-٦٥.

پونتنې

1. د حضرت آدم صلی اللہ علیہ وسالہ و علیہ السلام په هکله قرآنی مبارک آیت په معتبرو تفسیروونو کې مطالعه کړئ.
2. د امام قرطبي نظر د نوموري آیت په هکله و خپرئ.
3. د حضرت آدم صلی اللہ علیہ وسالہ و علیہ السلام د حلم او عقل په هکله د ابو امامه نظر خه دی؟ توضیح بې کړئ.
4. د یاد شوي آیت په هکله هغه نظر، چې حق ته نبدي دی، مشخص او و خپرئ.
5. د پیغمبرانو علیهم السلام د زلاتو په مورد کې د علامه صابونی درې توجیهات مفصلًا تشریح کړئ.
6. پدې درس کې خرنګه له معتبرو مراجعو او درسي موادو خنځه ګټه اخیستل کیدای شي؟ عملاً بې د یو درسي فعالیت په ترڅ کې وښی.

دریم لوت

د حضرت ابراہیم خلیل اللہ عاصم

موخی:

1. محصلین د مړو د ژوندي کولو له کیفیت خخه، چې د ابراهیم صلی اللہ علیہ وس علیہ پواسطه ورخخه پونسته وشه، د خپلو معلوماتو په وړاندې کولو وتوانېږي.
2. محصلین پر سماوي اجرامو باندې د ابراهیم صلی اللہ علیہ وس علیہ د استدلال په بیانولو وتوانېږي.
3. محصلین د ابراهیم صلی اللہ علیہ وس علیہ له درې ګونو تعییضاتو او د هغه له مواردو خخه معلومات ترلاسه کړي.
4. محصلین پدې پوه شي حضرت ابراهیم صلی اللہ علیہ وس علیہ خپل قوم ته د قناعت ورکولو پخاطر خه ډول استدلال وکړ؟
5. محصلین د حججو او براهینو لارې چارې وکارولی شي.
6. محصلین توضیح کړلی شي چې قوي استدلال او د براهینو اقامه کول د قانع کولو یوازینې لار ده.

تولو ته بنکاره ده چې حضرت ابراهیم الکَلِيلُ د الله تعالی د ربویت، توحید او الوهیت د اثبات لپاره د داسې دلائلو او حججو خاوند وو، چې هیخ یوه دده د استدلالاتو په وارندي ونشوای کولي، ترڅو دلیل راوري، پدي هکله هینې قرآنی مبارک آيتونه ذکر کوو، چې دده د استدلال په قوت او د ټینګو حجتوتونو په وړاندې کولو دلالت کوي، خو هینو لنډه فکرو ددغو آيتونو له ظاهر خخه بل خه استنباط کړي، چې دا دی په لنډه توګه بې توضیح کوو:

الله تعالی د الانعام په سورت کې فرمایلی:

«فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ الْلَّيْلُ رَءَاءَ كَوْكَبًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَا أُحِبُّ
 الْأَفَلِينَ ٧٦ فَلَمَّا رَءَاءَ الْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَمْ
 يَهْدِنِي رَبِّي لَأُكُونَ مِنَ الْقَوْمِ الْضَّالِّينَ ٧٧ فَلَمَّا رَءَاءَ الْشَّمْسَ بَازِغَةَ قَالَ
 هَذَا رَبِّي هَذَا أَكْبَرُ فَلَمَّا أَفَلَتْ قَالَ يَنْقُومُ إِنِّي بَرِّيٌّ مِمَّا تُشْرِكُونَ ٧٨»^١.

زباره: کله چې شپه پې پياره شوه، ستوري بې وليدو، ويې ويل دا زما رب دی او کله چې ورک شو، ويې ويل، زه ورکیدونکي دوست نه گئيم، او کله چې بې سپوردمي ولidleه چې راوختله، ويې ويل: دا زما رب ده، خو کله چې چوبه شوه، ويې ويل: که چيرې مانه زما رب لارښونه ونکړي خامخا به د ګمراهانو له ډلي خخه شم، او کله چې بې لمر وليدو چې راوختو، ويې ويل: دا زما رب دی، دا غشت دی، خو کله چې بې غروب وکړ، ويې ويل: اى زما قومه زه بیزاره یم له هغه خه نه چې تاسو بې شريک ګرخوئ، یقیناً ما خپل مخ د هغه ذات طرف ته واروو چې آسمانونه او ځمکه بې پیداکړي او زه د مشرکينو له ډلي خخه نه یم.

لدي آيت خخه باید د حضرت ابراهيم الله عليه السلام په هکله د شک توهمنشي، بلکه هغه غونښل پدې طریقه خپل قوم د هغوى خطاء ته متوجه کړي، چې هیڅ شی ددغو سماوي اجرامو خخه چې د تحول او بدلون په حال کې دي، د الهیت صلاحیت نلري او ددوى تر شا یو صانع او پیداکوونکي ذات وجود لري، چې یوازې هغه د عبادت وړ او مستحق دی او بس.

د غه راز دا قول د الله تعالى چې فرمایي:

١. د الانعام سورت، ٧٦-٧٧-٧٨ آیونه.

«وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمَ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَىٰ قَالَ أَوَلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ بَلَىٰ وَلَكِنْ لَّيْطَمِينَ قَلِيلٌ قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِّنَ الظَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ أَجْعَلْ عَلَىٰ كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ أَدْعُهُنَّ يَا تَبَّانِكَ سَعِيًّا وَأَعْلَمَ أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ» ^{٣٦}

ژیاره: کله چې ابراهیم اللَّهُمَّ إِنِّي أَنَا عَبْدُكَ إِنِّي أَنَا عَبْدُكَ إِنِّي أَنَا عَبْدُكَ وویل: اى زما ربه ماته ونبیه چې خه ډول مری ژوندي کوپی، الله تعالى ورته وویل: آیا ته باور نلری؟ ابراهیم اللَّهُمَّ إِنِّي أَنَا عَبْدُكَ إِنِّي أَنَا عَبْدُكَ إِنِّي أَنَا عَبْدُكَ وویل: بلې لرم بې، لیکن غواړم زړه می بنه ډاده شي.

الله تعالى ورته وفړمایل: خلور دانې مرغان واخله، ټول یو خای کړه سره، بیاله ټولو خخه یوه ټوته د خو غرونو پرسو کېږده، بیا راوبله هغه نو په تلوار سره به تاته راشی او پوه شه چې الله تعالى غالبه او باحکمته دی.

لدي مبارک آيت خخه هم باید داسې توهם ونشي چې ګویا حضرت ابراهیم اللَّهُمَّ إِنِّي أَنَا عَبْدُكَ إِنِّي أَنَا عَبْدُكَ إِنِّي أَنَا عَبْدُكَ په شک کې واقع شوی، بلکه د ابراهیم اللَّهُمَّ إِنِّي أَنَا عَبْدُكَ هدف لدې جملې خخه: «کيف تحی الموتی» د دوهه خل ژوندي کولو له کیفیت خخه خبرتیا ترلاسه کول دی، نه د ژوندي کولو له ماهیت خخه او له همدي کله بې خپله پونښته په «کيف» سره پیل کړه او داسې بې و نه ویل چې: «اى الله آیا په دوهه خل ژوندي کولو باندې توان لری؟»، او له کیفیت خخه پونښته هغه خه دی چې د الهی صنعت له اسراوو او رازونو خخه د معلوماتو د ترلاسه کولو مینه او لیوالتیا بسکاره کوی نه دا چې پونښته په ژوندي کولو باندې د توان د اصل په هکله وي.

دغه راز د امام بخاري او مسلم روایت له هغې پیښې خخه حکایت کوی چې یو ظالم پاچا د حضرت ابراهیم اللَّهُمَّ إِنِّي أَنَا عَبْدُكَ إِنِّي أَنَا عَبْدُكَ إِنِّي أَنَا عَبْدُكَ او بې بې ساره د سفر په لاره کې حکومت درلود:

1. د البقره سورت، ۲۶۰ آیت.

«لم يكذب ابراهيم عليه السلام الا ثلاث كذبات: اثنين منهم في ذات الله، قوله، قوله،

«فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ^١»، و قوله: «بل فعل كبير هم هذا» و قال بينما هو ذات يوم

و ساره اذاتي على جبار من الجبار برة....».

زبارة: ابراهيم^{العليّه السلام} دروغ ندي ويلي، مگر په دريو خايونو کې: دوه يې د الله تعالى په ذات کې، يو پدې قول کې چې: زه ناروغه يم، بل پدې قول کې چې: بلکه د بتانو غېت بت دا کار کړي.

او دريم دا چې «يوه ورخ ابراهيم او بي بي ساره د يو ظالم پاچا په قلمرو کې راغل...».

پاتې حديث پدې ډول دې: «.... پاچا ته خبر ورکړل شو چې دلته يو تن راغلی او يوه بشکلې ميرمن هم ور سره ده، پاچا ابراهيم^{العليّه السلام} راوغونستو او لده خخه يې له ساري بي بي سره د ده د قربات به هکله پونسته وکړه، ابراهيم^{العليّه السلام} وویل دا بنسجه زما خور ده، ابراهيم^{العليّه السلام} ساري بي ته راغي او وې ويبل: که چيرې دا جابر او ظالم پوه شي چې ته زما ميرمن بې نو تا له ما خخه اخلي، خکه نو که چيرې بې له تا خخه و پونستل ته ورته ووایه چې زه د ابراهيم^{العليّه السلام} خور يم، ته په اسلام کې زما خور بې، د څمکې پر مخ سواله ما او تا خخه بل خوک مسلمان نشته ....».

کوم خاص شي چې د حضرت ابراهيم^{العليّه السلام} پر عدم عصمت دلالت وکړي په نوموري حديث کې نه ترسته ګو کېږي.

دا چې ابراهيم^{العليّه السلام} خپل قوم ته وویل:

«إِنِّي سَقِيمٌ»^٢.

1. د الصافات سورت، ٨٩ آيت

2. د الصافات سورت، ٨٩ آيت.

مقصدی دا وو چې زه بتانو ته ستاسو له عبادت کولو خخه نارو غه یم او ممکنه ده چې د انسان نارو غي جسمي وي يا روحي او نفساني، دلته بي دوهم ډول د هغې ده.

او دا چې ابراهيم الصلی اللہ علیہ وسالہ وعلیہ السلام وویل: «بل فعل کبیر هم هذا» هدف بي ور خخه یو ډول سپکاوي وو پر قوم او د قوم پر باطلو خدايانو باندي، چې د یو ډير قوي دليل په ترڅ کې بي هغوي مجاب کړل، داسي چې خرنګه تاسو د داسي خدايانو عبادت کوئ چې له خپل خان خخه دفاع نشي کولی، ان تر دې چې تاسو لدې وینا خخه په تعجب کې غور خپری چې دا کار «د بتانو ماتول» به د هغوي غټه بت کړي وي.

او د ابراهيم الصلی اللہ علیہ وسالہ وعلیہ السلام مقصد لدې قول چې: «انك اختي» ايماني اخوت دي، چې مرتكب بي تر مؤاخذې لاندې نه رائي، لکه خرنګه چې د پیغمبر صلی اللہ علیہ وسالہ وعلیہ السلام په یوه حدیث کې راغلي دي: «ان في المعارض لمندوحة من الكذب» يعني په تعربیض کې د دروغو یو ډول علاج دي.¹

1. تاريخ النبوة والأنبياء، هماخه مؤلف، ۶۵-۷۳ مخونه.

پونتنی

1. د ابراهیم ﷺ مقصد د مرد د ژوندی کولو د خرنگوالی په هکله خه وو؟ په مفصل ډول بې توضیح ورکړئ.
2. حضرت ابراهیم ﷺ د آسمانی اجرامو په هکله د خپل قوم د قناعت لپاره خه ډول وینا وکړه؟ موضوع په غور سره وڅیرئ.
3. هغه درې موارد، چې ابراهیم ﷺ پکې تعريض وکړ، خه ډول تحلیلوی شي. نوموری مسئله په تفصیل سره بیان کړئ.
4. د ابراهیم ﷺ درې ګونی تعريضونه د دریو بیلو بیلو ګروپونو په ترڅ کې وڅیرئ او پایلې بې یو له بل سره شريکي کړئ.
5. ابراهیم ﷺ د آسمانی اجرامو د افول (غروب) خخه ستر حجت قائم کړ، دا افول د ستورو پیژندنې د علم له نظره تر بحث لاندې ونیسي. مدارونه، افلاک، سیارې او په پای کې د هفو له منځه تلل توضیح کړئ.
6. له نمرود سره د ابراهیم ﷺ احتجاج د استاذ او معتبرو تفاسیرو په مرسته وڅیرئ.
7. د نوموری حدیث بشپړ عربی متن له صحیح البخاری یا صحیح مسلم خخه را نقل کړئ او پر تخته بې ولیکۍ.
8. د ابراهیم ﷺ د بیان او استدلال اسلوب د خپلی لارې ډیوه وکړخوئ او په علمي بحثونو کې ور خخه ګتېه واخلي.
9. نوموری درس د مناسب فعالیت له لارې په خپل ذهن کې ټینګ او څای پر څای کړئ.

څلورم لوست

د حضرت یوسف عليه السلام عصمت

موخې

1. محصلین د حضرت یوسف صلی اللہ علیہ وس ع د کیسې پر بیانولو باندې و توانیېري.
2. محصلین د یوسف صلی اللہ علیہ وس ع د بحث رامینځته کوونکی آیت په تفسیرولو و توانیېري.
3. محصلین معتبرو تفسیرونو ته مراجعه و کړي او د نوموري سورت صحیح تفسیر زده کړي.
4. محصلین د یوسف صلی اللہ علیہ وس ع د عصمت د اتو دلیلونو په بیانولو و توانیېري.
5. محصلین پدې و توانیېزې، چې د علمي فعالیتونو د تر سره کولو لاره چاره په نوموري درس کې ترلاسه کړي.

حضرت یوسف صلی اللہ علیہ وس ع د حضرت یعقوب عليه السلام زوی و، چې د خپلو ورونو د دیسیې په اثر خاھ ته وغورخوں شو او وروسته د یوې قافلې پواسطه مصر ته یورل شو او عزیز د مصر هغه په بازار کې واخیستو او پخپل کور کې یې لوی کړ. ددې پیغمبر صلی اللہ علیہ وس ع کیسه اورده ده، محصلین کولی شي هغه د یوسف په سورت کې او په معتبرو تفسیرونو کې مطالعه کړي، خو هغه خه چې مور غواړو دلته پرې بحث و کړو، دده د عصمت مسئلنه ده چې ځینو کم فکرو هغه په ناسمه توګه توجیه کړي ده، آن تردې چې ځینې تفسیرونه هم پدې هکله د ناسمه روایاتو او اسرائیلیاتو تر اغیزې لاندې راغلي دي، الله تعالی پخپل کلام کې داسې فرمایلې:

«وَلَقَدْ هَمَتْ بِهِ وَهُمْ هُنَّا لَوْلَا أَنْ رَءَاءَ بُرْهَنَ رَبِّهِ ..... ^۱»

1. د یوسف سورت، ۲۴ آیت.

ڙباره: په تحقیق سره قصد و کړه هغې سخنی د یوسف ﷺ لور ته او قصد به کړي و یوسف ﷺ د هغې پر لور که چیرې یې د خپل رب دلیل نه واي لیدلی.

د غه لنډه فکره ډله د «هم» کلمه د یوسف ﷺ په تصمیم او قصد باندی حملوي او واي چې هغه دې کار ته اقدام و کړ، ترڅو چې یې د خپل پلار تصویر ولیدو چې خپله ګوته یې تر غابن لاندې نیولي وه، وروسته بیا لدې کرنې خخه منصرف شو.

ددې ډول ناسم تفسیر په واپندي باید ووايو چې حضرت یوسف ﷺ د الله تعالى پیغمبرو، په هیڅ وجه یې دا سې ناوړه عمل ته اقدام ندی کړي او لکه خرنګه چې شیخ عبدالله بن احمد نسفي پنځیل تفسیر کې ویلي: «وَلَقَدْ هَمَتْ بِهِ» جمله د زلیخا عزم او تصمیم د یوسف ﷺ په نسبت نبی پدا سې حال کې چې د «وَهَمَ بِهَا» جمله د یوسف ﷺ قصد، چې د ده له انساني طبیعت خخه دی له ترسره کولو خخه د ډډې کولو سره سره یو طبیعی تمايل په ګوته کوي، استاد صابونی واي: د یوسف ﷺ قصد د بد نیت خخه نه و را توکیدلی او ده هیڅ اراده دې کار ته نه درلو ده، بلکه قصد او هم دده د زلیخا د تیری د دفع او د هغې د حیلې د شنایولو پخاطر او دا قول د الله تعالى چې د یوسف ﷺ وينا رانقلوی، دده په نه تصمیم دلالت کوي:

«قَالَ مَعَادَ اللَّهِ إِنَّهُ دَرَبَّ أَحَسَنَ مَثَوَىٰ إِنَّهُ دَلَّ لَا يُفْلِحُ الظَّلِمُونَ»^۱.

ڙباره: یوسف ﷺ وویل: پناه غواړم له الله تعالى خخه دا زما خاوند دی له ما سره یې بنه وکړل، یقیناً تیری کونکی خلاصی نه مومي.

1. د یوسف سورت، ۲۳ آیت.

د حضرت یوسف ﷺ د عصمت د دلایلو لنبیز:

۱- دا قول د الله تعالی چې فرمایي:

«وَأَسْتَبَقَ الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبْرِ وَالْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَّا الْبَابِ»^۱.

ژباره: او یو له بل سره ېې پیشقدمي وکړه د دروازې پر لور او خیرې کړ زلیخا د یوسف ﷺ کمیس د شا له خوا، او له دروازې سره نبډې د زلیخا له خاوند سره مخامنځ شول.

د یوسف ﷺ پر پاکي باندې بسکاره دليل دی.

۲- دا قول د الله تعالی چې فرمایي:

«قَالَ مَعَادَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّ الْحَسَنَ مَثَوَّاً إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ»^۲.

ژباره: وویل یوسف پناه نیسم په الله پوري چې بیشکه عزیز مالک خاوند زما دی چې بنه ېې کړې ده ساتنه زما نو زه به ولې خانت کوم په اهل دده کې بیشکه شان دادی چې نیکي نه مومي ظالمان چې د نیکي په خای بد کوی یا زانیان.

د یوسف ﷺ پر مقاومت او امتناع او دا چې دا کار ېې د خپل صاحب په وارندې خیانت کنهلو، دلالت کوي او دا ټول ددې پیغمبر ﷺ پر عصمت باندې بسکاره دلایل دي.

۳- دا قول د الله تعالی:

«وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا إِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبْلِ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَذِبِينَ»^۳.

«وَإِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبْرِ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ الصَّدِيقِينَ»^۴.

«فَلَمَّا رَءَا قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبْرِ قَالَ إِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ»^۵.

1. د یوسف سورت، ۲۵ آیت.

2. د یوسف سورت: ۲۳ آیت.

ڙباره: گواهی ورکوه یوه طفل د زلیخا له کورنی خخه، که چیرپی دده کمیس د منجی لخوا خیرپی شوی وي، نو زلیخا ربستیا وايی او یوسف^{اللّٰهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ} دروغجن دی (الع باذ بالله) او که چیرپی بی کمیس د شا لخوا خیرپی شوی وي نو یوسف^{اللّٰهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ} ربستیا وايی او زلیخا دروغجنه ده، نو کله چې دوى د یوسف^{اللّٰهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ} کمیس ولیدو د شا له خوا خیرپی شوی وي، د زلیخا خاوند وویل:

دا ستاسو (زلیخا) له دو کې خخه ده، یقیناً ستاسو (دبشو) دو که ستره ده.

نو د یو طفل گواهی ورکول، چې د الله تعالی په امر په خبرو و کولو راغی د یوسف^{اللّٰهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ} په برائت باندې ستر دلیل دی.

۴- دا قول د الله تعالی چې فرمایی:

«إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُحَلَّصِينَ»^{۲۶} ڙباره: یوسف^{اللّٰهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ} زمور له مخلصو بندگانو

خخه دی، دا هم د یوسف^{اللّٰهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ} پر پاکوالی باندې یینگ دلیل دی.

۵- دا قول د الله تعالی:

«قَالَ رَبِّ الْسِّجْنِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ ...»^{۲۷}

ڙباره: یوسف^{اللّٰهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ} وویل: ای زما ربه زندان ماته غوره دی، نسبت و هغه ته چې ما ورته رابولي. دا چې یوسف^{اللّٰهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ} زندان ته ددې ناروا عمل په پرتله ترجیح ورکره، پخپله بسکاره وجه ده دده پر عصمت باندې، البتہ ده اووه «7» یا نه «9» کاله په زندان کې تیرکړل.

1. د یوسف سورت، ۲۶-۲۷ آیونه.

2. د یوسف سورت، 24 آیت.

٦- دا قول د الله تعالى:

«فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ»^١.

ڇباره: الله تعالى دده دعا قبوله کړه او له د خخه ې د هغوي فریب بچ کړ او یقیناً الله تعالى اوریدونکي او عالم دی، دا چې یوسف^{اللَّٰهُمَّ} له الله تعالى خخه غوبسته کوي تر خو د هغوي پلید مکر له د خخه دفع کړي، پخپله دې کار ته دده پر عدم میلان یو دلیل دی.

٧- دا قول د الله تعالى:

«قَالَتْ فَذِلِكُنَّ الَّذِي لُمْتَنِي فِيهِ وَلَقَدْ رَأَوْدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَأَسْتَعْصَمُ

» ڇباره: د عزيز بسحې ووبل دادی هغه خه چې زه مو پکي ملامتولم او یقیناً مشغوله کړ ما هغه په خبرو اترو سره خوده چډه وکړه.
د مصر د عزيز د ميرمني دا اقرار او شهادت یوبل قوي دلیل دی، ددې جليل القدر پيغمبر^{اللَّٰهُمَّ} پر عصمت باندي.

٨- کله چې د یوسف^{اللَّٰهُمَّ} له زندان خخه د خلاصون مسأله مطرح شوه، دې له زندان خخه تر هغه پوري بهر نشو، تر خو چې په عام محضر کې ېې گناهی ثابته او قبوله شوه.^٢

١- د یوسف سورت، 34 آيت.

٢- تاریخ البوة والانبياء، هماځه مؤلف، ٧٤ ٨٢.

پوښتنې

- 1- د حضرت یوسف ﷺ کیسه د یوسف د سورت او معتبرو کتابونو خخه په استفادې په تولکۍ کې بیان کړئ.
- 2- ددې علت چې حضرت یوسف ﷺ د خپلو ورونو په فریب کې واقع شو، واضح کړئ او د حضرت یوسف ﷺ خوب د یوولسو ستورو، لمر او سپوردمی د سجدې په هکله د یعقوب ﷺ له تعییر سره سه بیان کړئ.
- 3- پر یوسف ﷺ باندې د زلیخا د تجاوز او تیری کیسه بیان کړئ او پدې هکله آیتونه ذکر کړئ.
- 4- د «ولقد همت به وهم بهالولا ان رأى برهان ريه.....» آیت د اسرائیلیاتو تر اغیزې لاندې خه ډول تفسیر شوی؟ او بیا پې صحیح تفسیر هم ولیکی.
- 5- د یوسف ﷺ د عصمت اته دلیلونه د اتوګروپونو په ترڅ کې وڅیږئ.
- 6- په ذهن کې د نوموري درس د کینولو لپاره له معتبرو کتابو او مناسبو درسي موادو خخه استفاده وکړئ.
- 7- خه ډول فعالیت د نوموري درس د استحکام په برخه کې مناسب دی؟ عملاً هغه تر سره کړئ.

پنھم لوست

د حضرت نوح ﷺ عصمت

موخي:

- 1- محصلين د حضرت نوح ﷺ ژوند په لنده توګه بيان کړي.
- 2- محصلين د حضرت نوح ﷺ په هکله قرآنی آيتونه د ډیلګۍ په ډول بيان کړي.
- 3- محصلين وکولی شي، چې د کتعان د خلاصون لپاره د حضرت نوح ﷺ د دعا مسئله و خیري.
- 4- محصلين پدې و توانېږي چې د حضرت نوح ﷺ د عصمت دلایل بيان کړي.

«إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ أَنَّ أَنذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ»¹

ڇباره: يقيناً مورب نوح ﷺ دده قوم ته واستولو، ترڅو خپل قوم ووپروي، مخکي لدې چې دردناک عذاب دوی ته راشي.

ویل کېږي چې حضرت نوح ﷺ د ځمکې پرمخ د الله تعالى لومړنی رسول دی، ځکه حضرت آدم ﷺ رسول نه، بلکه نبی و او د شفاعت په حدیث کې هم دې امر ته اشاره شوې چې خلک پس له آدم ﷺ حضرت نوح ﷺ ته مراجعه کوي او ورته وابي:

«اى نوح ﷺ تاسو د الله تعالى له لوري د ځمکې خلکوته لومړنی رسول بی»²

د نوح ﷺ کيسه په خو سورتونو کې بيان شوې ده او نوم بې د فرقان کريم په (43) څایونو کې یاد شوی دی او پوره «950» کاله بې پنچل قوم کې ژوند او دعوت کړي دی، لکه خرنګه چې الله تعالى فرمابي:

1. د نوح سورت، (۱) آيت.

2. متفق عليه.

«وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحاً إِلَى قَوْمِهِ فَلَمِنْتَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةً إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا

فَأَخَذَهُمُ الْطُوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ»¹

ژیاره: په تحقیق سره موب نوح^{علیه السلام} خپل قوم ته ولیبو، نو د رنگ بې و کې په دوی کې پنځوس کم زر کاله، ونیو هه قوم دده طوفان پداسي حال کې چې دوی ظلم کوونکي و، ځینو مفسرینو ویلى چې د هغه اشخاص شمیر، چې پر نوح^{علیه السلام} بې ایمان راوردی وو، لسو تنو ته رسیدو او ځینو نورو د هغوي شمیر «40» تنه بنو dalle دی.

خو صحیح روایت د حضرت ابن عباس^{رضی الله عنهما} دی، چې د بنخو په ګلپون د مؤمنانو شمیر بې «80» تنه بنو dalle دی. او دا اتیا «80» تنه له نوح^{علیه السلام} سره په کښتی کې سواره شول او «150» ورځې د او بو پر سر ګرځیدله او له طوفان خخه وروسته د عاشورا په ورخ د دجلی د رود په خنډه موصل «عراق» ته نېډې د «جودی» په نامه پر یو غره باندې ودریدله او د الله تعالی قضاي پای ته ورسیدله.

د حضرت نوح^{علیه السلام} د عصمت په هکله باید ووایو چې هغه د الله تعالی لومړنی رسول او د اولوالغزم پیغمبرانو علیهم السلام له جملې خخه او هیڅ ډول ګناه او معصیت لده خخه نه ده تر سره شوی.

ځینې لنډ فکره پدې نظر دي چې ګویا نوح^{علیه السلام} د خپل زوی ګنعاں د خلاصون لپاره له الله تعالی خخه وغښتل، چې هغه وژغوري پداسي حال کې چې زوی بې کافرو و، د نوموږې موضوع تفصیل پدې ډول دی، چې الله تعالی نوح^{علیه السلام} ته وعده ورکړه چې دده اهل او دده د قوم هغه شمیر افرادو ته به له غرق کیدو خخه ژغورنه ورکوي چې

1. د العنكبوت سورت، ۱۴ آیت.

ايمان بې راوري او الله تعالى هغه د كافرانو او ئالمانو په هكله له پونتى ڪولو خخه منع كري و، لكه خرنگه چې فرمائى:

«وَلَا تُخْطِبُنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُغْرِّقُونَ

ڇباره: د هغوكسانو په هكله له ما خخه پونتى مکوه چې ظلم بې كري، يقيناً هغوي غرقيري.

نوح ﷺ د هغه برداشت پر بناء چې له ڪتعان خخه بې درلود او دا چې باور بې كري و چې ڪتعان دده دين منلى او دده له اهل خخه شميرل كيبي، مگر اصلاً خو راجحه توجيه داده چې نوح ﷺ د «اھل» له ڪلمې خخه د نسيي اهل برداشت كري و او په هغه کې اولاد لوڻي خاي لري، خو وروسته بيا د وحې په ذريعه ورته جوته شوه چې مقصد له اهل خخه د دين او عقidi اهل او شريkan دي، نه د نسب لوجه ڪتعان په ظاهر کې لده سره و، خو په حقiqet کې لده خخه بيل او كافر و او بل دا چې نوح ﷺ يو انسان او د انساني او پلار والي تر عاطفي لاندې بې قرار درلود او دي عاطفي او ترحم هغه ديته اړ کړ ترخو له الله تعالى خخه وغواري چې ڪتعان له غرقيدو خخه وڦغوري، لكه خرنگه چې الله تعالى فرمائى:

«وَنَادَى نُوٰحُ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ أَبْنَىٰ مِنْ أَهْلِيٰ وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحَدُكُمْ
الْحَكِيمِينَ

قالَ يَنْوَحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَلِحٍ فَلَا
تَسْأَلْنِ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُّكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ

^{٤٤}

ڇباره: نوح ﷺ خپل رب ته آواز وکړ او ويوبيل اي زما رب، يقيناً زما زوي «ڪتعان» زما له اهل خخه دى او په تحقiq سره ستا وعده «زما د اهل د خلاصون په هكله» حق ده او ته غوره د حكم کونکو بې، الله تعالى وفرمايل:

1. د هود سورت، ٤٥-٤٦ آيتونه.

ای نوح: هغه ستا له اهل خخه نه دی، یقیناً هغه د بدعمل خاوند دی، نو د هغه خه چې علم پرې نلري له ما خخه مه غواړه، زه تاته پند درکوم، ترڅو د ناپوهانو له ډلي خخه نشي.

هغه ستا د هغه اهل له جملې خخه نه دی چې ما د هغه د خلاصون وعده درکړې وه، وروسته لدې بیا نوح ﷺ له کنعان خخه خپله بیزاری اعلانوي او نور د هغه د خلاصون لپاره له الله تعالى خخه خه شی نه غواړي.

حکه نو نوح ﷺ د هیڅ ګناه مرتکب شوی ندی، بلکه یوازې بې د خپل زوی د خلاصون لپاره الله تعالى ته دعا کړې ده.¹

1. تاریخ النبیو والانبیاء، همآخده مؤلف. 83-84 مخونه.

پو بستنی

1. د حضرت نوح عليه السلام د ژوندانه په هکله لنه معلومات ور کړئ.
2. د نوح عليه السلام کښتی خو ورځي د او بوي پر سر ګرځیدله؟ او د ځمکي د مخ په کوم خای کې یې لنګر واچوه؟
3. خه دليل وجود لري چې نوح عليه السلام د ځمکي د مخ خلکو ته د الله تعالى له لوري لو مرپنی رسول دی؟
4. د حضرت نوح عليه السلام د عصمت په هکله د ځینو لنډ فکره کسانو نظرې توضیح کړئ.
5. الله تعالى ته د نوح عليه السلام دعا کول د کنعان د خلاصون لپاره خه دلایل له خان سره لري؟ بیان یې کړئ.
6. ددې درس د موضوعاتو د غوره توضیح او بیان لپاره له معتبر تفسیرونو خخه استفاده وکړئ.
7. د نوح عليه السلام د زامنو په تیره بیا د کنعان په هکله دقیق معلومات را تول کړئ.
8. د «إنَّى اعظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ» د مبارک آیت د ژبارې او تحلیل په هکله پخپلو منځو کې بحث وکړئ.
9. په یو عملی فعالیت کې د نومورې درس په باره کې له لازمو درسي موادو خخه خه ډول استفاده کولی شي.

شپړم لوست

د حضرت یونس العلیا عصمت

موخې

1. محصلین په دې وتوانیېري چې د حضرت یونس العلیا نسب او د بعشت خای بیان کړي.
2. محصلین د حضرت یونس العلیا کيسه د قرآنی آیتونو سره سم بیان کړي.
3. محصلین په اړونده مبارک آیت کې د «مغاضبًا» او «نقدر» د کلمو د صحیح تفسیر په تشخیص باندې وتوانیېري.
4. محصلین د «نقدر» د کلمې په هکله د حضرت ابن عباس رض او حضرت معاویة رض خبرې اترې بیان کړي.
5. محصلین د یونس العلیا په هکله کې له معتبرو تفسیرونو او کتابونو خخه د ګتې پر اخیستلو وتوانیېري.

حضرت یونس العلیا د «متی» زوی دی، متی دده د مور نوم دی، یوازې دی او حضرت عیسی العلیا خپلې مور ته منسوب دی د نورو پیغمبرانو علیهم السلام برخلاف.

او د اهل کتابو په نزد د «یونان بن امتای» په نامه شهرت لري او د بنی اسرائیلو له پیغمبرانو علیهم السلام خخه دی.

یونس العلیا شپړخله په قرآنکریم کې یاد شوی، خلورخله د یونس العلیا په نامه، یوڅل د ڈالنون او یوڅل د صاحب حوت په نامه.

دی العلیا په شام کې زیبیدلی او وروسته بیا د عراق موصل کې د «نینوا» سیمې ته لار او د هغه خای سرکشه خلک بې د الله تعالی لارې ته راوبل او زیاته موده بې خپل قوم ته د حق لار تبليغ کړله، خو هغوي پام ورته ونکړ او یونس العلیا پرې غصه شو او

وویل: که چیرې تر درې ورخو د الله تعالی عبادت ته مخ نکړئ، نو په الهي عذاب به اخته شې، هغوي خپل مخالفت ته دوام ورکړ، خو الهي عذاب په درې ورخو کې نازل نشو او دی الله د قوم لخوا هم تهدید شوی و، یونس الله پداسې حال کې چې پرخپل قوم باندې غصه وو سیمه ې پرینسوله، تردي چې د سیند غارې ته ورسید، یوه کښتی ې ولیدله چې له سورليو ډکه او د حرکت په حال کې وه، له هغو خخه ې وغوبنتل ترخو دې له خان سره یوسې، د سیند په منځ کې یو طوفان راغي سورليو وویل: زموږ په منځ کې یو ګنډکاره وجود لري چې باید د قرعې پواسطه تشخيص او سیند ته وغورخوول شي، قرعه لکه خرنګه چې فرآنکریم تصریح کړې د یونس الله په نامه وختله:

فَسَاهَمَ إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلَكِ الْمَسْحُونَ وَإِنْ يُوْسَنَ لِمَنْ الْمُرْسَلِينَ

فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ ۝ ۱۴۱

ڇباره: یقیناً یونس الصلی اللہ علیہ وس علیہ السیر د رسولانو له جملی خنھه وو، کله چې د ډکې کښتی پرلور روان شو، نو د کښتی له اهل سره یې قرعه واچوله او مغلوبه شو.

سورلی له قوم سره د یونس^{العلیہ السلام} په کيسه خبر شول او د هغوي د ترجم وړو ګرخیدو او په سیند کې دده له غورخولو خخه بې ډډه وکړه، خو حضرت یونس^{العلیہ السلام} د الهي ټه د پای ته رسیدو پخاطر له هغوي خخه هيله وکړه چې دی سیند ته غورخوي، یونس^{العلیہ السلام} سیند ته غورخول شو او د کب په ګیډه کې ننوت او هلتنه پاتې شو، کب هغه د الله تعالی په امر صحيح او روغ وساتو، تر دې چې د سیند غارې ته بې را بهر کړه یونس^{العلیہ السلام} درې ورځی د ماهی په ګیډه کې تیرې کړې او وروسته له بهر کیدو او جوریدو د خپل قوم پرلور روان شو، ولیدل چې هغوي ايمان راوري، ځکه هغوي د

١- د الصافات سودت، ١٤١-١٣٩ آتنونه.

ده له تلو خخه و روسته په عذر او زاريو پیل و کړ او له خپلو پخوانيو کارو خخه پښیمانه شول او الله تعالى د هغوي توبه قبول کړه او له عذاب خخه پې وړغورل.

هغه خه چې د یونس ﷺ د عصمت په هکله تربح لاندې راځلي دا قول د الله تعالى دی چې فرمایي:

«وَذَا الْنُونِ إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَنَّ لَنْ نَقِيرَ عَلَيْهِ فَنَادَى فِي الظُّلْمَتِ أَنْ لَا

إِنَّهُ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٦٧﴾»

وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْعَمَّ وَكَذَلِكَ نُنْهِي الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٨﴾».

ژباره: یاد کړه ڈالنون «یونس ﷺ» کله چې د غصې په حال کې ولار، نو ګمان پې وکړ چې مور به پري سختي ونکړو، او آواز پې وکړ په تيارو کې نشته سوا له تا بل معیوبد پاکي ده تالره، یقیناً زه له تیري کوونکو خخه و م، مور دده دعا قبول کړه او هغه مو له غم خخه خلاص کړ، دغه ډول نجات ورکوو مور مؤمنانو ته.

خینو د دې مبارک آيت له ظاهر خخه داسي توهم کړي چې ګویا یونس ﷺ د داسي کار مرتكب ګرځیدلی چې د الهي قهر سبب شوې دی او ګویا دا چې د الله تعالى په قدرت او انتقام اخيستنه کې د شک او تردید سره مخامنځ شوی.

دا یو ناسم برداشت دی چې له دې مبارک آيت خخه شوی او دا هم صحیح نده چې وویل شي یونس ﷺ پر الله تعالى غصه شوی او کلې پې پرینسوند، بلکه ددې آيت صحیح ژباره او تفسیر دا دی چې یونس ﷺ له خپل قوم خخه بهر شو پداسي حال کې چې پر هغو باندې قهرجن و ئکه د هغو له لوري له دیږ تکلیف سره مخ شوی و او هغوي دده امر قبول نکړ، نه دا چې دی پر الله تعالى باندې په غصب و، ئکه دا

۱. د الانبیاء سورت، ۸۷-۸۸ آیوونه.

کار د يو پيغمبر له شان سره پوره لري ده او دا ډول تفسير د تفسير نسفی صاحب هم تأييد کري دی.¹

خو هغه شه چې د يونس عليه السلام په هکله باید وویل شي دادي چې دده صبر نکول او د الله تعالى د امر پرته له قوم خخه وتل ددي سبب شول چې د الهي عتاب لاندي راشي.

لکه خرنگه چې زموږ پيغمبر صلوات الله علیه و آله و آله و آله ته هم د يونس عليه السلام کيسه ذکر شوی، ترڅو د مشرکينو د مخالفت او تکذيب په وارندي له صبر خخه کارو واحلي: «فَآصِرْ

لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوْتِ ٤٨»² يعني: د خپل رب په حکم باندي

صبر وکړه او د ماهي د ملګري «يونس عليه السلام» په شان مه کېږه.

او د «نقدر» کلمه هم په منځکي آيت کې د بحث وړ ګرځيدلې، لکه خرنگه چې ځينو هغه له قدرت خخه مشتق ګنډلې ده او پدې صورت کې یې معنا داسي کېږي چې: هغه ګمان وکړ چې مود پرې قدرت نلرو، حال دا چې د «نقدر» کلمه پدې ځای کې له «قدر» خخه اخيستل شوې.

د ابن عباس رض او معاویه رض په مشاجره کې هم دا مسأله روبانه شوې، ئکه معاویه رض فکر کاوه چې: آیا د الله تعالى يو پيغمبر داسي ګمان کولی شي چې الله تعالى پر هغه قدرت نلري؟

خو دده د تحليل په مقابله کې ابن عباس رض وویل: پدې آيت کې د «نقدر» کلمه له قدر خخه اخيستل شوې، نه له قدرت خخه، پدې صورت کې یې معنا داسي کېږي: يونس عليه السلام ګمان وکړ چې مود پر ده باندي پرته زموږ له اجازې له قوم خخه دده د وتلو پر بناء له سختي او تنګي خخه کار نه اخلو.

1. مع الانبياء في القرآن الكريم، هماعه مؤلف، ص ٤٦٦.

2. القلم سورة، آيت ٤٨.

پونتنی

1. د حضرت یونس ﷺ نسب بیان کړئ او دده د بعثت سیمه و بنیه.
2. که چیرې «المعجم المفہر لالفاظ القرآن الکریم» له خان سره لرئ، نو د هغه سورتونو نومونه واخلي، چې د یونس ﷺ، ذالنون او صاحب الحوت نومونه پکې ذکر شوی.
3. د حضرت یونس ﷺ کیسه له معتبرو تفسیرونو او کتابونو خنځه په استفاده سره مفصلًا ذکر کړئ.
4. د «اذ ذهب مغاضبا» د جملې صحیح ژباره او تفسیر خه ډول دی؟ په مستدلل توګه پې بیان کړئ.
5. د «فظن ان لن نقدر عليه» د جملې سمه ژباره او تفسیر خه ډول دی؟ له دلیل سره یې ذکر کړئ.
6. د حضرت یونس ﷺ د کیسې په هکله د «فاصبر لحکم ربک ولا تکن کصاحب الحوت....» له آیت خنځه خه شی برداشت کوي؟ د معتبرو تفسیرونو د خیرنې مطابق یې توضیح کړئ.
7. د حضرت یونس ﷺ د کیسې او د ماهی پواسطه د هغه د تیرولو په هکله باید له نصوصو سره سم سوال او څوتاب وشي.
8. په ذهن کې ددې درس د استقرار لپاره له کومو موادو او فعالیتونو خنځه باید استفاده وشي؟ عملاً هغه په کار واچوې او تر سره یې کړئ.

اووم لوست

د حضرت محمد مصطفى ﷺ عصمت

موخي:

1. محصلين د «ماكان لنبي...» د مبارک آيت دشأن نزول په هکله د خپلو معلوماتو په بيانولو وتوانيږي.
2. محصلين د «ذنب» کلمه په بنه توګه توجيه او تحليل کړي.
3. محصلين د بدر د قضې او د کفارو د اسیر کيدلو د مسالې په هکله معلومات وړاندې کړي.
4. محصلين د اسیرانو «بندیانو» مساله د اسلام د سپیخلی دین له نظره په بنه توګه وڅېږي.

ابو جعفر احمد پنځله رساله: «العقيدة الطحاوية» کې وايي: «.... وأن محمد اعبدة المصطفى و نبيه المجتمعى ورسوله المرتضى»، يعني پدې ايمان لرو چې یقيناً محمد ﷺ د الله تعالى معصوم بنه، غوره نې او بهتر پیغمبر دی.

د اسلام پيغمبر ﷺ د نورو نبيانو او رسولانو پشان له تولو لويو او ورو ګناهونو خخه هم مخکې له نبوت او هم وروسته له نبوت خخه پاک او معصوم دی.

خينې کم فکره کسان د یو شمیر آيتونو زیاره او تفسیر په هکله خطاء شوي او هغه خه چې د آيتونو مقصد دی او هغه خه چې د هغو له شأن نزول خخه جو تیوري ددوی په تحليل کې نه ليدل کېږي، چې دا دی مورب پدې او وروستني درس کې خينې آيتونه را اخلو او د سلف صالحو امامانو د تحليل سره سم او د اسلام د پيغمبر ﷺ د احاديشه په رڼا کې هغه تفسير وو:

الله تعالى فرمایی:

«إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ﴿١﴾ لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا

تَأَخَّرَ وَيُتَمَّرِّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ صِرَاطًا مُّسْتَقِيمًا ﴿٢﴾»¹.

ژیاره: یقیناً مور حکم و کړ ستا لپاره په بسکاره فتح سره، ترڅو و بخښي الله تعالى ستا مخکینې او وروستني ګنناوې او تمام کړي خپل نعمت پرتا باندې او وښې تاته نیغه لاره.

د این کثیر رحمة الله عليه او ابن قيم رحمة الله عليه د وينا له مخې مقصد له فتح مبين خخه د حديبي سوله د چې لدې صلح سره د مسلمانانو په ګټې ډير بدلونونه راغل، خلک په امن کې شول، یو له بل سره یو ځای شول، مؤمنانو له کافرانو سره مذاکري او خبرې اترې وکړې، د مکې مسلمانان له خفا خخه را بهر شول او زیات شمیر خلک د اسلام په دین مشرف شول، ددې ټولو پر بناءو هېڅي الله تعالى د حديبي سوله د فتح مبين په نامه سره یاده کړه.

«ما تقدم من ذنبك وما تاخر» د ابوسعود رحمة الله عليه د تفسیر پربناء ټولو هغو مواردو ته اشاره کوي چې د تفریط په ډول تر سره شوي نه د ذنب یا ګناه په توګه، ذنب دلته د اولي او افضل د پرینبندولو په معناده نه د معصیت په معنا چې پیغمبران عليهم السلام په قطعی ډول له هغو خخه پاک او معصوم دي.

د غه راز الله تعالى فرمایلې:

«مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّىٰ يُشْخَرَ فِي الْأَرْضِ تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٨﴾ لَوْلَا كَتَبَ مِنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَكْمُ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ»²»²

- د الفتح سورت، ۱-۲ آیونه.

2. د الانفال سورت، ۶۷-۶۸ آیونه.

ژباره: د پیغمبر ﷺ لپاره مناسبه نه و ه چې بندیان دده په لاس کې وي، ترڅو چې ډیرې وزني په حمکه راوري، آيا د دنيا مال غواوري، حال دا چې الله تعالى آخرت تاسو ته غوره کړي دی او الله تعالى غالبه او حکيم ذات دی، که چېږي د الله تعالى پخوانی فيصله نه وي نو هرومرو به د هغه خه په مقابل کې چې اخیستي دي تاسو، له سخت عذاب سره مخ شوي وي.

لدي آيت خخه بنابي حینې لنه فکر کسان داسي تصور وکړي چې کویا د الله تعالى سپېخلي او غوره رسول الله ﷺ د ګناه مرتكب شوي، حال دا چې مسأله داسي چې دوي یې ګمان کوي نه ۵۵.

د هجرت په دوهم کال اویا تنه د بدر په غزا کې د مسلمانانو په لاس بندیان شول.

پیغمبر ﷺ له حینو اصحابو سره مشوره وکړه او وروسته یې د خچې پریکړې پر اساس د اکثرو نظر ته ترجیح ورکړه او هغوي یې د فديې په مقابل کې آزاد کړل، خو د مسلمانانو مصلحت پدې کې و، چې پیغمبر ﷺ د هغوي فديه ونه مني او هغوي له منځه یوسې، ترڅو د کفارو شان او شوکت کمزوری او د مسلمانانو شان پدې لومړي غزا کې نور هم لور شي.

د ترمذی او بیهقی له روایاتو خخه معلومېږي چې حضرت ابوبکر صدیق ﷺ د اسیرانو د خلاصون پلوی و او حضرت عمر فارق ﷺ د هغو د وزلو طرفدار و، چې باید سرونه یې غوڅ شي، حال دا چې حضرت عبید الله بن رواحه ﷺ ددې طرفدار و، چې هغوي په اور کې واچول شي، خو کله چې پیغمبر ﷺ د دوى مجلس ته داخلېږي او دا خبرې اوري داسي فرمایي: «يقیناً الله تعالى د حینو کسانو زرونه د شیدو پشان نرم ګرځوي او د حینو بیا د تیکې پشان سختوی» رسول الله ﷺ د ابوبکر صدیق ﷺ د نظر په منلو سره هغوي آزاد وي، تردي چې یاد شوي آيت نازلېږي، دا حکم د بدر د اسیرانو په هکله دی، چې د مسلمانانو شمیر ډیر کم وو، خو د یو تفسیر پر بناء وروسته بیا چې

د مسلمانانو شمیر زیات شو الله تعالى د اسیرانو په هکله دا آیت نازل کړو: «فاما مَنْ
بعدَ اِمَادَةٍ»، د اسې چې الله تعالى پېغمبر ﷺ او مؤمنان آزاد پرینسپ دل که چېري
و غواړي پر اسیرانو احسان و کړي هغوي پرته له بدلې آزاد کړي او که خوبه بې وي
د فديبي په بدل کې هغوي آزاد کړي.¹

١. تاريخ النبوة والأنبياء، همامـة مؤلف. ص: 89-91.

پو بستنی

1. د رسول اکرم ﷺ د عصمت په هکله د العقيدة الطحاویة متن وژباری او تحلیل کړئ.
2. له فصح مبین خنخه مقصد خه شي دی؟ له دلیل سره یې توضیح کړئ.
3. په ذکر شوي آیت کې د «ذنب» کلیمه پر کومې معنا حمل کېږي؟ تشریح یې کړئ.
4. «ماتقدلم من ذنبك وما تآخر» خه ډول تفسیر ولې شي بحث پرې وکړئ؟
5. د بدر غزا په تفصیل سره پخچل تولګي کې توضیح کړئ او د کفارو د اسیرانو په هکله بحث وکړئ.
6. د اسیرانو د وژلو یا آزادولو په هکله د صحابه کرامو ﷺ نظر د امام ترمذی او امام بیهقی د روایاتو خنخه په استفادې سره تشریح کړئ.
7. پدې درس کې باید د تفسیرونو او احادیثو له معتبرو کتابونو خنخه استفاده وشي.
8. د درس د لابنه استحکام لپاره باید عملاً له لازمو درسي موادو او مناسبو فعالیتونو خنخه کار واخیستل شي.
9. محصلین باید د بیلو ګروپونو په ترڅ کې د نومورو آیتونو د شأن نزول په هکله کار وکړي.

اتم لوست

د حضرت محمد مصطفی ﷺ په هکله

د ځینو قراني آیتونو تفسیر

موخي:

1. محصلین د «عفا الله عنك...» د آیت د ژباری او تفسیر په هکله د معلوماتو په بیانولو و توانيو ی.
2. محصلین و کولی شي چې د پورتني آیت په هکله د امام رازی، بغوی او زمخشري تفسیرونه بیان کړي.
3. محصلین و کولی شي چې په درس کې د ذکر شویو آیتونو شان نزول بیان کړي.
4. محصلین د «اتق الله» او «شك» سمه معنا په اړونده آیتونو کې تشخيص کړي.
5. محصلین د قراني آیتونو د سم تفسیر لارې چارې تمرين کړي.

الله تعالیٰ فرمایی:

«عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَا أَذِنْتَ لَهُمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعَلَّمَ الْكَذِيبَ»^۱

ژباره: الله تعالیٰ د تا ته عفو و کړي، ولې د اجازه ورکړه دوی ته (چې جهاد ته لار نشي)، مخکې لدې چې بسکاره شي تاته ربستیا ویونکی او دروغجن و پیژنی. خینې منافقین رسول الله ته راغل او ډیر عذرونه بې وارندې کړل چې جهاد ته له تک خخه معاف شي، پیغمبر ﷺ هغوي ته اجازه ورکړه چې په جهاد کې ګډون و نکړي.

1. د التوبه سورت، 43 آیت.

امام فخرالدين رازى، او ئىينو نورو مفسيرينو ويلي دى چى دا آيت حتى عتاب ته ھم اشاره نكوي دا خولا پريپرده چى لە رسول اللە ﷺ د گىناھ پە واقع كيدو دلالت و كري، حكىھ اللە تعالى خپله وينا پە عفو سره پيل كري او پدى كار سره يې مقام او مرتبه اوچته كري، لكه خرنگە چى ويل كىبىرى: اللە تعالى دې تاتە بخېنىھ و كري چى زما سره دې خە بىھە هەمكارى و كرە، نو د امام رازى رحمة اللە عليه لە نظرە عفو پر معصىت باندى دلالت نكوي او يوازى منافقانو تە د پيغمبر ﷺ اجازە خلاف د اولى يو كار و نە ذنب او معصىت امام زمخشري بىا بىر عكىس ددى آيت پە تفسير كې خطا شوى او ويلي يې دې چى عفو او بخېنىھ لە جنایت خخە و روتىھ رائى او د آيت معنا داسى كىبىرى چى: د خطا او د ناسم فعل مرتکب گۈئىدىلى بې.

پيغمبر ﷺ د خپل تصميم پر اساس منافقينو تە اجازە وركرە چى جهاد ته لارنىشى، پداسى ئاي كې چى وحى نە وە نو دا دول تصميم نىول د پيغمبرانو عليهم السلام پە حق كې روا دە.

دغه راز اللە تعالى فرمابى:

«يَأَيُّهَا النَّبِيُّ أَتِقْ أَلَّهَ وَلَا تُطِعِ الْكَفَرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيًّا حَكِيمًا ﴿١﴾ وَاتَّبَعَ مَا يُوحَى إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعَمَّلُونَ خَبِيرًا ^١»

زىبارە: اى پيغمبر ﷺ لە اللە ﷺ خخە ويرە كوه او د كافرانو او منافقانو تابعىدارى مكوه، يقىناً اللە تعالى عالم او حكيم ذات دى او د هەفە خە پىروي كوه چى د هەفە وحى كىبىرى تاتە د رب ستا لە لورى، يقىناً اللە تعالى ستاسو پە عملونو خبىدار دى.

١. د الاحزاب سورت، ٢-١ آيتونە.

ددی آیت په شان نزول کي ويل شوي چي ابوسفيان، عكرمه د ابوجهل زوي او ابواعوار سلمي پیغمبر<الله عليه السلام> ته وویل چي زموږ د معبدانو په هکله خه مه وايه، بلکه پرخاپي و وايه هغه فايده رسونکي او شفاعت کونکي دي، مور به تا او ستا رب پربردو او دا وينا پر مسلمانانو سخته تمامه شوه او دا آیت نازل شو.

يا وايه چي د مکي خينو مشرکينو له پیغمبر<الله عليه السلام> خخه وغوبتيل که چبرې له خپل دين خخه منصرف شي خپل نيم مالونه به تاته درکرو. يا دا چي منافقينو او یهودو په مدينه منوره کي پیغمبر<الله عليه السلام> تهدید کړ، وروسته بيا دا آیت نازل شو.

دا آیت په کومې ګناه باندي دلالت نکوي، بل دا چي دا آیت ټول مسلمه امت ته متوجه دی، که خه هم په ظاهر کې خطاب یوازې پیغمبر<الله عليه السلام> ته دی.

له دې آیت خخه معلوميري چي رسول اکرم<الله عليه السلام> او مسلمانان باید د کافرانو او منافقانو له فریب او دوکې خخه خان وساتي او ددوی په نرمو خبروو نه غوليري، لکه یو پاچا چي د خپل لبکر قوماندان ته واي: له دبسمن سره له مسامحي او چشم پوشې خخه کار مه اخله او د هغوي تر تسلیمیدو له هغوي سره جګړه وکړه، سوا له الله تعالى له بل هیڅ شخص خخه مه ویرېړه، او له ماشومانو، بسحور او بوداګانو سره د ترحم لار ونيسه.

دغه راز الله تعالى فرمایي:

«فَإِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلَنَا إِلَيْكَ فَسْأَلِ الَّذِينَ يَقْرَئُونَ الْكِتَبَ مِنْ

قَبْلِكَ لَقَدْ جَاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَ مِنَ الْمُمْتَرِينَ»^۱.

ژباره: که چېږي د هغه خه په هکله شک لري چي تاته مو نازل کړي، نو له هغور کسانو خخه پونښته وکړه چي مخکې له تا خخه کتاب ورکړل شوي او لولي يې، یقیناً تاته ستاد رب له لوري حق راغلي نو د شک کونکو له ډلي خخه مه کېږي.

1. د یونس سورت، ۹۴ آیت.

له دې مبارڪ آيت خخه لکه خرنگه چې خینې لنه فکر گمان کوي شک نه معلوميږي، بلکه دا خرگندونې چې د فرض او تقدير له باب خخه دي، لکه دا چې خپلو خامنو ته ووایي: «که چيرې تاسو زما خامنې پو بخل مکوئ» نو د آيت معنا داسې کيږي چې: اى پيغمبر ﷺ که چيرې فرضاً او تقديراً د پخوانيو پيغمبرانو عليهم السلام په هکله له شک او تردید سره مخ شوي، لکه نوح ﷺ، ابراهيم ﷺ او داسې نور چې د هفوی کيسې مو تاسو ته کري، نو د اهل کتاب له علماءو خخه پونته وکړئ چې مخکيني کتابونه لولي.¹

1. تاريخ النبوة والأنبياء، هماخه مؤلف. 93-98 مخونه.

پونتني

1. د «عفا الله عنك....» د آيت شأن نزول په هکله بحث و کړئ.
2. د پورتني آيت د ترجمې او تفسیر په هکله د امام رازی، بغوي او زمخشري نظر ذکر او توضیح کړئ.
3. د «یا ایهالنبي اتق الله ....» د آيت د شأن نزول په هکله بحث و کړئ.
4. د پورتني آيت سمه ژباره او تفسیر له معتبرو تفسیرونو خنخه په استفادې ذکر کړئ.
5. د «فان كنت في شك مما....» د آيت سم تفسیر او تحلیل بیان کړئ.
6. د درس د لابنه استحکام او ټینګښت لپاره له لازمو درسي موادو او مناسبو فعالیتونو خنخه عملاً استفاده و کړئ

دریم څېرکۍ

معجزه

لومړۍ لوست

د معجزې تعریف او ځانګړی تیاوې

موخې:

1. محصلین پدې و توانیېري ترڅو د معجزې د مفهوم په هکله معلومات ترلاسه او د اړوندو آیتونو ترجمه او تفسیر بیان کړي.
2. محصلین د معجزې د اصطلاحې تعریف په بیانولو و توانیېري.
3. محصلین وکولی شي، چې د معجزې درې ستر حکمتونه تحلیل کړي.
4. محصلین پدې و توانیېري چې د معجزې ځانګړنې او شرطونه، یاد او تر بحث لاندې ونیسي.

د معجزې مفهوم:

د انبیاوو علیهم السلام او تاریخي پېښو په هکله له قرآنی کیسو خخه جو تیری چې که یو شخص د پیغمبری دعوا کوي، نو خامخا د هغه امت ور خخه د آیت او نبې غوبښته کوي او دا د یو ملت حق هم دی چې، داسې غوبښته د خان د قانع کولو لپاره وکړي، ترڅو ریښتني مدعی او دروغجن یو له بله سره جلا شي، پدې شرط چې نیت او هدف یې لدې غوبښتني خخه سم او مخلصانه وي، لکه خرنګه چې له فرعون سره د موسى الکلیل د کیسې په هکله قرآنکریم داسې تصریح کړي دی:

«وَقَالَ مُوسَىٰ يَأْفِرْعَوْنُ إِنِّي رَسُولٌ مِّنْ رَّبِّ الْعَالَمِينَ ١٤ حَقِيقٌ عَلَىٰ أَنْ لَا

أَقُولَ عَلَىٰ اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ قَدْ جِئْتُكُمْ بِبَيِّنَةٍ مِّنْ رَّبِّكُمْ فَأَرِسِلْ مَعِيَ بَنِي

إِسْرَائِيلَ ١٥ قَالَ إِنْ كُنْتَ حِجَّتَ رِبَّاَيَةٍ فَأَتِ هَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الْصَّادِقِينَ»

1. د الاعراف سورت، ۱۰۶-۱۰۴ آیتونه.

ژباره: او وویل موسی ای فرعونه! بیشکه زه رسول یم له (لوری) د رب د عالمیانو. قائم ثابت لایق تینگ ولاپ یم پر دغه خبره چې نه وايم پر الله مگر (وايم) حق (ربستیا)، په تحقیق راورې ده ما تاسې ته خرگنده (بسکاره) معجزه له (لوری) د رب ستاسې نو ولیره له ماسره بنی اسرائیل (چې بې بوخمه شام ته). وویل (فرعون) که بې ته (ای موسی) چې راورې دې وي کومه معجزه نو را حاضره (راوراندې) کړه هغه (ماته) که بې ته له صادقانو (ربستینو په دې دعوی خپله کې). او د صالح الصلیل د قوم په هکله بې داسې فرمایلی دی:

«مَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا فَأَتِ بِعَيْنَةٍ إِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُصَدِّقِينَ» ^۱

ژباره: نه بې ته مگر یو بشر (انسان) بې په شان زمونې (که ته اصرار لری په رسالت خپل) نو راوره خه معجزه کې که بې ته له صادقانو ربستینو (په دغې دعوی کې). د قوم او ملت ددې غوبنتې پر بناء الله تعالی د نبوت مدعی د معجزې پواسطه تأیید او تصدیقوی.

د معجزې تعریف:

معجزه عبارت ده له هر هغه خارق العاده چارې خخه عبارت دې چې الله تعالی هغه د نبوت د مدعی د تصدیق لپاره د هغه په لاس خرگنده کړي وي.

معجزې له عقلی مستحیلو چارو سره اړه نه پیداکوي، لکه د ضدینو جمع کول د نقیضینو یو ځای کول یا رفع د نقیضینو، د مثال په ډول په یوه جسم کې د حرکت او سکون ترمنځ جمع کول یا د دواړو رفع کول له یوه جسم خخه، یا د یوه غټ جسم اینښو دل په یوه وروکې جسم کې د هر یوه د جسامت له بقاء سره. د ممکنې چارو معجزې عقلی دی، خو عادت د هفو پرخلاف جاري وي.

۱. د الشعراء سورت، ۱۵۴ آیت.

د معجزي حکمت:

- 1- د پیغمبری د مدعی د ریبنتینولی اثبات: خکه د نبوت مدعی یو خارق العاده کار پر خپل لاس ظاهر وي، داسپی کار چې د عادت او د طبیعت د معمولی جریان خارق یا خیری کونوکی دی، او کله چې امت دا خارق العاده کار په سترګو وینی د هغه په نبوت تصدیق کوي او د هغه له اوامرو او نواهیو خخه اطاعت کوي، خکه دوی د هغه پشان له راولو خخه عاجز وي.
- 2- د پیغمبر ﷺ عزت او تکریم ده: د معجزي پواسطه سر بیره پر دې چې یو پیغمبر تائید او تصدیق کېږي، د هغه تکریم او اعزاز هم کېږي، لکه خرنګه چې د اسلام ستر پیغمبر ﷺ د اسراء او معراج په معجزي سره تکریم شو، هغه هم پداسپی سختو او ستونزمنو شرائطو کې چې له یوې خوا د خپل قوم پواسطه کړو او تکلیف ورته رسیدلی و او له بلی خوا تره پې (ابوطالب) چې د دېمنانو په وارنډې پې د ده ننګه او ملاتېر کاول، وفات شو او دغه راز بې بې خدیجې ﷺ هم له دنيا خخه سترګې پټې کړې او په عین وخت کې پیغمبر ﷺ طائف ته د دعوت لپاره تشریف وړی و، خو د هغه خای خلکو دده دعوت په بد وضعیت سره رد کړ.
- 3- د غافلانو لپاره بیداري ده: د معجزي له بسکاره کیدو سره غافله اشخاص او ګمراه کافران راوینښېږي او یقین او باور کوي چې له یو عینی او انکار نه منونکي حقیقت سره مخامنځ شوي او پرته له تسلیمدو بله لار نلري.

د معجزي خصوصیات:

ددې لپاره چې یو خارق العاده کار ته معجزه وویلی شو، نو شرط ده چې د دغو ځانګړنو در لودونکي وي:

- 1- معجزه باید له خارق العاده چارو خخه وي، پیژندل شوي طبیعی قوانین او موازين باید نقض کړې، پرته لدې معجزه نه ورته ویل کېږي.

2- تحدی: د نبوت د مدعی په لاس د معجزې بسکاره کیدل د خپل قوم لپاره، دیته دعوت دی چې آیا خوک کولی شي ددغې معجزې پشان پخپل لاس بسکاره کړي؟ سره له دې چې ټول وسائل له دوى سره موجود وي او ټول موانع او خنډونه پدې برخه کې له منځه وړل شوي وي.

3- معجزه باید د نبوت د مدعی په لاس رامنځ ته شي، خو که چېږي د هغه شخص په لاس بسکاره شوي وي، چې د نبوت مدعی نه وی پدې صورت کې معجزه نه بلل کېږي.

4- معجزه باید د نبوت او رسالت له دعوا سره یوځای او ملګري وي، اما که چېږي د نبوت له دعوا څخه مخکې را منځ ته شي معجزه نه ګټل کېږي.

5- معجزه باید د نبوت د مدعی له دعوا سره موافقه وي، او که چېږي د معجزې او دعوا ترمنځ توافق موجود نه وي معجزه نه بلل کېږي، مثلاً د نبوت مدعی ووایي زما معجزه داده چې مورزاده ړوند بینا کړم، خو عملاً دا کار تر سره نکړي، بلکه په مقابل کې یې بل خارق العاده کار تر سره کړي.

6- معجزه باید د نبوت مدعی تکذیب او درواغجن نکړي، مثلاً دا چې ووایي: زما معجزه دا ده چې دغه جامد شي په خبرو راولم، دغه جامد شي په خبرو راغي خو وې ویل د نبوت دغه مدعی دروغجن دی، نو دا کار معجزه نده.

7- معارضه یا مقابله کول باید له معجزې سره متذره او ناممکنه وي، یعنې هیڅوک د هغه پشان په راولو ونه توانيږي.¹

1. العقيدة الاسلامية. هما آخه مؤلفین. 300-325 مخونه.

پوښتني

1. د نبوت له مدعی خخه د امت له خوا ولې معجزه غوبنتل کېږي؟ نومورې موضوع تر بحث لاندې ونیسي.
2. معجزه په لغت او اصطلاح کې تعريف او د هغې صرفی صيغه په ګوته کړي.
3. د معجزې درې ستر حکمتونې بیان کړي او د معجزې نور جزئی حکمتونې هم وپلتئ.
4. د معجزې څانګړنې يا د صحت شروط بیان کړي او د پیغمبرانو علیهم السلام په معجزو کې بې تطبق کړئ.
5. د معجزې د هرې څانګړنې په هکله یوه یوه پوښته له خپلو هم تولګیانو سره مطرح کړئ.
6. د معجزې د خارق العاده والي په هکله او دا چې معجزه باید د نبوت د مدعی په لاس بسکاره شي او دا چې معجزه باید د نبوت مدعی دروغجن نکړي، ګروبي کار باید تر سره شي.
7. په درس کې باید د یو فعالیت په ضمن کې له معتبرو منابعو او مناسبو درسي موادو خخه استفاده وشي.

دوهم لوست

له نورو خارق العاده شیانو سره د معجزي توپير

موخي:

1. محصلین د معجزي د اثبات د لارو په تشریح کولو و توانیږي.
2. محصلین د خبر صادق او د هغه د ډولونه په بیانولو و توانیږي.
3. محصلین پدې و توانیږي چې د معجزي په وارندي د علم موقف تحلیل کړي.
4. محصلین له کرامت، معونت، استدراج، اهانت او اړهاص سره د معجزي توپير و کړي شي.

مخکې لدې چې له معجزي سره د نورو خارق العاده شیانو د توپير په هکله بحث و کړو، لازمه ده چې لومړي د معجزي د ثبوت د لارو، پر هغې باندې د ایمان راولو حکم او د هغې په وارندي د علم د موقف په هکله خو کربني وليکو:

د معجزي د ثبوت طریقې او لاري:

کيدلی شي داسي پونښته رامنځ ته شي چې د تاریخ په ترڅ کې ډير خارق العاده امور نقل شوي، خو خه د لایل شته چې خینې له دغو چارو د معجزي په توګه ومنو او خینې نور بې کذب او دروغ وکړو؟ په څوتاب کې بې ویلې شو چې د معجزي د اثبات لپاره دوه دليلونه شته، چې یو بې مشاهده او په سترګو لیدل دي او دا تر هغو کسانو پوري اړه پیداکوي، چې هغه بې د پیښیدو پر مهال لیدل وي، لکه انشقاق القمر «د سپورډي دوه ټوټي کيدل» او د پیغمبر ﷺ د ګونو له منځ خنځه بې د اوږو بهيدل پخچلو سترګو لیدل وي، خکه نو دوی ته هیڅ شک نه پاتې کېږي.

او د معجزي د اثبات دوهم دليل خبر صادق يا رښتني ويينا ده، رینښتني خبر د ټولو هغو کسانو قناعت رامنځ ته کوي چې د هغه د وقوع په وخت کې بې حضور نه

درلود، ریښتینې خبر په دوه ډوله ويشل کېږي: یو متواتر خبر، چې داسي یو غتې ټولی خلکو خنځه په ټولو زمانو کې هغه نقل کړي وي، چې پر کذب باندي د وکړو توافق بې محال وي، لکه خرنګه چې قرآنکریم او متواتر احادیث پدې ډول موره ته را رسیدلې دی او قرآنکریم موره ته د موسى ﷺ د عصا پواسطه د بحر د بیلولو او له ډبرې خنځه د صالح ﷺ د ناقې «اوښې» له راوتلو خنځه خبر را کړي دی، یا دا چې متواتره احادیثو د طعام له ډېریدو او د پیغمبر ﷺ د ګوټو له منځ خنځه د اوښو له بهیدلو خنځه خبر ورکړي دی.

دوهم ډول ریښتینې خبر، خبر واحد دی، چې له متواتر خبر خنځه یوه درجه ټیټ د منلو ورگړئي.¹

پر معجزو باندي د ايمان حکم:

د پیغمبرانو عليهم السلام پر معجزو باندي ايمان راورل واجب او منکر بې کافر دی، ئکه معجزې په قطعی دلایلو سره ثابې شوي دي، یوازې له دومره توپیر سره که چېرې معجزه په متواتر خبر سره ثابتنه شوي وه، ايمان پرې واجب دی او منکر بې کافر دی، اما که چېرې معجزه دیو ظنی دلیل پواسطه ثابتنه شوي وي لکه خبر واحد نو ايمان پرې واجب ده خو منکر بې کافر نه بلل کېږي بلکه فاسق دي.

د معجزې په وړاندی د علم موقف:

په موجوده نړۍ کې د عللو او معلولاتو، اسپایو او مسپیاتو لړۍ. حاکمیت لري، هره پیښه د یوه علت یا سبب په نتیجه کې رامنځ ته کېږي، د علت او معلول، سبب او مسبب تر منځ او یکه یوه عادي رابطه ده نه عقلې، ئکه دغه رابطه همیشه تکرار شوی او زمود عقل حکم کوي چې هر کله اسباب رامنځ ته شي نو مسببات هم رامنځ ته کېږي او د علیت یا سببیت قانون بې وضع کړي دی، خو که چېرې انسان پیښ خیز

1. سعد الدين الفتاوااني. شرح العقائد النسفية، پیښور: قصه خوانې، ب.ت. مخونه 12-16.

شي نو معلوميوري چې دا حکم يو عقلی قانون ندي، ترڅو خلاف د هغه صحيح نه وي بلکه یوازيني شي چې مور دې حکم ته دعوت کري يو ددي حالت استمرار او د هغو په نسبت زموږ مينه او الفت دی، معجزه لکه خرنګه چې وویل شول يو خارق العاده کار دی، چې الله تعالى هغه د نبوت د مدعی پر لاس خرگند وي، نو معجزه د عقلی چارو خارق نه دی، ظکه معجزه د پیغمبر ﷺ صنع نده، بلکه د الله تعالى صنع ده او الله تعالى د هر شي خالق او صانع دی او د عللو او معلولاتو، اسبابو او مسیباتو رابطه او اړیکه هم الله تعالى پیداکړې دی او دا الله تعالى ده چې د علت یا سبب له پیداکولو وروسته د هغه مناسب معلول او مسبب هم پیدا کوي، نو نتیجه دا چې همدا خالق او مدبر الله ﷺ کولی شي علتوونه او اسباب رامنځ ته کري، خو مناسب معلولات او مسیبات پرې خرگند نه کري، او که چیرې «نعوذ بالله من ذلك» الله تعالى پدې کار ونه توانيوري، نو دا پدې معنا کېږي چې د علیت قانون او د سبب تیوري د الله تعالى پر قدرت او ارادې غلبه کړې، چې دا قطعاً د الله تعالى په حق کې يو مستحیل امر دی.

کله چې مو معجزه له شرطونو او خصوصیاتو یا ځانګړنو سره وېژنده، نو له معجزې سره د نورو خارق العاده شیانو د توپیر په بیانولو باندې پیل کوو.

1- معجزه او کرامت:

معجزه د نبوت یا رسالت د مدعی په لاس را خرگنده یا ظاهرېږي، حال دا چې کرامت عبارت دی له هغه خارق العاده کار خخه چې الله تعالى هغه د خپل يو صالح بنده پر لاس ظاهر وي، پرته لدې چې د نبوت یا رسالت د عوا ولري.

2- معجزه او معونت:

له معجزې خخه هدف د نبوت اثبات دی، خو معونت بیا داسې یو خارق العاده کار دی، چې الله تعالى هغه له مشقت خخه د یو شخص د خلاصون لپاره دده پلاس خرگندوي.

3- معجزه او استدراج:

معجزه د پیغمبر ﷺ د تصدیق او تکریم لپاره ظاهریبری، حال دا چې استدراج د اسې یو خارق العاده کار دی، چې د یو فاسق په لاس په سرکشی، طغیان او فسق کې د هغه داوچتولو لپاره خرگندیبری، حکمه الله تعالیٰ پوهیبری چې دی د خپل اختیار او نفسانی میل او غوبنتنې پر اساس د اسې ارتقاء غوبنستونکی دی.

4- معجزه او اهانت:

معجزه د پیغمبر ﷺ د تأیید او اعزاز پخاطر خرگندیبری، پداسې حال کې چې اهانت هغه خارق العاده کار دی چې د نبوت د دروغجن مدعی د توهین لپاره د هغه په لاس خرگندیبری.

5- معجزه او ارهاص:

معجزه د نبوت د مدعی د تصدیق لپاره وروسته له د عوا خخه ظاهریبری، حال دا چې ارهاص داسې یو خارق العاده کار دی چې مخکې له نبوت خخه د یو شخص په لاس خرگندیبری او هدف ور خخه د یو ستر مأموریت د ترسر کولو لپاره او د رسالت د شریف امر او چاری د تأسیس د پیل پخاطر د ده چمتو کیدل دی.¹

1. العقيدة الاسلامية. هماحة مؤلفين. ٣٢٦ - ٣٢١ محفوظة.

پونستني

1. معجزه له کومو طريقو او لارو خخه ثابتېري؟ نوموري موضوع په پراخه توګه تر بحث لاندي ونيسي.
2. خبر صادق د شرح العقاید النسفیة او د عقایدو او حدیث د نورو معتبرو کتابونو خخه په استفادې تعریف او تقسیم بندی کړئ.
3. که چېري معجزه په خبر متواتر يا مشهور او يا هم خبر واحد باندي ثابتنه شوي وي ايمان راول پر هغې او انکار کول له هغې خخه خه حکم لري؟ بيان بې کړئ.
4. آیا د علت او معلول او د سبب او مسبب ترمنځ اړیکه یوه عقلی رابطه ده يا عادی؟ نوموري موضوع د بیلا بیلو مثالونو په ترڅ کې توضیح کړئ.
5. د مضمون د استاد په مرسته د کرامت، معونت، استدرج، اهانت، ارهاص او سحر لپاره بیلا بیل مثالونه راولی.
6. ددې درس په هکله باید د دوو ګروپونو ترمنځ پراخه مباحثه تر سره شي او د هغې پربنست دی ارزیابی. تر سره شي.
7. پدې درس کې باید د درس د لابهه ټینګښت پخاطر د یو صنفي فعالیت په ضمن کې له مناسبو موادو خخه استفاده وشي.

دریم ټوست

د پیغمبرانو علیهم السلام معجزې

موخې:

1. محصلین د پیغمبرانو علیهم السلام د حسي او عقلی معجزو ترمنځ توپیر وکولی شي.
2. محصلین د اولوالعزم انبیاوو علیهم السلام معجزو په تشریح وتوانیری.
3. محصلین وکولی شي د رسول اکرم ﷺ حسي معجزې بیان کړي.
4. محصلین وکولی شي د حضرت صالح النبیل، داود النبیل او سلیمان النبیل حسي معجزې بیان کړي.

د عقایدو علماء معجزې په دوه ډوله ويشي: یو حسي معجزې او بل عقلی معجزې.

حسي معجزې، لکه خونکه چې بې له نامه خخه پوهیدل کېږي، له هفو معجزو خخه عبارت دي چې د ظاهري حواسو په واسطه د درک وړ وي، حال دا چې عقلی معجزې چې قرآنکریم بې د هفوی یوازینې او اوچته بیلګه یاده کړي، یوازې د انسان د عقلی او فکري قوې پواسطه د درک کولو وړ دي.

موب دلته پدې درس کې د پیغمبرانو علیهم السلام له حسي معجزو خخه خو بیلګې یاد وو او په وروستني درس کې عقلی معجزه، یعنې قرآنکریم د یو معجز کتاب په توګه تر بحث لاندې نیسو.

حسي معجزې:

لومړۍ د اولوالعزم پیغمبرانو علیهم السلام له حسي معجزو خخه خو بیلګې را اخلو:

۱- د حضرت نوح النبیل کښتی او طوفان: نوح النبیل «950» کاله پخچل قوم کې او سیدو او پدې موده کې بې یوازې لس تنه یا د یو بل روایت له منځی د قوم «40»

تنه او یا هم «80» تنه پیروان و موندل او الله تعالی ورته و فرمایل چی لدی خخه زیات کسان به مؤمنان نشی: **«وَأَوْحِيَ إِلَيْنُوكَ أَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ إِلَّا مَنْ قَدْ أَمَنَ فَلَا تَبْتَسِّسْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ»**

ژیاره: وحی و شوه نوح الصلی اللہ علیہ و آله و سلم ته چی ستا له قوم خخه به نور خوک ایمان رانه و پری، پرته له هفو کسانو چی مؤمن شوی، نو ددوی په کړنو مه غمگین کېږه.

الله تعالی نوح الصلی اللہ علیہ و آله و سلم ته امر و کړ ترڅو کښتی جوره کړي او مؤمنان پکې د لیبردوی یا حمل کړي، ترڅو له هغه طوفان خخه چې په نړدې وخت کې به واقع شي، هغوي وژغوري، نوح الصلی اللہ علیہ و آله و سلم کښتی جوره کړه، خپله کورنی او نور مؤمنان یې پکې سواره کړل او الله تعالی د آسمان دروازې او د ځمکې چینې پرانیستې او توله ځمکه او غرونه او بو په سر واخیستله او وروسته له هغه چې د ځمکې ټول اهل ډوب شول، الله تعالی آسمان او ځمکې ته امو و کړ ترڅو خپلې او به بیرته تبرې کړي، د الله تعالی امر پای ته ورسیدو او کښتی پس له «150» ورڅو لامبو و هلو موصل ته نړدې د دجلې پې غاره د «جودې» په نامه د یو غره پر سربنکه شوه او خپله سورلې یې د الله تعالی په فضل سره روغه او سلامته وچې ته را رسوله، دا یوه حسي معجزه وه، چې د هفې زمانې ټولو خلکو مؤمنانو او کافرانو پنځلوا ستر ګو وليدله او پنځل تن او خان سره یې احساس کړله.

۲- **حضرت موسی** الصلی اللہ علیہ و آله و سلم او د هغه حسي معجزې: موسی الصلی اللہ علیہ و آله و سلم د مشهور فرعون هم عصره و، چې له میلاد خخه مخکې د 12 او 15 پیړیو ترمنځ یې ژوند درلود، موسی الصلی اللہ علیہ و آله و سلم په مصر کې ژوند درلود او الله تعالی د هغه د نبوت د تائید پنځاطر لاندې معجزې ورته ور کړې وي:

1. عصا «همسا یا لکره»: چې د فرعون د ساحرانو د سحر «کودو» په وړاندې په یو ویرونکی مار باندې بدليږي او د ساحرانو ټولې خوئیدونکی پړی او رسی. تیروي او ساحران ددې معجزې په لیدلو سره ايمان راوړي.
2. یدبیضاء «خلانده لاس»: موسی^{اللَّٰهُمَّ} به خپل لاس پخپل ګریوان کې داخل او کله چې به یې را بهر کړ د لمر پشان به خلیدو.
3. قحطی او وچ کالی.
4. د میوو کمی.
5. طوفان او د زیان رسونکی باران ډیر بست.
6. ملخان.
7. سپګی چې غلې به ې خرابولې یا هغه انسانی سپګی او میاشی چې د بنی اسرائیلو د استراحت ځای یې نا رامه کړی و.
8. چونګنېښی «ضفادع»، چې ددوی په فرشونو او جامو به ې توپونه وهل او په خوراکې شیانو کې به غور خیدلې.

۳- ۵ حضرت عیسیٰ ابن مریم^{اللَّٰهُمَّ} حسی معجزی: حضرت عیسیٰ^{اللَّٰهُمَّ} مریم^{اللَّٰهُمَّ} زوی او مریم د عمران لور وه، عیسیٰ^{اللَّٰهُمَّ} تقریباً «600» کاله مخکې له میلاد د نبی^{اللَّٰهُمَّ} خنخه پرته له پلاره له باکره انجلي خنخه دنیا ته راغلی او د خپلې مور د پاکلمنی د اثبات لپاره یې په زانګو کې خبرې وکړې.

هغه د حسی معجزو درلودونکی هم وو چې پدې مبارک آیت کې اشاره ورته شوې ده: «إِذْ قَالَ اللَّهُ يَعِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلَى وَالِّدِتِكَ إِذْ أَيَّدْتُكَ بِرُوحِ الْقُدْسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهَدِ وَكَهْلًا وَإِذْ عَلَّمْتُكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالْتَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الْطِينِ كَهْيَةً الْطَّيْرِ

بِإِذْنِنِي فَتَنْفَخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِنِي وَتُبَرِّئُ الْأَكْمَةَ وَالْأَبَرَصَ بِإِذْنِنِي
 وَإِذْ تُخْرُجُ الْمَوْتَى بِإِذْنِنِي

ژیاره: (یاد کړئ) هغه وخت چې و به فرمایي الله ای عیسی زوی د مریمې یاد کړه احسان زما پر تا او په مور ستا (غوره کړې مې وه پر نسخو د زمانې خپلې) کله چې قوت مې درکړې و تاته (ای عیسی) په روح القدس (جبریل یا انجیل یا اسم اعظم یا عیسوی روح) سره چې خبرې به دې کولې له خلکو سره په مهد (د مور په غیږ یا په زانګو یا په طفولیت) کې او په حال د کهولت (پوره عمر) کې، او کله چې مې درزده کړ تاته کتاب (لیکل) او حکمت (د شرعی احکامو د ژورو خبرو علم) او تورات او انجیل او کله چې جوړه به دې کړله خټه څینې په مثل د صورت د مارغه په اذن (حکم) زما پس پو کول به دې په هغه صورت کې پس شو به هغه (هیئت) مارغه په اذن (حکم) زما او روغول به دې مورزادی ړوند او برګ (پس) په اذن (حکم) زما، او کله چې رایستل به دې مرې (له قبرونو څخه او ژوندي کول به دې) به اذن (حکم) زما.

۴- د رسول اکرم ﷺ حسی معجزې:

نبی کریم ﷺ سر بیره پر قرآنکریم، چې یوه عقلی معجزه بلل کېږي، حسی معجزې هم درلو دې، چې لاندې په لنډه توګه ورته اشاره کوو:

1. شق القمر (د سپورډی دووه توټې کیدل): په متفق علیه حدیث کې راغلی چې د مکې خلکو له پیغمبر ﷺ څخه وغونېتل چې دوی ته باید یوه معجزه وښی، رسول اکرم ﷺ په لاس سره سپورډی ته اشاره وکړه او سپورډی دووه څایه شووه او ټولو د سپورډی دا دووه توټې کیدل ولیدل.²

1. د المائدہ سوره، ۱۱۰ آیت.

2. دغه واقعه امام بخاری په مناقب (۳۶۳۶) کې او امام مسلم د منافقیو د صفاتو په باب (۴۳) (۲۸۰۰)

2. د نبی کریم ﷺ د گوتو له مینځ خخه د اوبو بهیدل: د اوبو دا بهیدل په خو ډولونو سره رامنځ ته شوي: د حديبي په ورځ چې تول تبری وو، نبی اکرم ﷺ په لبرو اوبو چې ور سره وي او دس وکړ او تولو دده مبارک لور ته رامنډي کړپی، او وي پويل: همدومره او به وي چې تاسو او دس پري وکړ؟ پیغمبر ﷺ خپل لاس مبارک په هماغه لوښې کې کېښوده او د گوتو له منځ خخه يې د چینو په شان او به بهیدلې او ټولو افراډو چې شمیر يې «۱۵۰۰» تنو ته رسیده له هفو او بو خخه وختنې او او دسونه يې پري وکړل، او که چېږي سل زره نفر هم واي هغه او به يې بس وي.¹ دغه راز د اوبو په لوښې يا خاھ کې د پیغمبر ﷺ پواسطه د نیزې په بستکته کولو سره د اوبو بهیدل تر سره شوي.

3. د غذا ډيرښت: هغه چې د ابو طلحه او ام سليم په ګور کې وه او پیغمبر ﷺ پر هغې خه دم وکړ او دومره برکت يې وکړ چې لس، لس تنه به په نوبت راټل او له مړيدلو خخه وروسته به بيرته تلل او شمیرې هم او یا اتیا تنه وو.

4. د ستني ژرا: خرنګه چې مسجد نبوی د خرمابو په لرګیو پونسل شوی وو او داسي ستني يې هم درلودلې چې د خرما د ونې له تني خخه وي، پیغمبر ﷺ به یوې ستني ته تکيه کوله او خطبه به يې ويله، صحابه ﷺ وابې کله چې منبر جوړ شو، پیغمبر ﷺ به منبر ته تشریف یووړ او خطبه به يې ويله او مور به له هغې ستني خخه د لس میاشتني. حامله اوښې د آواز پشان غږ اوریدو، تر دې چې پیغمبر ﷺ راغی او خپل لاس مبارک يې پري کېښودو او هغه ستنه آرامه شوه.²

کې تخریج کړي ده.

1. د امام بخاري تخریج په مناقب کې (۳۵۷۶).

2. العقیده الاسلامیه. هماغه مؤلفین. ص 312-315.

د اولو العزم پیغمبرانو علیهم السلام له حسي معجزو خخه بیلکي:

1- د حضرت صالح^{الله علیه السلام} حسي معجزه: صالح^{الله علیه السلام} د ثمود د قوم لپاره چې د

«حجر» په سیمه کې اوسيدل مبعوث شوی و.

د ثمودیانو قوم بت پرسته وو، د هغوي یو لړ شمیر د صالح^{الله علیه السلام} پر دین ایمان راووړ او نورو له هغه خخه د معجزي غونښته وکړه، الله تعالى صالح^{الله علیه السلام} ته ستره معجزه ورکړله او هغه لس میاشتني حامله اوښه وه چې له ډبرې خخه را بهر شوه او هغوي تولو دا په سترکو ولیدل او دوی پخپله داسي معجزه غونښې وه، دغې اوښې داسي خصوصیات درلودل، چې د هغې اعجاز یې ثابتوو، مثلاً یوه ورخ به د چینې له اوړو خخه قوم د ثمودو استفاده کوله او بله ورخ به اوښې د چینې تولې او به خښلې او په مقابله کې به یې په هماغه اندازه شیدې هم ورکولې، خو ددې معجزي د بنکاره کیدلو سره سره هم یو زیات شمیر ثمودیانو خپل کفر او عناد ته دوام ورکړ، تردي چې د اوښې د لاس او پښو په پریکولو یې لاس پورې کړ، سره له دې چې صالح^{الله علیه السلام} هغوي له دې کاره ډارولي وو.

بالاخره ثمودیان د صاعقې «تندر»، صیحې «هیبتناکه غږ» او درجې «زلزلې» پواسطه هلاک شول.

2- د حضرت داود^{الله علیه السلام} حسي معجزي: له داود^{الله علیه السلام} سره به غرونو یو خای تسبیح ویله، کله چې به داود^{الله علیه السلام} زبور تلاوت کوو الوتونکو به هغه یو خای ور سره تکرارولو، دې د الوتونکو په خبرو پوهیدو، او اوسيپنه د داود^{الله علیه السلام} په لاس کې د لندو اورو پشان نرمیدله.

3- د حضرت سلیمان^{الله علیه السلام} حسي معجزه: الله تعالى سلیمان^{الله علیه السلام} ته باد مسخر او تابع کړي وو، دغه راز جنیات او سرکشه شیطانان یې ورته مسخر کړي وو، او د ویلی شویو مسو چینه یې ورته جاري کړي وه.

دده لبىكىر لە انسانانو، الوتونكىو او جىياتو خىخە تشكىيل شوى و او الله تعالى دته د الوتونكىو او حيواناتو خبىرى د فەم وې گىرخولى وې.¹

1. تاریخ السیوۃ و الانبیاء. ھماگە مؤلف. 338-342 مخونە.

پونتنې

1. حسي او عقلی معجزې تعریف کړئ او د اولو العزم پیغمبرانو علیهم السلام نومونه بیان کړئ.
2. د نوح الصلی اللہ علیہ وسالہ و علی آله وآلہ وسالہ و علی آنکو د کښتی او طوفان په هکله خه معلومات لري؟ په تفصیل سره بې بیان کړئ.
3. د موسی الصلی اللہ علیہ وسالہ و علی آله وآلہ وسالہ و علی آنکو د «۹» معجزو نومونه واخلي، له هېږي جملې خخه د عصا د معجزې په هکله بې په تفصیل سره بحث وکړئ.
4. د نبی کریم الصلی اللہ علیہ وسالہ و علی آله وآلہ وسالہ و علی آنکو حسي معجزې د خپلو هم تولګیانو ترمنځ تر بحث لاندې ونیسی.
5. د صالح الصلی اللہ علیہ وسالہ و علی آله وآلہ وسالہ و علی آنکو د ناقی «اوښې» په هکله په تفصیل سره بحث کړئ؟
6. کوم آیتونه د حضرت داود الصلی اللہ علیہ وسالہ و علی آله وآلہ وسالہ و علی آنکو او د هغه د زوی سلیمان الصلی اللہ علیہ وسالہ و علی آله وآلہ وسالہ و علی آنکو پر معجزو دلالت کوي.
7. د پیغمبرانو علیهم السلام د حسي معجزو په هکله یو پوره لست ترتیب او د صنف پر تخته بې نصب کړئ.
8. په دې درس کې له معتبرو تفسیرونو او له لازمو درسي موادو خخه استفاده وکړئ.

څلورم لوست

عقلی معجزه

موخې

1. محصلین له حسي معجزې سره د عقلی معجزې د توپیر په بیانولو و توانیوېي.
2. محصلین وکولی شي چې د یوې عقلی معجزې په توګه د قرآنکريم خصوصیات او ځانګړنې وڅېړي.
3. محصلین د قرآنکريم لفظي او معنوی اعجاز تشریح کړي.
4. محصلین وکولی شي چې د قاطعیت او له غیب خخه د اجبار په اړه متبرکه آیتونه وپلتی.

عقلی معجزه هغه ده چې په عقل، تفکر او دقت سره د درک وړوي، ددې ډول معجزې سره یېلګه او مثل اعلى قرآنکريم ده.

قرآنکريم یوه عقلی معجزه ده او د دریو لاندینیو خصوصیاتو او ځانګړنو درلودونکي دی:

1- قرآنکريم د زمان او مکان له حدودو خخه بهر دی:

مود مخکې د پیغمبرانو علیهم السلام له حسي معجزو خخه یادونې وکړې، ټولې یې په یوه معینه زمانه او ځانګړې خای کې مؤثرې او اغیز ناکې وې، خو قرآنکريم د وخت په تیریدو سره خپل اعجاز له لاسه نه ورکوي او په ټولو ځایونو کې یوه هواړ خیزه او همیشنه معجزه ده.

2- قرآنکریم د روح تسخیرونکی دی

د پخوانیو پیغمبرانو علیهم السلام معجزو د انسانانو سترگی، غورونه او نور حواس تر خپل تأثیر او اغیز لاندی راوستل، خو قرآنکریم پخپلو سترو معناوو او عظیمو مفاهیمو سره د انسان په روح او خان کې نفوذ کوي د انسان وجدان او باطن تسخیر وي.

3- په هر خای کې ترلاسه کیدلی شي:

د نورو پیغمبرانو علیهم السلام معجزو ددی اړتیا درلوده، چې پیغمبران پخپله حضور ولري او خلک له هغه سره تحدي «مقابلي» ته راوبولي، خو قرآنکریم یوه گویا معجزه ده د چا معرفي کولو ته اړتیا نلري، پخپله خپل مخالفین او دبسمان تحدي ته راوبولي او فرمایي: «**قُل لِّإِنْ أَجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا**

الْقُرْءَانِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا ^۱.

ژباره: ووايده (ای محمده! دوى ته) خامخا که یو خای (راتبول) شي (گرد) انسانان او (گرد) پیريان په دې چې راوري په شان ددې قرآن (په فصاحت بلاغت او درايت کې) نو رابه نه وري په شان ددې (قرآن) اکړ که شي ځینې د دوى له ځينو نورو سره ملاتري (او مرستيال).

د تاریخ په اوږدو کې هیڅ فصیح او بلیغ، هیڅ عالم او پوه، د دولت او سیاست هیڅ خاوند او دزر او ززو هیڅ خاوند ونشوای کولی، چې یو سورت د قرآنکریم د سورتونو پشان راوري او د دغې الهی معجزې له اعجز، بلاغت فصاحت شخه خه شي کم کړي.

1. د الاسراء سوره، (88) آيت.

قرآنکریم هم د لفظ له نظره او هم د معنا او مفهوم له لحاظه یوه همیشنى. معجزه ۵۵، چې دادی د دغه اعجاز خو بیلکې بیانوو:

1. فصاحت او بلاغت:

د قرآن فصاحت، بلاغت او اعجاز د هغه د دبسمانو له اتهاماتو خخه په بنه توګه معلومېږي، د اسلام دبسمانو پېغمبر ﷺ ته مجنون وايو، ئکه چې ددوی له نا حقه عاداتو او عباداتو خخه یې په پتیو سترګو پیروی نه کوله، هغه ته ې شاعر وايو حال دا چې شاعر نه وو، ئکه چې د قرآنکریم موزونو آیاتونو او بنایسته جملو داسې اغیز او هیجان رامنځ ته کاو چې د هغې زمانې پیرو قوي شعرونو داسې اغیز نه درلود، نو ددوی لپاره بل تعیيرنه وو ې له دې چې پېغمبر ﷺ ته شاعر يا ساحر وواي.

پېغمبر ﷺ ته ې ساحر وايه ئکه قرآنی آیاتونو ددوی د زامنو په زړونو کې داسې منکولې تینکولې چې د مور او پلار له کور خخه به بیلیدل، د غه اتهام پخچله جو توي چې د قرآنکریم نفوذ دومره بسکاره او ژور وو چې هغه ې د یو عادي امر په توګه نشوای تصور کولی.

هغوي د قرآنکریم د دغه سريح نفوذ لپاره بله اصطلاح ونه موندله، بلکه هغه ې سحر وکانه.

2. د معنا ژوروالی او د الفاظو عذوبت «خودروالی»:

د نړۍ ادبیات یا خو خپلو جوړکړو ادبی الفاظو ته پاملونه لري، چې د معنا بسکلا د هغه لپاره فدا کوي، یا خو خپلو جوړې کړو ادبی مفاهیمو او معناوو ته پام کوي او د الفاظو بسکولا د هغه لپاره قربانوي او هغه خوک چې دواړه اړخونه په پام کې نیسي هغه هم په محدود او نیمکړي اندازه کې د هغه شمیر پیر لې دی، خو قرآنکریم ستر علمي، حقوقی، اجتماعي، او اخلاقې محتويات او مفاهیم په بسکلو الفاظو او په نهایته ظریفو جمله بندیو پخچل او چته انداز د اعجاز کې ئای پر ئای کړي دي.

3. قاطعیت او صراحت:

په ورخنيو چارو کې ھم تجربه شوي هغه چې په قاطعیت او صراحت سره وينا کوي د هغه چا په نسبت چې انکار نه منونکي واقعيتونه د جبن او ويره په لفافه کې پيچي، پيير د منلو او استقبال وړ ګرخي، قرآن کريم دغه صفت په لوره کچه او انداز کې لري او د دين له دېمنانو سوه له مجاملې خخه کار نه اخلي او د دوى د نظر یو پر بطلان قاطع حکم کوي.

4. اخبار له غیب خخه:

قرآن کريم له هغو پیښو خخه حکایت او وړاندوينه یا پیشگویي کوي چې د وخت په تیریدلو سره صحت د وقوع پې اثبات ته رسیبې. یو له دغو پیشگویو خخه د فارس په وړاندې دروم بری دی.

5. د طبیعی نړۍ د اسرارو خرگندول او بر ملا کول:

قرآن کريم د طبیعت زیات شمیر اسرار چې وروسته د طبیعی علومو له پرمختک سره بر ملا شوی، خرگند کړي، لکه د نباتاتو ترمنځ زوجیت د ځمکې جاذبه او داسې نور.

پوښتني

1. عقلی معجزې له حسي معجزو سره خه توپیر لري؟ له ئینو مثالونو سره يې توضیح کړئ.
2. قرآن کريم د یوې عقلی معجزې په توګه د کومو ځانګړتیاوو درلودونکي دي؟
3. د اسلام دبمنانو ولې پیغمبر ﷺ ته مجنون، شاعر او ساحر وايہ؟ توضیح يې کړئ.
4. د حج د سورت «۷۳» آيت او د انبیاء د سورت «۶۶» او «۶۷» آیتونه د قرآنکریم د قاطعیت په هکله و پلتئ.
5. د فارس په وارندي د روم د بري په هکله د روم د سورت دوهم آيت ترجمه او تفسیر کړئ.
6. د ځمکې د جاذې په هکله د «رعد» د سورت دوهم آيت ترجمه او تفسیر کړئ؟
7. پدې هکله چې د معجزې عقلی والي د دغې معجزې د همیشوالي ضامن دي، بايد ګروبي او ډله یېز کار ترسره شي؟

پنځم لوست

معجزې او د وخت له غوښتنو سره د هغو تړاو

موخي:

1. محصلین د وخت د مقتضاء مفهوم بیان کړلی شي.
2. محصلین و کولای شي چې د حضرت نوح^{الصلی اللہ علیہ وسالہ وآلہ وسالہ}، ابراهیم^{الصلی اللہ علیہ وسالہ وآلہ وسالہ}، موسی^{الصلی اللہ علیہ وسالہ وآلہ وسالہ}، عیسی^{الصلی اللہ علیہ وسالہ وآلہ وسالہ} او نبی کریم^{الصلی اللہ علیہ وسالہ وآلہ وسالہ} د وخت مقتضیات بیان کړي.
3. محصلین و کولای شي پدې هکله اړوند آیتونه ژباره او تفسیر کړي.
4. محصلین د قرآن کریم د لفظی او معنوی اعجاز په شرح او توضیح کولو و توانیوې.

په دې کې شک نشته چې معجزه لکه خونګه چې په مخکې درسونو کې وویل شول یو خارق العاده کار دی چې د الله تعالی له لوري د نبوت یا رسالت د مدعی د تصدقی پخاطر د هغه په لاس خرگندېږي، خو دا څینې نور حکمتونه او باریکې هم لري چې یو له هغو خنځه د وخت د تقاضا او پر یوې زمانې باندې له حاکمو شرایطو سره مطابقت او سمون دی، الله تعالی پخچل علم او مطلق تدبیر سره پوهېږي چې په کوم ډول زمانې او مکانې شرائطو او د خلکو د فکري او فني حالت او مستوا سره سم خه ډول معجزه د خپل پیغمبر په لاس بسکاره کړي، تر خو واقعې اعجاز را منځ ته کړي، منونکې او منکرین دواړه هغه د معجزې په نامه ومنی.

الله تعالی پخچل نهایي حکمت سره پوهیدو چې د کښتی جوړونې په فن کې حضرت نوح^{الصلی اللہ علیہ وسالہ وآلہ وسالہ} او دده د قوم افراد ډیره لړه تجربه او مهارت هم نه لري، خکه ېې نوح^{الصلی اللہ علیہ وسالہ وآلہ وسالہ} ته امر و کړ چې د الله تعالی تر مراقبت لاندې کښتی جوړه کړي: **«وَاصْنَعْ الْفُلْكَ**

بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيَنَا...»^۱ ڇباره: زمود په حضور کې او زمود په امر کښتی جوړه کړه. کله چې به دده قوم دی د کښتی په جوړولو کې بوخت ليدو، تعجب به بې کاوه او پر هغه باندې به بې توکې کولې چې: تر اوسه بې د پیغمبری دعوا کوله، خو اوس بې نجاري زده کړه، غواړي کښتی جوړه کړي، مور غرق کړي او خپل ځان وړغوري، دغه کښتی سره له ټولو ډرافتونو بې جوړه شوه او د ټولو د حیرانیا وړ و ګرځیدله.^۲

د حضرت ابراهیم الصلی اللہ علیہ وسالہ وعلیہ السلام زمانه را رسیبی، نمود او پلویان بې د مناقشې دعوا کوي او په مناظره او جدل کې ځان د قوي دلایلو او براهینو خاوند بولی، الله تعالی د هغه وخت د حال له تقاضا سره سم ابراهیم الصلی اللہ علیہ وسالہ وعلیہ السلام ته داسې قوت د استدلال او حجت ورکوي چې ټول بې له بسکاره ماتې سره مخ او مغلوب کړل او د ابراهیم الصلی اللہ علیہ وسالہ وعلیہ السلام په وړاندې د هغو د مغلوبیت قرآن کریم د «فَبَهِتَ الَّذِي كَفَرَ...»^۳ ڇباره: نو حیران (شمندہ) شو هغه چې کافر شوي وو (یعنی نمود) په بسکلی جملې سره بیانوی. کله چې د موسی الصلی اللہ علیہ وسالہ وعلیہ السلام زمانه را رسیبی، دا بله زمانه ده او غونښته بې هم له هغو خخه په توپیر کې ده چې په نورو امتونو کې موجود وو. دغه زمانه د سحر «کوډو» او ساحری زمانه ده، دا فن او مهارت خېلې لورې کچې ته رسیدلی، الله تعالی حضرت موسی الصلی اللہ علیہ وسالہ وعلیہ السلام د بنی اسرائیل په قوم کې له فرعون او فرعونیانو سره د مبارزې لپاره میوثر کړ او د ته بې د معجزې په توګه یوه همسا ور کړه چې د وخت له مشهورو او ماهرو ساحرانو سره د مقابلې په میدان کې په یوه هیبتناکه مار بدله شوه او د ساحرانو ټولې متحرکې رسی «پری» او تخیلی مارونه بې تیر کړل، لکه

۱. د هود سورت، ۳۷ آیت.

۲. تاریخ النبیة و الانبیاء. هماغه مؤلف. ۱۵۷ مخ.

۳. د البقره سوره، ۲۵۸ آیت.

خرنگه چې الله تعالى فرمایي: «﴿ وَأَوْحَيْنَا إِلَيْ مُوسَى أَنَّ أَلْقِ عَصَالَكَ فَإِذَا هَيَّ

تَلَقَّفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴾فَوَقَعَ الْحُقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾¹»

ڇباره: او وحی (حکم) مو ولیو موسی ته داسې چې وغورخوہ ته همسا خپله (بیا ده وغورخوله همسا خپله او نسامار شو)، نو ناخاپه دغې همسا نبوی تیرول (نغرودل) هغه شیان چې جور کري وو دغو (جادو گرانو په جادو سره) نو ثابت (او د پاسه) شو حق او باطل (ورک) شو هغه خه چې وو دوی چې کول.

کله چې ساحرانو دا حالت ولیدو ټول په تعجب کې شول او هغه یې حقيقی معجزه وبلله او ټولو د سجدې په کولو سره پر الله تعالى ایمان راوور:

«قَالُوا إِمَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ رَبِّ مُوسَى وَهَرُونَ ﴾۲۳۲﴾ ڇباره: وویل

جادو گرانو ایمان مو راوړی دی په رب د عالمیانو. (په) رب د موسی او (رب د) هارون.

هغوي وویل د سحر په محدوده کې هر خه چې شتون لري، مورب پرې پوهېږو، خو د موسی ﷺ دا کار سحر ندي، بلکه یو الهي آيت او معجزه ده. فرعون د خان د حیثیت د اعاده کولو پخاطر دغه پیښه داسې توجیه کړه چې ګویا موسی عليه السلام پخپله سترا ساحر او د دغو ساحرانو لارښوونکي دی، چې زما پر ضد متحد شوي، حال دا چې موسی ﷺ تر او سه پورې د هغوي هیڅ یو نه پیژنده او د هغوله را ټولیدو خخه خبر نه و. فرعون ټول هغه ساحران چې ایمان یې راوور په مرګ، صلیب او د پنسو او لاسو په غوڅولو تهدید کړل او د سعید ابن جبیر رض د روایت له مخې هغو د سجدې پر مهال په جنت کې خپل قصرونه او کورونه ولیدل خکه نو یې د فرعون تهدید ته هیڅ اعتناء و نکړه او فرعون خپل تهدید د هغوي په حق کې عملی کړ.

1. د الاعراف سورت، ۱۱۷-۱۱۸ آيت.

2. د الاعراف سورت، ۱۲۱-۱۲۲ آيت.

کله چې د عیسیٰ زمانه راغله، د دغې زمانې شرائطو هم نور ایجابات او غونبستې درلودلې. پدې وخت کې طبابت، علاج او درملنه خپلې لورې کچې ته رسیدلې وه، الله تعالیٰ پخپل بې نهایته حکمت سره عیسیٰ ته د اسې بسکاره بیانات ورکړل، چې د هغې زمانې له مقتضیاتو سره بې سمون درلود.

عیسیٰ مادر زاد رانده ته د الله تعالیٰ په امر دلیدلو توان ورکړ، ابرص «پیس» او مجنوده ته بې د الله تعالیٰ په امر شفاء ورکړه او د الله تعالیٰ په اجازه بې مرې را ژوندي کړل او د الله تعالیٰ په امر بې له خټې خنځه التونکي جور او په هغه کې بې سا پو کړه او په ژوندي التونکي بدل شو. آیا خوک کولی شي له د اسې معجزو خنځه سترګې پټې کړي.

او کله چې د خاتم النبین او غوره د پیغمبرانو حضرت محمد ﷺ زمانه را رسیبې، نو الهی مشیت پردي دی چې د بعثت او رسالت امر ته د پای تکې کېردي، دائمه او همیشني. معجزه دده پواسطه بسکاره کړي، دغه معجزه قرآن کریم ده. پدې معجزې کې سریبره پردي چې د زمان او مکان پوله بې ماته کړه او د بسکاره معجزې په توګه بې د انسانانو پر روح او ئخان باندې منګولې ووهلي، د وخت له افقاء سره بې مطابقت او سمون هم په نسه توګه مراعت شوی دی. د اسلام د پیغمبر زمانه د فصاحت او بلاغت زمانه وه، شاعران، ادبیان او ماهره وینا والو شتون درلود او هرچا به خپل شعر او ادبی توټه د کعې شریفې پر دروازه نصبوله او نور ادبیان به بې له هغه سره مقابلي ته راببل، الله تعالیٰ پخپل بالغه حکمت سره اراده وکړه تر خو خپل آخرين پیغمبر ته قرآن کریم ورکړي، چې هم د لفظ له لحاظه او هم د معنا او مفهوم له لحاظه یو معجز کتاب دی، ددې لپاره چې د زمانې هیڅ یو ادب ونشی کولی د هغه د یوه آیت یا یوه سورت په اندازه راوړي او په هر زمان او هر مکان کې او د زمانې په هر چول شرایطو کې د یوې الهی معجزې په توګه باقي پاتې شي.

پونتنې

1. د زمانې مقتضي خخه مفهوم لري؟ د خو مثالونو به توش کې بې توضیح کړئ.
2. د نمرود په وړاندې د حضرت ابراهيم^{الصلی اللہ علیہ وسالہ وعلیہ السلام} احتجاج د «البقره» د سورت د «۲۵۸» آیت د ژبارې او تفسیر په ضمن کې بيان کړئ؟
3. د حضرت موسى^{الصلی اللہ علیہ وسالہ وعلیہ السلام} او د فرعون د ساحرانو په هکله د الاعراف سورت د اړونده آیتونو تفسیر په معتبرو تفسیرونو کې وپلتئ؟
4. د قرآن کریم د اعجاز په هکله د اسراء د سورت «۸۸» آیت، د هود د سورت «۱۴-۱۳» آیتونه او د بقره د سورت «۲۳-۲۴»، پیدا او بیا بې ژباره او تفسیر کړئ.
5. د حضرت نوح^{الصلی اللہ علیہ وسالہ وعلیہ السلام}، ابراهيم^{الصلی اللہ علیہ وسالہ وعلیہ السلام}، موسى^{الصلی اللہ علیہ وسالہ وعلیہ السلام}، عيسی^{الصلی اللہ علیہ وسالہ وعلیہ السلام} او حضرت محمد مصطفی^{الصلی اللہ علیہ وسالہ وعلیہ السلام} د معجزو په مورد کې د زمانې د مقتضیاتو په هکله په لنډه توګه خپلو منځو کې بحث وکړئ.
6. په ذهن کې د درس د لا بنه تینګښت لپاره له ممکنه مناسبو درسي موادو خخه د یو درسي فعالیت په ضمن کې استفاده وکړئ.

خلورم خپرکی

دانیاوو عليهم السلام

د ژوند پېشى

لومړۍ لوست

د انبیاوو علیهم السلام د ژوند د پېښو د ذکر حکمت

موخي:

1. محصلین و کولای شي چې په قرآن کریم کې د انبیاوو د ژوند د پېښو د ذکرولو د حکمت په هکله معلومات وړاندې کړي.
2. محصلین و کولای شي چې د پیغمبرانو بشیروالي او نذیروالي توضیح کړي.
3. محصلین پدې و توانیبوي چې د پیغمبرانو علیهم السلام د ژوند پېښې سره مقایسه او پرتله کړي.
4. محصلین و کولای شي چې له معتبرو تفسیرو نو خخه پدې درس کې استفاده و کړي.

د پیغمبرانو علیهم السلام ژوند د هغو مبارزو، ایشار او فدا کاریو مجموعه ده چې له حق او د الله تعالى له لاري خخه د دفاع پخاطر د وخت د کافرانو، ظالمانو او انحرافاتو په وړاندې تر سره شوي.

شریفترین تاریخ د انبیاوو علیهم السلام او رسولانو علیهم السلام د ژوند تاریخ دی، د هر پیغمبر د ژوندانه په تاریخ کې صیر، شکیبایی، ایشار او فربانی وینو، ستري اخلاقی سجایاوي، لکه: صدق، امانت، له کبیره او صغیره ګناهونو خخه پاکې، همدردي او مروسته په هغو کې مشاهده کوو، د هغو ژوند د باطل پر ضد له جهاد او د الله تعالى د مخالفانو او منکرانو په وړاندې د اذیت او سختیو له تحمل خخه ډک دی. هر کله چې انسانی ټولنې د سعادت، حق او ترقی لار له لاسه ورکړي، الله تعالى یو پیغمبر د رهنمایی لپاره هغې ټولنې ته استولی دی، تر خو هغوي ته د الهی جنت او نعمتونو زیری ورکړي او له دنیوی او اخروی مصیبت خخه بې وویروی او په عین وخت کې الله تعالى پر خلکو باندې خپل حجت قائموي، لکه خرنګه چې فرمایي: «**رُسُلًا**

مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ إِعْلَمْ يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ^{۱۵۰}»، ژباره: پیغمبران عليهم السلام مو زیږی ورکوونکي او ویره

ورکوونکي واستول تر خو پس له رسولانو د خلکو لپاره پر الله تعالى باندي حجت پاتې نشي او الله تعالى غالبه او حکيم ذات دی.

د پیغمبرانو عليهم السلام د ژوند په پېښو کې ستر هدف او حکمت دا دی چې محصلین، علماء او دعو تکران د هفو اخلاقی سجاياوو، سيرت او کمال د شخصيت خخه خبرتیا تر لاسه کړي او د هفوی لار او طریقه د خپل ژوندانه سر مشق و ګرځوي او خلک د همداسي سيرت، اخلاق، سجيي صبر او شکيابي په درلودلو سره دعوت او تشویق کړي او له همدي لاري خخه د انساني ټولنو اصلاح ته اقدام وکړي. په قرآن کريم کې د پېښو له یادولو خخه هدف دا نه دی چې یوازې د هفو له اوريدلو خخه خوند واخیستل شي، بلکه حکمت پې دا دی چې دغه پېښې د یوې ټولنې د هر وکړي د دنیوي او اخروي با سعادته ژوند غوره بیلګه وي، لکه خرنګه

چې الله تعالى فرمایي: «لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِ عِبَرَةٌ لِّأُولَئِكَ الْمُنْذَرِينَ»، ژباره: یقیناً د پیغمبرانو عليهم السلام د کيسو په ذکر کې د عقل خاوندانو لپاره پند او عبرت دی.

دغه راز لاندېني آيت د انبیاوو د ژوند او طریقې په هکله پر تفکر او تعقل باندي دلالت کوي: «فَأَقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ^{۱۷۱}»، ژباره: دوی ته پند ناکه پېښې بیان کړه، تر خو دوی تفکر وکړي.

1. د النساء سورت، ۱۶۵ آيت.

2. د الاعراف سورت، ۱۷۶ آيت.

که چیرې یو دعو تګر او عالم د یو پیغمبر ﷺ د ژوند پیشې د هغه له ټولو اړخونو سره خلکو ته توضیح او بیان کړي په پوره یقین سره ویلی شو چې دغه وضاحت مستقیماً د دغو خلکو په روح او وجودان باندې اغیزمن واقع کېږي او ټولنه د سعادت او نیکمرغی پر لور په حرکت راولی، څکه چې د انسان او انسانی ټولنې لپاره ستر درس او پند دی، پدې پېښه کې بنایی لوړۍ د پیغمبر ﷺ کامل شخصیت سره له ټولو اخلاقی موصفاتو او څانګړنو تربیت لاندې ونیول شي، د هغه ایشار، فدا کاري، صداقت، پاکي، امانت داري، د بیوزلو لاس نیوی، د مظلومانو مرسته، صراحة او قاطعیت بیان شي د معاندینو، مشرکانو او منافقانو په وړاندې دده له مبارزو خخه یادونه وشي، پر باطل باندې د حق له بري خخه بحث وشي، د هغه له ارهاص او معجزو خخه یادونه وشي، دده د قوم له انحراف، ظلم، خیانت او بې انصافی خخه بحث وشي او د دغه قوم انجام هم رونسانه شي، د یو پیغمبر ﷺ د ژوندانه دغه متنوع جواب او اړخونه، چې د الهي وحی پواسطه تصدیقیوی د فرد او بشري ټولنې د شخصیت په اصلاح کې مستقیمه اغیزه لري او هغه د بري او نیکمرغی پر لوري را کاري.

پیغمبران علیهم السلام د حق په لار کې د زیاتو تکلیفونو او سختیو متحمل شوي او دغه راز مؤمنان هم د مشرکینو او منافقینو له آزار او اذیت خخه په امن کې ندي پاتې شوي دا پخپله د راتلونکو نسلونو لپاره بنه سرمشق دی، تر خو د روزگار د سختیو او د مخالفینو او معاندینو د اذیت په وړاندې د استقامت، حوصلې او صبر درس ترلاسه کړي الله تعالى فرمایلې دي: «وَكُلَّاً نَصْرٌ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نَثَرْتُ

بِهِ فُؤَادَكَ وَجَاءَكَ فِي هَذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرٌ لِلْمُؤْمِنِينَ ۱۳» ^۱ ټباهه: د

پیغمبرانو له اخبارو خخه هر هغه خه تا ته بیانو چې ستا د زړه د ډاډ سبب

۱. د هود سورت. ۱۲۰ آیت.

ګرځی او پدې «سورت» کې ستا لپاره حق او پند او د مؤمنانو لپاره له پنده ډکه یادونه راغلې ۵۵.

په لنډه توګه ويلى شو چې په قرآن کريم کې د پیغمبرانو علیهم السلام د ژوند د پېښو په یادونه کې د فرد او بشري ټولنې لپاره ستر حکمتونه شته چې که دغه پېښې په تحليلي توګه توضیح شي او ټول اړخونه یې د علماء او دعوړګرانو لخوا تشریح او بیان شي او د انسانی ټولنې افراد هم د دغو پېښو د مقتضیاتو مطابق حرکت او عمل وکړي، یې له شکه به مور ډیره سالمه بشري ټولنې په اختیار کې ولرو.^۱

1. تاریخ النبیة و الانبیاء، همآخه مؤلف. 106-108 مخونه.

پونتنې

1. د پیغمبرانو علیهم السلام د ژوندانه له بیلابیلو جوانبو او اړخونو څخه په لنډه توګه خبرې اترې وکړي.
2. دا چې پیغمبران علیهم السلام بشیر او نذیر دي، نومورې موضوع څه ډول توضیح کولی شئ؟
3. د پیغمبرانو صفتونه په مختصر ډول ذکر او بیا د هفوی د عصمت صفت توضیح کړئ؟
4. هغه آیتونه چې په درس کې ذکر شول په هر اړخیزه توګه تفسیر کړئ؟
5. په دې درس کې د پیغمبرانو علیهم السلام د ژوند د پېښو خو مهمې یېلګې ووايast.
6. په ذهن کې د درس د لابنه تینګښت لپاره د یو صنفي فعالیت په ترڅ کې له مناسبو درسي موادو څخه استفاده وکړئ.
7. خو معتبره تفسیرونه غوره کړئ او بیا د انبیاوو علیهم السلام د کیسو په هکله د مقارنې یا مقاییسې او پرتلني په ډول پخپلو منځو کې بحث وکړئ.

د وهم لوست

په قرآنکريم کې د پېښو له ذکر څخه غرضونه

موخې:

1. محصلین په قرآن کريم کې د پېښو د یادولو د بیلابیلو غرضونو په را ټولولو وتوانیږي.
2. محصلین و کولای شي چې د بیلابیلو اغراضو د موندلو لپاره قرآنی آیتونه و پاتې.
3. محصلین په دې درس کې د یادو شویو آیتونو د سمې ژیارې او تفسیر په هکله معلومات ترلاسه کړي.

په قرآنکريم کې ذکر شوې پېښې دېر اغراض ، موخې او هدفونه لري چې دا دې په دې درس کې د هغه ځینو مهمو اغراضو ته اشاره کړو او په لنډه توګه ېې توضیح کړو:

1- د امتونو او اديانو وحدت:

الله تعالي فرمائی: «إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةٌ وَاحِدَةٌ وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ

^۱ ڇباره: یقیناً دادی امت ستاسو یو امت او زه ستاسو رب یم، نو زما عبادت و کړئ.

په قرآنکريم کې د پېښو د یادونې یو مهم غرض د دې امر بنسو دی چې تول الهی اديان پر یوه اعتقادی اصولو بنا شوي، د سماوي اديانو توپیر یوازې په فروعاتو او د هغه په عملی بر خو کې دې، نو په قرآن کريم کې د پېښو یادونه د سماوي اديانو او امتونو وحدت په بنه توګه خرگندوي.²

1. د الانبياء سورت، ۹۲ آيت.

2. مع الانبياء في القرآن الكريم، هماځه مؤلف. ۴۶ مخ.

او ډیر څله په یوه سورت کې د خو پیغمبرانو علیهم السلام د ژوند دیپنبو یادو به په یوه ځانګړي اسلوب سره کېږي او دا امر زموږ مدعای ثابتوي، لکه خرنګه چې د الانبیاء «علیهم السلام» په سورت کې د حضرت موسی^ع، هارون^ع، ابراهیم^ع، لوط^ع او د نورو پیغمبرانو علیهم السلام د ژوند له پینبو څخه په یوه ځانګړي ډول او اسلوبو سره یادونه شوې ۵۰.

2- د پیغمبرانو علیهم السلام بري او د تکذیب کوونکو هلاکت:

د پیغمبرانو علیهم السلام د ژوند پیشې دا امر هم رونسانه کوي چې په پایله کې کامیابي د پیغمبرانو علیهم السلام او مؤمنانو په برخه او نابودي د هفو د دېمنانو په برخه کېږي. او دا کار د پیغمبرانو علیهم السلام د خوشحالی او د وخت د منحرفانو په وړاندې د دوی د روحي تقوې او پیاوړتیا لامل ګرځي.

3- د تشریع د مصدر وحدت:

دغه پیښې ددې خرکندوی دي، چې د ټولو الهي شرایعو او اديانو ترمنځ نزدې اړیکه شته او له یوه مصدر او منبع څخه سر چینه اخلي، چې هغه الهي وحې ده او د الهي اديانو ترمنځ هیڅ ډول تعارض او تبایان وجود نلري. الهي دین او د رسولانو استول د یوې بنکلې مانۍ حیثیت لري، چې ټولې غوبښې په هغې کې په بنه توګه په پام کې نیول شوي وي. د شرایعو وحدت له دې مبارک آيت څخه هم استنباطېږي: «* شَرَعَ لَكُمْ مِّنَ الْدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ أَنَّ أَقِيمُوا الْدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِٰ كَبُرُ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ اللَّهُ تَعَجَّبُ إِلَيْهِ مَن يَشَاءُ وَهَدِيَ إِلَيْهِ مَن يُنِيبُ..»¹

1. د الشوری سورت، ۱۳ آيت.

ژباره: مقرر کېرى بیان کېرى دی (الله) تاسې ته له دین خخه هغه چې وصیت (حکم) بې کېرى وو په هغه سره نوح ته او هغه (خیز) چې وحی حکم کېرى ده تاته (ای محمده!) او هغه (خیز) چې حکم کېرى وو مونږ په هغه سره ابراهیم ته او موسی ته او عیسی ته داسې چې قائم کېرى سم ودروئ دین (د توحید) او مه غورخوئ اختلاف به هغه کې، دیز دروند دی په مشرکینو هغه (خیز) چې بولی ته دوی هغه (توحید) ته، الله راکاری خان خپل ته (غوره کوي) هغه خوک چې اراده و فرمایي (د غوره کولو بې) او سمه لياره بنسېي دين خپل ته هغه چاته چې رجوع کوي (الله ته).

او دا آيت چې فرمایي: «وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الَّذِينَ مِنْ حَرَجٍ مِّلَةً أَبِيكُمْ إِنَّرَاهِيمَ هُوَ سَمَّنَكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَذَا...»¹

ژباره: او نه دی گرخولی (نه بې دی اینې) تاسې ته په دین کې هيچ حرج (مشقت او اشکال)، (متابعت و کړئ د) دین د پلار خپل چې ابراهیم دی، دغه (الله) و نومولئ تاسې مسلمانان پخوا (له دغه قرآن خخه په نورو آسمانی کتابونو کې).

دغه راز الله تعالى له تولو پیغمبرانو علیهم السلام خخه وعده و اخيستله چې که چېږي د اسلام د پیغمبر زمانه بې و موندله، پر هغه ايمان راوري او د هفو له پیروانو خخه واوسيږي، چې دا د شرایعو پر وحدت او د سماوي اديانو ترمنځ د اريکې پر وجود باندې یو بسکاره دليل او برهان دی، او د پیغمبرانو علیهم السلام دغه پیمان د آل عمران د سورت په «۸۱» آيت کې جو تېږي.

4- پر خارق العاده چارو باندې د الله تعالى د قدرت خرگندونه:

له دې پېښو خخه دا امر هم فهميږي چې الله تعالى د خارق العاده چارو د پیدا کولو او اجراء کولو توان لري او دا خارق العاده چارو په قرآنی کيسو کې انعکاس موندلی

1. دالحج سورت، ۷۸ آيت.

دی. له دې جملې خخه کولی شو له لاندې خوارقو خخه نوم واخلو: د حضرت آدم ﷺ او حوا خلقت د عیسیٰ ﷺ غیر طبیعی ولادت، د الله تعالیٰ په اراده او د حضرت ابراهیم ﷺ د دعا پواسطه مرغانو ته دوهم خل ژوند ورکول او یا د عزیز ﷺ مړه کیدل سره له مرکب، یې چې له یوه کلې خخه تیریدو او وروسته له سلو کلونو خخه یې بیرته ژوندی کیدل او داسې نور مثالونه، چې پر خوارقو باندې د الله تعالیٰ پر مطلق قدرت باندې دلالت کوي.

5- د پیغمبرانو په وړاندې د امتونو یو شان عکس العمل:

الله تعالیٰ فرمایي: «وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِّنَ الْمُجْرِمِينَ وَكَفَى بِرَبِّكَ هَادِيًّا وَنَصِيرًا»¹ ژباره: او داسې (لكه چې کفار مې ستا اعداء ګرځولی دی) ګرځولی ټه مونږ (پخوا له تانه) لپاره د هر نبی دبسمنان له مجرمانو (کفارو نو صیر وکړه په شان د نورو انبیاو بس)، او کافي دی رب ستا سمه صافه ليار بسوونکی او بنه مدد کوونکی (پر اعداؤ).

د ټولو امتونو عکس العمل د خپلو انبیاو ﷺ په مقابل کې سره مشابه او ورته و. زیاتره هغوي د پیغمبرانو په مقابل کې د مخالفت، تکبر او خان غونښتې موقف او دریغ نیولی دی.

6- توحید د مشترک غرض په توګه:

ټول سماوي اديان او شرایع د نورو اغراضو تر خنګ یو مهم، لوړنی او اساسی غرض هم لري، چې د الله تعالیٰ د الوهیت او ربوبیت توحید ته د خلکو له دعوت او بلني خخه عبارت دی او دا مطلب د انبیاء علیهم السلام په کیسو کې په بنکاره توګه

1. د الفرقان سورت، ۳۱ آیت.

لیدل کېږي، لکه خرنګه چې په لاندېني مبارک آيت کې بې لو لو: «لَقَدْ أَرْسَلْنَا

نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ فَقَالَ يَقُولُ مَا لَكُمْ مِّنْ إِلَهٌ غَيْرُهُ»¹

ژیاره: قسم دی په تحقیق لیپولی ټه مونږ نوح په لوري د قوم دده نو وویل (نوح) ای قومه زما عبادت کوئ تاسې د الله نشته تاسې ته هیڅ معبد بې له دغه (الله).

او دا آيت: «وَإِلَى شَمُودَ أَخَاهُمْ صَلَحَّا قَالَ يَقُولُ مَا لَكُمْ مِّنْ إِلَهٌ غَيْرُهُ» او دا آيت «وَإِلَى مَدِينَ أَخَاهُمْ شَعِيبًا قَالَ يَقُولُ مَا لَكُمْ

الله مَا لَكُمْ مِّنْ إِلَهٌ غَيْرُهُ» او دا آيت **«وَإِلَى مَدِينَ أَخَاهُمْ شَعِيبًا قَالَ يَقُولُ مَا لَكُمْ مِّنْ إِلَهٌ غَيْرُهُ»**.

7- د نیکی او بدی پایلې:

په قرآن کريم کې د پېښو د یاد یو بل غرض د دی امر بیان دی، چې نیکی به انجام کې د خپل فاعل نیکمرغی را منځ ته کوي. لکه خرنګه چې بدی خپل خاوند هلاکت او بد مرغې ته رسوی.

8- د اسلام د پیغمبر ﷺ د رسالت اثبات:

په قرآن کريم کې د پېښو د یادونې یو بل مهم غرض او موخه د اسلام د پیغمبر د رسالت ثابتول او ددې امر بیان دی چې قرآن کريم د پیغمبر ﷺ وینا نه ده، بلکه الهی وحی ده، حککه د اسلام پیغمبر یو امي شخص و، لوستل او لیکل بې نشوای کولی ، خو داسې یو کتاب بې خپل امت ته وړاندې کړ چې د اعتقادی اصولو، احکامو او امثالو سربیره د ډیرو مفصلو پېښو ذکر او یادونی ته شامل دې چې د هفو راول د یو امي شخص په واسطه

1. د ال اعراف سورت: ۵۹ آيت

کاملاً محال او ناشونی دی او دا پخپله د دی لپاره د اثبات روښانه دې چې قرآن کریم د الله تعالی ازلی کلام دی او د بشر وینا نشې کیدلی.¹

1. تاریخ النبیة و الانبیاء، هماغه مؤلف، ۱۰۸-۱۱۴ مخونه.

پونستنې

1. په قرآنکریم کې ذکر شوې پېښې د کومو مهمو اغراضو او مونخو در لودونکې دی؟ په لنډه توګه بې یادونه وکړئ.
2. نړدې کتابتون ته مراجعه وکړئ او ددې اغراضو په هکله مفصل معلومات را ټول کړئ.
3. هر غرض باید د محصلینو د یو بیل ګروپ پواسطه تر بحث لاندې ونیول شي.
4. د یو صنفي فعالیت په ترڅ کې باید له مناسبو درسي موادو خخه استفاده و شي.

دریم لوست

په قرآن کريم کې د پېښو د ذکر او یاونې د تکرار ولو حکمت

موخې:

1. محصلین و کولای شي چې په قرآن کريم کې د مطالبو د تکرار او په نورو لیکنو کې د مطالبو د تکرار تر منځ توپیر و خیری.
2. محصلین په دې و توانیبې چې په قرآن کريم کې د پیغمبرانو علیهم السلام د ژوند د پېښو د یادونو د تکرار حکمتونه په ګوته کړي.
3. محصلین و کولی شي د قرآن کريم تکراري موارد تشخيص او د هفو د پلتني خرنګوالی تجربه کړي.

د قرآن کريم فصاحت او بلاغت د هغه هدایت بخښونکي مفاهیم او معناوي دي، چې د اسلام د را خرګندیدو په لومړۍ سر کې پې د عربو د فصحاوو پام ځانته را واپروو او د هفوی پر روح او روان یې تسلط او برلاسی و موند او همدا د قرآن فصاحت او بلاغت وو چې په هره زمانه کې ادبیانو، شاعرانو او لیکوالانو د هغه پر غوره والي شاهدي ورکړي او خپل ځانونه یې د هغه سره له مقابلي ځخه نا توانه او پې ځواکه ګنډلي دي. د قرآن کريم بنکلی او مقبوله طریقه د مطالبو په ذکر او بیان کې قاضی ابوبکر «باقلانی» داسې انځور کړي ده: «په حقیقت کې د قرآن سبک او اسلوب داسې یو امر دی چې تر قرآن پورې ځانګړي او منحصر دي او نور پدې هکله له هغه سره شbahت او ورته والي نلري، دغه راز نومورې سبک له تولو مشهورو او مروجو اسلوبو سره مغایر او توپیر لرونکي دي»¹. یو له دې، اسلوبو ځخه په قرآن کريم کې د پیغمبرانو علیهم السلام د ژوند د پېښو تکرار دي. که چېږي یو لیکوال او اديب یو

1. ابوبکر باقلاني ، اعجاز القرآن، ص ۶۰ او ورپسی مخونه.

کلام تکرار وي، کلام يې په دوهم څل کې د لومړي څل د فصاحت درجې ته نه رسیبې، بلکه په دوهم څل کې د ګلپوهې، کمزوری او تکلیف نبې او علام پکې تر ستر ګو کېږي، خو د قرآن کریم منهج او سیک د مطالبو په تکرار کې دا ډول ندی بلکه د بلاغت په اوچته کچه کې قرار لري او لوستونکي ورڅخه خوند اخلي. په قرآن کریم کې د پېښو له یادولو څخه هدف د هغه د تاریخي اړخ توضیح نده، بلکه منظور عبرت او پند اخیستل دي د ګناه له ارتکاب څخه او د الله تعالى د رضایت په زیری باندې او دا تول په بیلایيلو مواردو کې یو له بل سره مختلف وي څکه اختلاف په مقاصدو کې د ادبی سبک او قالبونو د اختلاف سبب دي، نو قرآن کریم په یوه څای کې په تفصیل سره او په بان څای کې په ایجاز او لنډون سره د پېغمبرانو علیهم السلام د ژوند د پېښو اړونده مطالب بیانوی او دا اسلوب د فصیحو او بلیغو الفاظو او ترکیبونو په چوکات کې وړاندې کېږي او یوه پېښه په بیلایيلو بنو او شکلونو او بنکلو عبارتونو سره د ظروفو او شرائطو د ایجاداباتو په پام کې نیولو سره انځور کېږي. توله پېښه نه تکرارېږي، بلکه یوه برخه یې د یوه ځانګړي بلاغي هدف پخاطر تکرارېږي او پدې تکرار کې په بشپړه توګه فصاحت، بلاغت، د اسلوبو متنات او د تفන او سلاست اتقان مراعت کېږي او عین مفاهیم او معنawi په سره بیلو الفاظو او ترکیبونو کې بیانیږي او د پېغمبرانو علیهم السلام د ژوند د پېښو د یادونې په تکرار کې د بیان دغه اسلوب د قرآن پر اعجاز او دا چې د الله له لوري د اسلام پر پېغمبر باندې وჰي ده، روښانه دلیل او قاطع برهان دي او دا امر هغه خوک په بنه توګه درک کولی شي، چې د فصاحت او بلاغت پر رموزو او اسرارو باندې ډېره پوهه او خبرتیا ولري او د کلام ادبی ظرافتونه، باریکې او فنون و پېښي.

په قرآن کریم کې د پېښو د یادونې د تکراریدلو بل حکمت دا دی چې د پېښو مطالب په بنه توګه په ذهن کې ځای نیسي او د فرد او انسانی ټولنې پر فکر او روح باندې د پام وراغیزه را منځ ته کوي او په بنه توګه د وګرو د منلو ور ګرځي.¹

د بیلکې په توګه د دوو مواردو یادونه کوو چې د آدم اللَّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّيْطَنِ الرَّجِيمِ د ژوند پېښو په هغه کې د یوې معنا د توضیح پخاطر د تعییر د حسن، فصاحت او بلاغت له ساتلو سره تکرار شوی دي: دا دوه موارده یو د الأعراف او بل د طه په سورت کې دي، چې په ترتیب سره بیانېږي:

«وَيَأْتَادُمْ أَسْكُنْ أَنَّتَ وَرَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ
 الْشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ۝ فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَنُ لِيُبَدِّيَ لَهُمَا مَا
 وُرِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوْءَاتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَلْكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الْشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ
 تَكُونَا مَلَكِينَ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَلِيلِينَ ۝ وَقَاسَمُهُمَا إِنِّي لَكُمَا لَمِنْ
 الْنَّاصِحِينَ ۝ فَدَلَّلَهُمَا بِغُرُورٍ فَلَمَّا ذَاقَا الْشَّجَرَةَ بَدَّتْ لَهُمَا سَوْءَاتِهِمَا
 وَطَفِقَا تَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَنَادَاهُمَا رَبُّهُمَا أَللَّهُ أَنْهَكُمَا عَنِ تِلْكُمَا
 الْشَّجَرَةَ وَأَقْلَلَ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَنَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُّبِينٌ ۝ قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا
 وَإِنَّ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَسِيرِينَ ۝»².

ژباره: او (وویل الله) ای آدمه او سه ته او (اوسي دې) بسچه ستا (حوا) په جنت کې نو خورئ تاسې دواړه له هر څایه (او هر شی ځینې) چې خوبنې مو وشي او مه نړدې

1. مع الانبياء في القرآن الكريم. هماخه مؤلف. مخونه ۴۹-۵۰.

2. د الأعراف سورت، ۲۳-۱۹ آیونه.

کېږئ تاسې دواړه دې ونې ته (په قصد د خوارک او که له دې جنسه و خورئ) نو شئ به تاسې دواړه له ظالمانو (په خپلو ځانونو). نو وسوسه واچوله دوی دواړو ته شیطان لپاره ددې چې بسکاره کړي دوی دواړو ته هغه چې پت کړي شوی دی له دې دواړو ځینې له غلیظه ؤ عورتونو د دوی او وویل (ابليس دوی ته) نه بې منع کړي تاسې رب ستاسې له (خوارک) ددې ونې ځینې مګر له دې جهته چې نه شئ تاسې دواړه پېښتې (په مرتبه يا په بناست يا په بې پروائی له خوراکه) یا چې نشي تاسې له تل پاتې کیدونکو (په جنت کې). او سخت قسم بې وکړ دوی ته (په نامه د الله) چې بیشکه زه تاسې دواړو ته خامخا له (دوسټانو) نصیحت کوونکو څخه یم پس راکوز کړل (ابليس) دوی دواړه (له عالي مرتبې نه بسکته مرتبې ته او مائل بې کړل خوراک ته له هغې ونې) په فریب (او وسوسه په دې دروغ قسم سره) نو کله چې وڅکله دغو (دواړو میوه د دغې ممنوعې) ونې (نو) بسکاره شو دواړو ته غلیظه عورتونه د دوی او ولګیدل دواړه چې سره نښلولي دوی پر عورتونو خپلو باندې له پاڼو (د ونو) د جنت څخه (چې پت کړي ځان خپل)، او نداء (غږ) وکړ دوی ته رب د دوی (داسې) چې آیا ما نه وئ منع کړي تاسې له (خوراکه د) دغې ونې څخه او (نه ؤ) ویلي ما تاسې ته (چې پام وکړئ پوه شئ) چې بیشکه شیطان تاسې دواړو ته دې منع دې بسکاره (بلکه منع کړي مو وئ او ویلي مو وو تاسې ته!). نو وویل دواړو (یعنی آدم او حوا) ای رibe زمونږ ظلم کړي دی مونږ پر نفسونو (ځانونو) خپلو او که مغفرت ونه کړې ته مونږ ته او رحمت (مهره باني) ونه کړې ته پر مونږ نو خامخا شو به مونږ هرومو (خامخا) له زیانکارانو.

د حضرت آدم عليه السلام همدغه د ژوند پېښې د طه د سورت په آیتونو کې داسې لولو:

«وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ أَسْجُدُوا لِأَدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى فَقُلْنَا

يَعَادُمْ إِنَّ هَذَا عَدُوُّ لَكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَىَ إِنَّ

لَكَ أَلَا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَى ۝ وَأَنَّكَ لَا تَظْمَأُ فِيهَا وَلَا تَضْحَى ۝
 فَوَسَوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَنُ قَالَ يَتَأَدَّمُ هَلْ أَدْلُكَ عَلَىٰ شَجَرَةِ الْحَنَدِ وَمُلْكِي لَا
 يَبْلَى ۝ فَأَكَلَاهُ مِنْهَا فَبَدَتْ لَهُمَا سَوْءَاتُهُمَا وَطَفِقَا تَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ

الْجَنَّةِ وَعَصَىٰ إِادَمُ رَبَّهُ فَغَوَى ۝ ثُمَّ أَجْتَبَهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَى ۝»^۱

زیاره: او یاد کړه هغه وخت چې وویل مونږ پربنستو ته چې سجده وکړئ (تعظیماً) آدم ته پس سجده وکړه (ټولو) مګر (سجده ونه کړه) ابليس، چې منع بې راوره پس وویل مونږ ای آدمه بیشکه دا (ابليس) دبمن سنا دی او (دبمن) د بخشې سنا دی پس خبردار و دې نه باسي خامنځا تاسې له جنته (په سبب د وسوسې او فریب) پس په مشقت کې به پریوئي. بیشکه مقرر دی تاته چې نه به وړی کېږي په دې (جنت) کې او نه به برینله کېږي. او بیشکه ته به نه تړی کېږي په دغه جنت کې او نه به دې ګرمي کېږي. پس وسوسه واچوله دغه (آدم) ته شیطان (داسې چې ورته) وی ویل ای آدمه آیا دلالت وکړم تاته په ونه د تل ژوندي پاتې کیدلو او په پاچاهي چې نه زائیږي (او تل پاتې کېږي). پس وخوره دوی دواړو له (میوې) ددغې ونې پس بسکاره شول دوی ته غلیظه عورات د دوی او شروع وکړه دواړو چې نښلولې پورې کولې دواړو پر خان پورې له پانو د (ونې) د جنت (لپاره د ستر). او نافرمانی وکړه آدم (له حکم) د رب خپل (په سبب د هیرولو د حکم د الله یا په اجتهادي خطا سره) پس چې شو (له مطلوبه د خلوده) بیا غوره کړ دغه (آدم) لره رب دده پس رجوع وکړه (الله) په آدم په قبول د توبې سره او هدایت بې ورته وکړ (په ثبات او استقامت سره په توبه باندې او لیاره بې ورته ونسودله د ثبات).

۱. د طه سورت، ۱۱۶-۱۲۲ آیوونه.

پوبنښې

1. په قرآن کريم کې د مطالبو تکرارول د نورو لیکنو د مطالبو له تکرار سره خه توپیر لري؟
2. په قرآن کريم د پیغمبرانو علیهم السلام د ژوند د پېښو د ذکر او یادونې د تکرارولو حکمتونه تر بحث لاندې ونيسي.
3. د دې درس اووندہ آیتونه، چې د نوموري تکرار یوه بیلګه بلل کېږي، معتبرو تفاسیرو ته د مراجعی له لارې وژبارې او تفسیرې کړئ.
4. محسلين باید د استاد په مرسته په قرآن کريم کې د پیغمبرانو علیهم السلام د ژوند د پېښو د ذکر و یادولو د تکرار نورې بیلکې وپلتې او د هفو حکمتونه دې وڅېړي.
5. د تکرار د مواردو د پلتې لپاره د باید له (المعجم المفهرس لالفاظ القرآن الكريم) او د انترنټ له خینو سایتونو (ویب پانو) خخه استفاده وشي.

پنځم څېرکی

له ځینو پیغمبرانو څخه

د قرآن کریم انجوړ

لومړۍ لوست

د آدم عليه السلام پیداينېت او نبوت

موخي:

1. محصلین وکولای شي چې د حضرت آدم صلی اللہ علیہ وسالہ وعلیہ السلام د خلقت خرنګوالي او مرحلې بيان کري.
2. محصلین د آدم صلی اللہ علیہ وسالہ وعلیہ السلام پر فضائلو او ده دته د ملائکو د سجدې قضیه توضیح کري.
3. محصلین له جنت خخه د آدم صلی اللہ علیہ وسالہ وعلیہ السلام د وتلو پېښه او په ځمکه کې د ده د وظایفو په هکله خپل معلومات وړاندې کري.
4. محصلین د آدم صلی اللہ علیہ وسالہ وعلیہ السلام د رسالت او نبوت د اثبات له دلایلو خخه خبر شي.

حضرت آدم صلی اللہ علیہ وسالہ وعلیہ السلام ابوالبشر او د ځمکې د مخ د ټولو انسانانو پلار دی. پردي اساس ويلى شو چې دده د پیدا کیدلو پېښه د ټول بشريت د پیدا کیدلو پېښه او دده ژوند ګویا د ټول عالم ژوند دی. د آدم صلی اللہ علیہ وسالہ وعلیہ السلام د پیداينېت پېښه یوه ساده او بسيطه پرلپسي نسلونو د پیدا کیدلو پېښه ده. د آدم صلی اللہ علیہ وسالہ وعلیہ السلام د پیداينېت پېښه یوه توګه د الله تعالى قدرت پېښه نده، بلکه یوه ستره او عظيمه حادثه ده، چې په ډيره بهه توګه د الله تعالى قدرت او حکمت پکې بسodel شوي دی. په دې خلقت کې له ضعف خخه قوت، له جامد خخه ژوندون او له سکون خخه حرکت را منځ ته کيري.

په دې پیداينېت کې جماد په احسن تقويم کې په بسکلې بشر بدليږي او اومه خټه خبرې کوي. د انسان له پیداينېت مخکې ملائکو په تعجب سره د دغه خلقت خخه پوښته وکړه. **«وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً ۝ قَالُواْ**

۱۰۷
أَتَجَعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِلُ الْدِمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ

قالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ^۱«

ژباره: او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چې وویل پروډکار ستا پربنستو ته چې بیشکه زه ګرځونکی یم په ځمکه کې د یوه خلیفه نو وویل پربنستو آیا ګرځوی ته په ځمکه کې هغه خوک چې فساد به کوي په دې کې او تویوی به (په ناحقه سره) وینې، حال دا چې مونږ تسبیح وايو سره د ثنا ستا او نسبت د پاکی کوو تاته وویل (الله) بیشکه زه پوهیږم په هغو اسرارو چې تاسې پرې نه پوهیږي.

خرنګه چې ملائکو د جنیاتو سفك دماء (وينه تویونه) د ځمکې پر مخ لیدلې وه، ځکه بې د آدم اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ أَنْفُسِي له پیدا یښت خخه استفهام وکړ، نه دا چې هغوي د الله تعالی په دې ارادې باندې اعتراض درلود، قرآن کریم او نورو آسمانی کتابونه دی قول ته اشاره کوي چې حضرت آدم اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ أَنْفُسِي د بشر پلار دی.

قرآن کریم په ډیرو مواردو کې انسانان دبني آدم په نامه سره یاد کړی او ټول بشر بې له یوه اصل خخه ګکلی دی، الله تعالی فرمای: «خَلَقَكُمْ مِّنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ

۱۰۸
مِنْهَا زَوْجَهَا ۱۰۹
ژباره: چې پیدا بې کړئ تاسې له نفسه یوه نه (چې آدم عليه

السلام دی) او پیدا بې کړه له دې (نفسه) جوړه دده (چې حوا ده)

او: «وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَنِ مِنْ طِينٍ ^۲«

1. د البقه سورت، ۳۰ آيت.

2. د النساء سورت، ۱ آيت.

3. د السجدة سورت ۸ آيت.

ژباره: چې پیدا کړي یې دی هغه (هر موجود بالخاصه انسان) او شروع کړي یې دی پیداينست د انسان (يعني آدم) له ختې خخه.

د آدم عليه السلام د پیداينست کيفيت:

کله چې الله تعالى د آدم عليه السلام د پیداينست اراده وکړه. ملائکو ته یې امر وکړ چې د خاورې بیلایل رنګونه او ډولونه را ټول کړي. ملائکو د الله تعالى دا امر پر خای کړ. په دوهمه مرحله او پړاو کې له او بوا سره لمده شوه او خلويښت کاله په همدي حالت پاتې شوه او وروسته الله تعالى اراده وکړه تر خو دغه وچه شوې ختې (صلصال) په با خبره او بینا انسان باندې واړوي. پس له دې چې د آدم عليه السلام په کالبد کې د الله تعالى روح پوه کړل شو الله تعالى ملائکي مأمورې کړې چې دغه نوي مخلوق ته د تعظيم او درناوي سجده وکړي. د څینو مفسرینو له نظره ملائکو په حقیقت کې الله تعالى ته سجده وکړه نه آدم عليه السلام ته، پداسي ترتیب چې الله تعالى آدم عليه السلام د ملائکو لپاره قبله ګرځولی و.

الله تعالى آدم عليه السلام ته خلور امتیازونه ورکړل: پخپل یې پیدا کړ، په هغه کې یې له خپل روح خخه پوه کړل، ملائکي یې هغه ته په سجدې کولو مأمورې کړې او هغه یې د ټولو اشیاوو په نومونو خبر کړ.

پدې سجدې کې ټولو ملائکو برخه واخیستله، پرته له ابليس خخه چې د الله تعالى له امر خخه یې سر غرونه او تکبر وکړ. پس له خلقت خخه آدم عليه السلام په جنت کې استوګن شو، خو میرمن يا ګوم بل مؤنس یې نه درلود، او یو وخت وروسته له دې چې له خوبه را ویښ شو وې لیدل چې یوه میرمن یې ترڅنګ قوار لوي، هغه بې بې حوا وه او د ابن عباس د روایت له مخې حوا د آدم عليه السلام له پونستي خخه پیدا شوه، داسې چې هیڅ درد یې احساس نکړ.¹

1. مع الانبياء في القرآن الكريم، ٦٣ مخ.

آدم الْأَدَمُ او حوا د قرآنی آیتونو د ظاهر له مخې په جنت الخلد، یعنی همیشني جنت کې ژوند کاوه، چې په آسمان کې وو، خو ځینې نور لکه معتزله او قدریه بیا وابی چې دا جنت، جنت الخلد نه و. بلکه د ځمکې پر مخ د عدن په سیمه کې واقع و. په جنت کې ټولې میوې او نعمتونه دوی ته مباح او روا وو، خو یوازې د یوی ونې له خورلو خخه منع شوي، وو چې قرآن کريم د دغې معینې ونې خخه منع کړل شوي نه یاست او ابلیس هفوی ته وویل چې تاسو له دغې مشخصې ونې خخه منع شوي دی او له دوی هم دا تصور وکړ چې البته له همدي مشخصې ونې خخه منع شوي دی او دغې میوې خخه بې و خورل، پس له هغه خخه عورت بې برښو شو او ددې مخالفت په سبب له جنت خخه وایستل شول او ځمکې ته واستول شول.

ځینو ویلي دی چې آدم الْأَدَمُ د ونې د میوې د خورلو په هکله اجتهاد وکړ او پدې اجتهاد کې بې تصور وکړ چې دوی یوازې له مشخصې ونې خخه منع شوي دی، نه د دغې ونې له جنس خخه. او ځینو ویلي دی چې دوی په دې هکله الهي وعید هیر کړ او له هغې ونې خخه بې و خورل چې دا نظر صحيح دی، لکه خرنګه چې دا آیت هم پر همدي دلالت کوي: «وَلَقَدْ عَاهَدْنَا إِلَيْهِ آدَمَ مِنْ قَبْلِ فَنَسَى وَلَمْ يَجِدْ لَهُ

¹ عَزَّمَا

ڙپاره: او خامخا په تحقیق حکم کړې و مونږ آدم ته پخوا له دې نه پس هیر بې کر (هغه حکم) او ومونه موند ده ته استقامت (صبر له منهی عنه) خخه.

آدم الْأَدَمُ د ځمکې د مخ د خلیفه او خایناستي په توګه وتاکل او مأمور کړل شو، تر خو د خپل فهم پواسطه ځمکه ودانه، امتونه او قبیلې جورې کړي او د الله تعالی د بندګانو د عبادت او ابتلا لپاره لارې چارې برابره کړي.

1. د طه سورت، ۱۱۵ آیت.

د آدم الله نبوت او رسالت:

د آدم الله د نبوت مسأله یو ثابت او قطعي امر دی او هیڅ چا په هېټي کې مخالفت ندي کړي، خو د د رسالت موضوع د علماؤر لخوا مورد اختلاف وړ ګرځیدلې ده، ځینو دده په رسالت حکم کړي او ځینو یوازې ده نبوت تأیید کړي. د شفاعت حدیث چې په صحيح مسلم کې ذکر شوي او د اسې پکې ویل شوي، چې خلک د نوح الله خوا ته ئې او هغه ته وايې چې ته په حکمکه کې د الله تعالی لومړنی رسول پې، دا حدیث په بسکاره ډول پدې دلالت کوي چې لده خخه وړاندې کوم رسول موجود نه و. خو هغه ډله چې د ده په رسالت قائل دي نوموري حدیث له طوفان خخه په وروسته زمانې باندې تأویلوي، چې ګویا نوح الله وروسته له طوفان خخه لومړنی رسول و. خو راجح قول دا دی چې آدم الله هم نبی و او هم رسول دی. سره له دې چې قرآن کريم د ده په نبوت او رسالت خرګند حکم ندي کړي، خو له زیاتو قرآنی آیتونو خخه پوهیدل کېږي چې هغه د الله تعالی نبی او رسول دی، له هېټي حملې خخه یو د قول د الله تعالی چې فرمایي:

«إِنَّ اللَّهَ أَصْطَفَى آدَمَ وَنُوحًا وَإِلَّا إِبْرَاهِيمَ وَإِلَّا عِمَرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ»¹

ڙیاره: بیشکه چې الله غوره کړي دی آدم او نوح او اولاده د ابراهیم (او ابراهیم) او اولاده د عمران (او عمران) پر ټولو خلکو (د زمانې خپلې په رسالت او روحانی او جسماني خصائصو سره).

او هدف له «اصطفی» خخه د رسالت او نبوت لپاره د هغه غوره کول دي. او دا

قول چې: «ثُمَّ أَجْبَبَهُ رَبُّهُ رَفَاتَبَ عَلَيْهِ وَهَدَى»²

1. د آل عمران سورت. ۳۳. آيت.

2. د طه سورت. ۱۲۲. آيت.

ژباره: پس چپ شو (له مطلوبه د خلوده) بیا غوره کړه دغه (آدم) لره رب دده پس رجوع وکړه (الله په آدم په قبول د توبې سره او هدایت بې ورته وکړ (په ثبات او استقامت سره په توبه باندې او لیاره بې ورته وښودله د ثبات).

چې له دې آیت خخه هم د رسول او نبی په توګه د ده غوره کیدل جو تېږي. او د اسلام د پیغمبر په احادیثو کې هم دده په نبوت او د پیغمبری- بسکاره نبې شته دي. آدم ﷺ نظر په یوه روایت په زر کلنی کې په هغه خای کې چې هند بلل کېږي وفات شو او په هماغه غرو چې له آسمان خخه پر هغه را کوز شوي وو د ملائکو پواسطه دفن شو، او ځینې بیا وايې چې دی په مکه مکرمه کې د ابی قبیس پر غره مدفون دی.¹

1. تاريخ البوة والأنبياء. 118-145 مخونه.

پونسني

- دا چې د آدم اللَّٰهُمَّ إِنِّي أَنَا عَبْدُكَ وَلَا أَنَا لِأَنْفَسْكَ إِنِّي إِذْ نَفَخْتَ مِنْ مَرْأَتِكَ نَفْخَةً فَلَمَّا خَلَقْتَنِي أَنْتَ مَنْ خَلَقْتَنِي فَلَمَّا خَلَقْتَنِي أَنْتَ مَنْ خَلَقْتَنِي د پیداینښت پېښه د قول بشریت د پیداینښت پېښه ۵۵، په دې موضوع پخپلو کې بحث وکړئ.
- د آدم اللَّٰهُمَّ إِنِّي أَنَا عَبْدُكَ وَلَا أَنَا لِأَنْفَسْكَ إِنِّي إِذْ نَفَخْتَ مِنْ مَرْأَتِكَ نَفْخَةً فَلَمَّا خَلَقْتَنِي أَنْتَ مَنْ خَلَقْتَنِي د پیداینښت په مورد کې د الله تعالی د ارادې او د ملائکو د استفهام په هکله د قرآنی آیتونو له مخې توضیح ورکړئ.
- د آدم اللَّٰهُمَّ إِنِّي أَنَا عَبْدُكَ وَلَا أَنَا لِأَنْفَسْكَ إِنِّي إِذْ نَفَخْتَ مِنْ مَرْأَتِكَ نَفْخَةً فَلَمَّا خَلَقْتَنِي أَنْتَ مَنْ خَلَقْتَنِي د خلقت درې ګونې مراحل په تفصیل سره بیان کړئ.
- هغه خلور فضیلتونه، چې الله تعالی آدم اللَّٰهُمَّ إِنِّي أَنَا عَبْدُكَ وَلَا أَنَا لِأَنْفَسْكَ إِنِّي إِذْ نَفَخْتَ مِنْ مَرْأَتِكَ نَفْخَةً فَلَمَّا خَلَقْتَنِي أَنْتَ مَنْ خَلَقْتَنِي ته ورکړي وو، ذکر او توضیح بې کړئ.
- آدم اللَّٰهُمَّ إِنِّي أَنَا عَبْدُكَ وَلَا أَنَا لِأَنْفَسْكَ إِنِّي إِذْ نَفَخْتَ مِنْ مَرْأَتِكَ نَفْخَةً فَلَمَّا خَلَقْتَنِي أَنْتَ مَنْ خَلَقْتَنِي ته د ملائکو د سجدې موخه او هدف خه و؟ پخپلو منځو کې بحث پړې وکړئ.
- له جنت خخه د آدم اللَّٰهُمَّ إِنِّي أَنَا عَبْدُكَ وَلَا أَنَا لِأَنْفَسْكَ إِنِّي إِذْ نَفَخْتَ مِنْ مَرْأَتِكَ نَفْخَةً فَلَمَّا خَلَقْتَنِي أَنْتَ مَنْ خَلَقْتَنِي د اخراج کيسه په تفصیل سره بیان کړئ.
- د آدم اللَّٰهُمَّ إِنِّي أَنَا عَبْدُكَ وَلَا أَنَا لِأَنْفَسْكَ إِنِّي إِذْ نَفَخْتَ مِنْ مَرْأَتِكَ نَفْخَةً فَلَمَّا خَلَقْتَنِي أَنْتَ مَنْ خَلَقْتَنِي د خلقت او په ځمکه کې د هغه د وظائفو موضوع د دوو بیلو ګروپونو په ترڅ کې تر بحث لاندې ونیسي.
- د آدم اللَّٰهُمَّ إِنِّي أَنَا عَبْدُكَ وَلَا أَنَا لِأَنْفَسْكَ إِنِّي إِذْ نَفَخْتَ مِنْ مَرْأَتِكَ نَفْخَةً فَلَمَّا خَلَقْتَنِي أَنْتَ مَنْ خَلَقْتَنِي د نبوت او رسالت د ثبوت مساله د قرآنی آیتونو او نبوی احادیثو مطابق تشریح کړئ.
- د آدم اللَّٰهُمَّ إِنِّي أَنَا عَبْدُكَ وَلَا أَنَا لِأَنْفَسْكَ إِنِّي إِذْ نَفَخْتَ مِنْ مَرْأَتِكَ نَفْخَةً فَلَمَّا خَلَقْتَنِي أَنْتَ مَنْ خَلَقْتَنِي د ژوندانه پای او د ملائکو پواسطه دده د خښولو کیفیت بیان کړئ.
- په دې درس کې باید له معتبرو منابعو او مناسبو درسي موادو خخه استفاده وشي.

د وهم لوست

د حیه (ژوندي) موجوداتو په هکله د ډاروین نظریه

موخي:

1. محصلین د انګلیسي چارلز ډاروین له کړ کیچنې نظریې سره هر اړخیزه پېژند ګلواي تر لاسه او هغه توضیح کړلې شي.
2. محصلین وکولای شي د ډاروین ددې نظریې درد په هکله د سید جمال الدین افغان نظریه بیان کړي.
3. محصلین وکولای شي چې د غربیانو نظریه چې د ډاروین نظر ېږد کړي، وړاندې کړي.
4. محصلین ددې لاره چاره تر لاسه کړي چې پخپله د ډاروین د نظر ېږد ردو لو بیلابیل دلیلونه وپلتی.

انګلیسي چارلز ډاروین د ژونديو موجوداتو د خلقت په هکله ځانګړې نظریه وړاندې کړي ده، چې په «۱۹» پېړي کې او له هغه څخه را پدېخوا د زیاتو بحثونو او مناقشو لامل ګرځیدلی ده. د ده له نظره د طبیعت ترمنځ د نمو او بقاء لپاره سخته مبارزه روانه ده، په دې مبارزه کې هغه طبیعی پدېده کولی شي وده، پرمختګ او تکامل وکړي او باقي پاتې شي چې د چاپېریال له شرائطو سره سمون ولري او ځان د طبیعی جريان لپاره کارګر، اغیزمن او د بقاء د قابلیت خاوند ثابت کړي، په دې وخت کې ده چې طبیعی جريان دغه پدېده چې د پرمختګ او بقاء لپاره صالح او مناسبه ده، غوره کړي او همیشه دغه پدېده د طبیعی جبر له مخې له زمانی، مکاني او محیطي شرائطو سره ځان عیاروی او د طبیعی غونبتنو مطابق پخپل ځان کې بدلون خرګندوي، له یوه حالت څخه بل حالت ته او له یوه شکل څخه بل شکل ته اوږي او د محیطي ارتیاوو په پام کې نیولو سره پرمختګ او تکامل کوي.

د ډاروین له نظر انسان هم د نورو حیواناتو او طبیعی مظاہرو پشان له دغه کار خخه مستثناء نه دی، انسان په ابداعی توګه او د «کن فیکون» په امر سره ندی پیدا شوی، بلکه د لوړنې حیاتی اناټومی د میلیونونو کلونو د ترقی او تکامل نتیجه ده، چې لوړنې د اوږو پر مخ خرګند شوی، وروسته بیا په حجرو لرونکي حیوان باندې بدل شوی او کرار، کرار په ترتیب سره د ضفدع «چینلڅه»، کوچنی ماهی او د میمون «بیزو» بنه بې خپله کړي ده، او وروسته بیا د میمون یوې خانګرې نوع «شمپانزې» هونبیار او ذکي انسان ته تکامل او ترقی کړي ده، د لوړنې حیاتی جرتومي دغه بیالوژیکي بدلونونه د محیطي او چاپېریالی اړتیا په نتیجه کې او د طبیعت پواسطه د اصلاح او انسب انتخاب دی نه تصادفي او اتفاقي.

د ډاروین د دغې نظر بې په وړاندې چې د «دبقاء د تنازع او د اصلاح او انسب د بقاء د نظرې» په نامه هم یاده شوې زیات عکس العملونه را منځ ته شوی او په ډیرو دلایلو سره رد او بې اساسه بسودل شوې ده. د هفو کسانو له جملې خخه چې ډیرو بې د دغې نظر بې په ردولو اقدام وکړ علامه سید جمال الدین افغان دی. په زړه پورې داده چې د ډاروین د کتاب «اصل الانواع» چې په هغه کې بې د بقا له تنازع او انسب او اصلاح له طبیعی انتخاب خخه بحث کړي، د خپریدلو ډیرو کمہ موده تیره شوې وه چې سید دلته په ختیئ کې له هغه خخه پوره معلومات درلودل او د هغه پر رد باندې بې مشهوره کتاب د «الرد على الطبيعين» تر عنوان لاندې. چې په «نیچريه» بې هم شهرت درلود، په فارسي ژبه وليکو.¹

سید په دې هکله وابې: کله چې موږ پدې عقیده او سو چې انسان د الله تعالى له روح خخه سرچينه اخیستې ده، په حقیقت کې د خپل خان په شرف قایل شوی یو:

1. صلاح الدين سلجوقي، اصوات على ميادين الفلسفة و العلم و اللغة و الادب، مصر: مطابع شركة الاعلانات الشرقية، ١٩٦٢م، ٧٣-٦٠.

«إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَلَقْتُ بَشَرًا مِّنْ طِينٍ فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ

مِنْ رُوحٍ فَقَعُوا لَهُ سَجِدِينَ»¹

ژیاره: (باد کړه) هغه وخت چې وفرمایل رب ستا پرښتو ته چې بیشکه زه پیدا کوونکی یم د یو بشر (آدم) له خټې خخه. پس کله چې برابر کړ ما (قالب د) هغه (په بنه شکل سره) او پو کړ ما په هغه قالب کې له روح خپل پس پریوځی (تاسې تول ای پرښتو! تعظیماً) ده ته سجده کوونکي.

په حقیقت کې دا عقیده مورب ته کرامت را بخنی او مورب د عزت او کمال لور ته رهنمایی کوي او جمال د خلقت او احسن تقویم ته مو رسوی، خو که چیرې مورب پدې معتقد واوسو چې انسان د بیزو له نسل خخه دی، په دې صورت کې زمود لپاره سوا د ځنګله د قانون له پیروی خخه بل خخه نه پاته کېږي او په حقیقت کې مورب ځان د خلور بولو (چارپایانو) نړۍ ته منسوب کړي دی.

سربیره پر هغو سید جمال الدین د ډاروین له خپلو مثالونو خخه هم د ده د نظرې په رد او بطلان کې استفاده کړي ده، دی وايی: کله چې د «مدغاسکر» په ټاپو کې د سپیو د لکیو پریکول د بې لکیو سپیو د ولادت سبب ګرځیدلی وي، نو ولې دا حالت د سامي په اقوامو کې نه را منځ ته کېږي چې د زرګونو کلونو په ترڅ کې هغوي خپل او لادونه ختنه کوي خو تر او سه د هغوي هیڅ یوه کورنۍ د مختنون «ختنه شوی» ماشوم شاهد نه و.

د عربو د لیکوالانو له جملې خخه یو تن د حلیم عطیه په نامه د دغه نظر د رد په هکله زیات شمیر مسائل مطرح کړي او په یوه برخه کې بې وايی: که چیرې کوم شي د ډاروین د نظرې سره سم د تطور او ارتقاء په نتیجه کې موجود شوی وي، نو لازمه

1. د ص سورت 71-72 آیتونه.

د چې اوستني بیزوګانې هم تطور وکړي او د خپلو اسلامفو پشان ارتقاء وکړي او خرنګه چې هغوي پس له دې چې بیزوګانې وي، متحد او د بشر په بنه واوري، اوستني بیزوګانې هم باید دغسي مرحله تیره کړي.

او آیا د ډاروین په ګمان ممکنه ده چې د وخت په تیریدو سره زرکه په فیل بدله شي، میږیان د پسونو په بنه واوري او بیشکه د زمری په صورت بدله شي؟¹⁹

سر بېره پردي چې قرآنکريم او نورو تولو آسماني کتابونو د تکامل او دبقاء د تنازع نظریه ردکړي ده، د لویدیخ پوهانو هم پدې هکله د ډاروین نظریه ردکړي ده.

کریس موریسون د امریکا یو مشهوره طبیعت پیژندونکی پخچل کتاب «العلم یدعو لایمان» کې دبقاء د تنازع تکاملي نظریه ردکړي ده، دغه راز عبدالوهاب نجار پخچل کتاب «قصص الانبیاء» کې د ځینو آلماني پوهانو نظریې را نقل کړي، چې په بنکاره ډول او په دلایلو سره یې د ډاروین نظریه ردکړي ده.

بله موضوع دا چې د ډاروین نظریه د پخوانیو حیواناتو د یو شمیر آثارو او فوسيلونو پر بنیاد واروندې شوی ده چې د لرغون پیژندونکیو د کیندنو په نتیجه کې تولاسه شوي دي، داد اعتماد وړ یوه مرجع او منبع نه شمیرل کېږي، ترڅو د متفاوتو جمجمو «ککریو» کشف او لیدنه له یوه خخه د بل پر تحول او تکامل باندې دلیل وګنډ.

بله دا چې که چیرې طبیعت تول ژوندي موجودات د تکامل، پرمختګ او کمال پر لور سوق او په نتیجه کې یې انسان د یو تکامل کړي حیوان په توګه رامنځ ته شوی وي نو دغه انسان هم له ځینو برخو خخه کامل او مترقی ندي، بلکه په ځینو برخو کې نسبت نورو حیواناتو ته په ټیټه درجه کې قرار لري، د مثال په توګه د پشکې شامه قوه، د میږیانو سامعه قوه او د آس باصره قوه د انسان په نسبت قوي ده، فیل او ځینې نور حیوانات له انسان خخه غټ او قوي دي، که چیرې ترقی او کمال مطرح وي،

1. تاریخ السیوة والانبیاء. 124-128 مخونه.

نو دغه تکامل کړي انسان باید له طبیعت څخه دا ټول یاد شوي ګمالات له ځانه سره درلودلی.

پوبنتني

1. د چارلز ډاروین د بقاء او د اصلاح او انسب د بقاء نظریه په تفصیل سره تشریح کړئ.
2. د دغې نظریې د رد دلایل د علامه سید جمال الدین له نظره بیان کړئ.
3. د سید د «الرد علی الطبيعین» کتاب د ډاروین له کتاب «اصل الانواع» سره مقایسه او پر تله کړئ.
4. د آدم صلی اللہ علیہ وسالہ و علی آنکے علیہ السلام د خلقت او د بقاء د تنازع د نظریې د رد په هکله د آسمانی کتابونو موقف بیان کړئ.
5. آیا د خو پخوانیو حیواناتو د اسکلیپیونو او فوسيلونو مشاهده د تحول او تکامل پر حکم باندې دلیل کیدلی شي؟ په دې هکله بحث وکړئ.
6. له اړوندہ کتابونو څخه په استفادې سره د ډاروین د نظریې درد نور دلایل و پاتي.
7. د یو صنفي فعالیت په ترڅ کې له موجوده درسي موادو څخه د موضوع د لابنه بیان او خپرني پخاطر استفاده وکړئ.

دریم لوست

حضرت نوح الصلی اللہ علیہ وسلم

موخي:

1. محصلین په دې وتوانیېري چې د نوح الصلی اللہ علیہ وسلم له نسب، عمر او د تبلیغ له مودې خخه خپل دقیق معلومات وړاندې کړي.
2. محصلین وکولای شي د نوح الصلی اللہ علیہ وسلم د زمانې له مشهورو بتانو او د بت پرستی د پیداکیدو د خرنګوالي په هکله خپل معلومات بیان کړي.
3. محصلین وکړلای شي چې د طوفان کيسه او په اوسمی زمانه کې د هغه کشف شوي آثار بیان کړي.
4. محصلین وکولای شي چې د نوح الصلی اللہ علیہ وسلم په هکله اړونده قرآنی آیتونه ژباره او تفسیر کړي.

له ابن عباس رض خخه د امام بخاري د روایت پر اساس د آدم صلی اللہ علیہ وسلم او نوح الصلی اللہ علیہ وسلم ترمنځ لس قرنه واتن او فاصله وه او ټولو هنو خلکو چې پدې موده کې ژوند کاوه مسلمانان وو.

که چېږي مراد له قرن خخه سل کاله وي، نو د دوی ترمنځ زمانی فاصله زر کاله کېږي، په تورات کې دغه فاصله یو زروشپې پنځوس کاله یاده شوې ده.

نوح الصلی اللہ علیہ وسلم د لامک زوی هغه د متولخ زوی او هغه د اخنوخ (ادریس صلی اللہ علیہ وسلم) زوی دی.

ادریس صلی اللہ علیہ وسلم د نوح الصلی اللہ علیہ وسلم ستر نیکه وو او نسب بې شیث صلی اللہ علیہ وسلم ته، چې د آدم صلی اللہ علیہ وسلم زوی وو، رسیبېي.

په قرآنکريم کې یو مستقل سورت د نوح النَّبِيُّ په نامه شته، خو دده حکایت د قرآنکريم په ځینو نورو سورتونو، لکه د اعراف، هود، مؤمنون، شعراء او قمر په سورتونو کې هم بیان شوي دي.

نوح النَّبِيُّ د ځمکي واهل ته د الله تعالى لومړني رسول دي، قوم ېې بت پرست و او مشهور بتان ېې: ود، سواع، یغوث، یعوق او نسر دي، چې په اصل کې دا د صالحو اشخاصو نومونو وو او د دوى له مرګه وروسته وروستييو نسلونو د یادونې پخاطر د هغو هيکلونه وتوبول چې د هغو په ليدلو سره ددوی نیک عملونه په یاد او پیروي ېې وکړي، په وروستييو زمانو کې دغو هيکلونو د بتانو او معبدانو حیثیت غوره کړ.

د نوح النَّبِيُّ قوم سر بېره پردي بتانو نور معبدان هم درلودل، لکه خرنګه چې پدې مبارک آيت کې پر دغو معبدانو تصریح شوی ده: **«وَقَالُوا لَا تَذَرْنَنَّ إِلَهَتَكُمْ وَلَا تَذَرْنَنَّ وَلَّا سُوَّاْعَ وَلَا يَغُوْتَ وَيَعُوقَ وَنَسَرًا** وَقَدْ أَضَلُّوا كَثِيرًا

^۱ **زياره:** او وویل (مشرانو کشرانو ته) چې مه پرېړدئ تاسې (عبادت د معبدانو خپلو او مه پرېړدئ (عبادت د هغه بت چې) ود (نومېږي) او مه (پرېړدئ عبادت د هغه بت چې سواع (نومېږي) او مه (پرېړدئ تاسې عبادت د هغه بتانو چې) یغوث او یعوق او نسر (نومېږي). او په تحقیق ګمراه کړي دي (دغو مشرانو په سبب د عبادت د بتانو) پېړ (کشران خلک).

نوح النَّبِيُّ زیاته موده پخپل قوم کې تیره کړه او هغوي ېې د حق لارې ته دعوت کړل، خو دده دعوت او بلني دومره نیجه ورنکړه، بلکه کله چې به یو ماشوم د تکلیف عمر ته رسیدو پلار به ېې ورته ویل ترڅو ژوندی ېې له نوح النَّبِيُّ خخه پیروي مکوه او دا طریقه له یوه نسل خخه بل نسل ته نقل شوه.

1. د نوح سورت، 23-24 آیتونه.

پخپل قوم کې د نوح ﷺ د اقامت موده قرآنکريم نه سوه او پنځوس کاله بسودلي ده:

«وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحاً إِلَى قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا»¹

ژیاره: او خامخا په تحقیق لیپلی و مونږ نوح قوم دده ته پس مدت ېې تیر کړ په دوی کې زر کاله (لپاره د تبلیغ او دعوت حق ته) مګر پنځوس کاله (کم له زرو نه).

د نوح ﷺ قوم ډېر خود خواه او متکبر او مغروفه و. د قوم شتمنو او اشرافو له هغه خخه پېروي ونکړه، یوازې خو فقیرانو، بزګرانو او کارګرانو له نوح ﷺ خخه ملا تړ وکړ او له همدي لحظه وه چې ثروتمندانو تصور کاوه چې نوح ﷺ غواړي هغه ېې وزلي او غريب وګړي چې د دوی د تسلط او ظلم لاندې وو، خلاص کړي، نو دده له اوامر او نواهیو خخه ېې پېروي ونکړه، بلکه پیشنهاد او وړاندیز ېې وکړ که چېږي نوح ﷺ د هغه له حمایت او ملاتړ کولو خخه لاس واخلي، مور به له ده خخه پېروي وکړو، خو د دوی دا غوبښته د نوح ﷺ له لوري و نه منل شوه.

قرآنکريم دا موضوع چې د نوح پیروان د د شتمنو کافرو له نظره ساده لوحه افراد

وو، داسې بيانوی: «فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا نَرَنَاكَ إِلَّا بَشَرًا مِثْلَنَا وَمَا نَرَنَاكَ أَتَبَعَلَكَ إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَادُلَنَا بَادِيَ الْرَّأْيِ وَمَا نَرَى لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ بَلْ نَظُنُّكُمْ كَذِبِينَ»².

ژیاره: نو وویل هغه مشرانو چې کافران شوي و له قومه ددغه (نوح) چې نه وینو مونږ تا (ای نوحه په هیڅ صفت) مګر یو بشر پشان زمونږ (بل خه مزیت نه لري) او نه وینو مونږ تا چې متابعت کړي سنا (هیچا) مګر هغه کسانو چې دوی د لاندې (ښکته)

1. د العنكبوت سورت 14. آیت.

2. د هود سورت 27. آیت.

زمونږ دی په ظاهر اول فکر بلا تامل، او نه وینو مونږ تاسې لره پر مونږ باندې هیڅ بهتری بلکه ګمان کوو مونږ پر تاسې د دروغجنانو.

نوح صلی اللہ علیہ وس علیہ السلام به تل خپل قوم د مهلك عذاب له راتګ خخه ډار وو، خو هغه به دې انذار ته هیڅ اعتناء نه کوله، تردې حده چې خانونه بې د نوح صلی اللہ علیہ وس علیہ السلام له خبرو خخه ستومانه وښوډل او هغه ته بې وویل: که چېرې ګولای شي او ربستیا وابی نو هغه عذاب پر مود نازل کړه: «**قَالُوا يَنْوُحُ قَدْ جَنَدَ لَنَا فَأَكَرَّتْ جَدَالَنَا فَأَتَنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ**

كُنْتَ مِنَ الْصَّادِقِينَ ۱۳».^۱

ژیاره: وویل (کفارو) ای نوحه په تحقیق جګړه دې وکړه له مونږ سره پس ډیړه دې کړه جګړه زمونږ نو راوهړه مونږ ته هغه عذاب چې وعده بې کوې ته له مونږ سره کې بې ته له صادقانو (ربستیا ویونکو په دې وعید خپل کې).

نوح صلی اللہ علیہ وس علیہ السلام سلګونه کلونه د اوامر او نواهیو په تبلیغ تیروی، خو اوریدونکوي غوربونه ډیړ لې مومي او له الله تعالى خخه د عذاب د نازلولو غونښته کوي، ترڅو د ځمکې پر مخ هیڅ یو کافر پاتې شي، ځکه دې پوهیده چې که دوی په همدي طغیان او سرکشی کې باقي پاتې شي د الله تعالى مخلص بندګان به ګمراه کړي او پرته له فاجرو (بدکارو) خخه نور خوک به دنیا ته رانوړي:

رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَفَرِينَ دَيَّارًا ۱۴ **إِنَّكَ إِنْ تَذَرَّهُمْ يُضْلُّوْنَ**

عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوْا إِلَّا فَاجِرًا كَفَارًا ۱۵».²

ژیاره: او وویل نوح ای ربه ځما مه پېږد! پر ځمکه باندې له کافرانو خخه هیڅ اوسيدونکي (یا ګرځیدونکي او ټول هلاک کړه) بیشکه که چېرې پېږدې ته دوی نو

1. د هود سورت 32 آيت.

2. د نوح عليه السلام سورت 26-27 آيت.

ګمراهان به کړي دوی (مؤمنان) بندګان ستا او نه ځیروي دوی مګر خو فاجر بیاکه ناشکره بدکاره له حقه منکره.

د نوح العلیله دعاً قبلیېری او د کښتی پر جوړولو مامور کېږي چې خپل اهل بیت مؤمنان او یو جفت یا جوړه له حیواناتو خخه په هغې کې پورته کړي، کښتی د نوح العلیله پواسطه جوړېږي، پداسې حال کې چې دې کارې هیڅ ډول پخوانې تجربه نه درلوده، مؤمنان پې په هغې کې حمل کړل او الهی عذاب، چې د اوېو طوفان و، پیل شو، ټول ځایونه اوېو ونیول او د دوی کښتی د غرۇنو پشان په سختو موجونو او خپو کې یو سلو پنځوں ورځې خپل حرکت ته دوام ورکړ، تردې چې د طوفان په پای کې د عراق د موصل په سیمه کې د جودې په نامه د یوه غره د پاسه را بسکته شو.

د قرآنی آیتونو له ظاهر خخه داسې خرگندېږي چې طوفان یوازې د نوح العلیله تر قوم پورې منحصر و، او داسې دلیل هم نشته، ترڅو په بسکاره ثابته کړي چې د نوح العلیله قوم په ټوله ځمکه کې شتون درلود، نو معلومېږي چې دا طوفان په یوې ټاکلې سیمې کې واقع شوی دی، «وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِالصَّوَابِ».

یو شخص په نامه د «سیرلنو نادر» په 1920 م کال کې د انګلیسی لرغون پېژندونکو او د امریکا د پنسلوانیا د پوهنتون د خیرونکو د یو هیئت په رأس کې تصمیم وینو، چې عراق ته لار شي، ظاهراً د طوفان د وقوع د خپنې په فکر کې نه وو.

هغوي د «تل العبید» په نامه سیمه کې د «اور» بسار ته په نزدې غونډیو او ځینو نورو ځایونو کې کیندې تر سره کړې او پدې غونډیو کې په دې بریالي شول چې د رسوباتو ضخیمې ټوټې او یو زیات شمیر سفالی او ډېرین لوښي، چې د ډېرې په زمانه کې ترې ګټه اخیستل کیدله، ترلاسه کړي، وروسته له ځېرنو خخه ثابته شو چې دغه ټوټې د اوېو له رسوباتو خخه رامنځ ته شوی چې د یو سخت طوفان پواسطه د غرۇنو لوړو خوکو ته منتقل شوی او لېږدیدلې وي.¹

1. مع الانبياء في القرآن الكريم. 116 مخ.

پونستني

1. د نوح عليه السلام د نسب، عمر او د تبلیغ د مودې په هکله خپل معلومات وړاندې کړئ.
2. د نوح عليه السلام د قوم د مشهورو بتانو نومونه واخلي او په هغه زمانه کې د بت پرستي د پیل د خرنګوالي په هکله معلومات ورکړئ.
3. د نوح عليه السلام د قوم شتمن ولې دده په دین کې د فقیرانو له یوځای کيدو خخه په ویره او ډار کې وو؟ توضیح بې کړئ.
4. د طوفان د واقع کيدو له کیفیت خخه د قرآنی آیتونو سره سم مفصل معلومات ورکړئ.
5. د سیرلشو نادر او د ملکرو کشفيات او موندنې بې خه ډول د یو سخت طوفان پر وقوع او راتګ دلالت لري؟ نوموری موضوع تر مناقشې لاندې ونيسي.
6. ټول هغه قرآنی آیتونه چې په درس کې وارد شوي له معتبرو تفسیرونو خخه په استفادې سره تفسیر کړئ.
7. د نوح عليه السلام د ژوند او مبارزې په هکله لنډې مقالې ولیکې.
8. د درس د لابنه استحکام پخاطر د یو صنفي فعالیت په ترڅ کې له مناسبو درسي موادو خخه استفاده وکړئ.

څلورم لوست

حضرت ابراهیم خلیل الله ﷺ

موخي:

1. محصلین د ابراهیم ﷺ د عصر د دینی وضعی او حالت له خرنگوالي، خای او زمانی څخه د معلوماتو په ورکولو و توانیږي.
2. محصلین د ابراهیم ﷺ د دعوت له اصولو سره چې د خپل پلار او قوم په وارندي یې لرل، معرفت ترلاسه او هغه پخپل ورخني ژوند کې عملی کړلای شي.
3. محصلین وکولای شي چې د ابراهیم ﷺ په هکله قرآنی آیتونه و پلتي.

پخوا داسي تصور کیده چې د ابراهیم ﷺ د ژوند دوره له میلاد څخه دوه زره کاله مخکې ته ورگرځي، خو د «مع الانبیاء فی القرآن الکریم» د کتاب په وینا د لرغون پېژندونکو د خپرېنو پر اساس د ابراهیم ﷺ د ژوند دوره له میلاد څخه مخکې نههې يا اوومې پېړي ته ورگرځي.

هغه د بابل په بنار کې، چې په بین النهرين کې موقعیت لري، د نمرود بن کنعان بن کوش د پاچایي په زمانه کې پیدا شو او له خپل پلار سره د حاران بنار ته، چې د بین النهرين د لویدیزې برخې په لري خنده کې موقعیت لري، مهاجرت وکړ. د بابل او بین النهرين په هر یوه بنار کې بیل، بیل بتان موجود وو، ان دا چې د ګلې او کروندو لپاره هم واره الله جور شوي وو، چې د دوى په ګمان د هغه خای خلک له مصیتونو څخه خلاص او د کومک په جلبلو کې مرسته ور سره کوي، خو وروسته بیا کاهنانو کوچنی الله د غټو الله و د صورتونو او صفاتو په عنوان تفسیر

کړل او په تدریج سره د دغو بتانو شمیر کم شو او د بابل د بسار یوازینې غټه بت د «مردک» په نامه زیات اهمیت وموند.

د هغې زمانې پاچاهانو خپل الیو ته زیاته اړتیا بسوله او د خپلو معبدانو لپاره ېې مجلل عبادت ځایونه جورول.

پداسې وخت کې چې بت پرستی خپل او ج ته رسیدلی وه، الله تعالى اراده وکړه چې یو پیغمبر او د ابراهیم ﷺ په نامه د لارښوونې لپاره واستوی، ترڅو خپل قوم له دې تولو اباطیلو خخه خلاص کړي او قرآنکریم دې مطلب ته داسې اشاره کوي: «

وَلَقَدْ أَتَيْنَا إِبْرَاهِيمَ رُشْدَهُ مِنْ قَبْلٍ وَكُنَّا بِهِ عَلِمِينَ ﴿١﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا هَذِهِ الْتَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنْتُمْ لَهَا عَدِكُفُونَ ﴿٢﴾ قَالُوا وَجَدْنَا إِبَابَاتِنَا لَهَا عَبِدِينَ ﴿٣﴾ قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ أَنْتُمْ وَإِبَابَوْكُمْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٤﴾ قَالُوا أَجِئْنَا بِالْحَقِّ أَمْ أَنْتَ مِنَ الْلَّاعِبِينَ ﴿٥﴾ قَالَ بَلْ رَبُّكُمْ رَبُّ الْسَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ﴿٦﴾ أَلَذِي فَطَرَهُنَّ ﴿٧﴾ وَأَنَا عَلَى ذَلِكُمْ مِّنَ الشَّهِدِينَ ﴿٨﴾¹.

ژیاره: نو خامخا په تحقیق ورکړي و مونږ ابراهیم ته نیکه حقه لاره دده (په عقائد او اعمالو کې) پخوا له (نبوت یا پخوا له موسی یا پخوا له محمد خخه) او وو مونږ په ده باندې پوه (چې ابراهیم د رشد له خاوندانو خخه دی). کله چې وویل (ابراهیم) پلار خپل (آزر) ته او قوم خپل (بابلیانو) ته چې خه دی دغه بتان هغه چې تاسې دوی ته ولاړ ېې په عبادت سره (لکه مجاوران). نو وویل دوی چې موندلی دی مونږ پلروونه خپل دغو (بتانو) ته عبادت کوونکي (نو مونږ هم د هغو متابعت کوو). وویل (ابراهیم) خامخا په تحقیق ېې تاسې او پلروونه ستاسې (په سبب د بتانو) په ګمراهی

1. د الانبیاء سورت 56- آیونه.

ښکاره کې (هر عاقل ته). نو وویل (بابلیانو ابراهیم ته) آیا راغلی بې ته مونږ ته په حق سره (رنسټیا خبرو سره) او که بې ته له لوبو کوونکو خخه. وویل (ابراهیم داسې نه ده چې زه ټوکې کوم یا دا بتان رب ستاسې دی) بلکه رب ستاسې رب د اسماونو او (رب) د ځمکې دی هغه (الله) چې پیدا کړی بې دی دا (آسمانونه او ځمکې او مافیههما) او زه په دغو (چې وړی ویل له توحید نه) له شاهدانو خخه یم.

د ابراهیم الله قوم بل دلیل نه درلود بې له دې چې ووایي مور خپل پلرونه بتانو ته په همدي ډول عبادت کوونکي لیدلي وو، خومره بې اساسه او پوچ دلیل چې د پلرونو پخاطر بې د برحقه معبد «الله» عبادت پريښنی و.

د ابراهیم الله پلار هم د بت پرستانو له جملې خخه و او له هغه سره بې په یوه ځانګړي اسلوب برخورد او چلنډ کاوه. له یوې خوا بې ادب رعایت کاوه او د پلارتوب او زویتوب احساس بې تحریکوو او له بلې خوا بې په عقلی دلیل سره د پلار کار باطلوو، او خپله وینا بې د «یا ابټ» په لفظ پیلوله او ورته بې وویل: آیا د داسې یو شي عبادت کړې چې نه اوري، نه ویني او نه له تا خخه دفاع کولی شي؟ پدې هکله باید د مریم د سورت «41-49» آیتونه مطالعه شي.

مخکې له دې چې ابراهیم الله د خپل پلار له ایمان راولو خخه مأیوسه ناهیلی شي له وعدې سره سم هغه ته طلب د مغفرت کوي، خو وروسته بې ولیدل چې هغه د بتانو په عبادت اصرار او ټینګار کوي، نو له هغه خخه بې تبری او بیزاری اعلان کړله او اعراض بې ترینه وکړ.¹

ابراهیم الله تصمیم ونيو، ترڅو بتان له منځه یوسی خو دا کار بې مناسب فرصت ته پريښو د.⁵

1. مع الانبياء في القرآن الكريم . 149-172 محرنه.

د قوم د اختر ورځ بې را ورسیده، چې ټول پکې له بسارة بهر اوخي، له د خخه بې هم غونښته وکړه خو ده ووبل: «انی سقیم»، زه ناروځه یم، کله چې هفوی له بسارة خخه بهر شول، ابراهیم اللَّٰهُمَّ إِنِّي أَنَا عَبْدُكَ وَلَا أَنَا لِنَفْسِي إِنْفَادٌ د بتانو خای ته لار او ټول بې په تبر سره مات کړل او تبر بې د غټت بت پر اوږد کېښودو، چې د سالمه برهان د اقامې لپاره بې قصدًا نه وو مات کړي. پدې هکله باید د الصافات د سورت «83-93» آیتونه مطالعه شي.

ابراهیم اللَّٰهُمَّ إِنِّي أَنَا عَبْدُكَ وَلَا أَنَا لِنَفْسِي إِنْفَادٌ چې غټت بت روغ پرېښوده په حقیقت کې بې یو حسی او عقلی برهان د خپل قوم لپاره چمتو کړ، چې د خه ډول معبدانو عبادت کوي چې له خپل خان خخه دفاع نشي کولی او له غټت بت خخه پونښته وکړي چې ولې بې دا کار کړي، یقیناً چې هغه هم خه شی نشي ویلی، نو دا بساي چې د هفو عبادت وشي؟ دا هماغه استدلال دی چې بسارة د قوم د بیرته راتلو په وخت کې د ابراهیم اللَّٰهُمَّ إِنِّي أَنَا عَبْدُكَ وَلَا أَنَا لِنَفْسِي إِنْفَادٌ له لوري وړاندې شو، او ټول بې په ژور فکر کولو کې ډوب کړل. له دې ډول استدلال خخه هفوی په تعجب کې واقع کېږي او پخپلو منځو کې په خبرو اترو پیل کوي چې ابراهیم اللَّٰهُمَّ إِنِّي أَنَا عَبْدُكَ وَلَا أَنَا لِنَفْسِي إِنْفَادٌ رښتیا وايی، اما ګمراه حاکمانو کله چې ولیدل د ابراهیم اللَّٰهُمَّ إِنِّي أَنَا عَبْدُكَ وَلَا أَنَا لِنَفْسِي إِنْفَادٌ په وړاندې بې ماتې وڅورله، نو د خپلې رسوای د مخ نیوی لپاره د ابراهیم اللَّٰهُمَّ إِنِّي أَنَا عَبْدُكَ وَلَا أَنَا لِنَفْسِي إِنْفَادٌ په حق کې په زور او ظلم باندې لاس پورې کوي او هغه ژوندي په اور کې په سوځولو محکوموي، خو الله تعالى اور ته امر کوي: «**كُونِي بَرَدًا وَسَلِمًا عَلَى إِبْرَاهِيمَ**»¹، ژباره: اى اوره پر ابراهیم اللَّٰهُمَّ إِنِّي أَنَا عَبْدُكَ وَلَا أَنَا لِنَفْسِي إِنْفَادٌ باندې سور او سالم واوشه.

«د ابراهیم اللَّٰهُمَّ إِنِّي أَنَا عَبْدُكَ وَلَا أَنَا لِنَفْسِي إِنْفَادٌ د استدلال او دده د محاکمې په هکله باید د الانبیاء د سورت 70-91» آیتونه مطالعه شي.»

1. د الانبیاء سورت، 69 آیت.

«فَأَقْبَلُوا إِلَيْهِ يَرْفُونَ ﴿١﴾ قَالَ أَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحَتُونَ»¹، ژباره: د

ابراهیم‌الله پر لور په منلوو راغل، ابراهیم‌الله ورته وویل: آیا د هغه خه عبادت کوئ چې پخپله بې جوړوئ.

دا مبارک آیت په دقت سره و خیرئ، چې خرنګه په لنډو او متنینو عباراتو سره بت پرستان خپلو پوچو او باطلو کارونو ته متوجه کوي.

ابراهیم‌الله د «175» کلني په عمر له دنيا خنځه رحلت کوي او د «أربع» په کلی کې، چې اوس د «الخليل» په نامه یادېږي، دفن شوي دي.²

ابراهیم‌الله دوه ځامن د اسماعیل‌الله او اسحاق‌الله په نامه درلودل، چې دواړه پیغمبران وو.

او له اسماعیل‌الله خنځه د حجاز عرب رامنځ ته شوي او له اسحاق‌الله خنځه یعقوب‌الله چې د «اسرائیل» په لقب هم مشهور دي، دنيا ته راغلی او د بني اسرائیلو د پیغمبرانو عليهم السلام سلسله او لپوئ بې رامنځ ته کړې ده.

1. د الصفات سورت، 94-95 آیتونه.

2. تاریخ السیوہ والانبیاء، 186-187

پوبنتني

1. د ابراهيم العليه السلام د عصر د ځای، زمانی او د دینی وضعی او حالت د کیفیت په هکله معلومات ورکړئ.
2. ولې کوچنی بتان ورو ورو کم شول؟ ددې موضوع تول اړخونه وڅیوئ.
3. د دعوت هغه اصول، چې له خپل پلار سره د ابراهيم العليه السلام په مکالمه کې مراعت شوی، توضیح کړئ،
4. د ابراهيم العليه السلام له حسي او عقلی برهان او دلیل خخه د قرآنی آیتونو له مخې خه پوهېږئ؟ تشریح بې کړئ.
5. د «**قَالَ أَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ...**» آیت تر ژور بحث لاندې ونيسي.
6. سره له دې چې ابراهيم العليه السلام پخپل استدلال کې ټول له ماتې سره مخ کړل، ولې هغو بیا هم دده په ژوندي سوځولو حکم وکړ؟ نومورې موضوع د دوه بیلو ګروپونو په ترڅ کې تر بحث لاندې ونيسي.
7. له نمرود او نمرودیانو سره د ابراهيم العليه السلام نورې مناظري د قرآنی آیتونو له مخې ذکر کړئ؟
8. د قصصو له معتبرو تفسیرونو او کتابونو خخه د لازمو درسي موادو په ضمن کې استفاده وکړئ؟

پنځم لوست

حضرت موسى العلیا

موخي:

1. محصلین و کولای شي چې د حضرت موسى العلیا نسب او په مصر کې د بني اسرائیلوا ناوره وضعیت بیان کړي.
2. محصلین و کولای شي چې د موسى العلیا پواسطه د قبطی د قتل د توجیه خرنګوالی توضیح کړي.
3. محصلین د فرعون د غرقيدو او د بني اسرائیلوا د خلاصون د پیښې د کيسې په بیانولو و توانېږي.
4. د حضرت موسى العلیا د بعثت او مبارزو له کیفیت سره د محصلینو آشنايی پیدا کیدل او د هغه خیرنه.
5. د موسى العلیا او خضر العلیا په هکله د خینو قرآنی آیتونو له ژبارې او تفسیر سره د محصلینو بلدیا او د هغو بیانول.

موسى العلیا د اولوالعزم پیغمبرانو علیهم السلام له جملې خخه دی او د عمران بن يصهر بن قاهت زوی و، د نسب سلسله او لړۍ یې یعقوب العلیا بن اسحاق العلیا بن ابراهیم العلیا ته رسیږي.

د موسى العلیا کيسه له فرعون سره د یو پیغمبر او د وخت د یو ظالم ترمنځ پورې منحصره نده، بلکه داسې یوه کيسه ده، چې په هره زمانه کې تکرار شوي، دا کيسه د یو دردناکه واقعیت انځور دی، د خیر او شر ترمنځ د حق او باطل ترمنځ د جګړې یوه بیلګه ده، چې د خاورینې کړې پرمخ د انسان د ژوند له پیل خخه د هغه تر پایه به دوام وکړي.

موسى العلیٰ د بني اسرائيلو په قوم پوري اړه لري، چې د یوسف العلیٰ او کورني په وخت کې یې په مصر کې استوګن شوی و.

بني اسرائيلو په مصر کې نهه ژوند درلود، تردې چې سیاسي شرائطو بدلون وکړ او د دوهم فرعون «رامسس» دور را ورسيدو، هغه خوب ویني او دا خوب د معبرانو پواسطه داسي تعییر کېږي، چې دده پاچاهي به د بني اسرائيلو د قوم پواسطه له منځه لاره شي، نو ده امر وکړ چې د بني اسرائيلو ټول نارينه ماشومان حلال کړل شي. نو دې کار دوام وکړ تردې چې پخپله د قبطيانو له خوا شکایت وشو چې ددي وضعیت د دوام په صورت کې به د بني اسرائيلو څوان نسل له منځه لار شي او نور به د سختو او شاقه کارونو د تر سره کولو لپاره څوک پاتې نشي، ځکه نو ده امر وکړ چې وروسته له دې د یوه کال نارينه ماشومان ووژل شي او د یوه کال ژوندي پرینسپدل شي.

هارون العلیٰ د موسى العلیٰ نسيبي ورور په هغه کال کې پیدا شو، چې د ماشومانو وژل پکې نه وو، خو موسى العلیٰ بیا په هغه کال کې پیدا شو، چې د ماشومانو د وژلو نوبت و، موسى العلیٰ پس له پیدا کیدو خخه د مور پواسطه پت وساتل شو، او بیا الله تعالى د هغه مور ته الهام وکړ چې یو صندوق جور او هغه پکې واچوي او په رود نیل کې دې خوشې کړي، هغه به د الله تعالى پیغمبر وي او تکلیف به ورته ونه رسیبری، صندوق د فرعون د له خپلوانو خخه د یو تن پواسطه د فرعون مانی ته وړل کېږي او موسى العلیٰ د فرعون د بسېچي په غوبښته له وژلو خخه ژغورل کېږي، د فرعون په دربار کې غتیرې او الله تعالى هغه ته قوت، حکم او علم ورکوي: «وَلَمَّا بَلَغَ أَسْدَهُ وَأَسْتَوَى

ءَاتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذَّالِكَ نَجَزِ الْمُحْسِنِينَ»¹.

1. د القصص سورت، 14 آيت.

ژباره: او کله چې ورسید (موسى) زور (قوت د ځوانی خپلې) ته او برابر شو (په عقل) نو ورکړ مونږ ده ته حکمت (نبوت) او علم (پوه) او هم داسې (مهربانی چې وکړه مونږ په موسى او مورې) جزاء ورکوو مونږ نیکي کوونکو ته.

موسی^{اللهم} پوهیدو چې د بني اسرائيلو له قوم خخه دی او یوه روځ ېې په بنار کې ولیدل چې د یو قبطي او بني اسرائيلی ترمنځ جګړه ده، خرنګه چې ده بني اسرائيلی شخص مظلوم تشخيص کړ، نو د تأدیب لپاره ېې قبطي په خپرې وواهه، خو هغه مړ شو، دا پېښه افشاء کېږي او موسی^{اللهم} بنار پرېږدي او د مدین پر لور، چې اته ورځې پیاده مزل لري، حرکت کوي او هلتله له حضرت شعیب^{اللهم} سره پېژني او د هغه لور، د هغې مهر په بدل کې، چې لس کاله شپني وه، په نکاح اخلي.

موسی^{اللهم} پس له لسو کلو تصمیم نیسي چې بیر ته مصر ته لار شي، د لارې په اوږدو کې چې هوا ډیره سره وه، اور ته اړتیا پیدا کوي او پدې وخت کې د کوه طور له لوري یو نور دی خاننه جلبوی، هلتله ورځې حالت بل ډول موږي او ورته ویل کېږي چې: «فَلَمَّا آتَهَا نُودِيَ يَمْوَسَى ۝ إِنَّنِي أَنَا رَبُّكَ فَأَخْلَعَ نَعْلَيْكَ إِنَّكَ

بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوَّى ۝ ۱.»

ژباره: پس کله چې راغني هغه (اور ته) نو غږ ورته وکړي شو (داسې چې) ای موسى. بیشکه زه چې یم هم دا زه رب ستا یم پس وباسه (له دواړو پښو) پنې خپلې بیشکه ته چې ېې په کنده پاکه د طوی کې ېې.

دی د رسالت ستر او شریفه منصب ته ورسیدو او الله تعالی له ده سره کوه طور (طور سنا) ته نړدې خبرې او کړې او د امسا او یدبیضا معجزې ېې ورکړي. موسی^{اللهم} غونښته وکړه چې هارون^{اللهم} هم د مرستې پخاطر له ده سره میعوثر کړي، د دا

1. د طه سورت، 11-12 آیتونه.

غوبښته ومنل شوه او دواړه د الهي پیغمبرانو عليهم السلام په توګه له فرعون او فرعونیانو سره د مبارزې پر لور روان شول.

فرعون د دوى پیغمبری ونه منله او د معجزې غوبښته بې وکړه، موسى اللہ علیه السلام خپله معجزه د فرعون د سحر ګرانو او درباریانو ترمخه وښودله، خو فرعون دغه آیات بینات چې شمیر بې «9» ته رسیدو هم و نه منلي.

موسى اللہ علیه السلام فرعون د الهي عذاب له وقوع او راتګ خخه ډار و خو هغه دغه انذار ته اعتناء نه کوله او کفر او د بنی اسرائیلو څورولو ته بې ادامه ورکوله، تردې چې الله تعالی موسى اللہ علیه السلام ته امر وکړ چې له خپل قوم سره مصر پریږدی او د موعدو څمکې «فلسطین» پر لور حرکت وکړي.

دوى د شپې مهال له مصر خخه بهر شول، پرته له ماشومانو خخه شمیر بې «600» زره جنګي افراډو ته رسیدو، سهار چې فرعونیان له خوبه پاڅيدل وې لیدل چې بنی اسرائیلو بنار پریښی دی، فرعون یو ستر لښکر، چې شمیر بې یو میلون او شپې سوه زره جنګي تنو او سلو زرو آسونو ته رسیدو تیار کړ او د بنی اسرائیلو په تعقیب کې روان شول. دغه لښکر په دوهمه ورڅ د سره سمندر کې خنډې «د سوئیس خلیج» ته رسیدو چې د بنی اسرائیلو وروستی وکړي ور خخه تیر شوی و.

موسى اللہ علیه السلام وغوبښل ترڅو هغه «12» کوڅې، چې الله تعالی پخپل قدرت هغوي ته په سمندر کې جوړې کړې وې، پخپله امسا ووهي او د فرعونیانو د تیریدو مانع شي، خو الله تعالی هغه له دې کار خخه منعه کړ، ئکه الله تعالی د فرعونیانو د غرقیدو اراده درلوده: «وَأَتْرَكِ الْبَحْرَ رَهْوًا إِنَّهُمْ جُنُدٌ مُّغَرَّبُونَ»¹، ڈیاره: او پریږده بحر سیند ولاړ (ساکن کوڅې کوڅې) بیشکه دوى لښکري دې ډوبې کړي شوې.

1. د الدخان سورت، 24 آیت.

د فرعون قوم له فرعون سره غرق شو او بنی اسرائیل د فلسطین پر لور روان شول، د لار په اوردو کې وردي او تبدي شول، الله تعالى موسى^{اللَّٰهُمَّ} ته امر وکړ چې خپله امسا پرتيکه ووهي او په نتيجه کې بې «12» چينې د بنی اسرائیلو د قومونو په شمیر تري جاري شوي او د من او سلوا غذاء هم دوى ته مقرر شوه. بنی اسرائیل د فلسطین له استوګنو خخه، چې د کعانيانو او حیثانيانو بقايا وو، خبر شول چې قوي هيکله او زورور خلک دي، نو د هغه په وارندي له جهاد کولو خخه منصرف شول او له خپل پیغمبر سره بې ملګرتيا ونه کړه او داسې بې وویل:

«فَأَذَهَبْتُ أَنَّتَ وَرَبُّكَ فَقَتَلَاهُ إِنَّا هَنَّا قَاتِلُوْنَ ۳۴، ڇباره: پس خه ته او

(ځي دي) رب ستا (يا ته او مشر ورور او مربی ستا چې هارون دي) نو جنګ وکړي تاسې دواړه بیشکه مونږ دلته ناست یو (له جنګه په انتظار د بری ستا).

او الله تعالى په دي جرم هغوي خلوېښت کاله د «تیه» په دښته کې سر ګردانه وګرڅول، ترڅو دغه نسل، چې په خواري او ذلت عادت شوي وو، له منځه لار شي او نوي توانمند او ځواکمن نسل رامنځ ته شي، نوي نسل له «یوشع بن نون» سره فلسطین ته لارل او هغه بې فتح کړ.

موسى^{اللَّٰهُمَّ} له سمندر خخه له تیریدلو وروسته د الله تعالى په امر د دیرش ورڅو لپاره د «طور الایمن» غره ته ځي، چې وروسته بیا لس ورڅي نورې هم پېږي زیاتې شوي او په دغو ورڅو کې بې روزه لرله، او هارون^{اللَّٰهُمَّ} بې په قوم کې د اړونده چارو د مراقبت لپاره پریښي و. پدې موده کې سامرۍ د بسحۇ زیورات را ټول او او به کړل او له هغه خخه بې خوسي جوړ کړ، چې باد بې په دننه کې جريان کاوه او د خوسي پشان بې آواز کاوه. سامرۍ خلک ددغه خوسي عبادت ته راوبل، کله چې موسى^{اللَّٰهُمَّ} بېر ته رائي هارون^{اللَّٰهُمَّ} توبیخوي او سامرۍ را غواړي، هارون^{اللَّٰهُمَّ} دلایل

1. د المائدہ سورت، 24 آیت.

واړنډې کوي او خبرې بې مهله کېږي، پدې چې ولې بې ونشوای کولی ددې بت پرستۍ مخه ونیسي، خو سامری د خپل خوسي په حقانيت تأکید او ټینګار کاوه. الله تعالى هغه په سخته ناروغۍ اخته کړ او هر چا چې به له هغه سره تماس نیوه درد به بې نور هم زیاتیدو او هیڅ خوک به بې ځانته نېړدې نه پريښود.¹

موسى‌الله‌علیه‌السلام له دې سرکش قوم سره خپلې مبارزې ته دوام ورکړ، تردي چې د الله تعالى په امر کوه طور د هغوي پر سر پورته کړل شول او ورته وویل شول چې د موسى‌الله‌علیه‌السلام له تورات خخه پیروي وکړي، هغوي له ویړې خخه قبول کړ، خو کله چې د کوه طور پخپل ځای کې تقرر وموند، هغوي د موسى‌الله‌علیه‌السلام له دین خخه بيرته واښتل.

یوه ورڅا له موسى‌الله‌علیه‌السلام خخه پونښته وکړه: په خلکو کې خوک زیات عالم دی؟ موسى‌الله‌علیه‌السلام وویل: زه او داښې بې ونه ویل چې الله بنه پوهېږي، الله تعالى ورته امر وکړ چې مجمع البحرين ته لار شه او هلتله زما صالح بنده دی او له هغه خخه علم ترلاسه کړه، موسى‌الله‌علیه‌السلام له خپل شاګردد یو شع بن نون سره هلتله لارو او صالحه بنده «حضرالله‌علیه‌السلام» بې پیدا کړ.

حضرالله‌علیه‌السلام له ده سره شرط وضع کړ، تر خو دده د کارنو په هکله پونښته ونه کړي، په دې سفر کې درې پیشې رامنځ ته شوې: د کښتی سوري کول، د ماشومانو وژل او د دیوال جوړول د حضرالله‌علیه‌السلام پواسطه، چې هره یوه بې د موسى‌الله‌علیه‌السلام لخوا د پونښتې وړ وکړخیده او د سفر په پای کې د حضرالله‌علیه‌السلام پواسطه د موسى‌الله‌علیه‌السلام لپاره د هغه حکمتوونه بیان شول.

د نور تفصیل لپاره باید د کهف د سورت «82-60» آیتونه مطالعه شي. موسى‌الله‌علیه‌السلام فلسطین ته د بني اسرائيلو له ننوتلو مخکې د «120» کلنۍ په عمر د «تیه» په دښته کې وفات شو.

1. مع الانبياء في القرآن الكريم، هماځه مؤلف. 378-331 مخونه.

پوښتني

1. د موسى عليه السلام نسب او د قوم حالت په لنډه توګه بیان کړئ.
2. د موسى عليه السلام پواسطه د قبطي د وژلوا مساله د اسلامي عقайдو د علم له نظره خه ډول تحلیل او توجیه کوي؟ توضیح ورکړئ.
3. د موسى عليه السلام له بعثت خخه مخکې ژوند او پېښې پې په مفصل ډول بیان کړئ.
4. د فرعون د غرقيدو او د بنی اسرایيلو د ژغورنې پېښې د قرآنی آیتونو له مخې تشریح کړئ.
5. د «انکم ظلمتم انفسکم با تخاذکم العجل» آیت وژبارې او د سامري کيسه په تفصیل سره بیان کړئ.
6. د خضر عليه السلام درې نادره اعمال او کېنې د قرآنی آیتونو په رنا کې په مدلل ډول بیان کړئ.
7. په دې درس کې باید د تفسیر له معتبرو کتابو او مناسبو درسي موادو خخه استفاده وشي.

شېرېم لوست

حضرت عیسیٰ ابن مریم ﷺ

موخي:

1. محصلین په دې وتوانېږي چې د بی بی مریم نسب او په معبد یا عبادت ځای کې د هغې د ژوند حالت وڅېږي.
2. محصلین د عیسیٰ ﷺ غیر طبیعی ولادت او په زانګوکې دده خبرې کول په بنه توګه توضیح کړي.
3. محصلین وکولای شي چې د عیسیٰ ﷺ بعثت اوله یهودو سره د ده مبارزه تحلیل کړي.
4. محصلین وکولای شي د عیسیٰ ﷺ د کیسي پای او د الله تعالیٰ لورته دده پورته کیدل توضیح کړي.

عیسیٰ ﷺ د مریم زوی او مریم د عمران لوروه. عمران د بني اسرائیلو له مشرانو څخه و، د عمران میرمن شنده وه او هغې الله تعالیٰ ته دعا وکړه که چېږي د اولاد خاوندې شي هغه به د بیت المقدس د خدمت لپاره نذر کړي، کله چې ماشوم پیدا شو، نجلی وه، نجونې د معبد د خدمت لپاره مناسې نه وي، خو الله تعالیٰ ددې دعا قبوله کړه، د عمران میرمن هغه معبد ته وسپارله، د مریم سر پرستي وروسته له قرعه کشی څخه زکریا ﷺ پورې اړه پیداکړه، چې د ترور خاوندې وي.

د بې بې مریم په ژوندانه کې غیر عادي کارونه مشاهده کیدل، له هغې جملې څخه غیر موسمی میوې ددې په حضور کې لیدل شوي او د رب په عبادت د خپل نفس په تزکیه کې په بشپړه توګه مشغوله وه.

د مریم عليها السلام د تولد او لدې خخه د غیر عادي امورو د خرگندیدو په هکله بايد د آل عمران د سورت «35-37» آیتونه مطالعه شي.

ملائکو هغې ته زیری ورکړ چې د یو ماشوم خاوندې به شي. دا زیری ددې لپاره چې یوه باکره وه د تعجب وړ وګرځیده، «د آل عمران سورت 45-47 آیتونه» د معبد په ختيئخ لور کې روح الامین «جبرئيل امين» د یو انسان په بهه د مریم عليها السلام په مخ کې خرگند شو او د الله تعالى روح یې ددې په ګریوان کې پوه کړ: **«وَاللَّهُ أَحَصَنَتْ فَرَجَهَا فَنَفَخَنَا فِيهَا مِنْ رُوْحِنَا وَجَعَلَنَّهَا وَابْنَهَا أَيَّةً لِّلْعَالَمِينَ»**

1

ژباره: او (باده کړه ای محمده! قصه د) هغې (جیني مریمی) چې پاک یې ساتلي وو اندام خپل (له نکاح او له سفاح خخه) پس پو کړ مونږ په (ګریوان د) هغې کښې له روحه خپله اوومو ګرځوله دغه (مریمه) او زوى د دې (عیسی) دلیل (د کامل قدرت خپل) د پاره د خلکو.

پدې وخت کې مریم عليها السلام «13» کاله عمر درلود او د حمل په موده کې یې اختلاف دی، ځینې واي چې یوازې یو ساعت وروسته وضع د حمل یې وشه او ځینو بیا د هغه موده «9» ساعته ګنډی ده.

ابن عباس رض دغه موده «18» میاشتی روایت کړي ده، خو صحیح داده چې د حمل موده یې د نورو بسخو پشان کاملاً طبیعی وه.

د مریم عليها السلام د حامله کیدو خبر د ټولو بنی اسرائیلو ترمنځ خپور شو او د ټولو د تعجب وړ شو تردې چې ځینې زنا دقه وو دغه حمل و یوسف نجار ته چې د

1. د الانبیاء سورت، 91 آیت.

مریم عَلَيْهِ السَّلَام له خپلوانو خخه وو منسوبوو. مشهور داده چې عیسی عَلَيْهِ السَّلَام په بیت اللحم کې پیدا شو خکه چې مریم علیها السلام د خلکو له ویرې هلته لاره او د خرما دو چې ونې لاندې بې وضع د حمل وکړه د مریم د سورت «22-26» آیتونه باید مطالعه شي.

مریم پداسې حال کې چې طفل بې په لاسونو کې وو د خپل قوم پرلور روانه شوه د مریم عَلَيْهِ السَّلَام په ژوند کې د پام ور جالبه صحنه وه، پدې چې خرنګه یوې باکړې انجلی بچې دنیا ته راوري، هغه هم د یوې شریفې او مؤمنی کورنې خخه، خکه نو د حاضرینو لخوا تر پونستو او پیغمبر ورکولو لاندې راغله، خو هغه خپل ماشوم ته اشاره کوي، چې له هغه خخه پونسته وکړئ.¹ ماشوم په خبرو رائحي او واي:

«قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ إِاتَّنِي الْكِتَبَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا»².

زیاره: ووبيل (عیسی) چې بیشکه زه بنده د الله یم، راکړۍ بې دی ما ته کتاب او ګرځولی یم زه الله نبی.

د مریم د سورت (33-27) آیتونه دې مطالعه شي، مریم علیها السلام اته ورځې وروسته عیسی عَلَيْهِ السَّلَام د هیکل سیمې ته یوور او هلته بې ختنه کړ او نوم بې یسوع (عیسی عَلَيْهِ السَّلَام) کیښو دو، عیسی عَلَيْهِ السَّلَام د خپلې مور په غیر کې له بیت اللحم خخه لري په یو لور اباد خای کې وروزل شو.

د عیسی عَلَيْهِ السَّلَام د ولادت په وخت کې د «هیرودس» په نامه یو ظالم حاکم د «قیصر اگسټس» په فرمان په بیت المقدس کې حکومت کاوه، کاهنانو ورته خبر ورکړ چې په بیت اللحم کې یو ماشوم دنیا ته راغلې، زر ده چې پر ټولو یهودو باندې حکومت وکړي، حاکم امر وکړ ترڅو هر ماشوم چې هلته پیدا کیږي باید ووژل شي. د متی او

1. د مع الانیاء فی القرآن الکریم، همآغه مؤلف، 473-482 مخونه.

2. د مریم سورت، 30 آیت.

برنابا د اناجیلو د روایت مطابق یوسف نجار په خوب کې ولیدل ترڅو مریم علیهها السلام او عیسیٰ مصترته یوسی او دوی په مصر کې د هیروودس تر مرګه پورې باقي پاتې شول، مریم علیهها السلام عیسیٰ په اووه کلنی کې ناصربې ته، چې د الخلیل په سیمه کې موقعیت لري، منتقل کړ، او له همدي امله مسحیانو ته نصاری هم ویل کېږي، او په «12» کلنی کې یې له خپلې مور سره اور شلیم «بیت المقدس» ته ولار، هغه پدې سن کې د یهودو له علماوو سره قوي مشاجرې تر سره کړي، او دا چې پس له هغه تر دیرش کلنی په کوم خای کې اوسيدلې معلومه نه د. قرآنکریم د عیسیٰ د نبوت د پیل په هکله خه نه دي ویلي، خو د اناجیلو متون پدې متفق دي چې دي په دیرش کلنی کې استشناء پیغمبری ته مبعوث شوی دي «حال دا چې نور پیغمبران علیهم السلام په خلوبینت کلنی مبعوث شوي دي». قرآنکریم د عیسیٰ نبوت داسې تأیید وي:

«وَإِذْ قَالَ عِيسَى أَبْنُ مَرِيمَ يَدَبِّي إِسْرَاءِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُّصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ الْتَّوْرَةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي أَسْمُهُ رَأْمُودٌ ... ۱».

ژباره: او (یاد کړه ای محمده! هغه وخت) کله چې وویل عیسیٰ زوی د مریمی داسې چې ای بنی اسراییلو (اولاده د یعقوب) بیشکه زه رسول لیبرلی شوی د الله یم تاسې ته (حال دا چې) تصدیق کوونکی یم د هغه کتاب چې وراندې زما دی له تورات خخه او زیری کوونکی یم په هغه رسول سره چې را به شي وروسته له ما خخه چې نوم د هغه احمد دی.

بني اسرا ئیل اورده موده د پیغمبرانو علیهم السلام له د عوت او بلني خخه ېې برخې پاتې شوي وو، او په تورات کې یې هم تحریفونه کړي وو او د خپل پیغمبرانو علیهم

1. د الصف سوت، 6 آیت.

السلام له لارې منحرف شوي وو. عيسى^{صلی الله علیه و آله و سلم} میوشت شو، ترڅو دغه تحریفونه اصلاح کري او قول هغه خه چې د بنی اسرائیل د بغاوت له وجهې پر دوی حرام شوي وو، حلال و ګرځوي. عيسى^{صلی الله علیه و آله و سلم} تبليغ ته دوام ورکړ، خو د یهودو علماءو هغه د ځان لپاره یو خطر و ګانه او رومي حاکم «بیلاطس التبطي» ته ېې شکایت وکړ، چې عيسى^{صلی الله علیه و آله و سلم} غواړي ستا حکومت را وپرڅوي او پر یهودو حکومت وکړي، حاکم د هغه د وژلو حکم صادر کړ، او د عيسى^{صلی الله علیه و آله و سلم} خای د ده د یو تن حواریونو په نامه د «یهود الاسخريو طی» د دیروشو در همو په بدل کې د حاکم افرادو ته افشاء کړل شو، الله تعالى هغه جاسوس د عيسى^{صلی الله علیه و آله و سلم} په خیره و ګرځوو او افرادو هغه نیوه او په صلیب ېې وځراوه او الله تعالى عيسى^{صلی الله علیه و آله و سلم} خپل لور ته اوچت کړ:

«وَقَوْلَهُمْ إِنَّا قَتَلْنَا مُسَيْحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ
وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ أَخْتَلُفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا
أَتَبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا ﴿١٥٧﴾ بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا

، ۱ ﴿۱۵۷﴾

ژباره: او (په سبب د) ویلو د دوی (داسې چې) بیشکه وژلی دی مونږ مسیح عیسی زوی د مریمې رسول د الله (په ګومان خپل) حال دا چې نه وو وژلی دوی دغه (عیسی واقعاً نه پر دار کړي وو دغه) لیکن مشتبه کړي شو (دغه وژلی شوی په دار وهلي شوی په عیسی سره) دوی ته، او بیشکه هغه کسان چې اختلاف کړي دی دوی په (حق د) عیسی کې خامخا په شک کې دی په (شان) د ده کې نشته دوی ته په (شان) د ده کې هیڅ علم مګر تشن متابعت د ګومان (خپل) او نه وو وژلی دوی عیسی (په وژلو یقیني سره)، بلکه پورته کړي وو دی الله طرف خپل ته، او دی الله بنه

قوی غالب (د احکامو په انفاذ) بنه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت کوي).¹

او عیسیٰ صلی اللہ علیہ وسلم آسمان ته د پورته کیدلو پرمها (33) کاله عمر درلود.

1. تاریخ السبوا والانبیاء، هماغه مؤلف. 233-251 مخونه.

پوښتنې

1. د مریم عليها السلام د نسب او کورنۍ په هکله معلومات ورکړئ.
2. د مریم عليها السلام ژوند په معبد یا عبادت ځای کې او د ذکریا اللئیل مراقبت خه ډول وو؟ توضیح ورکړئ.
3. د مریم عليها السلام د حامله کیدو او د عصمت په هکله د قرآنی آیتونو مطابق معلومات ورکړئ.
4. د عیسیٰ اللئیل د زیریدنې او په ځانګو کې د خبرو کولو کیفیت د قرآنی نصوصو له مخې بیان کړئ؟
5. تر دیرش کلنی پوري د عیسیٰ اللئیل د ژوند په هکله خه پوهېږي؟ معلومات ورکړئ.
6. د عیسیٰ اللئیل د کار د پای کیسه او د الله تعالی لور ته دده د اوچتیدلو موضوع په تفصیل سره ذکر کړئ؟
7. د عیسیٰ اللئیل د زوکړي، ژوندانه، معجزو او آسمان ته د اوچتیدو په هکله د کتابتونو له لارې مفصل معلومات را ټول کړئ.
8. — په دې درس کې باید د یو صنفي فعالیت په ترڅ کې له مؤثقو منابو او لازمو درسي موادو خخه استفاده وشي.

شپږم خپرکی

د خاتم النبیین ﷺ بعثت

لومړی لوست

د حضرت محمد ﷺ بعثت او د هغه د اثبات لارې

موخي:

1. محصلین و کولای شي چې د رسول اکرم ﷺ د بعثت پر مهال د جزیرة العرب اقتصادي، سیاسي او تولنيز (اجتماعي) وضعه او حالت بيان کړي.
2. محصلین و کولای شي چې د رسول اکرم ﷺ نسب او له بعثت خخه مخکي دهغه د ژوندانه کیفیت بيان کړي.
3. محصلین و کولای شي چې د نبوت د اثبات د طریقو په عنوان د رسول اکرم ﷺ عقلی او حسي معجزو په هکله توضیح ورکړي.
4. د رسول اکرم ﷺ د بعثت او د اثبات د طریقو په هکله محصلینو ته د تحقیق او خیرنې لپاره د دغوره لارو چارو برابرول.

«وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ» W، ڈباره: او نه یې لیبرلی مونږ ته (ای

محمده!) مګر رحمت لپاره د (تول) عالمیانو.

رسول اکرم حضرت محمد ﷺ په خانکرو شرایطو کې چې جزیرة العرب پکې را ګکير و مبعوث شو. دا تاپویا جزیره د نړۍ له ستري چې جزیرې خخه شمیرل کېږي او له اقتصادي پلوه د روم د سمندر پر لور د عربي خلیج د تجارتی او سودا ګریزو فافلو د لارې پر سر موقعیت لري او مهمې سیمې سره وصلوی.

له سیاسي لحاظه عربو کوم واحد دولت او سیاسي تشکیلات نه درلودل،¹ او له اجتماعي لحاظه هم نه یوازې جزیرة العرب، بلکه په مجموع کې تولې نړۍ د مرګ په

1. نمير عجلاني. عبقرية الاسلام في اصول الحكم. بيروت: دار النفائس للطباعة و الشرو التوزيع، 1988. 33 مخونه.

درشل کې واقع وه او د انسانی اخلاقو په نامه کوم شی وجود نه درلود، بلکه انسانان د حیواناتو په خیر پخچلو کې سره لويدلي وو، په دې وخت کې چې د فطرت په سلګونو کلونه تیر شوي وو، الله تعالى اراده وکړه چې د پیغمبرانو علیهم السلام د سلسلې وروستنى پیغمبر ﷺ را واستوی:

«هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمَّيَّنَ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَأْتِلُوْا عَلَيْهِمْ أَيْتِهِ وَيُزَكِّيْهِمْ وَيُعْلَمُهُمْ الْكِتَبَ وَالْحُكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ لِفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ».¹

ژباره: دغه (الله) هغه ذات دی چې پورته کړی ليږلې بې دی په اميانيو ناپوهانو کې یو رسول (محمد) له دوى خنخه چې لولي پر دوى باندي آيوونه ددي (قرآن) او پاکوي دوى (له شرکه له نورو رذيله و اخلاقو) او بنبي دوى ته کتاب (قرآن) او احکام (د قرآن) اکړ که ئ دوى پخوا له (بعشه د محمده) خامخا په ګمراهی بسکاره کې.

د اسلام د پیغمبر ﷺ پر نسب تر عدنانه پوري د سیرت د ټولو علماءو اتفاق دی او پس له عدنان خنخه تر ابراهيم ﷺ او ورورسته بیا تر آدم ﷺ پوري د اختلاف وړ واقع شوي دی.

رسول اکرم ﷺ محمد بن عبدالله بن عبدالمطلب بن هاشم بن عبدمناف بن قصی بن کلاب بن مرة بن کعب بن لؤئی بن غالب بن فهر بن مالک بن نضر بن کانه بن خزیمه بن مدار که بن الیاس بن مضر بن نزار بن معبد بن عدنان دی²، په «12» کلنی بې له خپل کاکا ابوطالب سره د شام لور ته سفر وکړ او مشهور راهب جرجیس «بحیراء» دده د نبوت نبی بیان کړې.

1. د الجمعة سورت، 2 آیت.

2. ابن هشام، السیرة النبویة. بیروت: المکتبة العصریة، 1992. ص 1-2.

او په «35» کلنی کله چې د کعبې دیوالونه د قريشو لخوا ويچار او له سره ودان شول، د قبایلو ترمنځ پې د حجر الاسود د ډبرې د کینبودلو شخړه په یو خانګړي حکمت او تدبیر سره حل کړله.

څلويښت کلنی. ته نېډې پې له خپل قوم خنځه لريوالی غوره کړ او د نور په غره د حرا په غار کې په تفکر او تدبیر بونخت شو، په یو څلويښت کلنی کې د دوشنې پر ورځ د رمضان د مبارکې میاشتې په «17» نیټه لومړني قرآنی آیتونه د جبرائيل امين اللہ علیه السلام پواسطه پړې نازل شول او د رسول اکرم ﷺ د حدیث پر بناء دوښبه ورځ دده د تولد او بعثت ورځ هم ده.¹

لومړني آیتونه: «اقراء باسم ربک الذى خلق خلق الانسان من علم .....» نازل شول او د پیغمبر ﷺ دعوت په هغه جاھل قوم کې پیل شو، دغه دعوت او بلنه لومړی پت و، ترڅو وښې دعوت ګر باید د وخت د شرایطو د غوبښتو سره سم دعوت او بلنه وکړی نه دا چې دده پت او سري دعوت د کفارو له وېږي خنځه وو. کله چې د مؤمنانو شمیر زیات شو نو علنی دعوت هم پیل شو، دغه علنی یا بشکاره دعوت له دفاعي جهاد سره یو ځای او وروسته بیا د مشرکینو په واړندي له مخامنځ جهاد سره څنګ په څنګ وو.

رسول اکرم ﷺ د خاصو صفاتو او امتیازاتو درلودونکی وو چې په بشکاره ډول دده پر پیغمبری دلالت کوي، دی ﷺ د عالی اخلاقو درلودونکی وو، د کورني د اعضاوو په واړندي مهربانه وو، د بسخو، اطفالو او غلامانو په مقابل کې نرمي کوونکی وو، د مجالسو د معاشرت آداب پې په پوره توګه مراعت کول، ساده او ډير نظيف ژوند پې درلود، مصمم او صابر وو، په خبرو کولو کې فصیح او بلیغ وو، د رهبری او زعامت

1. مسلم بن الحجاج القشیری. صحيح المسلم. کړاجی: قدیمی کتب خانه، ب، ت، 368 مخ.

د شرائطو خاوند وو، په تبليغ کې بې له سهولت خنځه کار اخیستو او پېر زر به بې او ریدونکی ځانته جلبول.

د رسول اکرم ﷺ د نبوت د اثبات یوه معجزه او وسیله قرآنکریم دی چې یو معجز او آسمانی کتاب دی.

دا کتاب خارق العاده او د الله تعالی له لوري خنځه دی، چې منکرینو ته داسې تحدی او چلنچ ورکوي:

¹ «وَإِن كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَى عَبْدِنَا فَأَتُوا بِسُورَةٍ مِّنْ مِّثْلِهِ»

ژباره: او که چیرې بې تاسې په شک کې له هغه قرآنه چې ټوټه ټوټه نازل کړي دی مونږ په بنده خپل (محمد باندې) نو راوري تاسې یو سورت په شان د ۵۵! قرآن کریم د نبوت د مدعی له مدععا سره مطابقت او سمون لري او هغه تصدیقوی او هیڅوک له هغه سره معارضه نشي کولای نه په هغه وخت کې نه او س او نه هم په راتلونکی زمانه کې.²

دا کتاب د لفظي او معنوی اعجاز درلودونکی دی او له غېږي چارو خنځه بې خبر ورکړي دی، د هغه پر اعجاز باندې موافقینو او مخالفینو ټولو ګواهی ورکړي ده، فصيح او بیلغ کلام دی، داسې مهمې علمي مسئلي لري، چې په هغه وخت کې یو تن هم له هغو خنځه خبر نه درلود، او س د علومو او فیونو د پر مختنګ په نتیجه کې د هغه خینو حقایقو ته رسیدلی یو، هغه خه چې قرآنکریم «14» پېږي مخکې پرې حکم کړي و او د قرآنکریم دا ټول ادبی او محتواني اړخونه د هغه پر اعجاز او پرداړي

1. د البقره سورت: ۲۳ آيت.

2. سعید حوى. الرسول. قاهره: دار السلام للطباعة و النشر والتوزيع، 1990م. 320م.

باندې چې د الله تعالى کلام دی، بسکاره دلیل او نښه ده او د رسول اکرم ﷺ د نبوت د اثبات لپاره یو قوي او پیاوړی دلیل دی.

د اسلام پیغبر ﷺ معجزې هم درلودې، له هغې جملې خخه یوه هم شق القمر دی. له ابن عباس روايت دی چې یوه ورخ مشرکینو، له هغې جملې خخه ولید بن المغیره، ابو جهل، عاص بن وائل اسود بن المطلب، نضر بن العhardt او نورو له رسول اکرم ﷺ وغونستل که چیرې پخچله ادعا کې صادق بې سپوردمي دوه خایه کړه، پیغمبر صلی الله علیه وسلم د دوی غوبښته له الله تعالى خخه مطالبه کړله، بیا بې د لاس په اشارې سره سپوردمي دوه ټوټې شوله.

﴿أَقْتَرَبَتِ الْسَّاعَةُ وَأَنْشَقَ الْقَمَرُ ۚ وَإِنْ يَرَوْا إِلَيْهِ يُعَرِّضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌ﴾

¹ ۱. ژباره: را نبدي شو قیامت او خیرې دوه ټوټې شوه سپوردمي. او که ووینې دغه (کفار د قریشو) کوم دلیل (د قدرت) نو پر خنګ به شي دوی (مخ به واروی) ترې او وایې به دوی (دغه) سحر کوډې دی قوي چې له پخوا راهیسي راخي. اسراء او معراج د رسول اکرم ﷺ یوه بله معجزه ۵۵، چې د اسراء د سورت لوړې آیت پرې دلالت کوي.

او په احادیثو کې هم د رسول الله ﷺ له معجزو خخه یادونه شوې، چې له هغې جملې خخه یو هم اخبار په غیبو دی، چې وروسته بیا واقع شوی دی، لکه د بې بې فاطمه زهرا عليها السلام له وفات خخه خبر ورکول، د عمار او یاسر له شهادت خخه وراندوینه، د باران له واریدلو خخه خبر ورکول، له حیواناتو سره خبرې کول، لکه اوین، هوسی، لیوه، او داسې نور، د جماداتو، نباتاتو او حیواناتو پیروی کول له پیغمبر ﷺ خخه، پیغمبر ﷺ ته د تیکو او ونو سلام ویل، د ونو سجده کول، له غره سره خبرې کول، د ناروغانو د شفا لپاره د پیغمبر ﷺ د دعا قبلیدل، د ګوټو له منځ خخه د اوېو جاري کیدل، د

1. د القمر سورت، ۱-۲ آیونه.

حناني د ستني ژړا، له زرو کسانو خخه د زیاتو نفرو مرېدل په هغه لږ طعام، چې جابر بن عبدالله د خندق په ورڅ تیار کړي و او پیغمبر ﷺ پنځل لاس وویشه، چې دا تولې رسول اکرم ﷺ د نبوت د اثبات طریقې دی.

پونتنې

1. د جزیره العرب ټولنیز (اجتماعي) سیاسي او اقتصادي عوامل د رسول اکرم ﷺ له بعثت سره په مقایسه او پرتله کولو توضیح کړئ.
2. د رسول اکرم ﷺ د نسب سلسله تر عدنان پوري، چې د ټولو علماءو د اتفاق وړ ده له یاده زده کړئ.
3. له نبوت خخه مخکې د رسول اکرم ﷺ شخصیت او مهمې پیښې توضیح کړئ.
4. له بعثت خخه وروسته د رسول اکرم ﷺ کارنامې او مبارزې په لنډه توګه بیان کړئ.
5. د قرآنکریم لفظی او معنوی اعجاز په ټولکې کې مفصلاو خیړئ.
6. د اسلام د پیغمبر ﷺ حسی معجزې له اړوندې مواردو سره بیان کړئ.
7. د رسول اکرم ﷺ د عقلی او حسی معجزو په هکله بیلې، بیلې مقالې ولیکې.
8. د محصلینو په ذهن کې د درس د لابنه استحکام لپاره د یو فعالیت په ضمن کې له مناسبو درسي موادو خخه استفاده وکړئ.
9. د سیرت له منابعو او کتابونو خخه او د امکان په صورت کې د مولانا صفي الرحمن مبارکپوري له کتاب «الرحيق المختوم» خخه د لابنه تفصیل لپاره استفاده وکړئ.

د وهم لوست

د حضرت محمد رسول الله خاتمیت

موخې

1. محصلین و کولای شي چې د اسلام د پیغمبر د خاتمیت په هکله قرآنی دلایل او نبوي احادیث بیان کړي.
2. محصلین و کولای شي چې د رسول اکرم د خاتمیت په هکله عقلی دلایل توضیح کړي.
3. محصلین و کړای شي چې د حضرت رسول اکرم د ختم نبوت په هکله د مشهورو علماءو نظریې بیان کړي.
4. د خاتمیت د دلایلو په هکله د محصلینو د مستقل کار لپاره د لارو چارو برابرول.

«مَا كَانَ مُحَمَّدُ أَبَا أَحَدٍ مِّنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّنَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا»¹. ڙیاره: نه دی محمد (حقيقي) پلار د هیڅ یو تن له سپړيو ستاسي وليکن رسول د الله دی (خلکو ته په شان د معنوی پلار) او مهر د (تولو) انبیاو دی (چې پس له دې نه بل نبی نه دی) او دی الله پر هر خیز بنه عالم.

خاتم د حسن بصري رحمة الله عليه او عاصم رحمة الله عليه په قرائت کې د تاء د توري په فتحې سره او د نورو ائمرو په قرائت کې د تاء د توري په کسرې سره نقل شوی، د تاء په فتح سره د هغه شي په معنا ده چې د هغه پواسطه د پانې پاڼۍ مهر کېږي او د تاء په کسرې سره یو شي ته د ختم یا پاڼۍ ورکوونکي په معنا دی. د هغه

1. د الاحزاب سورت، 40 آیت.

راز الله تعالى فرمایی: «اللَّيْوَمَ أَكَمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينَا»¹، ڇباره: نن ورخ مکمل (پوره) کړ ما تاسی ته دین ستاسې (اصولاً او فروعاً) او تمام (پوره) مې کړ پر تاسی (ای مؤمنانو) نعمت (د دین په اکمال) او غوره کړ ما تاسی ته اسلام له جهت د دین (چېر پاکیزه په ټولو ادیانو کې). د رسول اکرم ﷺ پر خاتمیت باندې زیات شمیر احادیث هم دلالت کوي: «مثلي ومثل النبیین کمثیل رجل بني داراً فاتمها الا لبنيه واحدة فجئت أنا فاتممت تلك اللبنة»² او: «لأنبأة بعدى الا المبشرات قيل وما المبشرات يا رسول الله قال الرؤ يا الحسنة او الرؤ يا الصالحة»³، او «و إِنَّهُ فِي أَمْتِي ثَلَاثُونَ كَذَابُونَ كَلَّهُمْ يَزْعُمُ إِنَّهُ نَبِيٌّ وَإِنَّهُ خاتَمُ النَّبِيِّنَ لَا نَبِيٌّ بَعْدَهُ» او: «حَلَالٌ حَلَالٌ وَحَرَامٌ حَرَامٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ» او دا حدیث د دې حقیقت بنکارندوی ده چې د اسلام مقدس دین د انسان د ژوندانه تر پایه پورې د ځمکې پرمخ ادامه لري او دا پخپله د حضرت محمد ﷺ پر خاتمیت باندې دلالت کوونکی دی.

د رسول اکرم ﷺ خاتمیت د اسلامی امت د اتفاق او اجتماع وړ هم ګرځیدلی او د اسلام ټول علماء په ټولو زمانو کې پدې سره متفق دي چې پس له محمد ﷺ خخه کوم بل پیغمبر نشته او هر چا چې د پیغمبری دعوه وکړه او چا هغه تصدق کړ، دواړه کافران کېږي، دغه دعوا رسالت او نبوت دواړو ته شامله ده، او د این کشیر په وینا خرنګه چې په دې مبارک آیت کې: «....وَلَكُنْ رَسُولُ اللَّهِ وَخَاتَمُ النَّبِيِّنَ» رسول اکرم ﷺ ته خاتم الانبیاء ویل شوی، نو خوک چې د انبیاوو خاتم وي، د مولیینو

1. د المائدہ سورت، 3 آیت.

2. د امام مسلم رحمة الله عليه په روایت.

3. د امام بخاري رحمة الله عليه په روایت.

خاتم په طریقه د اولی سره کیوی، حکه چې د رسالت مرتبه د نبوت له مرتبې خخه خاصه ده.¹

طبری رحمة الله عليه ددې مبارک آیت په تفسیر کې چې: «ولکن رسول الله وخاتم النبیین» ویلی دی چې نبوت پر رسول اکرم ﷺ باندې خاتمه موندلی او پر هغه باندې مهر و هل شوی او دا دروازه د قیامت تر روئی پورې د چا پر مخ نه خلاصیرې.²

جار الله زمخشري ددې پونستې چې رسول اکرم ﷺ خرنګه خاتم د پیغمبرانو علیهم السلام دی، پداسي حال کې چې د نبوی احاديثو له نظر عیسیٰ ﷺ په اخیره زمانه کې نزول کوي؟ داسې خواب ویلی چې د خاتم النبیین معنا داده چې وروسته له ده خخه بل خوک د پیغمبر په توګه نه مبعوث کیوی، حال دا چې عیسیٰ ﷺ مخکې له ده خخه مبعوث شوی دی او دده آخری نزول دده د نوی مبعوث کیدو او د نوی دین د راولو په مفهوم نه دی، بلکه هغه به د رسول اکرم ﷺ د دین او شریعت پیرو وي او په پوره ډول به له هغه خخه پیروی کوي د نوی دین او شریعت دعوا به نه کوي.³

په فتاوای هندیه «عالملکیری» کې په بسکاره توګه ویل شوی چې که یو شخص ووایی: زه د الله ﷺ رسول یم او هدف بې دا وي چې زه الهی وحې راورم کافر کیوی، یا دا چې خوک پوه نشي چې محمد مصطفیٰ ﷺ خاتم النبیین دی هغه مسلمان نه بلل کیوی.⁴

ولې د پیغمبر موجودیت ته او تیا لیدل کیوی؟ البتہ وروسته له دقت خخه پوهیرو چې دا او تیا په یو له لاندینیو مواردو کې احساسیو: یا داسې امت او ملت دی چې هیڅ پیغمبر هفوی ته نه دی استول شوی او د پخوانیو پیغمبرانو پیغامونه هم دوی ته نه دی

1. اسماعیل بن عمر بن کثیر. تفسیر القرآن العظیم، ج (1) او (3). بیروت: دالریان مؤسسه، ب ت. 493 مخ.

2. محمد بن جریر طبری. جامع البیان فی تفسیر القرآن، ب ت، 188 مخ.

3. محمد بن عمر زمخشري. الکشاف. ج ۲. مصر: المطعنة البهیة، 1343. 1343 مخ.

4. مجموعه د علماء د عالملکیری فتاوی. ج ۲. ب ت. 263 مخ.

رسیدلی، يا دا چې پیغمبر ورته استول شوی خو د هغه تعليمات هیر شوی او يا په بشپړه توګه محوه شوی دی، يا دا چې یو پیغمبر یوه قوم ته استول شوی، خو دین بې یوازې د هغه زمانې او خای د شرایط پورې مربوط دی، او يا دا چې یو ملت ته پیغمبر استول شوی خو ددې اړتیا موجوده وه چې دده د تأیید او تصدیق لپاره بل پیغمبر میووٹ شې.

که چیرې خیر شو د رسول اکرم ﷺ په بعثت سره دا ټول علتوونه او اړتیاوې په پوره ډول مرفوع شوی او نور بل پیغمبر ته اړتیا نشته.

د اسلام پیغمبر ﷺ داسې دین او شریعت وارندي کړ چې په ټولو زمانو او ټولو ځایونو کې د ټولو انسانانو لپاره یو کامل دین بلل کېږي او د زمانې هر ډول اړتیاوې او غونښتې بې په پام کې نیولې دي.

اقبال لاهوري د خاتمیت په هکله وابی: ژوند د غریزې له ځواک او قوت سره یو خای پر مخ روان و، تردې چې هغه خای ته ورسیدو چې عقل ور خخه پیدا شو او د عقل په پیدا کیدو سره ژوندانه اړینه وکنله چې د غریزې ساحه محدوده کړي او د استقرائي عقل لپاره د انکشاف او پراختیا مجال ورکړي او پدې کار سره نوی دوران پیل شو او د ژوندانه د دفتر پانه واوبنله او یقیناً چې خاتمیت د نوی عصر او د عقلانی ژوندانه د نوی پانې سره مرتبط دی او همدا عقل دی چې د اسلام د دین کمال ثابتوي او هغه د زمانو او ملتونو دین ګنې، اقبال وابی: مور مسلمانان د ځمکې د مخ تر ټولو آزاد خلک یو، چې وايو د اسلام له پیغمبر ﷺ خخه وروسته بل پیغمبر وجود نلري او مور په خپل دین کې اجتهاد کوو او هغه داسې یو دین دی چې د هغه په موجودیت کې بل دین ته اړتیا نشته. په پای کې ویلی شوی چې خاتم النبیین هغه څوک دی چې د وحې ټولې ممکنه او لازمي مرتبې بې تیروپ کړي وي او د بل چا لپاره بې خای نه وي پرینبودلی او هم دا چې صحابه کرام ﷺ د پیغمبر ﷺ په زمانه کې

دو دې لورې درجې او د فکري او توپليزې برخې نهايېت ته رسيدلې وو، چې نور د نبوت د تجدید لپاره ځای پکې باقي پاتې ندې، ځکه هغوي خپل آسماني کتاب پرته له بدلون او تحریف خخه وساتو او ټول د هغه هر اړخیزې تکاملي او هميشنې لارښوونیز پروګرام او مرام ته تسلیم شول، د امر بالمعروف او نهی عن المنکر مسئولیت یې پر غاره و اخیستو او د اجتهاد او د دین له اصولو خخه د فروعو د استخراج ضوابط او اسلوب یې په بنه توګه درک کړل او له همدي جهته ده چې د ختم نبوت دوره را رسیدله او د پیغمبری دروازه د حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم په نامه باندې مهر وو هل شوه او بنده شوه.

پونتنی

1. هغه قرآنی آیتونه چې د اسلام د پیغمبر ﷺ پر خاتمیت دلالت کوي، سره را ټول کړئ، ترجمه او تفسیر بې کړئ.
2. هغه نبوي احادیث چې د رسول اکرم ﷺ د نبوت پر ختموالی په بسکاره دلالت کوي له صحاحو خخه را ټول او تحلیل بې کړئ.
3. د خاتمیت په هکله د ابن کثیر، طبیري او زمخشری نظر بې بیان او تفصیل ورکړئ.
4. هغه خلور ګونی دلایل، چې د رسولانو د استولو د ارتیا لپاره یاد شوي، تر بحث لاندې ونیسی.
5. د اقبال لاهوري نظر د نبوت د ختم په هکله بیان او توضیح کړئ.
6. د اسلام د پیغمبر ﷺ د خاتمیت په هکله پر قرآنی آیتونو، نبوي احادیثو او عقلی دلایلو باندې باید ګروپی کار تر سره شي.
7. په دې درس کې باید له معتبرو مراجعو او د ارتیا ور وسایلو خخه استفاده وشي.
8. ددې درس مبارک آیتونه او نبوي ﷺ احادیثو د مضمون د استاد په مرسته تحلیل کړئ.

دریم لوست

اسلامي شريعت او د عصر او زمانې غوبنتې

په دوو درسي ساعتونو ګېټا دې تدریس شی

موخي:

1. محصلین وکولای شي چې د اسلامي شريعت د ثابتو اصولو، د زمانې متغير ایجادونو او د هغوي ترمنځ د همغږي په هکله توضیحات ورکړي.
2. محصلین وکړای شي چې خارجي او حقيقی قضې او دا چې د اسلامي شريعت قضې او حکمونه له کومو ډولونو خخه دي، بیان کړي.
3. محصلین وکولای شي چې د شرعی دلایلو ترمنځ لکه: مصالح مرسله، سد ذرایع، عرف، استحسان، ضرورت او داسې نورو ترمنځ توپیر وکړي.

په مخکینې درس کې مو د رسول اکرم ﷺ د خاتمیت او د اسلامي شريعت د دین ابدیت بررسی کړ او وموویل چې دغه دین د انساني ژوند هر ډول غوبنتې په هر وخت او هر خای کې پوره کولی شي.

حینې اشخاص له عصر او زمانې سره د اسلامي شريعت د مطابقت او سمون موضوع په بنه او اساسی توګه نشي تحلیلولی او په نتیجه کې بې داسې مشکلات او ستونزې واردېږي چې عصر او زمانه همیشه د تغیر او بدلون په حال کې ده، خو د اسلام دین د ثابتو اصولو درلودونکی دی او نسخ نه قبلي، نو خه ډول ممکنه ده دوه متحول او ثابت شیان سره یو خای مطالعه او همغږي کړو.

ددې مشکلاتو او ستونزو په هکله باید ووایو چې اسلامي دین او شريعت د ثابتو اصولو درلودونکی دی او دا اصول هېڅ وخت د عصر او زمانې د شرایطو تر اغیزې لاندې نه رائې، خو په شريعت کې ډیر داسې مسائل شته چې حکم بې د مصالح

مرسله سد ذرایع قیاس، استحسان، د فرد او ټولنې د حقوقو تزاحم، اهم او مهم، خفیف او اخف، بد او ډیر بد او داسې نورو فردی او اجتماعی مصلحتونو پر اساس په هره زمانه او هر ځای کې توپیر لري او اسلامي شریعت پخچل وجود کې د داسې صلاحیتونو خاوند دی چې کولی شي د پورتنيو چارو په پام کې نیولو سره د زمان او مکان له شرایطو سره ځان مطابق و ګرځوی او دا داسې شي ندی چې مور په هغه کې وارد کړي وي.

په اسلامي شریعت کې چې کوم احکام او قضې شتون لري هغه حقیقیه قضې دی چې د اشیاوو پر طبیعت باندې حکم کوي، نه پر فرد او افرادو، داسې ندہ چې قضې د هغه خارجیه وي چې له کلې والي سر بیره یو شمیر تاکلی افراد او وګرۍ په پام کې ونیسي، او په علومو کې هم سره له دې چې استقراء له افرادو څخه پیلوی خو په پاکې حقیقیه قضیو ته رسیبری.

مثلاً په اسلامي شریعت کې حکم شوی چې شراب حرام دي، میسر «قمار» حرام دي، سود «رباء» حرام دي او....دا ټولې حقیقیه قضې دی او په هفو کې د موضوع طبیعت په پام کې نیول شوي.

په شریعت کې ډیرې چارې شته چې د زمانې او مکاني شرایطو او ظروفو له نظره په تحول او بدلون کې دي.

یو شي په یوه وخت کې حرام او په یوه بل خاص حالت کې حلال دي او دا د تزاحم له باب څخه دي، یو انسان په یوه دښته کې ګکیر شو، هیڅ شي یې د خورلوا پاره پیدا نکړ او د مرګ خطره احساس شوله، دده لپاره جائزه ده چې د مره حیوان غونبه و خوری او لړ تر لړ خپله لوره پرې دفع کړي یا هغه حیوان چې غونبه یې حرامه ده حلال کړي او غونبه یې و خوری او له روانو وینو څخه یې د تندې د دفع کولو لپاره

وڅښی، په اصل کې د ډغه غوبنې او وينه حرامه ده، خو په یوه خاص حالت کې د اړتیا د رفع کولو په اندازه حلاله ګړئي.

د فقه د اصولو له نظره مصالح په درې ډوله دي: یو هغه چې شارع د هغه اعتبار باندې حکم کړي وي، چې د معتبره مصالحو په نامه یادېږي، دوهم هغه چې شارع د هغه په ابطال باندې حکم کړي وي، چې د ملغاء مصالحو په نامه یادېږي او درېم هغه چې شارع سکوت کړي وي، نه ې د هغه په اعتبار حکم کړي وي او نه هم په بطلان باندې او دې ته مصالح مرسله یا مطلقه ویل کېږي، په همدي درېم قسم دیني مجتهد او عالم کولی شي د عامه مصلحت پر اساس، چې د شریعت مخالف نه وي، په یو ځانګړي مورد کې حکم وکړي.

په اصل کې شریعت د شتمنو پر مالونو تکس او ضرائيو «مالیه» په هکله حکم ندي کړي، خو مجتهد کولی شي د وخت د ایجاباتو او د اقتصادي اړتیاواو له نظره دولت ته فتووا ورکړي چې له شتمنو څخه تکس او مالیه واحلي.

سد ذریعه یو دلیل دی چې د مسلمانانو لپاره یو پراخ مجال په لاس ورکوي چې د یوې مفسدې د وسیلې د مسدودولو پخاطر ځانګړي احکام وضع او تطبيق کړي، که چیرې ثابته شي چې د انګورو له خرڅلارو څخه د شرابو د جورولو لپاره لاره چاره برابرېږي، دولت کولی شي چې د انګورو خرڅلارو، چې یو روا کار دی، د مؤقت وخت لپاره منع او غیر قانوني اعلان کړي.

«الضرورات تبيح المحظورات» ضرورت شرعي ممنوع امر مباح ګړئوي، د میت د جسد تشریع او تجزیه شرعي ممنوع ده، ان تردي چې په تجهیز او تدفین کې ېې بايد تلوار وشي، خو له بله پلوه که چیرې د مرې تجزیه او خلاصول د عدلی طب دا جراءاتو یا نورو ضروري اړتیاواو پخاطر وي، نو فقهاؤ و هغه ته جواز ورکړي دی، اسلامي دین او شریعت پخچل ذات کې د عصر له ایجاباتو سره د مطابقت او سمون

توان لري او کولي شي هر ډول ستونزه حل او د هري معضلي لپاره سمې لاري ته اجازه ورکري، مور په شريعت کې د دخانياتو د حل يا حرمت لپاره خانګري حکم نلو څکه په هغه زمانه کې موجود نه وو، اوس که چيرې طبيانو د دخانياتو يا نشه نې توکو زياتونه کشف کړل او د مثال په ډول په قاطع توګه بې وویل چې هغه د سرطان سبب او لامل ګرځي، نو زموږ مجتهد کولي شي پدې هکله حکم وکړي او پر حرامو شيانو بې قياس کړي.

امام ابوحنيفه رحمة الله عليه د شهودو تزکيه یوازې په حدودو او قصاص کې شرط ګنډلی ده، په نورو مواردو کې ظاهري عدالت کافي بولي، خو د صاحبينو «امام محمد رحمة الله عليه او امام ابو یوسف رحمة الله عليه» په وخت کې دروغ ويل زيات شول، هغوي هم په ټولو مواردو کې د شهودو په تزکيه حکم وکړ، د امام ابوحنيفه رحمة الله عليه او صاحبينو ترمنځ د اختلاف د حجت او برهان اختلاف نه و، بلکه د عصر د ايجاباتو د اختلاف پر اساس و.¹

نو په لنډه توګه ويلی شو چې اسلامي شريعت د مصالح مرسله، سدذرائع، عرف، استحسان، ضرورت، انتخاب د اهون الشرین او داسي نورو دلایل په درلودلو سره کولي شي د عصراو زمانې او مکان هر ډول ايجاباتو او اړتیاواو ته مثبت څواب ووایي.

1. عبدالکریم زیدان. الوجيز في اصول الفقه، د سليمان الاعظمي مطبعه، 1947. 193-218 مخونه.

پونتنې

1. خه ډول کولای شو او ممکنه ده چې د اسلام د دین، چې د ثابتو اصولو لرونکی دی، او د زمانې ترمنځ، چې د متغیرو او متفاوتو ایجاباتو درلودونکی ده، همغږي رامنځ ته کړو؟ نومورې موضوع وڅېرئ.
2. په منطق کې دوھ ډوله قضېي: «جارجیه او حقیقیه» شته دی، د اسلامي شریعت قضېي د هفو له کوم ډول خنځه دی؟ د مثال په ضمن کې بې توضیح کړئ.
3. د اصول فقه د علم له نظره مصالح په خو برخو ويشل شوي دي، بیان بې کړئ.
4. اسلامي شریعت د یو شمیر ادله وو خاوند دي، لکه: مصالح مرسله، سدذرائع او داسې نور، بیان بې کړئ.
5. په دې درس کې له معتبرو منابعو او مناسبو درسي موادو خنځه استفاده وکړئ.
6. نوی بحث رامینځته کوونکی موضوعات، لکه: بانکداري، بیمه، تکس، جریمه، بانکي جائزې، سقط جنین، د ارحامو اجاره نیول، د اعضاوو پیوند او داسې نور د استاد په مرسته او د معاصرو فتاو او کتابونو پواسطه پخپلو کې سره مناقشه او وڅېرئ.

اوم ٿپرکي

پر مغیاتو باندي ايمان درلودل

لومړۍ لوست

لوح او قلم، عرش او کرسی

به د دوو درسي ساعتونو کې دې تدریس شې

موخي:

1. محصلین پدې وتوانېږي چې د قلم او لوح په هکله، چې د الله تعالی دوه موجوده دې، توضیحات ورکړي.
2. محصلین وکولای شي چې د اسلام د پیغمبر ﷺ د احادیثو په استناد د الله تعالی لومړنی مخلوق بیان کړي.
3. محصلین وکولای شي چې د الهی مختلفو اقلامو په هکله، چې په احادیثو کې وارد شوي، معلومات وړاندې کړي.
4. محصلین وکولای شي چې د عرش او کرسی په هکله، چې د الله تعالی دوه بلاکیفه مخلوقات دې، معلومات ورکړي.
5. په دې خلورو مواردو کې له وارد شويو آیتونو او نبوي ﷺ احادیثو سره پېژند ګلوي پیدا کول او د هغه توضیح کول.

قلم:

قلم د الله تعالی یو مخلوق او موجود دې، چې د هغه پواسطه ټول تقدیرونه پر لوح محفوظ باندې لیکل شوي دي.

په سنن ابی داود کې له عباده بن صامت ﷺ خخه روایت شوی، هغه ویلی چې ما له رسول الله ﷺ خخه اوریدلی چې فرمایل بي: «اول ما خلق الله القلم، فقال: اكتب: قال يارب وماذا اكتب؟ قال: مقادير كل شيء حتى تقوم الساعة». ¹

1. ابر داود، 4700.

پدې هکله چې لومړنی مخلوق قلم دی یا عرش؟ د علماءو ترمنځ اختلاف وجود لري ځینو قلم لومړنی مخلوق بنو دلی او پورتني حدیث پرې دلیل ګرځوی، خو ځینې نور بیا عرش لومړی مخلوق ګنې او د عبدالله بن عمر^{رض} پدې حدیث باندی استدلال کوي چې رسول الله^{صلی الله علیه و آله و سلم} فرمایلی دي: «کتب الله مقادير الخالق قبل ان يخلق السموات والارض بخمسين الف سنه و عرشه علي الماء»^۱، او دا پدې باندې تصریح ده چې تقدیر د عرش له خلقت خخه وروسته واقع شوی او تقدیر بیا د قلم له خلقت خخه وروسته تر سره شوی، او د عباده بن صامت^{رض} حدیث پردي باندې حملوي چې قلم ددې نړۍ د مخلوقاتو لومړنی مخلوق دی نه د هغه عالم او پدې ترتیب سره د دواړو حدیثینو ترمنځ توافق وجود لري او دا قلم لومړنی او غوره د ټولو قلمونو دی او ځینو مفسرینو ویلی دي چې دا هغه قلم دی چې الله تعالى پخچل دغه قول کې پر هغه باندې قسم یاد کړي دی «رَبَّ الْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ»

په ځینو احادیثو کې «اقلام» د جمع په صیغې سره یاد شوی او له هغه خخه داسې فهمیږي چې د مقادیرو لپاره قلمونه دي غیر له هغه لومړنی قلم خخه، چې په مخکنی حدیث کې یاد شو.

له ځینو حدیثونو خخه خرگندېږي چې قلمونه په خلور ډوله دي:

- 1- هغه قلم دی چې د ټولو مخلوقاتو تقدیر ته شاملېږي، چې مخکې پې یادونه وشه.
- 2- هغه قلم چې یوازې د آدم^{صلی الله علیه و آله و سلم} د اولاد لپاره ځانګړي شوي او الله تعالى د هغه پواسطه د آدم^{صلی الله علیه و آله و سلم} د اولاد عملونه، ارزاق، اجلونه، سعادت او شقاوت مقدر کړي دي.
- 3- هغه قلم دی چې کله ملایکه د الله تعالى په امر جنین کې روح نفح کوي د هغه په واسطه د جنین اړونده خلور شیان مقدر کېږي: رزق، اجل، عمل، شقاوت «بدمرغې» او یا سعادت «نیکمرغې».

1. صحيح مسلم 2,300

4- هغه قلم دی چې د کرام الکاتبیو په لاس د شخص تر بلوغ وروسته دده عملونه او ګره وره د هغه پواسطه لیکل کېږي.

لوح

لوح د الله تعالى یو مخلوق او موجود دی، چې الله تعالى د مخلوقاتو ټول مقادير د هغه پرمخ د قلم پواسطه لیکي، او قرآنکريم هم په لوح محفوظ کې لیکل شوي دی، لکه خرنګه چې دا قول د الله تعالى پري دلالت کوي:

«بَلْ هُوَ قُرْءَانٌ حَمْدٌ فِي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ»¹.

حافظ ابوالقاسم طبراني روایت کوي چې رسول اکرم ﷺ فرمایي دی: «ان الله خلق لوحًا محفوظاً من درة البيضاء د فتاه يا قوته حمراء قلمه نور، و عرضه ما بين السماء والارض، ينظر فيه كل يوم ستين وثلاث مائة نظرة، يخلق بكل نظرة ويهيي ويميت و يعزو يذل و يفعل ما يشاء»².

عرش

عرش هم د الله تعالى یو مخلوق او موجود دی، چې په لغت کې د سریریا د پاچا د تخت په معنا دی، لکه خرنګه چې الله تعالى له بلقيس خخه حکایت کوي: «ولها عرش عظيم».

عرش فلک نه دی او عرب هم له عرش خخه فلک نه اراده کوي، بلکه هغه داسې تخت دی چې ستپي لوي او ملائکې هغه حمل کوي او د قې په شکل دی پر عالم باندي او پر مخلوقاتو باندي سقف دی.

1. د البروج سورت، 21-22 آیونه.

2. الہیشمی، مجمع الزوائد، 191-197.

قرآنکریم په خو ځایونو کې له عرش خخه یادونه کړې ده: «**ذُو الْعَرْشِ الْجِيدُ**»

فال **لِمَا يُرِيدُ**^۱، ڇباره: خالق مالک د عرش دی لوی دی (په ذات او صفاتو خپلو کې)

پير نه کونکی دی د هر هغه شي چې اراده بې و فرمایي. «**ثُمَّ أَسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ**^۲»،

ڇباره: یا بې استواء وکړه پر عرش. «**الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ أَسْتَوَى**^۳»، ڇباره: (دغه خالق

د ځمکو او آسمانونو ډیر مهربان) رحمن پر عرش باندې مستولی او غالب دی.

«**وَتَحَمَّلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوَقَهُمْ يَوْمَئِنْتَنِي**^۴»^۴. ڇباره: او پورته به کړي عرش د رب ستا

د پاسه د دوی په هغه ورځ کې اله (پښتې). او داسې نور.

او د امام احمد رحمة الله عليه په حدیث کې له ابن عباس رض خخه داسې راغلي چې رسول الله ﷺ فرمایلی دی: «هل تدرؤن كم بين السماء والارض؟ قال: قلنا: الله و رسول الله ﷺ اعلم، قال: بينهما مسيرة خمسما ئة سنة، و من كل سماء الى سماء خمسما ئة، وكثف كل سماء مسيرة خمسما ئة سنة، و فوق السماء السابعة بحررين اسفله و اعلاه كما بين السماء والارض.... ثم فوق ذلك العرش بين اسفله و اعلاه كما بين السماء والارض، و الله فوق ذلك، ليس يخفى عليه من اعمالبني آدم شيئاً»^۵

کرسی:

کرسی هم د الله تعالى یو مخلوق او موجود دی، چې د اسمعیل بن عبدالرحمن سدي رحمة الله عليه د قول پر اساس آسمانونه او ځمکې د هغه په ګیډه کې د عرش په وړاندې قرار لري، او بنای د ده وینه د الله تعالى ددې قول تفسیروي، چې فرمایي:

1. د البروج سورت: ۱۵-۱۳ آیت.

2. د الاعراف سورت ۵۴ آیت.

3. د طه سورت ۵ آیت.

4. د الحاقة سورت ۱۷ آیت.

5. دا حدیث امام ابو داود، ترمذی او حاکم روایت کړی دی.

«وسع کرسیه السموات والارض» او ځینو سلفو علماءو هغه یوه زینه او مرقات ګنډلی چې د عرش په وارندې قرار لري او په نورو اقوالو کې کرسی د پښو ځای ته ويل شوي دي.

او ځینې علماء په دې نظر دي چې کرسی له عرش څخه عبارت دی خو صحیح داده چې کرسی له عرش څخه یو بیل شی دی، ابن جریر له ابوذر څخه روایت کړی چې رسول الله ﷺ فرمایلی دي:

«مالکرسی فی العرش الاکحلقة من حديد القيت بين ظهری فلاة من الارض»¹

1. شرح العقيدة الطحاوية، هماخه مؤلف، 145-146 مخونه.

پونتنې

1. قلم تعريف کړئ او په دې هکله د اسلام د پېغمېر ﷺ احادیث ذکر کړئ.
2. د دوو حدیثو ترمنځ چې یو بې په مخلوقاتو کې د قلم پر لوړیتوت تصریح لري او بل بې دعرش په لوړیتوب، خه ډول توفیق رامنځ ته کیدلی شي؟ توضیح بې کړئ.
3. د اقامو بیلایل ډولونه بیان کړئ او د الله تعالی مقصد له دې قول خخه: «والقلم....» کوم قلم دی.
4. لوح تعريف کړئ او اپوندہ نصوص پدې هکله ذکر کړئ.
5. عرش د الله تعالی خه ډول مخلوق دی؟ په دې هکله قرآنی آیتونه او نبوي احادیث بیان کړئ.
6. کرسی خه شي دی؟ پدې هکله د علماءو نظر توضیح کړئ.
7. په دې درس کې راغلي آیتونه او احادیث د مضمون د استاد په مرسته تفسیر او تحلیل کړئ.
8. پر عرش باندې د استوا موضوع د سلفو او خلفو علماءو له نظر د دوو یېلو ګروپونو په ضمن کې تر بحث لاندې ونیسی.
9. په دې درس کې له معتبرو منابعو او لازمو درسي موادو خخه استفاده و کړئ؟

دوهم ټوست

روح، نفس او عقل

به دوو درسي ساعتونو ټپا دي تدریس شیا

موخي:

1. محصلین وکولای شي چې د اسلامي عقایدو له نظره د روح د مغلق او پیچلی ماهیت په هکله معلومات ورکړي.
2. محصلین وکولای شي چې د نفس د مغلق ماهیت او د هغه د درې ګونو
3. محصلین وکولای شي چې د عقل د مغلق ماهیت په هکله او دا چې هغه د علم د ترلاسه کولو دریم سبب ګنیل شوی، معلومات وړاندې کړي.
4. محصلین وکولای شي چې د روح، نفس او عقل ترمنځ اړیکه بیان کړي.

روح: د روح په هکله زیات بحثونه شوي چې دا دی دلته په لنډه توګه اشاره ورته کړو: خینو علماوو روح جسم او خینو عرض ګنلی دی او یو شمیر نورو یا د هغه د جوهریت او عرضیت په هکله کې نا خبرې خر ګنده کړی ده.

خینو هغه د خلور ګونو طبایعو اعتدال ګنلی، خینو هغه خالصه وينه پرته له کد ورته او عفو ته خخه بلی، خینو هغه د غریزې حرارت چې عبارت دی له ژوندانه خخه، ګنلی، پداسې حال کې چې خینو نورو هغه بسيطه جوهر ګنلی چې په توله حیواني نپې، کې منبعث ده. واقعاً مشکله او ستونز منه ده د روح په هکله اضافه لدې قوله د الله تعالی خخه وویل شي چې فرمایلې بې دی: **«وَسَأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِّ الرُّوحُ**

مِنْ أَمْرِ رَبِّيْ وَمَا أُوتِيْتُمْ مِنْ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا ۸۵.

1. د الاسراء سورت: ۸۵ آیت

ژباره: او پونسته ڪوي له تانه (ای محمده!) له (کييفته د) روح خخه، ووايه (ای محمده! دوى ته) چې روح له امره د رب ځما دی او نه ده درکړي شوي تاسي ته (برخه) له علم (پوهنې) خخه مګر لړه.

ددې مبارک آيت پر اساس ځينو علماءو هغه قدیم بللی او ویلي یې دی چې روح د الله تعالی له امر خخه عبارت دی او د الله تعالی امر قدیم دی، خو ځينو نورو بیا هغه مخلوق ګنلی، ځکه الله تعالی د هر شي خالق دی «الله خلائق کل شیء» او په مخلوق کې د الله تعالی صفات شامل ندي، ځکه الله تعالی پر هفو صفاتو موصوف دی، چې هغه د الله تعالی تر ذات پورې قائم وي، حال دا چې روح عبارت له الله تعالی خخه ندي او نه هم دده له صفاتو خخه شمیرل کېږي، پس د نورو مخلوقاتو په خير مخلوق دی، او مقصد له «امر ربی» خخه دا دی چې مأمور د رب دی نه طلب او امر. د روح اطلاق په قرآنکريم، پر جبرائيل اللہ، په بدن کې مترد ده هوا، د بدن قوي لکه د باصرې، سامعي او.... او د الله تعالی د معرفت پر قوت باندې هم شوي دی.

پدې هکله چې آيا روح مړ کېږي یا خير؟ اختلاف وجود لوي، ځينو ویلي چې روح عبارت له نفس خخه دی، ځکه نو مړ کېږي، او ځينو ویلي دی روح نه مړ کېږي، بلکه د بقاء لپاره خلق شوي دی او بدن مړ کېږي، روح په جنت یا دوزخ، په نعمتونو یا عذاب کې وي.

د نفس د علم علماءو هم د روح لپاره تر او سه د ټولو د اتفاق وړ تعريف نه دی وړاندې ګرۍ، خو هغه ته پر مختلفو اړخونو باندې قایل شوي دي، د دوى له نظره روح د خلورو ابعادو درلودونکي دي:

- 1- **د ریښتینولی بُعد:** د روح ددې بُعد له کبله، انسان یو عالم او پوه موجود دی کولی شي مجھولات «نا معلومه شیان» څان ته معلوم کړي او له هغو خخه د خپلې ګټۍ لپاره کار و اخلي.
- 2- **د نیکۍ بُعد:** د روح د دغه بعد له کبله، انسان یو با اخلاقه او د غوره سجاياؤ و درلدونکي موجود دی، لکه: صداقت، فدا کاري، څان تیریدنه، امانت داري، مرسته، لاس نیوی، عدالت خوبنونه او داسې نور.
- 3- **د بېکلا بُعد:** د روح ددې بعد له کبله انسان یو فنان او هنرمند موجود دی او کولی شي شعرونه ولولي، مسجع وينا واورووي، فصيح او بلیغه خطیب واوسي، ماهره نقاش يا انځور ګر او خطاط شي او داسې نور.
- 4- **د دینې بُعد:** ددې بعد په نتیجه کې، چې له ټولو خخه مهم او د نورو ابعادو لپاره د منبع حیثیت لري، انسان پچېل فطرت او روح کې د الله تعالى او یو متعال ذات وجود ته قوي میلان لري، یعنې د دغه روحي بُعد په نتیجه کې انسان یو الله تعالى پیژندونکي او عارف موجود دی.¹

د نفس په حقیقت کې پېر اختلاف وجود لري، څینو هغه د بدن له اجزاء وو خخه یو جزء ګکلی، څینو هغه د بدن له اعراضو خخه یو عرض بللي دی، څینې هغه جوهر مجرد ګټۍ او څینو هغه روح ګکلی، حال دا چې نورو یا هغه له روح خخه یو بیل شی بللي دی. خو هغه شه چې د روح په هکله مسلم دی او کتاب الله ، نبوي ﷺ سنت، د صحابه وو اجتماع او عقلی دلایل پرې دلالت کوي دادی چې نفس د ماهیت له لحظه له محسوس جسم سره توپیر لري.

نفس نوراني، خفيف او متحرکه ژوندي دی، چې د اعضاو په جوهر کې داسې انتقال او سریان کوي، لکه د او بو سریان په ګل کې، د غور بو سریان په زیتون کې او د اور سریان په سکرو کې، ترڅو چې د بدن اعضاء يا غړي ددې لطیفه جسم د

1. محمد ابراهیم نورزائی: الیات په علم اسلامی کلام ، د کابل پوهنتون: د نړیوال بانک چاب، 1387 ش 45-53 مخونه.

فایضه آثارو د منلو صلاحیت ولري، دا جسم په ساري ډول په اعضاوو کې باقې پاتې کېږي او آثار پې لکه حس او ارادی حرکت تر ستر ګو کېږي، خو کله چې د غلیظه اخلاطاو د استیلاء له اثره د بدن غږي فاسد شي او ددغه لطیف جسم «نفس» آثار قبول نشي کړلې، پدې وخت کې ده چې نفس له بدن خخه جلا کېږي، لکه خرنګه چې الله تعالي فرمابي: «الله یَتَوَقَّ اَلْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتَهَا ...¹

ژیاره: الله را کاپري (قبضوي) نفسونه په وخت د مرګ د دوى. د نفس اطلاق پر روح باندې کېږي²، په ځانګړې توګه هغه وخت چې له بدن سره اتصال ولري، خو کله چې له بدن خخه بیل شي د روح په نامه یادېږي. د قرآنی آیتونو د صراحت پر بناء انسان د دریو ډوله نفسونو درلوونکي دي:

«يَأَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطَمَّنَةُ^٣»، «وَلَا أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ الْلَّوَامَةِ^٤»، «إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَارَةٌ بِالسُّوءِ».

په حقیقت کې نفس یو دی، خو د دریو صفتونو خاوند دی: یو اماره بالسوء نفس دی، خو کله چې ایمان له هغه سره تعلق ونیسي هغه د معاصيو د ارتکاب په خاطر ملامتوي، خو کله چې ایمان زیات قوت ترلاسه کړي مطمئنة نفس رامنځ ته کېږي.

عقل:

د متكلمینو له نظره عقل عبارت دی د نفس له قوي خخه چې د هغه پواسطه نفس د علومو او ادراکاتو د کسبولو لپاره چمتو کېږي، یا عبارت دی له هغې غریزې خخه چې د آلاتو د سلامتیا په صورت کې د علم د کسبولو یا تر لاسه کولو سبب ګرځي، ځینو نورو بیا د عقل په تعریف کې ویلې دی چې عبارت دی له هغه جوهر خخه چې د هغه پواسطه غائبات او محسوسات درک کېږي.

1. د الزمر سوت، ۴۲ آیت.

2. شرح العقيدة الطحاوية. هماغه مؤلف، 214-217 مخونه.

د عقایدو علم او د علم اسباب په دریو شیانو کې منحصر کړي دي: سليمه «روغ»¹ حواس، صادق «ربستینی» خبر او عقل.

له ګومه خایه چې متکلمینو د باطنی حواسو پر ثبوت حکم ندی کړي، نوله دې امله بې عقل د حدیثیاتو، تجربیاتو، بدیهیاتو او نظریاتو مرجع ګنلی او هغه بې د علم د کسیولو د دریم سبب په توګه تشخیص کړي دي.¹

1. شرح العقاید النسفية. همآخه مؤلف. ص 11 و 16.

پونتنې

1. د روح په هکله خه پوهېږي؟ مختلف اړخونه ېې د اسلامي عقیدې له مخي تشریح کړئ.
2. د روح د قدم او حدوث موضوع بیان او په دې هکله راجح نظر سره له دلایلو واضح کړئ.
3. د انسانی روح خلور ګونې ابعاد د علم النفس د علماءو له نظره ذکر کړئ.
4. نفس تعریف کړئ او پر روح باندې د هغه اطلا قول توضیح کړئ.
5. د نفس درې ګونې اقسام د قرآنی آیتونو له مخي تشریح کړئ.
6. عقل د متکلیمنو له نظره تعریف کړئ او ددې علت، چې د علم د ترلاسه کولو دریم سبب ګنل شوی بیان کړئ.
7. آیا عقل کولای شي د اشیاؤو حسن او قبح درک کړي؟ نومورې موضوع د استاد په همکاری تشریح کړئ.
8. روح، نفس او عقل د دریو بیلو ګروپونو په ترڅ کې تر بحث لاندې ونیسي.
9. په دې درس کې له معتبرو منابعو او مناسبو درسي موادو خخه استفاده وکړئ.

دریم لوست

ملایکې

موخې

1. محصلین پدې و توانیېري چې د ملايکو د تعريف، د خلقت مادې او د هغو د روحانیت او جسمانیت په هکله معلومات ورکړي.
2. محصلین پدې و توانیېري چې د قرآنی نصوصو او نبوي ﷺ احادیثو له مخې د ملايکو صفات بیان کړي.
3. محصلین و کولای شي چې د ملايکو د شمیر، اصنافو او طایفو توضیحات وړاندې کړي.
4. محصلین و کولای شي چې د دینی نصوصو مخې د ملايکو دندې یا وظیفې بیان کړي.

د ملايکو پر وجود باندې ایمان درلودل د اسلام د مقدس دین له معتقداتو او ارکانو خخه دی، چې یولو آسماني کتابونو د هغو له وجود خخه خبر ورکړي دی. او قرآنکریم هم په زیات شمیر آیتونو کې د ملايکو ذکر کړي دی له هغې جملې خخه دا قول د الله تعالی، چې فرمابي:

«وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً»^۱. ژباره: او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چې وویل پروردګار ستا پرښتو ته چې بیشکه زه ګرخونکی یم په خمکه کې د یوه خلیفه.
او: «تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ»^۲.

1. د البقره سورت، 30 آیت.

2. د القدر سورت، 4 آیت.

ڇباره: نازلیوی ملایکی او روح په دغه شپه کې په اذن حکم د رب د هغوي لپاره د هر کار (تاکلی ((مقرر)) شوی په دغه راتلونکی کال کې).

که چیرې یو شخص د ایمان په ټولو ار کانو باور ولی، خو یوازې پر ملایکو باندی ایمان ونلري کافر گنیل کیږي، دغه راز د ایمان هر رکن همدا حکم لري، ایمان هغه وخت کامل او سم دی او خاوند یې مؤمن بلل کیږي چې د ایمان په ټولو شپر گونو ار کانو ایمان، یقین او باور وکړي.

ملائکې لطيفي موجوداتې دی چې په بیلا بیلو شکلونو باندې ځان متشکل کولی شي، مور هغوي یوازې پر هغو صفتونو متصفولي شو چې قرآنکريم او نبوي ﷺ احادیشو پر هغو حکم کړي وي او له خپله ځانه د هغو په هکله څه نشو ويلى.

په قرآنی آیتونو او نبوي ﷺ احادیشو کې لاندیني اوصاف او ځانګړې هغوي ته منسوب شوي دي:

1- ملائکې له نور څخه پیدا شوي دي، له بي عايشي رضي الله عنها څخه صحيح حدیث روایت شوي، چې پیغمبر ﷺ فرمایلی دي: «خُلُقُ الْمَلَائِكَةِ مِنْ نُورٍ وَ خُلُقُ الْجَنَّةِ مِنْ مَارِجِ نَارٍ وَ خُلُقُ آدَمَ مِمَّا وُصُّفَ لَكُمْ».¹

2- هغوي اجسام دی نه مجرده ارواح، خو داسې اجسام دی چې مور یې پخپلو ستر ګو نشو ليدلی او سره له دې چې زمور ترمنځ موجودې وي خو مور هغوي نشو ليدلی. لکه خرنګه چې په صحيح البخاري کې له بي عايشي رضي الله عنها څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ ورته و فرمایل: «اى عايشي! دا جبرائيل ﷺ دی پر تا سلام وایي» بي عايشي ﷺ وویل: وعليکم السلام ورحمة الله وبرکاته، اى د الله رسوله ﷺ تاسو هغه څه وینې چې زه یې نه وینم.

1. دا حدیث امام مسلم په کتاب الزهد کې (2996) تحریج کړي دي.

3- هغوي د اجنحو «وزروونو» درلودونکي دي، لکه خرنګه چې الله تعالى فرمایي: «الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَكَاتِ رُسُلًا أُولَى أَجْنِحَةٍ مَّثْنَى وَثُلَثَ وَرَبِيعٌ يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ».¹

ژیاره: ټول ثناء او صفت خاص (هغه) الله ته دي چې بې له نمونې خخه پیدا کوونکي دی د آسمانونو او د ځمکې ګرځونکي د پرښتو دی رسولان، (هسي ملایکې) چې خاوندانې د وزرو (مته) دوو دوو او دریو او څلورو څلورو دی زیاتوي (الله) په پیداينېت کې هومره چې اراده و فرمایي (د هغه) بیشکه چې الله پر هر شي باندي (چې اراده و فرمایي) بنه قادر دي (چې ځینې بې دغسي تزئيد او تخلیق دي).

هغوي ډیرې طایيفي لري، چې ځینې بې دوه وزرونه، ځینې بې درې وزرونه او ځینې بې څلور وزرونه لري، او د عبدالله ابن مسعود د حديث له مخې رسول اکرم ﷺ جبرائيل ﷺ ولیدو چې شپږ سوه وزره بې درلودل.²

4- هغوي د بشر پشان نه دي، چې خه شې و خوري يا و خبني، خوب و کړي يا تناسل و کوي او هغوي تر لومړي نفخې «د سور شپيلی» پوري نه مړي کېږي.

5- هغوي په نیکو جسماني اشکالو متشكېل کیدلې شي. د الله تعالى دا قول پدې امر باندي دلالت کوي: «هَلْ أَتَدْلَى حَدِيثُ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ الْمُكَرِّمِينَ».³

ژیاره: آيا رسيدلی او راغلی ده تاته (ای محمده!) خبره د ميلمنو د ابراهيم چې مکرمان او عزتمندان وو (په نزد الله).

6- هغوي په حقیقت کې د الله تعالى لښکرې دي، چې د زیات قوت درلودونکي دي او کولی شي زیاته مسافه او راټن په کم وخت کې طې کړي، درانه شیان، لکه غرونه، بشارونه او داسې نور او چته او له خایه خخه بې بې خایه کړي.

1. د الفاطر سورت، 1 آيت.

2. د امام بخاري رحمة الله عليه تخریج (3232).

3. د الذاريات سورت، 24 آيت.

«تَرْجُحُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةً»¹.

زباره: چې خيژي ملايکي پېښتې او روح (جبرئيل) په طرف د هغه (مامور په خاي) په هغه ورخ کې چې ده اندازه د هغې پنځوس زره کاله (په نسيت سره کافرانو ته). لکه خرنګه چې الله تعالى جبرائيل^{اللَّهُ تَعَالَى} ته امر و کړ، ترڅو کوه طور اوچته کړي او د بنی اسرائيلو د ویرولو پخاطر ېي د هغوي پر سر باندي د سقف پشان ودروي، او یا د لوټ^{اللَّهُ تَعَالَى} د مسکونه بساري پر بل مخ اړول.

7- هغوي د آدم^{النَّبِيُّ} له خلقت خخه مخکې پیدا شوي دي، چې د آدم^{النَّبِيُّ} له کيسې خخه دا موضوع په بنه توګه جو تېري.

8- هغوي د الله تعالى له اوامرو خخه سر غرونه نه کوي او د هیخ صغیره يا کبیره ګناه مرتكب نه ګرځي.

9- هغوي له الله تعالى خخه تعظیماً ډیرې ویرېري.

10- هغوي د الله تعالى په نزد مکرمې او ډیرې نوډې دي.

د ملايکو شمير:

د ملايکو په شمير ېي باندي پرته له الله تعالى خخه بل خوک نه پوهېري: «وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ»². زباره: او نه پوهېري په لښکر د رب ستا مګر هم دغه (الله پرې پوهېري او ورته معلوم دي).

خو شمير ېي ډير زيات دي، لکه خرنګه چې په یوه حدیث کې اشاره شوې چې په آسمانونو کې د خلورو ګتو خای نه موندل کېږي، مګر دا چې یوه ملکه هلته د سجدې په حالت کې قرار لري.³

1. د المعارض سوت، 4 آيت.

2. د المدثر سوت، 31 آيت.

3. د امام ترمذی تخریج (3212).

د ملایکو و ظائف او دندی:

له دیني نصوصو خخه په بنکاره چول معلومېږي چې ملائکې د دیرو اصنافو او طوایفوو درلودونکي دي او د هرې طایفي یا صنف لپاره خانګېري وظيفې تاکل شوي دي، الله تعالى د هغوى د وظایفو او دندو اجراء کولو ته هیڅ ارتیا نلري، بلکه دا امر یوازې د الله تعالى د عصمت، جلال او کبریاء پخاطر تر سره شوي.

د هغوى خینې وظيفې په لاندې چول دي:

1. **وحي:** ټولو انبیاوو عليهم السلام او رسولانو عليهم السلام ته د وحی راول د جبرائیل امین اللہ علیہ السلام وظیفه ده.

2. **د رزق تهیه کول او ویشل:** دا کار چې د وریخو، بارانونو او بادونو تنظیمول هم پکې شامل دي، د میکائیل اللہ علیہ السلام وظیفه او دنده ده.

3. **په صور کې پوکل:** دا کار د اسرافیل اللہ علیہ السلام وظیفه ده، چې په لومړي نفخی «پوکلو» کې په آسمانونو او خمکه کې ټول ژوندي موجودات له منځه ئې، او په دوهمې نفخې سره ټول موجودات بېرته را ژوندي کېږي.

4. **د ارواحو قبضول:** دا کار د ملک الموت وظیفه ده، چې د نورو انواعو درلودونکي هم ده.

5. **له ټولو شورو و خخه د انسانانو ساټل:** دا کار د حفظه و ملایکو دنده ده، چې د الهی تقدیر له منځي دا وظیفه ترسره کوي او که چیرې کوم زیان رسیدل یو شخص ته مقدر وي هغوي له دې زیان خخه مخنیوی نه کوي.

6. **په اجنه وو کې د روح پوکول:** ددې کار لپاره هم یوه طایفه ملایکې مؤظفي او ګومارلي دي، ترڅو د ټولو جنیونو اعمال، اجلونه، ارزاق، سعادتونه او شقاوتونه له الهی مقدراتو سره سم وليکي، او نوري دندې لکه د مکلفينو د ورځينو اعمالو ليکل، د مرګ په وخت کې د مؤمنانو لپاره زيری ورکول او داسي نور.¹

1. العقيدة الاسلامية، هماځه مؤلفين، 243-227 مخونه.

پونتنې

1. ملايکي تعريف کړئ او پر هغوي باندې د ايمان لرلو حکم توضیح کړئ.
2. د ملايکو، جنياتو او انسانانو د خلقت اصلی ماده د ديني نصوصو له مخې بيان کړئ.
3. ملايکي اجسام دي یا مجرده ارواح؟ موضوع له مثالونو او دلایلو سره وربانه کړئ.
4. د ملايکو نور صفتونه د درس د محتوياتو له مخې ذکر کړئ.
5. آیا د ملايکو شمير معلوم دی؟ که چېرې معلوم نه وي د هغه قرآنی دليل بيان کړئ.
6. ملايکي د بیلابیلو اصنافو او طوایفو درلودونکې دي، د هغوي وظایف د تختې پرمخ ولیکن.
7. په دې درس کې له معتبرو منابعو او د موجوده درسي موادو خنځه د یو صنفي فعالیت په ترڅ کې استفاده و کړئ.

څلورم لوست

جنیات (پیریان)

موخې

1. محصلین د جنیاتو لغوي او اصطلاحي تعريف او پرمغیاتو باندې د ایمان راولو حکم بیان کړي.
2. محصلین د جنیاتو په هکله د سماوي ادیانو د اهل او فلاسفه و ترمنځ اختلاف توضیح کړي.
3. محصلین د جنیاتو پر لس خصوصیتونو او خانګړنو باندې په تفصیلی او مدلل ډول پوهه شي.

یو له هغه موجوداتو خخه چې نشو کولی د حس او تجربې له لارې هغه ته لاس رسی ومومو، هغه جنیات دي. جن په لغت کې له «جن» خخه اخیستل شوی او دا ماده پراستتار او پیوالي دلالت کوي او له همدي کبله ده چې د مجنون (هغه چې عقل بې پت شوی)، مجن «ڈال یا سپر»، جنین «د مور په ګیډه کې پت موجود» او د جنت «هغه باغ چې ځمکه بې پرونو او ټکلانو پته وي». اصطلاح کارول کېږي.

او په اصطلاح کې جن عبارت دی د الله تعالی له هغه غیر مرئي موجود خخه چې له اور خخه پیدا شوي او د شرعی مکلفیت درلودونکي دي.

پرمغیاتو باندې د ایمان لرلو و جوب:

د جنیاتو پرمغیاتو باندې د انسان ایمان درلودل د اسلام د مقدس دین له مؤمن به وو خخه دي او خوک چې د هغه پرمغیاتو باندې ایمان ونه لري له اسلام خخه بهر دي، د جنیاتو پرمغیاتو باندې پېر دلایل موجود دي، چې له هغې جملې خخه دا مبارک آیتونه دي:

«قُلْ أَوْحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ أَسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنَ الْجِنِّ فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْءَانًا عَجِيبًا» ^۱ یهدي

إِلَى الرُّشْدِ فَعَامَنَا بِهِ وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا» ^۲ ۱. ڇباره: ووايه (اي محمده

دوی ته) وحی راغلی ماته چې یيشکه شان دا چې واوريده (قرأت خما) یوه ټولی له پيريانو نه، نو ووبل (دوی نورو قومونو خپلو ته کله چې بيرته ورغلل چې) یيشکه مونبر واموريدو یو قرآن عجيب (په فصاحت او بلاغت سره) چې هدایت کوي لاره بسيي رشد (ایمان او حق) ته نو ايمان راوبره مونبر پر هغه (قرآن او هرگز به شريک نه کرو (پس له دې ورځي) له رب خپل سره بل هيڅوک.

«وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَنَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ» ^۳ ۲. ڇباره: او نه دې پيدا کړي ما

پيريان او انسانان مګر لپاره ددې چې عبادت وکړي دوی خما. او «يَمَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ إِنِّ أَسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنْفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانْفُذُوا لَا تَنْفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَنٍ» ^۴ ۳.

ڇباره: اى ټولیه د پيريانو او د انسانانو که چيرې قدرت لرئ تاسي چې بهر ووځي (وتبنتی تاسو) له خنپو (غارو) د آسمانونو او (له خنپو د) ځمکې خنځه پس ووځي وتبنتی وبه نه ووځي وبه نه تبنتی تاسي مګر په قوت او زور سره (چې نه یې لرئ!).

د رسول اکرم ﷺ په احاديثو کې هم زیات شمیر اشارات شته چې د جنیاتو پروجود او خرنګوالي دلالت کوي، د اړتیا په صورت کې دې صحیح البخاري، ابن ماجه او نورو ته باید مراجعيه وشي.

1. د الجن سورت، 1-2 آيت.

2. د الذاريات سورت، 56 آيت.

3. د الرحمن سورت، 33 آيت.

فخرالدین رازی رحمة الله عليه وآله: «واما جمهورا رباب الملل و المصدقين للأنبياء فقد اعترفوا بوجو د الجن و اعترف به عظيم من قدماء الفلاسفة واصحاب الروحانيات و يسمونها بالأ رواح السفلية....».¹

خو د فخرالدین رازی د نظر باوجود د اهل مللو ترمنځ له یوې خوا او د پخوانیو او نویو او جدیدو فیلسوفانو ترمنځ له بلې خوا د جنیاتو د وجود او عدم وجود په هکله زیات بحثونه تر سره شوي دي، او د جنیاتو د وجود منکرین یوازې دا دلیل ذکر کوي چې: خونګه چې جنیات په سترګو نه لیدل کېږي او په حواسو باندي د درک وړ نه دي، نو وجود هم نه لري، البته ددې دلیل ضعف ټولو ته روښانه دي، ځکه چې یوازې حواس د پېژندلو وسیله نده بلکه د وجودي حقایقو د پېژندلو لپاره نورې وسیلې هم شته، لکه عقلی استنتاجونه، باطنی شهود، رینښنی خبر او داسې نور.

د جنیاتو ماهیت او خصوصیتو نه:

د جنیاتو په هکله چې له غېبې چارو خخه دي یوازې د قرآنکريم او نبوي ﷺ احادیثو له لارې کولی شو معلومات ترلاسه کړو.

په دینې نصوصو کې د جنیاتو لپاره لاندېني خصوصیات او خانګړنې یادې شوی دي:
 1- جنیات له اور خخه پیدا شوي او د ملایکو یا انسانانو له نوع خخه نه دي، لکه خونګه چې الله تعالى فرمایي: «وَحَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَارِجِ مِنْ نَارٍ»². ژباره: او پیدا کړي دي (الله) (پلار د) پېريانو (ابليس) له خالصې شغلې د اور خخه چې دود (لوګکي) پې نه درلود (لرلو).

2- جنیات د ذريي درلونکي دي او توالد او تناسل لري، لکه خونګه چې (رجال) کلمه پدې مبارک آيت کې په هغوي کې د مذکر او مؤنث په موجودیت باندي دلالت کوي:

1. فخرالدین رازی، مفاتیح الغیب.(22/8).

2. د الرحمن سوت، 15 آيت.

«وَأَنَّهُ وَكَانَ رِجَالٌ مِّنَ الْإِنْسِ يَعْوَذُونَ بِرِجَالٍ مِّنَ الْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهْقًا»^۱.

ژباره: او بیشکه شان دا دی چې ؤ به ډیر سپی له انسانانو خخه چې پناه به پې غونښله په سپیو له پیریانو خخه نو زیاته کړه دغو انسانانو دغو پیریانو لره سرکشي (په سبب د استعادې پناه غونښتو د دوى له جنیاتو نه).

3- جنیات زموږ لپاره د لیدلو ورنه دې، خو هغوي بیا انسان لیدلی شي او الله تعالی د هغوي په سترګو کې خانګړی قوه اینې ده، چې د هغې پواسطه انسانان لیدلی شي.

معترله وايی ددې کار علت دادی چې د جنیاتو اجسام شفاف او نازک دي او زموږ دیدله هغو خخه تیریږي، لکه له نبینې خخه د لید تیریدل، او بر عکس انسانی اجسام متكائف دي او له متكائف جسم خخه دید نه تیریږي، بلکه هغه درک او احساسوی.

4- جنیات د علم او معرفت درلودونکی مخلوقات دي، اراده او اختيار لري، پر ایمان او عبادت کولو مکلف دي او الهي پیغمبران علیهم السلام آیتونه هغوي ته رسوي لکه خرنګه چې الله تعالی فرمایلی دي: «يَمَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ أَلَّمْ يَأْتِكُمْ

رُسُلٌ مِّنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ إِآيَتِي»^۲.

ژباره: اى جماعته د جنیاتو (پیریانو!) او انسانانو! آیا نه وو راغلی (بلکه راغلی وو) تاسې ته رسولان له هم دا تاسې نه چې بیانول به دوى پر تاسې آیتونه (احکام) زما.

5- جنیات دوه ډوله دي: کافر او مؤمن.

د جنیاتو کافران عبارت دي له شیطانانو خخه، چې د غت شیطان «ابليس لعین» لښکر تشكیلوی.

6- جنیات د حشر پر ورڅ د الهي محاسبې مورد ګرځي او د ثواب يا عذاب مورد واقع کېږي، لکه خرنګه چې الله تعالی فرمایي:

۱. د الجن سورت ، ۶ آیت.

۲. د انعام سورت، ۱۳۰ آیت.

«وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لِأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ»¹

زیاره: او تمامه پوره شوه کلمه د رب ستا چې خامنخا ډک به کرم هرومرو (خامنخا) دوزخ له پیریانو او انسانانو سره ګکو. او عقوبې یا عذاب وروسته له هغه مخالفت خخه وي چې له تکلیف خخه یې نشأت کړې وي.

7- د جنیاتو لپاره ستر قدرتونه او خارق العاده مهارتونه شته، چې کولی شي پلنې او دنگې مانې جوړې او په سمند کې لامبو ووهي.

8- د عیسیٰ ﷺ او محمد ﷺ له بعثت خخه مخکې جنیاتو د آسمانونو له ملایکو خخه استراق د سمع «په پته خبرې اوریدل» کول او د قرطې په وینا د ابن عباس رض د روایت پر اساس شیطانانو په آزاده توګه په آسمانونو کې تګ راتګ درلود، خو د عیسیٰ ﷺ له بعثت خخه وروسته له دریوو آسمانونو خخه منع شول او د اسلام د پیغمبر ﷺ له بعثت خخه وروسته په قطعی توګه له آسمانونو خخه منع کړل شول او نور نشي کولی چې له ملاتیکو خخه خه واوري او بیا هغه انسانی کاھنانو ته ووابې او هفوی بیا یوه ربستیا خبره او «9» نورې دروغ جوړې کړي.²

9- جنیات کولی شي په بیلابیلو جسمی اشکالو سره ځان جوړ کړي او په ځینو حالاتو کې موب کولی شو هفوی ووینو.

جنیات پرغوره او عالمو انسانانو باندی تسلط نشي پیدا کولی، لکه خرنګه چې الله تعالیٰ فرمایی:

«وَمَا كَانَ لِي عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَنٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَأَسْتَجِبْتُمْ لِي»³

1. د هود سورت، 119 آیت.

2. امام قرطې، الجامع لاحکام القرآن (10/10).

3. د ابراهیم سورت، 22 آیت.

ژباره: او نه ۽ ماته پر تاسی هیچ حکومت (او غلبه) مگر دا قدر چې وبلئي ما تاسی (کمراهی ته) نو قبول کړتاسی (په تشو غلولو سره) دعوت زما.

جنیاتو پخوا استراق د سمع کاوه او رښتیا او دروغ اخبار بې ځمکې ته راولپ، خو اوس د سمع د استراق لاره چاره د هغوي لپاره وجود نه لري.¹ لکه خرنګه چې په قرآن کې له هغه خخه داسې حکایت کېږي:

«وَأَنَا لَمَسْنَا الْسَّمَاءَ فَوَجَدْنَاهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهْبَّاً ﴿٨﴾ وَأَنَا كُنَّا نَقْعُدُ

مِنْهَا مَقَعِدَ لِلْسَّمْعِ فَمَنْ يَسْتَمِعُ إِلَآنَ تَحْدَدُ لَهُ شِهَابًا رَّصَدًا ﴿٩﴾»².

ژباره: بیشکه مونږ ورسیدو آسمان ته (لپاره د غور نیوو خبرو د ملائکو ته) نو و مو موندو هغه (آسمان) ډک کړی شوی له خوکیدارانو سختو (چې ملایکې دی) او له ستوريو سوځونکيو خخه بیشکه وو مونږ چې کیناستلو پخوا له لېړلوا ددې پیغمبر له دې آسمانه په ځایونو د کیناستلو کې لپاره د اوریدلو نو هغه خوک چې اوریدل غواړي اوس موږي به لپاره د ځان د اور لمبه منتظره (چې سوځوي بې).

1. العقيدة الاسلامية، هماغه مؤلفين. 532-555 مخونه.

2. د الجن سوت، 8-9 آیتونه.

پونښني

1. جن په لغت او اصطلاح کې تعريف کړئ او د هغه وجهه د تسمیې بیان کړئ.
2. د جنیاتو پر وجود باندې د ایمان درلودلو حکم بیان او د وجود دلایل پې ذکر کړئ.
3. د جنیاتو په هکله د فخرالدین رازی نظر بیان کړئ او د جنیاتو د موجودیت په هکله د اهل مollo او فلاسفه ټا استدلال توضیح کړئ.
4. د جنیاتو لس صفتونه او خصوصیتونه د قرآنی آیتونو او نبوي ﷺ احادیشو په ترڅ کې ذکر کړئ.
5. پر انسانانو باندې د جنیاتو د تسلط یا برلاسی او د استراق د سمع په هکله مفصل معلومات ورکړئ؟
6. د جنیاتو د خلقت د مادې، له ملایکو او انسانانو سره د هغوي د توپیر او د انسانانو له پیدایښت خخه وارندي د هغوي د ژوند د کیفیت په هکله معلومات ورکړئ.
7. په دې درس کې له معتبرو او مناسبو درسي موادو خخه استفاده وکړئ.

پنځم لوست

شیطان یا ابلیس علیه اللعنة

موخي:

1. محصلین پدې و توانیبوي چې د شیطان صرفی کلمه تشخيص کړي.
2. محصلین پدې و توانیبوي چې د شیطان خصوصیات یا ځانګړې او صفات بیان کړي.
3. محصلین پدې و توانیبوي چې د انسان په اراده او اعمالو کې د شیطان د مؤثریت خرنګوالی توضیح کړي.

1- محصلین و کولی شي چې درس اړونده آیتونو په سمه توګه ژباره او تفسیر کړي.

شیطان له «شطن» خخه اخیستل شوی دی، چې په بعد «لریوالی» باندې دلالت کوي او ویل کېږي: «بئشطون» یعنې ژوره خاه او هر متمرد ته چې د انسانانو له جملې خخه وي یا جنیاتو او یا حیواناتو، شیطان ویل کېږي، البته له الهی رحمت خخه د هغوي د بعد پخاطر. ځینو نورو علماءو بیا ویلی دی چې شیطان له «شاط» خخه اخیستل شوی، چې د «هلهک» په معنا ده، هکه چې پایله یې هلاکت ده او دلته هدف د شیطان لغوي عموم ندي، بلکه مقصد له شیطان خخه پدې خای کې ابلیس دی، چې د جنیاتو له جملې خخه دی او د الله تعالى له اطاعت او امر خخه خارج شوی دی، نو شیطانان د جنیاتو له اصنافو خخه یو صنف دی، نه بل شي، دا چې شیطان د جنیاتو له جنس خخه دی نو د هغوي زیات شمیر صفات، خصوصیات او ځانګړې لري، د مثال په توګه، د انسان او ملايکو له جملې خخه نه دی، بلکه یو ناري مخلوق دی د انسان له خلقت خخه مخکې پیدا شوی چې د آدم اللهم کيسه په دې چارې بسکاره دلالت لري، د ذریاتو خاوند دی، تولد او تناسل کوي، هغه مور ویني خو مور هغه نشو لیدلی، شیطان د زیات قدرت خاوند دی او د انسان په وجود او عواطفو کې نفوذ

لري، شیطان د عیسیٰ او محمد ﷺ له بعثت خخه و اپندي د ملایکو خبرې او ریدلې او هغه به ې د ځینو انساني ساحرانو او کاهانانو په اختيار کې ورکولې.

خو په ځینو صفتونو او خصوصیتونو کې له نورو جنیاتونو سره توپیر لري، د مثال په ډول: هغوي مسلمانان نه لري او تول شیطanan ګمراه دي او د دوى دنده هم د انسانانو ګمراه کول دي او د قیامت پر ورخ د الهي محاسبې لاندې راخي او د الله تعالى فيصله د هغوي په هکله معلومه او ثابته ده.

شیطان يا ابليس لعین د آدم ﷺ او د هغه د اولادې ګلک د بنمن دي او دده دغه د بنمني د انسان په نسل کې ادامه لري، او ابوالبشر «آدم ﷺ» د شیطان په نتیجه کې له جنت خخه و ایستل شو، لکه خونګه چې الله تعالى فرمایي: «يَبْنَىٰ إِدَمْ لَا

يَفِتَنَنَّكُمُ الْشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبْوَيْكُمْ مِّنَ الْجَنَّةِ يَنْزُعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيهِمَا سَوْءَاهُمَا إِنَّهُ يَرْنُكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْهُمْ إِنَّا جَعَلْنَا الْشَّيَّطِينَ أُولَيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ۱۷». ژباره: اى زامن د آدم فریب دی در نه

کړي تاسې ته شیطان لکه چې ایستلي ې دی مور او پلار ستاسي له جنته (په فریب سره) په دې حال چې ایسته ې له دې دواړو لباس د دوى لپاره ددې چې وښي دوى ته غلیظه عورتونه د دوى بیشکه دغه (شیطان) ويني تاسې (هم په خپله) دی او (هم قوم) لبکر د ده له هغې خوا چې نه ې ويني تاسې بیشکه مونږ ګرځولي دي شیطanan دوستان لپاره د هغوي کسانو چې ایمان نه راوري دوى.

د شیطanan د استراق د سمع په هکله په قرآنکریم کې داسې راغلي دي:

1. د الاعراف سورت، 27 آيت.

«وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَرَيَّنَاهَا لِلنَّاظِرِينَ ﴿٦﴾ وَحَفِظْنَاهَا مِنْ كُلِّ

شَيْطَنٍ رَّجِيمٍ ﴿٧﴾ إِلَّا مَنِ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَأَتَبَعَهُ شَهَابٌ مُّبِينٌ^١».

ڙیاره: او خامخا په تحقیق پیدا کري دي مونږ په آسمان کي (دولس) برجونه او بنائسته کري دي مونږ دغه (آسمان په ستوريو سره) لپاره د کتونکيو (چې عبرت تري واخلي). او ساتلي دی مونږ دغه (آسمان) له هر شیطانه ويشتلي شوي (په شغلو سره) ليکن هغه (شیطان ختنوکي آسمان ته) چې غلا کري (خبره) اوريبدلي شوي (له ملائکو) پس ورپسي شي ستوري بسکاره (روبانه نو ويبي سوچوي پخپلي لمبي سره).

شیطان د ٿئيو انسانانو په بدن کي زيات ناوره تأثيرات او اغيزي لري او له همدي امله ده چې مور باید هميشه د شیطان له مکر خنخه په الله ﷺ باندی پناه وغوارو، لکه خرنگه چې الله تعالى فرمائي: «وَقُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ^٢».

ڙیاره: او ووايه (ای محمده!) اى ربه ٿما پناه غواړم په تا پوري له چخولو (وسوسو) د شیطانانو نه (چې راکاري خلق ضلالت ته).

امام ترمذی رحمة الله عليه او ابو داود رحمة الله عليه له عمرو بن شعیب خنخه روایت کري چې پیغمبر ﷺ فرمایلی دي: «اذا فرع احد کم في النوم فليقل اعوذ بكلمات الله التامات من غضبه و عقابه وشر عباده ومن هَمَزَات الشَّيَاطِينِ وَأَنْ تَحْضُرُونَ فَانهالن تضره».

د شیطان لپاره د مؤمن انسان په زره کي له وسوسې اچولو پرته بل خه وجود نه لري او نشي کولي د انسان په اختيار او اراده کي تاکونکي رول ولوبوی، لکه خرنگه چې الله تعالى فرمائي:

1. د الحجر سورت، 16-18 آیونه.

2. د المؤمنون سورت، ٩٧ آيت.

«إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَنٌ إِلَّا مَنِ اتَّبَعَنِي مِنَ الْغَاوِينَ»¹.

ژباره: بیشکه خاص بندگان خما چې دی نشته تاته پر دوی هیڅ تسلط (او غله په ګمراه کولو) مګر هغه خوک چې متابعت کوي ستا له ګمراهانو (چې ستا زور پړی رسیږي).

اما ضعیف الايمانه انسانان د شیطان وسوسې ته تسلیمیږي او د شر هغه لارې، چې د شیطان پواسطه ظاهراً بسکلی کړل شوي پرخې، شیطان د ټولو انسانانو د اغوا کولو او بې لارې کولو په هڅه اولته کې دی پرته د مخلصو نیکو کارانو خخه، لکه خرنګه چې الله تعالى پډې هکله فرمایلې دی: «قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَا زَرِينَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَلَا أَغْوِيَهُمْ أَجْمَعِينَ»².

ژباره: وویل (ابليس) اى ربه خما قسم دی ما لره په ګمراه کولو د تا ما لره چې خامخا بنسائسته به کړم هرومو (خامخا) ګناهونه) دوی ته په ځمکه کې او خامخا زه به ګمراهان کړم هرومو (خامخا) دوی ټول. مګر خو هغه بندگان ستا له دوی خخه چې خالص کړی شوي دی (له ګناهونو).

که پرته له یوې خوا شیطانان د مؤمنو د اغوا کولو، او بې لارې کولو په هڅه کې دی نو له بله پلوه الله تعالى ملائکې د توازن د رامنځ ته کولو لپاره پیدا کړي ترڅو له انسان سره د خیر په لار کې مرسته وکړي.³

1. د الحجر سورت، 42 آیت.

2. د الحجر سورت، 39-40 آیتونه.

3. العقيدة الاسلامية: 532-555 منخونه.

پونتنی

1. د شیطان کلمه يا له «شاط» خخه يا له «شطَن» خخه اخیستل شوې، د دغۇ کلمو معنا بیان کرئ.
2. آیا په دې درس کې ھدف له شیطان خخه د هغە لغوي عموم دى يا خە ۋول؟ واضح بې کرئ.
3. شیطانان د جنیاتو له اصنافو خخه يوه چېلە ده، نو په کومو خصوصیاتو او چانگىرنو کې له جنیاتو سره شریك دی او په کومو خصوصیاتو کې بیل دی؟ تشریح بې کرئ.
4. شیطان انسان اغوا او بې لارې کوي او د ملايكو له خبرو خخه استراق د سمع کوي، نومورى موضوع د قرآنی آیتونو په رنما کې توضیح کرئ.
5. شیطان تر کومه حده د انسان په اراده او اعمالو کې اغیزه لري؟ له دلیل سره بې بیان کرئ.
6. د شیطان او ملايكى موجودیت خە ۋول د انسان په عملی ژوند کې يو توازن رامنخ تە کرئ، حکمت بې بیان کرئ.
7. د دغە درس قرآنی آیتونه له معتبرو تفسیرونو خخه په استفادى تفسیر کرئ.
8. د شیطان د خصوصیاتو او چانگىرنو په ھکله باید گروپىي يا چېلە يىز فعالیت تر سره شي.
9. د درس د لابنە تىنگىنىت پخاطر باید له موجودە درسى موادو خخه استفادە وشى.

اتم خپرکی

په قضا او قدر باندي ايمان

درلودل

لومړۍ نوست

د خير او شر پر اندازه باندي ايمان درلودل

موخي:

1. محصلين وکولای شي چې د خير او شر له موضوع سره د الهي ابتلاء او امتحان په هکله توضيح ورکړي.
2. محصلين د شرور له حکمتونو سره آشنا شي او د خير او شر په هکله د الله تعالى د ارادې او رضایت په اړه تحلیلونه وکړای شي.
3. محصلين وکولای شي چې د خير او شر په هکله د بیلابیلو کلامي ډلو نظر بې توضیح کړي.
4. محصلين وکولای شي چې پدې هکله اړونده قرآنی آیتونه په سمه توګه تفسیر کړي.

د اسلام د سېخلى دين له مؤمن به ټو خخه یو هم د خير او شر پر اندازې باندي ايمان لول دي او پدې باندي ايمان لول، چې خير او شر ټول د الله تعالى له لوري خخه دي.

د شر په خلقت او وجود کې یو حکمت شته دي او هغه دا چې دا نړۍ د انسان د ابتلاء او آزمونې خای دي او د ابتلاء او آزمونې لازمه د خير او شر دواړو موجوديت دي، یوازې د خير په موجوديت کې امتحان او ابتلای نه تر سره کېږي.

الله تعالى فرمابي: «الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوْكُمْ أَيُّكُمْ أَحَسَنُ عَمَلًاٰ وَهُوَ

الْعَزِيزُ الْغَفُورُ»^۱. ڙياره: هغه (الله) چې پیدا کړي بې دی مرګ او ژوندون لپاره

1. د السک سورت، 2 آيت.

ددې چې و ازموبي تاسي چې کوم يو له تاسي ډير بنه دی د عمل له مخي (چې درکري تاسو ته جراء د اعمالو).

د ابتلاء په صحنه او د آزمونې په چاپريال کې د ممتحن لپاره د مختلفو ډولونو پونستنو او طريقو اختيار شته، ترڅو د امتحان وړ اشخاص په بنه توګه ارزیابي کړي او د هغوي د امتحان يا آزمونې پايلی ورته خرګندی کړي، ظکه نو الله تعالى انسان په فقر، غناء، مرض، روغتیا، د مالونو کموالي او داسي نورو سره امتحانوي لکه خرنګه چې فرمایي:

«وَلَنَبْلُونَكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْحَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَدِسْرِ الصَّبِرِينَ ۝ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ۝ أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُهَتَّدُونَ ۝ ۱۵۷».

ژباره: او خامخا مونږ آزمويو هرومو (خامخا) تاسي په يوه شي چې هغه عبادت دی (د دېمن) له ویرې او له لورې (قحط) او له کموالي له مالونو په (راز راز (قسم) آفتونو سره) او د نفسو (په قتل، موت، مرض او نورو) او میوو (په آسماني او ځمکني آفتونو سره) او زیرې ورکړه صبر کونکو ته (په جنت سره صبر کونکي) هغه کسان دي کله چې ورورسيېري دوى ته خه مصیبت نو وايې دوى بیشکه مونږ (مملوک) د الله يو او بیشکه مونږ هم ده (الله ته) بیا ورتلدونکي يو (په آخرت کې) دغه کسان دوى دی سمه لاره موندونکي (حق ته).

نو په دې ډول تحلیل سره د شر په وجود کې کوم مشکل او ستونزه تر نظر نه راخي، لکه خرنګه چې خینو لنډ فکرو هغه تصور کړي دی.

1. د المقره سورت، 155-157 آیونه.

او د خير، شر او الهي قضا او قدر په موجوديت کي ديرپي گتني شته چي ٿينو ته بي په لاندي توگه اشاره کيري:

۱- مسئوليت او تکلیف د آزادي او اختیار تقاضا او غوبنته کوي او الله تعالى دغه آزادي او اختیار د انسان لپاره په نظر کي نيولي چي د خير او شر بنه او بد په انتخاب او ٿاکنه کي ور خخه ڪته و اخلي او د دي اختیار او انتخاب سره سم الهي محاسبه

دده په حق کي ترسره کيري الله تعالى^۱ فرمائي: «وَهَدَيْنَاهُ النَّجَدَيْنِ»^۱. ڙباره:

او بسوولي دی مونپ ده ته دوه لاري (د خير او شر چي پري جنت يا دوزخ ته ٿي).
او : «إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا»^۲. ڙباره: بيشکه مونپ وربنولي ده دغه (انسان) ته سمه لاره (په ليپلو د رسولانو او په دلائلو د عقل سره) يا به وو دی شکر کونکي او يا به وي دی ناشکره.

۲- د خير او شر یه هکله د الله تعالى^۱ مشيت او رضا توپير لري، الله تعالى هر هغه شي چي په نپري کي شتون لري او يا به په راتلونکي زمانه کي موجود شي په خپله اراده او ميشت سره پيدا کري دي، هيچ سکون او حرڪت او هيچ خير او شر نشته، چي په هغه کي د الله تعالى پر اراده او ميشت شتون ونلري، خو پدي توپير چي په ايمان، خير او فضایلو کي سره بيره پر اراده او ميشت د الله تعالى رضايت او محبت هم وجود لري، حال دا چي په کفر، او گناه کي د الله تعالى اراده او ميشت شته دی لري، خو رضايت او محبت یي پکي نشته، او دا چي الله تعالى خير او شر دواړه اراده کوي، په هيچ وجهه د جبر او اکراه معنا نه ورکوي.

الله تعالى د انسان لپاره آزادي، تصرف او اختیار ورکري، تر خو ابتلاء په بنه توگه تر سره شي، غير له دي الله تعالى کولي شي چي انسان ټول یو امت واحد او د یوه فکر

1. دالبلد سوت ، 10 آيت .

2. د الا نسان سوت، ۳ آيت.

خاوندان و گرخوی، لکه خونگه چې الله تعالي فرمایي: «وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ لَّيَبْلُوْكُمْ فِي مَا ءَاتَنَّكُمْ فَاسْتَقِوْا الْخَيْرَاتِ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيَنْتَهُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ»^۱.

ڙباره: او که اراده فرمایلي وي الله نو خامخا به ې گرخولي وئي تاسې امت يو (متفق په يو دين) او مگر (ې بيل بيل کړي) ځکه چې وازمويي تاسې په هغه کې چې تاسې ته ې درکړي دی (له مختلفو شرائعو چې مطیع او عاصي سره بيل کړي) پس وړاندې شئ تاسې يو تر بله نیکيو ته (او د فضائلو په اکتساب او له رذائلو خخه په اجتناب کې تلوار کوي) (خاص) طرف د الله ته بيرته ورتله دي ستاسي د ټولو نو خبر به کړي تاسې (په قیامت کې) په هغه (امر د دين) چې وئي تاسې چې په هغه کې به مو اخلاف کاوه.

۳- د الله تعالي علم چې فلاني شخص به د شر مرتكب گرځي يا د خير د کاشف «خرکندونکي» حیثیت لري د نه مجبور (جبرکونکي) ځکه چې الله تعالي پر ماضي، حال او مستقل باندې پوه دی او پر هر هغه خير او شر چې پکي واقع کيري پوره آکاه او خبردار دی.

د خير او شر موضوع زیاتره د معترله وو د پام وړ گرځیدلی ده، ځکه چې دوي د جبریه وو پر خلاف وو او غوبنتل ې د هغوي ټولې نظرې د خير او شر د موضوع په شمول رد کړي. هغوي وايې چې الله تعالي د شر د عمل کولو قدرت لري، خو د حکمت له مخې هغه نه ترسره کوي، الله تعالي د قصد او ارادې له مخې د شر له ارتکاب خخه ډډه کوي او دغه راز هغوي وايې چې د خير او شر فعل دواړه د انسان له لوري تر سره کيري نه د الله تعالي خخه. د خير او شر په هکله وروستي خبرې

1. دالماډه سورت، 48 آيت.

داسي باید مطرح شي چې خير او شر دواړه د الله تعالى مخلوق او د انسان مکسوب (کسب کړي شوی) دی. الله تعالى هیڅ وخت مطلق شر ندي پیداکړي، بلکه جزئي او اضافي شر پې د یو حکمت پر اساس خلق کړي چې د شروالي دا حکمت دغه شي په خير باندي تبديلوې، هدف له جزئي او اضافي خنځه دادۍ، چې خينو انسانانو په نسبت یو شي خير وي او د خينو نورو په نسبت شر وي.

الله تعالى فرمائي: «وَإِنْ تُصِّبُهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُواْ هَنَّذِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَإِنْ تُصِّبُهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُواْ هَنَّذِهِ مِنْ عِنْدِكَ قُلْ كُلُّ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ فَمَا لِهِ تَوْلَاءُ إِلَّا قَوْمٌ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا»¹.

ڙباره: او که ورسېږي دوي ته خه نیکي (لكه پراخې) نو وايې دوي دا (نيکي) له (جانبه د) الله ده او که ورسېږي دوي ته خه بدې (لكه قحط) نو وايې دوي دا (بدې) له جانبه ستا ده؛ ووايې (ای محمده! دوي ته) دا ټول (خير او شر) له (جانبه د) الله دې پس خه سبب دی دې قوم لره چې نه دي نېډې (دې ته) چې پوه شي دوي په هیڅ خبره باندي. او فرمائي: «مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ

سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ»².

ڙباره: هر هغه شي چې ورسید تا ته (ای انسانه!) له نیکي خنځه نو (هغه) له (جانبه د) الله دی او هر هغه شي چې ورسید تاته (ای انسانه!) له بدې خنځه نو (هغه) له (جانبه د) نفس ستا دی.

چې خينو علماءو ددې دوه آيتونو تر منځ داسي توفيق بيان کړي دی چې : لومړني آيت پر بریاليتوب او ماتې دلالت کوي، حال دا چې دوهم آيت حکم کوي هغه

1. د النساء سورت: ۷۸ آيت.

2. د النساء سورت: ۷۹ آيت

مصيبت چې د الله تعالي له لوري تاته رسيري د هغې ګناه په سبب دی چې ته د هغې
مرتكب شوي بي.¹

1. العقيدة الإسلامية، هماعه مؤلفین، 197-198 مخونه.

پونستني

1. د خير او شر له مسألي سره د ابتلا او امتحان اړيکه بیان کړئ.
2. د شر د اقسامو او الهي آفتو نومونه واخلي او د هغو د حکمتونو په هکله معلومات ورکړئ.
3. د خير او شر، د قضا او قدر ګتې په تفصیل سره ذکر کړئ؟
4. د خير او شر د افعالو یا کړنو د تر سره کولو په هکله د الله تعالى اراده میشت او محبت توضیح کړئ.
5. د خير او شر په هکله د معتزله وو او جبریه وو نظر بیان کړئ او په دې هکله دریم او راجح قول ذکر کړئ.
6. ددې درس قرآنی آیتونه له معتبرو تفسیرونو خخه په استفادې سره تفسیر کړئ.
7. د خير او شر د قضا او قدر موضوع د دوو بیلو ګروپونو په ترڅ کې و خیرئ.
8. د یو صنفي فعالیت په ضمن کې له درسي موادو او د خير او شر له زیاتو مثالونو خخه استفاده وکړئ.

دوهم لوست

دقضا او قدر د مفاهيمو توضيح

موخې:

1. محصلين په دې وتوانيری چې د قضا او قدر لغوي معنا او شرعی مفاهيم بیان کړي.
2. محصلين وکولای شي چې په خپلو خپرنو سره د قضات او قدر د مفاهيمو د مصادقونو لپاره بیلاپیلو مثالو نه راوري.
3. محصلين وکولای شي چې د الهي قضا او قدر په هکله د اشاعره او ماتريديه وو نظرې بیان کړي.
4. محصلين پر قضا او قدر باندي د ايمان د وجوب کیفت بیان کړي.
5. محصلين وکولای شي د قضا او قدر او د جبر او اختيار د مسایلو تر منځ د اړیکې او ارتباط نشتوالی تر بحث لاندی ونیسي.

په لغت کې د قضا او قدر تعريف:

قضا په لغت کې د حکم، صنع او تقریر، په معناده، لکه خرنګه چې الله تعالی فرمابي: «وَقَضَى رَبُّكَ أَلَا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ»¹، یعنې ستا رب حکم کړي دی. او فرمابي: «فَقَضَيْنَاهُنَّ سَبَعَ سَمَوَاتٍ»² ای صنعهن و قدر هن فاحسن الصنعة واتقن التقديير.

1. دالاسرا سورت، 23 ايت

2. د فصلت سورت، 12 ايت.

او قدر په لغت کي په خانگري او محدوده انداز د يو شي د کميت د بيانولو په معنا دی، لکه خرنگه چي الله تعالى فرمایي:

«إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ»^۱. ژباره: بيشكه مونبي هر شي پيدا کري مو دي

په (رومبي ازلي) اندازه سره. «وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَرَهُ تَقْدِيرًا»^۲. ژباره: او پيدا کري دی الله هر شي پس په اندازه کري بې دی هغه (شي) په اندازه کولو سره.

د شريعت په اصطلاح کي د قضا او قدر تعريف:

قضا د الله تعالى له ازلي ارادې خخه عبارت ده، چې له اشياوو سره د هغه د کيفت له مخې اريکې نيسې، چې په راتلونکې کې به رامنځ ته شي، لکه د الله تعالى ازلي اراده پردي چې د ځمکې پر مخ به انسان پيدا کري.

او قدر عبارت دی د اشياوو له پيدا کولو خخه په محدودو او تاکليو اندازو سره چې قضا پري ترسره شوي ده، لکه د ځمکې پر مخ د انسان بالفعل پيدا کول د هغه کيفيت سره سم چې الهي قضا پري جاري شوي ده.

هغه مثالونه چې د قضا او قدر مسأله ذهن ته نړدي کوي د عمارت د نقشې او وروسته بيا د تعمير يا ودانۍ د خاوند لخوا د هغه د تطبيقولو په ډول ده. يو مهندس يا انجنير د تعمير نقشه طرح او انځورو، د تعميراتي موادو تناسب او ندازه تاکي او د تعمير ساختماني خانگرتیاوي تاکي، دا د قضا بيلګه ده، خټګر او د تعمير خاوند بيا هغه خه چې، مهندس تعين او اندازه کري عملاً تر سره کوي، دا د قدر بيلګه ده^۳.

1. دالقمر سوت، 49 ايت.

2. دالفرقان سوت، 2 ايت.

3. على الطنطاوي . تعريف عام بدين الاسلام.الجزأ لائل. بيروت: ، 1970 ، 148 ، مخ.

د عقایدوو ځینو علماوو نوموري تعريفونه د قضا او قدر په مفاهيمو کې برعکس ذکر کړي دي، یعنی قدر بې د الله تعالی له ازلي ارادې خخه عبارت ګنلي، چې پر شيانو باندي د هغه کیفیت مطابق تعلق نیسي، چې په راتلونکي زمانه کې به رامنځ ته شي. او قضا عبارت ده د اشياوو له پیداکولو خخه د هغه ځانګړو حدودو او اندازو سره سم چې قدر پر هغه تر سره شوي دي.

په دي هکله چې قضا او قدر آيا د الله تعالی تر ذاتي صفاتو پوري اړه پیداکوي او یا د فعلی صفاتو پوري، د اشاعرو او ماتريديه وو ترمنځ د نظر اختلاف موجود دي د اشاعرو په اند «قدر» عبارت دی له ايجاد (پیداکولو) خخه چې د الله تعالی پواسطه په ځانګړي اندازه او مشخصې وجه سره صورت مومي، چې ددي تعريف له مخې قدر د الله تعالی تر فعلی صفاتو او په ځانګړي ډول د الله تعالی د ايجاد (پیداکولو) تر صفت پوري اړه پیداکوي. او «قضايا» بیا د اشاعرو په اند عبارت ده د الله تعالی تر ذاتي صفاتو او په ځانګړي ډول د ادارې تر صفت پوري اړه نسي.

ماتريديه بیا د د اشاعرو برعکس قدر د اشياوو له اندازه کولو خخه عبارت ګنلي، چې د الله تعالی پواسطه په ازل کې تر سره شوي او د هغه په ټولو کي菲تونو باندي په ازل کې عالم دي، چې ددي تعريف له مخې قدر د الله تعالی تر ازلي علم پوري، چې د الله تعالی له ذاتي صفتونو خخه دي، اړه نسي، قضا بیا د د دوى له اند تر فعلی صفاتو پوري اړه نسي، خکه قضا اووه معناوي لري، چې مشهوره بې حکم کول دي، نو مناسبه ده تر خو په اصطلاح کې په « فعل » باندي تفسير شي.¹

خکه نو د اشاعرو له نظره په قدر کې، چې تر فعلی صفتونو پوري اړه لري، تغير او بدلون ممکن دي، نه په قضا کې چې هرڅه بې په ازل کې پر هغه ډول چې دی اراده کړي. خو دا بدلون او عدم بدلون د ماتريديه وو له نظره د اشاعرو برعکس دي.

1. شرح البيهوري علي الجهرة. 128 مخ.

په قضا او قدر باندي د ايمان وجوب:

په قضا او قدر باندي ايمان او باور درلودل له ديني واجباتو خخه دي. امام مسلم په كتاب الائيمان کي د حضرت عمر^{رض} په راویت يو حديث ذكر کړي، چې د خير او شر په قدر او اندازې باندي د ايمان په وجوب دلالت کوي: «الإيمان آن تؤمن بالله و ملائكته و كتبه ورسله واليوم الآخر و لقدر خيره و شره».

بل دا چې الله تعالى د ارادې، علم او قدرت په صفتونو موصوف دي، نو قضا د الله تعالى لپاره د علم او ارادې د صفت د ثبوت فرع ده، لکه خرنګه چې قدر د الله تعالى لپاره د قدرت د صفت د ثبوت فرع ده.

د اهل سنت او جماعت د نظر له مخې په هر مکلف باندي واجب ده تر خو پدې باندي ايمان ولري چې الله تعالى د بندګانو په افعالو او په هر هغه خه چې په راتلونکې زمانه کې تر سره کېږي با خبره او عالم دي، او د هغه واقع کيدل پې په تاکلی زمانه کې اراده کړي او د خپل علم او ارادې سره سم هغه په ځانګړي قدر رامنځ ته کوي.

پدې ډول تعبيير سره د قضا او قدر او جبر ترمنځ هیڅ نوع اړیکه وجود نلري، بلکه علم د الله تعالى يو ډول کاشفه صفت دي او الله تعالى ته په ازل کې د بندګانو ټول افعال، که د خير وي یا شر او د نړۍ د کائنا تو ټولې چارې بنکاره او برښله دي او دا د اجبار په معنا نده، لکه خرنګه چې ځينو تصور کړي دي.¹

1. العقيدة الاسلامية، هماځه مؤلفين، 459-462 مخونه.

پونتنې

1. الهي قضا او قدر په لغت او د اسلامي شريعت په اصطلاح کې تعریف کړئ.
2. د الهي قضا او قدر لپاره د خپلې توجیه پر اساس خو مثالونه ذکر او بیان کړئ.
3. الهي قضا او قدر د الله تعاليٰ تر ذاتي صفاتو پوري اړه لري یا فعلی صفتونو پوري؟ د اشاعر ؤو او ما تريديه ؤو نظر پدې هکله تشریح کړئ.
4. پر قضا او قدر باندي د ايمان د وجوب کیفیت بیان کړئ او د بندگانو له اجبار سره د هغه اړیکه نه درلودل توضیح کړئ.
5. د الهي قضا او قدر په هکله چې د اسلامي عقایدو له مهمو موضوعاتو خخه دي، له معتبرو مراجعاو خخه باید استفاده وشي او وروسته باید د اهل سنت او جماعت او سلف صالحو نظر په ګوته شي.
6. د نوموري درس په ذهن کې د لابهه ټينګښت لپاره باید د یو صنفي فعالیت په ترڅ کې له مناسبو درسي موادو خخه استفاده وشي.

دریم لوست

د جبریه او اختياریه عقیدو د پیداکیدو خرنگوالي

په دوو درسي ساعتونوکي دې تدریس شی

موخې:

1. محصلین وکولای شي چې د اسلام له ظهور خخه وړاندې د جبر او اختيار د عقیدو د شته والي د خرنگوالي په هکله توضیحات ورکړي.
2. محصلین وکولای شي چې په اسلامي قلمرو کې لوړنۍ جبریه مذهبه او اختياری مذهبه اشخاص معرفی کړي.
3. محصلین پدې وتوانېږي، چې له جهمیه او قدریه وو سره د معترزله وو ګله وجوهات توضیح کړي.
4. محصلین د اشعری د «کسب» له نظرې او د هغه له پیروانو سره آشنایی ترلاسه کړي او د هغه بیان کړای شي.

د جبر او اختيار مسأله یوه تازه او نوې مسأله نه ده، د انسان فکر د پیدایښت له لوړۍ سر خخه دغې مسالې ته اوښتی و، خو د جبر او اختيار په موازنې کې د جبر تله همیشه درنه وه.

له پخوانیو اشعارو او حماسی کیسو خخه داسې جو تیری چې زړبست او مرګ ې کله تقدیر ته او کله هم د هر یا زمانې ته منسوب کړي، لکه خرنګه چې قرآنکریم هم له پخوانی تصور او اعتماد خخه خبر ورکوي او فرمایي: **وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَا**

الْدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا أَنْدَهْرٌ¹ ژباره: او وايې (کفار) نشته ژوندون

1. د الجاثیة سورت: ۲۴ آیت

مگر هم دغه ژوندون زمونه دی په دغې دنیا کې چې مړه کېړو او نه مو هلاکوي مگر زمانه.

د اسلام د سپیخلی دین له بسکاره کیدو او د رسول الله ﷺ له ژوندانه خخه وروسته په اسلامي امت کې بیلا بیلو ډلي خرگندې شوې او د نورو دیني موضوعاتو تر خنګ بې د بندکانو د اعمالو په هکله د جبر او اختیار مساله هم په پراخه توګه تر بحث او غور لاندې ونیوله، خینو په دې هکله د افراط لار، خینو د تفریط لار او خینو هم منځنې او معتدله لار ونیوله او د دغه ډلو هرې یوې پر قرآنی آیتونو استناد وکړ او هغه بې د خپل نظر اساس و ګرځاوه او د ژوند تر پایه بې له خپل نظر خخه دفاع وکړه.

د جبریه وو ډلي، لکه خرنګه چې له نامه خخه خرگنده ده انسان د خپلو عملونو په وړاندې مجبور محض ګنلی، جبریه مذهبو ویلي چې ګناه کوونکی قطعاً د خپلو اعمالو په وړاندې مسئول ندي، بلکه هغوي مجبور وو تر خو د شر عملونه ترسره کړي.

په اسلامي قلمرو کې تر ټولو پخوانی جبری مذهبه شخص جهم بن صفوان دی. هغه وايې: انسان د خپلو اعمالو خخه مسئول ندي او الله تعالى دی چې د انسان عملونه پیدا کوي، انسان د یوې پانې په توګه دی، چې باد بې هرې خوا ته چې وغوارې له خان سره وري، انسان د الله تعالى د ارادې پر پیروي کولو باندې مؤظف دی او باید هخه و نکړي چې له هغه خخه سر غرونه وکړي او یا د هغه په هکله چون او چرا وکړي، جهم پخپل تبلیغ سره ډیر پلویان پیدا کړل او د جهمیه یا جبریه وو په نامه یاد شول. جهم نه یوازې له اموي دولت خخه ګټه نه اخیستله، بلکه له وسله والو خوختښتونو سره پر ګډون کولو بې له هغه سره په جګړې لاس پورې کوو، په «۱۲۸» هـ ق ۷۴۵م» کال هغه نیول کېږي او وژل کېږي، خو د جهم تعلیمات او زده کړې دده له مرګه وروسته هم په بیلا بیلو ټولو او محفلونو کې خپرېږي.

جهنم د عقلاني اخلاقو په وجود فائل و، چې انسان کولی شي هغه مخکي له وحې خخه کشف کري.¹

قرآنکرييم بي مخلوق ڪنيلو او د الله تعالي له صفتونو خخه بي انکار کاوه. د جهم تولي نظرې سوا له جبر خخه د معترله وو د ډلي د منلو ور گرخيدلې دي، او له همدي امله خخه ده چې ٿينو علماءو، له هغې حملې خخه احمد بن حنبل رحمة الله عليه د جهميه ۽ او معترله وو تر منځ توپير نه کاوه.

د جهم له نظره لکه خرنگه چې مخکي ياد شول، الله تعالي د انسان د افعالو خالق دی، بنده ته د فعل نسبت یو مجازي نسبت دی، سره له دې چې انسان په خپلو عملونو کې اختيار نلري، خو د بدرو او شريرو عملونو تر سره کولو پخاطر مسؤول ڪنيل کيري او مجازات کيري. د جهم مذهب په خراسان کې محدود پاته کيري. د جبر یه وو ډلي د تذکره ليڪونکو له لوري د ضراريه او بخاريءه وو پر طبقو باندي ويشل کيري.

مگر هغه خه چې د اختيار د مذهب په هکله باید وویل شي دا دي چې معبد بن جهني، چې په بصره کې بي ڙوند کاوه، لومړني شخص دي، چې په اسلامي قلمرو کې بي د خپلو اعمالو په وړاندي د مطلق اختيار مساله مطرح کړله، دي د انسان په قدر يا اختيار باندي معتقد دی، د «قدر» لفظ لومړي د الله تعالي لپاره د انسان د اعمالو په وړاندي د مطلق قدرت په معنا کارول کيدو، پدي معنا چې انسان باید د الله تعالي له مطلق قدرت خخه پېروي وکړي، خو وروسته بيا په معکوس معنا وکارول شو او داسي توجيه کړل شو، چې انسان د خپلو عملونو په وړاندي، که خير وي يا شر، د قدرت خاوند دي او له دغه عملونو او کړنو خخه مسؤوليت لري. د اختيار د نظرې

1. عبدالکريم شهريستاني. الملل والنحل. لومړي ټوک، 79، منځ.

دوهم پلوی غیلان د مشقی دی. نوموری په «۱۲۴ هـ ق ۷۳۳ م» کال د هشام بن عبدالملک «اموی خلیفه» لخوا اعدام شو.

ابن قتیبه وابی چې غیلان بې د اختیار د نظرې درلودلو په خاطر اعدام کړ. ابوالحسن اشعری د «۳۳۰ هـ ق ۹۴۱ م» کال متوفی د «الابانه» په رساله کې خرگندوی چې د امام احمد رحمة الله عليه ابن حبیل د مذهب پیروی کوي.

اشعری د جبایی پر خلاف معتقد دي چې د الله تعالى بنه او رضا زمود د اعمالو په نسبت ضرور تحقق ته رسیبی مور د الله تعالى په اراده عمل کوو. د اشعری له نظر الله تعالى د بندگانو د اعمالو خالق دی او بندگان د مختاره فاعلانو په توګه د خپلوا اعمالو کسب کونکی دی او پدې طرحي سره اشاعره وو وغوبنتل تر خو د جبریه وو او قدریه وو تر منځ میانه لاره غوره کړي.

د اشعری نظرې دده د ورستنیو پیراوانو لکه: ابوبکر باقلانی، ابومنصور بغدادی، شهرستانی، خویلی، غزالی او فخرالدین رازی، پواسط لا زیاته پر اختیار او انسجام پیدا کړي.

پونتنې

1. د اسلام مقدس دین له ظهور او را خرکنديداو خخه مخکې د جبر او اختيار د مسألي خرنګوالی بيان کړئ.
2. په اسلامي قلمرو کې د مطلق جبر د لوړنیو نظریاتو په هکله خه پوهیږئ؟ تشریح بې کړئ.
3. د جبریه وو او قدریه وو کومې نظر بې د معتزله وو د تأیید وړ ګرځیدلې دی. بيان بې کړئ؟
4. د جبریه او اختياریه ټو په هکله د اشعري او د پیروانو نظر بې په تفصیل سره وڅېږئ.
5. د درس د لابنه ټینګښت په خاطر له معتبرو مراجعو او مناسبو درسي موادو خخه استفاده وکړئ.

څلورم نوست

دارادو تسلسل (په له پسي والي)

موخي:

1. محصلين وکولای شي چې د جبريه وو د مذهب فلسفې دلایل وڅيرې.
2. محصلين وکولای شي چې د انسان دارادو د تسلسل له بطلان او د انسان د ارادې او نفساني میل سره د الله تعالی د ازلي ارادې د تعلق او اړیکې څرنګوالۍ په بنه توګه توضیح کړي.
3. له علي او معلولي جبر او دا چې انساني اراده د تameه علت له مکو ناتو خخه شمیرل کېږي، سره د محصلينو آشنا کیدل او د هفو شرح کول.

دانسانانو د عملی ژوند واقعیت په اسانې سره د هفوی اختيار در لودل او فاعل مختار والي ثابتوي او د اختيار د موضوع په هکله ژورو بحثونو ته اړتیا نه لیدل کېږي، خو هغه خه چې جبر د انسان په افعالو کې مطرح کوي زیات دقت او غور ته اړتیا لري.

د جبر د مشکل لپاره د فلسفې له نظره درې لاملونه په ګوټو شوي دي:

- 1- د غیر متناهي ارادو تسلسل.
- 2- د الله تعالی ارادې ته دانسان دارادې منتهي کیدل.
- 3- علي او معلولي جبر.

1. د غیر متناهي ارادو تسلسل:

مور هغه وخت یوکار اختياري بولو چې د هغه د تر سره کولو لپاره مخکي مو اراده کړې وي، نو د یو کار په تر سره کولو کې اراده کول دا ایجابوي چې د هغه په اراده کې هم اختيار ولرو، ګویا پدې ارادې پورې یوه بله اراده هم اړه پیداکوي او ددې

لپاره چې دغه دوهمه اراده هم اختياري وي دا ايجابوي چې پخوا له هغه خخه بله اراده موجوده وي او په همدي ترتيب دريمه اراده خلورمه او ..... تر غير متناهي پوري او ددي لپاره چې له دې باطل تسلسل خخه مو ژغورنه او خلاصي پيدا کري وي مجبوره یو ترخو پدي حکم وکړو چې اراده یو غير اختياري او غير ارادي امر دی، ځکه اراده یو جبري امر شو، نو د انسان ټول افعال چې د ده مطلوب او مراد دی هره ورڅه له ده خخه تر سره کېږي خيروي یا شر، نیک وي یا بد، ګټور وي یا زيان رسونکي ټول جبر محض دي او اختياري هغونکي نه ليدل کېږي.

ددې شبهي په هکله ويل شوي دي چې انساني نفس فاعل مختاردي او هغه خه چې اراده کوي هغه تر سره کوي او دده دغه اراده تر بلې ارادې پوري اړه نلري، بلکه دده په وجود او ذات کې پې نشأت کري او دده دغه وجود او ذات په همدي شکل د الله تعالى مخلوق او مصنوع دي او الله تعالى هغه په داسي کيفيت پيدا کړي چې اراده او اختيار دده د ذات له متن او د هستي یا وجود له سرشت خخه وي.

نه پدي تصور چې مخکي له هفې ارادې خخه بله انساني اراده هم موجوده وي، تر خو د ارادو تسلسل، چې یو با طل او غير منطقی کار دي، رامنځ ته شي.

2. د الله تعالى ازلي اراده او د انسان اختيار:

د انسان اراده د الله تعالى اراده ته منتهي کېږي، د الله تعالى ازلي اراده او ميشت د انسان پر ارادې او افعالو باندي نافذ او مؤثرده.

له کومه ځایه چې له الهي ازلي ارادې خخه د انسان د ارادې تخلف ممکن نه دي، نو اراده د انسان په وجود کې دده له اختيار او قدرت خخه بهر ګټل کېږي. د جبري، وو دغه نظریه سمه او د اهل سنت او جماعت له عقیدې سره مطابقت او سمون لري، خو وراندي کول پې په دې شکل غوره دي چې وو ايو الهي ازلي اراده د انساني نفس له لاري چې فاعل مختار او د الله تعالى د مخلوقه افعالو کسب کوونکي دي، د

انسان تر ارادي او اختيار پوري اره پيداکوي، الله تعالى د انسان ټول افعال پيدا کړي او په ازل کې د انسانو پر ټولو اختياري چارو عالم او پوه دي، چې مثلاً: پلاني شخص د خپل اختيار او نفساني ميلان پر اساس کوم فعل په خه ډول، په کوم خاى کې او خه وخت تر سره کوي، دانسان ټول اختياري افعال د الله تعالى په اراده تر سره کيري، خو د الله تعالى رضایت او محبت یوازې د انسان تر خيراو نیکو چارو پوري اره پيداکوي او بس.

3. علی او معلولي جبرا او د انسان اختيار:

هر امکاني پدیده تر هغه چې ضرورت او قطعیت وجود و نه موسي، رامنځ ته کيدلى نشي، دا چې تامه علت را منځ ته شو د یو شي د وجود وا جوالى مطرح کيري، يعني کله چې د یو معلول د ایجاد او رامینځته کيدو لپاره ټول لازم شرایط برابر شول په هغه وخت کې قهراً او جبراً هغه معلول را منځ ته کيري، خکه انساني افعال امکاني پدیدې دي، نو د عليت د اصل له حاکمیت خخه بهر نشي پاټه کيدلى، کله چې د یو فعل علت را منځ ته شو نور نو انسان د هغه له وقوع خخه پر مخنيوي باندې نشي توانيدلې.

دغه نظریه هم په یو توامند او ټواکمن اصل باندې ولاړه ده، خو دا هم باید له یاد و نه ایستل شي چې د انسان د فعل صدور د خو مرحلو او پړاوونو له تیرولو وروسته ترسره کيري، د مثال په ډول انسان یو شي ويني، وروسته بیا د هغه ګټور والي او زیاتمن والي، خیروالي او شروالي سنجش کوي بیا ..... او بیا.... او بالاخره د هغه پر تر سره کولو باندې تصمیم نیسي، وروستني مرحله او پړاو د تصمیم او ارادې مرحله ده، تر هغه چې ارادې تحقق نه وي موندلې د یو فعل د وجود علت تامه هم نشي را منځ ته کيدلى او د هغه فعل موجودیدل د پخوا په شان په امکاني حالت باقي پا ته کيري، کله چې بې د پړاوو (مرحلو) له تیرولو وروسته هغه اراده کې د وجود واجوالى بې هم تر سره کيري او له انسان خخه خانګړي فعل صادر یوري، الله تعالى

په ازل کې له انسان خخه د فعل د صدور پر خونگوالي باندي عالم و، او د هغه اراده بې کړي وه. د اسلام دين په هیڅ شي کې پر افراط او تفریط یا غلو او تعصب باندي امر نکوي، بلکه همیشه متوسط او منځ لاره وړاندې کوي، جبر او اختيار هم د اسلام د مقدس دين په دغه ګلې اصل کې شامل دي.

محمد بن ابی العزالحنفی د ابو جعفر طحاوی د وینا په شرح کې داسې وايی: «ودین اللہ فی الارض و السماء واحد... و هو بین الغلوو التقصیرو بین التشییه و التعطیل و بین الجبر و القدر، و بین الامن والایاس» وقوله: «و بین الجبر والقدر» «تقدم الكلام ايضا علي هذا المعنى و ان العبد غير مجبور علي افعاله و اقواله و انها ليست بمنزلة حركات المرتعش و حركات الا شجار بالرياح و غيرها و ليست مخلوقة للعبد بل هي فعل العبد و كسبه و خلق الله تعالى»¹

1. شرح العقيدة الطحاوية. هماغه مؤلف . 291-293محوته.

پونتنې

1. دا چې «انسان د الله تعالى په مخلوقه افعالو کې فاعل مختاری دی» ژور بحث ته اړتیا نلري، ددې علت بیان کړئ او د انسان د اختيار په هکله بیلابیلو مثالونه و پلنټي.
2. د انساني ارادو په هکله له باطل تسلسل خخه د خلاصون او ژغورني لپاره باید د انساني ارادې پر اختياروالي حکم وشي، دغه موضوع په ژوره توګه و خیرئ او تمثيل بې کړئ.
3. د الله تعالى ازلي اراده خه دول د انسان په ارادې او اختيار پورې اوه پیداکوي؟ توضیح ورکړئ.
4. کله چې د انسان د فعل د صدور علت تامه را منځ ته شي، انساني فعل پرته له ارادې جبراً صادرېږي آيا انساني اراده پخچله د انساني فعل د علت تامه له مکوناتو خخه شمېرل کېږي که نه؟ دغه موضوع د بیلابیلو مثالونو په ذکرولو سره تشریح کړئ.
5. ټول انساني افعال د الله تعالى مخلوق او د بنده کسب دی. دغه مسأله په مدلله توګه و خیرئ.
6. د جبر او اختيار په هکله د ابو جعفر طحاوی او محمد بن ابي العز حنفي نظر ژباره او توضیح کړئ.
7. د جبریه مذهبو د فلسفې دلایلو په هکله لنډ سیمنارونه وړاندې کړئ.

پنهم لوست

د جبريه وو عقلی او نقلی دلایل

په دوو درسي ساعتونو کې باید تدریس شی

موخی:

1. محصلین و کولای شي چې د جبريه وو د فلسفې دلایلو خلاصه بیان کړي.
2. محصلین و کولای شي چې ددې درس عقلی دلایل د جبر د نظر په هکله تحلیل کړي.
3. محصلین و کولای شي چې ددې درس قرآنی آیتونه په سمه توګه تفسیر او تحلیل کړي.

په مخکینې درس کې د جبريه وو درې دلیلونه ذکر او تحلیل شول، دا دی په لاندی ډول د دوی نورو عقلی او نقلی دلایلو ته ادامه ورکوو:
الله تعالی د چارو پر ټولو جزیئاتو باندې با خبره او احاطه لري، جهل ورته ناوره او بد دې، بنا پر دی هغه خه چې الله تعالی پوهیږي چې واقع کېږي، یعنې غواړي چې واقع شي، خامنځا واقع کیدونکي دی.

هغه خه چې پوهیږي چې نه واقع کېږي یعنې نه غواړي چې واقع شي، خامنځا نه واقع کیدونکي دی، نو د هر شي وقوع، چې د الله تعالی غوبښته وي حتمي او واجب ده او د هغه شي واقع کیدل چې الله تعالی ندي غوبښتي محال او متنع دي، وجوب او امتناع هر یو د بشر له توانه خخه بهر دی، نو د ټولو افعالو مرجع او منشأ الله تعالی دی. دغه راز الله تعالی د بندګانو پر فعل باندې قادر دي، نو که چېږي د بندګانو فعل مستقل او د دوی په اختیار وي پدې صورت کې پر یوه شي باندې د دوو موثرو یو څای کیدل، چې یو محال امر دي، لازمېږي، جبريه وو پدې هکله پر قرآنی آیتونو هم استشهاد کړي له هغې جملې خخه دا مبارک آیت:

«وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَيَوْمَ يَقُولُ كُنْ فَيَكُونُ

ج ۱. « ...

زیاره: هغه داسی ذات دی چې آسمانونه او ځمکه یې په حقه پیدا کړي او هغه ورخ چې امر کوي: موجود شه، نوموجودېږي.
او دا آیت:

«وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكُواً وَمَا جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ»²

زیاره: که چېرته الله تعالى غوبستی نو کافرانو به له ده سره شريک نه راواړ او مورډ ته پر هغوي باندی ساتونکي نه یې ګرځولي او ته پر هغوي باندی وکيل نه یې. او:

«فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكُنَّ اللَّهُ قَاتِلُهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكُنَّ اللَّهُ رَمَيْتَ»³

زیاره: تاسی هغوي ندي وژلي، بلکه الله تعالى هغوي ووژل او تاندې ويشتلي، بلکه الله تعالى ويشتلي. او «وَرَبُّكَ تَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَتَخْتَارُ مَا كَارَ لَهُمُ الْحِيَرَةُ»⁴

زیاره: هغه خه چې وغوارې پیدا کوي او تاکي د دوى لپاره اختيار نسته.
او: «أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ ؟ إِنَّمَا تَرَرُّ عَوْنَهُ وَأَمَّا نَحْنُ فَنَحْنُ الْأَرَعُونُ»

1. د الانعام سورت، 73 آیت.

2. د الانعام سورت، 107 آیت.

3. د الانفال سورت، 17 آیت.

4. د القصص سورت، 68 آیت.

5. د لواقة سورت، 63-65 آیتونه.

ڙباره: خبر راکړئ هغه خه چې کري، آيا تاسو هغه شنه کوئ یا مور یو د هغه شنه کوونکي، که چيرته وغواړو مور هرومرو به هغه خبل شوي وګړئوو. او: «قالَ

۱۰۶ ﴿أَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ ۖ وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ﴾.

ڙباره: د هغه شي عبادت کوئ چې پخچلو لاسونو ېي تراشئ؟ الله ستاسو او د هغه چې کوي ېي، پيدا کوونکي دی. او هغه پر هر خه ساتونکي دی. او:

۱۰۷ ﴿اللَّهُ خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ﴾.

ڙباره: الله تعالى د هروشي پيدا کوونکي دی او هغه پر هر خه ساتونکي دی. او:

۱۰۸ ﴿الَّذِي خَلَقَ الْسَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ﴾^۳ ڙباره: الله

تعالي هغه ذات دی چې آسمانونه خمکه او هغه خه چې د هغه تر منځ دی، په شپږو ورخو کې پيدا کړي دی. عبدالجبار معتزلي ددي آيات په تفسير کې وايچې د جبريه وو د ادعا له مخې د انسان عملونه په هغه شيانو کې دی چې د آسمانونو او خمکې تر منځ دی،

پدې اساس الله تعالى هغه قول پيدا کړي دی. او: «إِنَّ رَبَّكَ فَعَالٌ لِمَا يُرِيدُ»^۴

ڙباره: ستا رب د هغه خه کوونکي دی چې اراده ېي لري. د جبريه وو په عقیده الله تعالى د بندګانو د اعمالو اراده کوي او هغه پيدا کوي. او:

۱۰۹ ﴿مَا أَصَابَ مِنْ مُّصِيَّبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ﴾^۵ ڙباره: هیڅ یو مصیبت نه رسپږي مګر

د الله تعالى په امر.

1. دالصفات سورت، 95-96 آیونه.

2. د الزمر سورت، 62 آیت.

3. د الفرقان سورت، 59 آیت.

4. دهود سورت، 107 آیت.

5. د التغابن سورت، 11 آیت.

او: «وَمَنْ ءَايَتِهِ حَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَخْتِلَفُ الْسِنَّتُكُمْ وَأَلَوَّنُكُمْ»¹»

ڙباره: د الله تعالى د قدرت له نبئو خنه د آسمانونو او ځمکي پيدا ڪول او ستاسو د ژبو او رنگونو توپير دی.

او: «يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُسْرُونَ وَمَا تُعْلَمُونَ وَاللَّهُ عَلِيمٌ»

بِذَاتِ الْصُّدُورِ»².

ڙباره: الله تعالى پر هغه خه چې په آسمانونو او ځمکه کې دی، پوهېږي او پر هغه خه عالم دی چې تاسو بې پتؤئ او یا بسکاره کوي او الله تعالى د زرونو پر خاوندانو عالم دی.

او: «وَجَعَلْنَا فِي قُلُوبِ الَّذِينَ أَتَبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً»³ ڙباره: موب د هفو کسانو

په زرونو کې، چې د عيسى ﷺ پيروي وکړه، نرمي او ترحم وکړئو.

جبريه له دې آيت خنه داسي نتيجه اخلي، چې د انسان نرمي د الله تعالى له ارادې خنه نشأت کړي.

او: «وَأَنَّهُ هُوَ أَضَحَّ حَلَقَ وَأَبَكَى»⁴ ڙباره: الله تعالى دې چې په خندا (خوشحاله)

او په ژرا (غمکین) کوي. پدې اساس الله تعالى دې چې د خندا او ژرا سبب دی، دغه راز زمود د ټولو اعمالو.

او: «وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَقْتَلُوا»⁵ ڙباره: که چيرته الله تعالى غونبستي هغوي به

پخپلوا کې جګړه نه کوله.

1. د روم سورت، 22 آيت.

2. د التغابن سورت، 4 آيت.

3. د الحديد سورت، 27 آيت.

4. د النجم سورت، 43 آيت.

5. د البقره سورت، 253 آيت.

او: «مَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا إِلَّا أَن يَشَاءُ»¹ ڇباره: هغوي ايمان راوري لو ته جو گه نه وو، مگر دا چي الله تعالى وغواړي.
 او «وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ»² ڇباره: تاسو اراده نه کوي مگر دا چي الله تعالى وغواړي.³

1. د الانعام سورت، 111 آيت.

2. د الانسان سورت، 30 آيت.

3. یو عمران، هماغه اثر. 31-33 مخونه.

پونتنې

1. په يوه شي باندي د ددو موثرینو یو خاي کيدلو محالوالي توضیح کړئ او مصدقه بې پدې درس کې په ګوته کړئ.
2. د جبریه وو د دریو عقلی او فلسفی دلایلو په هکله، چې په مخکنی درس کې توضیح کړل شول، معلومات ورکړئ.
3. ددي درس مبارک آیتونه په معتبرو تفسیرو نوکې و پلتئ او د هفو سم تأویل تر لاسه کړئ.
4. قدریه او اختياریه مذهبه له یادو شویو آیتونو خخه د جبریه وو تفسیر صحیح نه ګنکی، دغه موضوع د استاد په مرسته و خیری.
5. د جبریه ټو عقلی او نقلی دلایل د خو ګروپونو په ترڅ کې وڅپرئ او پا یله بې پر تخته ولیکی.
6. خو داسي مثالونه راوري چې په هفو کې د جبریه وو نظر تائید شوی وي، وروسته بیا هغه نقد او توجیه کړئ.
7. د یو درسي فعالیت په ترڅ کې مناسب درسي مواد و کاروئ.

شپړم لوست

د اختیاریه وو عقلی او نقلی دلیلونه

موختی:

1. د اختیاري مذهبیو له عقلی او نقلی دلیلونو سره د محصلینو آشنا کیدل او د دوی لخوا د هغه اقامه کول.
2. د جبر او اختیار په هکله د اشاعروو له معتدل نظر سره د محصلینو آشنا کیدل او د هغه په توضیح کولو باندي د دوی توانیدل.
3. پدې هکله د مبارکو آیتونو د تفسیر لپاره د لاری چارې برابریدل.

اختیاري مذهبیه وايي: که چېږي انسان د یو کار په کولو او نه کولو و نه توانیېي، نو د جامد شي په توګه دی او د جامد لپاره تکلیف نه تاکل کېږي، هغه خه چې په بسکاره لیدل کېږي داده چې انسان د زیاتو کارونو په کولو او نه کولو کې آزاد او مختاره دی. لکه تلل، کیناستل او پاخیدل، خورل او ویده کیدل. او په ورخنی ژوند کې زموږ اختیار د کارونو په ترسره کولو او ترک کولو کې پوره محسوس دی، چې عقل له هغه خخه انکار نشي کولی. که چېرته د بنده فعل هم الله تعالى ته منسوب شي، نو بايد بنده د هر کار له کولو خخه عاجز وي.

څکه هغه کار چې الله تعالى تر سره کوي د مخلوق لپاره تحصیل د حاصل دی او نتيجه دا کېږي چې بشر په یوه وروکې کار هم ونه توانیېي او دا زموږ د ژوند د حقیقت او بداهت خلاف دی، دغه راز که چېرته داسې وي چې یو انسان پخپلوا کارونو کې مختاره نه وي، نو د بدیو مجازات او د نیکو مکافات مورد نلري، څکه کار او عمل دده په اختیار نه وو. اختیاري مذهبیه زیات شمیر آیتونه نقلوي، چې د انسان د اختیار مؤید یا تائیدوونکي دي.

او جبریه هغه په پام کی نه نیسي، خینې دغه آیتونه په لاندې ډول ذکر کيري:

«يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُّحْضَرًا وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ...»¹

﴿٢﴾، ڙباره: هغه ورخ چې هر نفس هر هغه شه چې له نیکي يا بدی. خخه تر سره

کړي حاضر او بسکاره مومي.

«مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا سُجْزٌ بِهِ»²، ڙباره: خوک چې بد و کړي سزا به ېې وويني، «مَنْ

عَمِلَ صَلِحًا فَلَنَفِسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا»³، ڙباره: هر خوک چې بهه عمل تر

سره کوي خپله ګټه ېې ده او که بد عمل ترسره کوي د خان په ضرر او زيان ېې ده.

«الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ حَلَقَهُ»⁴، ڙباره: هغه ذات چې د هر شي پیداينست

ېې بهه و ګرخوو.

«صُنْعَ اللَّهِ الَّذِي أَتَقَنَ كُلَّ شَيْءٍ»⁵ ڙباره: اللہ تعالیٰ دی چې هر شي ېې په

کمال سره جو پ کړي.

قاضي عبدالجبار معتزلي ددي آيت په تفسير کې وايې چې د اللہ تعالیٰ صنع کامله ده، په داسي حال کې چې د انسان افعال ناقص دي او باید اللہ تعالیٰ ته منسوب نشي، انسان کله ناروا افعال چې سراسر کيږه ګناه او د الهي شريعت ضد دي، تر سره کوي، نو خه ډول ممکنه ده هغه افعال د اللہ تعالیٰ مخلوق وي؟

1. د آل عمران سورت، 30 آيت.

2. د النساء سورت، ١٢٣، آيت.

3. د فصلت سورت، 46 آيت.

4. د السجدة سورت، 7 آيت.

5. د النمل سورت، 88 آيت.

«وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَن يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ»¹ ڇباره: ندي منع کري خلک

له ايمان راولو خخه کله چي هدایت دوى ته راغي.

اختياري مذهبه د پورتنی آيت په هکله وايي چي ايمان راول د انسان په خچل لاس دي که چيرته ايمان راول د الله تعالى په غوبسته په منحصر ڏول تپلي وي، نو دا آيت خچل اصلی مهفوم له لاسه ورکوي او کافرانو ته دا مجال پيدا کيپري چي الله تعالى ته ووائي: «هغه خه چي زه بي له ايمان راولو خخه منع کري يم دا دي چي تا په ما کي ايمان ندي پيداکري، تا پخچله په ما کي کفر پيداکري دي»، ددي کافر وضع هغه خوان پشان کيدلي شي چي زور والي د هغه پبني و تپي او هغه په تياره او بنده کوته کي بندی کري. او بيا ورخخه و پوبنتل شي چي ولې له دي کوتی خخه

بهر نه وئي؟² «وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ»³ ڇباره: خه دي تاسي لره چي پر

الله تعالى باندي ايمان نه راوري؟ «وَقُلِ الْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ فَمَن شَاءَ فَلِيُؤْمِنْ

وَمَنْ شَاءَ فَلِيَكُفُرْ»⁴ ڇباره: ورته ووائي چي دا حقه وينا ستا سو د رب له

لوري ده، نو خوک چي غواري ايمان راوري او خوک چي غواري کافر دي شي.

«هُوَ اللَّهُ الَّذِي حَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ مُّؤْمِنٌ»⁵ ڇباره: الله تعالى هغه ذات

دي چي تاسو بي پيداکري ياست نو خيني ستاسو کافران او خيني مومنان دي.

د اشاعروو نظر د جبر او اختيار په هکله يو منخني نظر دي. هغوي الله تعالى د هر شي پيداکونکي گئي، د انسان د افعالو په شمول، خو د انسان لپاره د ارادي او

1. دالاسراء سورت، 94 آيت.

2. بو عمران هماغه اثر، 132-133 مخونه.

3. دالحديد سورت، 8 آيت.

4. دالكهف سورت، 29 آيت.

5. د العاعين سورت، 2 آيت.

اختيار په وجود هم قايل دي او الهي قدر د افعالو د وقوع له خرنگولي خخه د الله تعالى ووصف او علم ته منسوبوي، نه د الله تعالى مطلق حکم ته، الله تعالى د انسان د افعالو خالق دی او بنده د هفو کسب کونکی دی.

د اسلام دين د جبر او قدر تر منع قرار لري، لکه خرنگه چې په مخکني درس کې پدې هکله د العقیده الطحاوی د شارح قول ته اشاره وشهو.

د انسان او حیوان یو خای کيدل له خپل همجنس سره طبیعی او اختیاري دي، خو حمل اخیستل او زیروول قهری او اجباری دي.

«إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ»¹ ڇباره: بیشکه الله نه بدلوی حالت د هیچ قوم (چه عافیت او نعمت دي) تر هغه پوري چې بدل کړي دوی هغه حالت (طاعت) چې په نفسونو ځانونو د دوی کې وي (په بد حالت سره چې مصیبت دی). د امبارک آیت پنځله په کارونو کې د انسان د اولاد پر محدود اختیار او مشروطه آزادی باندي دلیل دي.

«إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُدْرَجُونَ الْسَّيِّئَاتِ»² ڇباره: بیشکه چې نیکي (پنهه وخته لمونځ) لري کوي بدی (واړه ګناهونه). او په عین محدودیت کې د عمل اختیار او آزادی .

زموږ د ژوندانه له حقیقت خخه په دې دنیا کې داسې جو تیوړي چې د رد اسباب دي، هیچ یو امر هغه د اسبابو له تهیه کولو او برابرولو پرته نه واقع کېږي، کله چې مو ومنله چې دا نېړۍ دارد اسبابو ده او دا مو ومنله چې هیچ یو کار پرته له سبېه او آلې خخه نه ترسره کېږي او ګواهی مو ورکړه چې الله تعالى سبب ساز او وسیله ساز

1. دالرعد سورت، 11 آیت.

2. دهود سورت 114 آیت.

دی، آيا په دې صورت کې به شک وکړو چې د ژوند په ټولو چارو کې، خوځښت او حرکت له شي خخه او سبب او برکت د الله تعالى دی؟ اسلام انسان ته پر بنو کارونو او عملونو امر کوي، خوځښت او حرکت کول له انسان خخه غواړي، لکه خرنګه چې الله تعالى فرمایي: «**هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذُلُولًا فَامْشُوا فِي**

مَنَاكِهَا¹ ڇيابه: دغه (الله) همغه ذات دی چې ګرځولي بي ده تاسې ته ځمکه

پسته تابعداره نو خي ګرځئ تاسې په اوره اطرافو لارو د دې ځمکې. او: «**كُلُّ نَفْسٍ**

بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةً² ڇيابه: هر نفس په سبب د هغه چې کړي بي وي ګروښدي

به وي (په سقر کې).

نوانسانان نه مطلقه آزادي لري او نه هم مجبور محض دی او په عين حال کې یوازې الله تعالى په دنيا کې د ټولو چارو له وقوع او پیښېو خخه مخکې له هېټي چې واقع يا پیښ شي په بنه توګه پوهېږي چې هغه خه وخت او خه ډول واقع يا پیښېږي. د اسلامي عقайдو له نظر انسان پخپلو عملونو کې د اختیار او آزادي خاوند دی، تر خو د اسلامي شریعت په غوره کولو او د بنو چارو په تر سره کولو هم د خان لپاره ګتپور واقع شي او هم د خپلو همنوعانو لپاره مصدر د خدمت شي او د الله تعالى رضایت هم تر لاسه کړي او په آخرت کې د الله تعالى د مهرباني وړ و ګرځي. او يا د کفر د لارې په غوره کولو او د بدوي او ناوره کارونو په ترسره کولو خپل خان د خلکو په نظر کې بد او ناوره ګرځوي او دغه راز د الله تعالى غصه او غضب را ټوکوي او د الله تعالى د عدل پر اساس د دوزخ پر لور روانېږي.

د دواړو لاري «ايمان او کفر» خير او شر دده په وړاندې پرانستي دي:

1. د الملک سورت، 15 آيت.

2. د المدثر سورت، 38 آيت.

«وَهَدَيْنَاهُ الْنَّجَدَيْنِ»^۱، ڙباره: مورب انسان ته د خير او شر دواره لاري

وبنودلي. او: «إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كُفُورًا»^۲. ڙباره: بيشكه

مونو وربنولي ده دغه (انسان) ته سمه لاره (په ليپلو د رسولانو او په دلاتلو د عقل سره) يا به وو دى شکر کونکي او يا به وي دى ناشکره.

1. دا لبلد سورت، 10 آيت.

2. د الدهر سورت، 3 آيت.

پونتنې

1. اختياري مذهبه وايي چې زموږ ژوند بداهت او حقیقت زموږ د مختاروالي مؤيد دی، دغه موضوع په بیلا بیلو مثالونو سره روښانه کړئ.
2. اختياري مذهبه هغه آيتونه چې جبریه د خپل نظر د تأیید پخاطر ذکر کړي، په بل ډول تأویلوي، دغه تأویلونه د استاد په مرسته بیان کړئ.
3. هغه آيتونه چې اختياري مذهبو د خپل مذهب اساس ګرځولی د معتبرو تفیسرونو له مخې تفیسرا کړئ.
4. د قاضي عبدالجبار نظر په دې مورد کې د ځینو آيتونو د تفسیر په هکله بیان کړئ.
5. د اشاعره وو نظر، چې د اهل سنت او جماعت پر اصولو ولاړ دی او د جبریه وو او قدریه وو تر منځ قرار لري د «کسب» د نظرې له توضیح سره تشریح کړئ.
6. محصلین باید یو یو دلیل د جبر او اختیار تر منځ د معتدل نظر په هکله بیان کړي.
7. له نړدې دولتي یا شخصي کتابتونو خخه په ګتې اخیستنې سره باید د «انسان د فاعل مختاروالي» په هکله لنډې مقالې ولیکل شي.

نهم څېرکى

دانسان د ژوندانه پای

او د نړۍ پناکیدل

لومړۍ لوست

د مرګ ماهیت

موختې

1. محصلین د هغو آیتونو په تفسیر و توانیرې، چې د مرینې د وقوع د حتمیوالی په هکله دي.
2. محصلین و کولای شي چې د «توفی» د کلمې صرفی رینه، چې «۱۴» خایه په قرآن کریم کې راغلې ده، بیان کري.
3. محصلین و کولای شي چې د اسلام د سپیخلی دین له نظره د مرګ ماهیت او حقیقت توضیح کړي.
4. محصلین و کولای شي چې د مرګ او اجل اقسام تشریح کړي.

مرګ یو تریخ جریان دی، چې ټول انسانان او حیوانات له هغه سره مخامنځ کېږي او هیڅوک له هغه خخه ژغورنه او خلاصون نشي پیدا کولی، لکه خونګه چې قرآن کریم فرمابې:

«کُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ۚ وَيَتَقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَلِ وَالْإِكْرَامِ»^۱

ژیاره: ټول هغه شوک چې په دې (حُمَّكَه) کې دی فاني کیدونکې دی او باقی به پاتې شي ذات د رب ستا چې خاوند د جلال لوی دی او (خاوند د) اکرام عزت ورکولو عظمت، فضل او احسان دی. او «أَيَّنَمَا تَكُونُوا يُدْرِكُكُمُ الْمَوْتُ ۚ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي

بُرُوجٍ مُّشَيَّدَةٍ»^۲ ژیاره: هر چیرته چې اوسي تاسې و به مومی تاسې لره مرګ

1. دالرحمن سورت، 26-27 آیتونه.

2. د المساء سورت، 78 آیت.

اګر که اوسي تاسي په برجونو (په کلاګانو، مانيو) ډیرو لوړو محکمو مضبوطو کړي شويو کې. او «**كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ**»¹. ژباره: هر یو نفس خکونکي (د خوند) د مرګ دی، مرګ د اسلام د مقدس دین له نظره د انسان د روح، انتقال د مادي نړۍ خخه وبلې نړۍ او د هستې پیل نه پرته بل خه ندي، پس د اسلام دین په کلکه د دې حکم مخالف دی چې مرګ يا مرینه د هستې پای او مطلقه نابودي ده. قرآن کريم له مرګ خخه د «توفی» په اصطلاح تعییر کړي. توفی او استیفاء دواړه د وفاء له کلمې خخه اخيستل شوي، کله چې یو شخص یو شي په پوره ډول ترلاسه کړي، لکه مال يا بل شي نو وايی چې: «توفیت المال» یعنې ټول مال مې پرته له کمي خخه ترلاسه کړ. په «۱۴» آیتونو کې له مرګ خخه د «توفی» په کلمه تعییر شوي، لکه خرنګه چې فرمایي: «إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّهُمُ الْمَلَائِكَةُ طَالِمِيَ أَنفُسِهِمْ قَالُواْ فِيمَ كُنْتُمْ قَالُواْ كُنَّا مُسْتَضْعِفِينَ فِي الْأَرْضِ»² ژباره: بیشکه هغه کسان چې وفات کړي وي دوی لره ملائکو (د مرګ) په داسې حال کې چې وي دوی ظلم کوونکي په ځانوونو خپلو وايی ورته (ملائکې) په کوم حال کې وي تاسي (په خپلو دیني چارو کې؟) وايی دوی چې وو مونږ ضعیفان کړي شوي په ځمکه کې. او: «اللَّهُ يَتَوَفَّ الْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا فَيُمِسِّكُ الَّتِي قَضَى عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرِسِّلُ الْأُخْرَى إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ»³ ژباره: الله راکابې (قبضوي) نفسونه په وخت د مرګ د دوی

1. د آل عمران سورت، 185 آيت.

2. د النساء سورت، 97 آيت.

3. د الزمر سورت، 42 آيت.

او هغه نفس چې نه وي مر (هغه راکاپې) په خوب د هغه کې پس وساتي هغه (نفس) چې حکم کړي پر هغه د مرګ او بیتره رالیږي (بدن ته) هغه بل (نفس) تر نیټې په نامه کړي شوي پورې، بیشکه په دغه (قبض، امساک، ارسال) کې خامخا ډیر دلائل د قدرت دی لپاره د هغه قوم چې فکر کوي (او عبرت ترې اخلي لیکن نه کوي فکر پکې کفار). او:

«وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلِكُنْ

لَا تَشْعُرُونَ¹ ژیاره: او مه وايئ تاسې هغه چاته چې ووژل شي په لاره د الله

(جهاد) کې چې (دوى) مره دی (دوى مره نه دي) بلکه ژوندي دي وليکن تاسې نه پوهېږي (د دوى په ژوندانه). او.....له قرآنی آیتونو خخه په بسکاره توګه پوهیدل کېږي چې:

1- مرګ عبارت دی د روح له انتقال خخه له یوې نړۍ خخه بلې نړۍ ته، مرینه د هر شي پای نده، بلکه انسان په بل ډول ژوند کوي.

2- د انسان د بدن داخلي سیستمونه نه دي چې دده واقعي شخصیت او حقیقت بې تشکیل کړي، بلکه نفس او روح دی چې دده شخصیت او اصلی حقیقت تشکیلوي.

3- د انسان همیشه والی د ده د روح تر همیشوالي پورې تړلی دي.¹

د مرګ ډولونه: له بدن خخه د روح د بیلتون په هکله د اسلامي عقایدو د علماءو

له لوري دوه نظره مطرح شوي دي:

الف: کله چې بدن ورژیږي او د هغه په جهازونو کې اختلال او ګډوډې رامنځ ته شي، نور خپل توان د روح د منلو په وړاندې له لاسه ورکوي نو هماغه وي چې روح له بدن خخه بیلېږي او دا ډول مرګ د اخترامي مرینې په نامه یادېږي.

1. د البقره سورت، 154 آيت.

ب: روح بدن څانګړو کمالاتو ته رسوي او وروسته د هغه له بدن څخه بیلېري، په دې ډول مرګ کې، روح له ميوې سره تشبيه شوی، کله چې پخيدلو ته ورسيلو نور نو د ونې څانګې پرېږدي.

د اجل ډولونه: څياني علماء پدې نظر دي چې اجل په دوه ډوله دي:

1. قطعي او مسمى اجل.
2. مشروط او معلق اجل.

او لدې آيت څخه استدلال کوي: «أَنِّي أَعْبُدُوا اللَّهَ وَأَنْتُوْهُ وَأَطِيعُونِي ۝ يَغْفِرُ لَكُمْ مِنْ دُنُوبِكُمْ وَيُؤْخِرُكُمْ إِلَى أَجَلِ اللَّهِ إِذَا جَاءَ لَا يُؤْخِرُ لَوْكُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ۝»¹، ژباره: که چېږي د الله تعالى عبادت وکړئ، تقوا وکړئ او له ما څخه پېروي وکړئ، نو ګناهونه به مو وېخښي او تر تاکلې نېټې به مو وځندوي، یقیناً د الله تعالى تاکل شوې نېټې کله چې راوسېږي نه ځنډاول کېږي، که چېږته تاسو پوهېږي. د دې علماوو له نظره، مسمى او قطعي اجل د تقدیم يا مخکې والي او تأخیر یا وروسته والي ور ندي، خو معلق او مشروط اجل، چې تر شرط پورې تراو لري د شرط په تقدیم او تأخیر سره وړاندې او وروسته کېږي.

د مثال په ډول زيات عبادت او تقوا او له الهي پېغمبرانو څخه پېروي د ګناهونو د مغفرت او بخښې سبب کېږي او د انسان غیر قطعي اجل تر مسمى او قطعي اجله پورې ځنډوي.

خو زياتره علماء پدې نظر دي چې اجل یو دی تقدیم او تأخیر پکې نشه، لکه خرنګه چې الله تعالى فرمایي: «لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ إِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَخِرُونَ سَاعَةً ۝

1. د نوح سورت، 3-4 آیونه.

وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ^۱، ڙباره: د هر امت لپاره تاکل شوې نیټه شته، ګله چې

راورسيېي، نو یوه شېبه هم وړاندې او وروسته نه کېږي. او دا چې عبادت، تقوا او د پیغمبرانو پېروي د عمر د اوږدوالي سېب کېږي هدف ېي د کمیت اوږدوالي ندی، بلکه مقصد ېي د انسان د عمر د کیفیت طول او اوږدوالي دی.

په ځینو آیتونو کې د انسان د روح اخیستل ملک الموت ته منسوب شوی. مثلاً:

«قُلْ يَتَوَفَّكُمْ مَلَكُ الْمَوْتَ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ» ^۲، ڙباره: ووایه (ای محمده!

دوی ته) قبض کوي ارواح ستاسي پېښته د مرګ (عزرائیل) هغه چې مقرره شوې ده په تاسي (لپاره د قبض د ارواحو) بیا به رب خپل ته بېرته بوتلل شی (پس له مرګ نه د حساب لپاره). حال دا چې په ځینو نورو آیتونو کې دا امر الله تعالى ته منسوب شوی، مثلاً: «اللَّهُ يَتَوَفَّ الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا» ^۳ چې د دوی ترمنځ کوم تعارض نشته، بلکه د روح حقيقي اخیستونکي الله تعالى دی، خو د عللو او معلوماتو، اسبابو او مسبباتو په نظام کې د الله جل جلاله ځینې افعال غير حقيقي اسبابو او عللو ته هم منسوبېږي، نو د روح حقيقي قبض کونونکي الله تعالى، دی چې د ملک الموت له لارې قبضول ېي د الله تعالى په امر ترسوه کېږي.^۴

1. د یونس سورت، 49 آيت.

2. دالسجدة سورت، 11 آيت.

3. د الزمر سورت، 42 آيت.

4. فتح الله ګولن. پرسشهای شکفت انکیز عصر. ڙباره فیض محمد عثمان. پېښور: باران، 1385 ش 161 مخونه.

پوښتنې

1. هغه آیتونه چې د مرګ د وقوع د حتمیوالی په هکله وارد شوي تحلیل او تفسیر کړئ.
2. د «توفي» د کلمې صرفی ماده پیدا کړئ او دقیقه معنا بې د آیتونو په اړه تحلیل کړئ.
3. دا چې وايو مرګ د هر شي پای نه دی بلکه د روح انتقال دی له دې نړۍ خخه هغې بلې نړۍ ته، دغه موضوع مناقشه او وڅیرئ.
4. مرګ او د اعضاوو یا غړیو د دندو له خو اختلال له اړیکو سره بیان کړئ.
5. د اجل مطلق او معلق دولونه له کوم آیت خخه استبطاولی شو؟ راجح نظر پدې هکله بیان کړئ.
6. د روح د حقيقی قبضونکي او سبېي قبضونکي په هکله معلومات ورکړئ.
7. د مرګ د ماهیت او د اجل د ډولونو په هکله بیلې، بیلې مقالې ولیکي.
8. د درس د لابسه استحکام لپاره د یو صنفي فعالیت په ترڅ کې له درسي موادو خخه استفاده وکړئ.

د وهم لوست

د قبر او د برزخی نېړۍ ماهیت

موخي:

1. محصلین باید د برزخ معنا او ماهیت بیان کړي.
2. محصلین باید د عالم برزخ اړونده قرآنی نصوص او روایتونه په مفصله توګه توضیح کړي.
3. محصلین باید د روح د برزخی ژوند درې پراونه په تفصیلی توګه توضیح کړي.

د برزخ کلمه د دوو شیانو ترمنځ د حائل او مانع په معنا ده. د برزخ نېړۍ ته ځکه برزخ وايي، چې دا نېړۍ د دنیا او آخرت ترمنځ یو حائل «پرده» ده. د برزخ له نېړۍ څخه کله په «عالیم قبر» یا «عالیم ارواح» سره هم تعییر کېږي، مقصد له قبر څخه یوازې همآغه خاورین کور نه دی چې مړی پکي کېښو دل کېږي، بلکه هدف له قبر څخه د هغه پراخه معنا ده چې د ځینو علماوو د وینا پر اساس، انسان د یوې بیلکې په توګه په هغه کې اوسيېري، هفو چې د انسان روح یو مجرد امر ګنلى دی او له بله پلوه د انسان حقیقت یو دوه اړخیزه حقیقت «روح او جسماني» شمېري، پدې باور دی چې د انسان روح وروسته له مرینې څخه تر مثالی بدن یا برزخی بدن یوازې اړه نیسي، مقصد له مثالی بدن څخه هغه بدن دی چې د مادې له جنس څخه نه دی او جرم، جسم او شکل او اندازه نلري او پدې خصوصیاتو کې د څانګړي طبیعی بدن سره مشابه او ورته دی.

اهل سنت او جماعت په دې اتفاق دا نظر لري چې د قبر عذاب او نعمتونه جسماني او روحاني دي او پر نفس او بدن دواړو باندې واردېږي. ابن قیم له خپل استاد ابن تیمیه رحمة الله عليه څخه نقل کوي چې هغه د یو پونستونکي په خواب کې وویل: د

قبر عذاب یا نعمتونه په اتفاق د اهل سنت او جماعت، پر نفس او بدن دواړو باندې جريان پیدا کوي. قبر په لومړي مرتبه کې پر مؤمن او کافر یو فشار او ټینګول وارد وي، خو پر کافر باندې دغه فشار سخت وي او د قیامت تر ورځې دوام کوي، پداسې حال کې، چې پر مؤمن باندې یو لطیفه فشار واردېږي او ډېر زړې په قبر کې پر اختیا رامنځ ته کېږي. وروسته بیا دوه نا آشنا ملايکې هغه مکلف شخص ته رائي او هغه راکښینوي او د رب، دین او رسول اکرم ﷺ په هکله ورڅه پونسته کوي. مؤمن په آسانی څواب ورکوي، خو کافر «لا أدری» ورته وابي. د علي بن الحسن په روایت کې داسې رائي چې: «إِنَّ الْقَبْرَ اَمَارَوْضَةً مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ اَوْ حَفْرَةً مِنْ حَفْرِ النَّارِ».

د صديق رحمة الله عليه په روایت کې داسې راغلي دي: «الْبَرْزَخُ الْقَبْرُ وَهُوَ الثَّوَابُ وَالْعِقَابُ بَيْنَ الدِّنِيَا وَالْآخِرَةِ..... وَاللَّهُ مَا نَخَافُ عَلَيْكُمُ إِلَّا الْبَرْزَخُ».

د بربار کلمه په قرآن کريم کې درې خله راغلي ده، خو په یوه خای کې د پام و په مفهوم په معنا کارول شوي: «حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدُهُمُ الْمَوْتَ قَالَ رَبِّ أَرْجِعُونِ لَعَلَّىٰ أَعْمَلُ صَبَلَحًا فِيمَا تَرَكَتُ ۚ كَلَّا إِنَّهَا كَلْمَةٌ هُوَ قَاءِلُهَا ۖ وَمَنْ وَرَأَهُمْ بَرَزَخٌ إِلَىٰ يَوْمِ يُبَعَثُونَ»¹. ڇباره: تر هغه پوري کله چې راشي یو د دوى ته (اسباب د) مرګ نو و به وابي اى ربه زما بيرته و ګرځو هه ته ما (دنيا ته) بنائي چې زه عمل و کرم نیک په هغه خیز کې چې بيرته پوینې دی ما (په دنيا کې نو فرمایي الله چې) نه دی داسې (چې ته بيرته دنيا ته و ګرځیدی شي ايمان او صالح عمل ته) بیشکه دغه د رجعت خبره داسې چتی (بیکاره) خبره ده چې دی ویونکی د هغې دی او په مخ کې د دوى دی بربار (پرده د قبر ده چې بې نه پرېږدي رجوع ته) تر هغې ورځې پوري چې بیا ژوندي راپاخولي کېږي.

1. د المؤمنون سورت، 99-100 آیتونه.

مرګ د هر شي پای نه دی بلکه د یو پله حیثیت لري چې دنیا له آخرت سره نېسلوی، انسان پس له مرګه خپل ژوندانه ته دوام ورکوي او د رب له لوري روزي ورکول کېږي «البته د ځینو لپاره»، لکه خرنګه چې په دې آيت کې رائې: «**وَلَا تَحْسِنَ**

الَّذِينَ قُتُلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءً عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرَزَّقُونَ^۱ ۱۹۹. ژباره: او

له سره ګمان مه کوي! (ای محمده یا ای سامعه!) پر هغه کسانو چې وژل شوي دي دوى په لاره د الله (جهاد او طاعت) کې د مړو (مړه نه دي)، بلکه ژوندي دي په نزد د رب خپل رزق ورته ورکولي شي (له جنتي ماکولاتو او مشروباتو خخه).

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءً وَلَكِنْ لَا تَشَعُرُونَ^۲.

ژباره: او مه وایې تاسې هغه چاته چې ووژل شي په لاره د الله (جهاد) کې چې (دوى) مړه دي (دوى مړه نه دي) بلکه ژوندي دي ولیکن تاسې نه پوهېږي (د دوى په ژواندانه).

ځینې علماء د روح د بربخې حیات لپاره درې مرحلې یا پړاوونه بنو دلي دي:
1- لومړۍ مرحله: د روح له نزع یا ایستلو خخه عبارت ده چې له نعمت یا عذاب سره یوځای وي.

د پېغمبر ﷺ په احادیثو کې رائې چې: د کافر د روح د ایستلو په وخت کې تور مخی ملايکې ورته رائې او په دې وخت کې ملک الموت هم رائې او سرته بې درېږي او وروته وايې: «أَيْتَهَا النَّفْسُ الْخَبِيثَةُ! اخْرُجْنِي إِلَى سُخْطَةِ مَنْ أَنْهَى وَغَضْبَهُ» او په دې وخت کې ده چې روح بې په پېږې سختي له بدن خخه بیلېږي. پداښي حال کې چې مؤمن ته د روح د ایستلو په وخت کې سپین مخی ملايکې رائې او د جنت کفن یا ځانګړي خوشبوی ورسره وي او ملک الموت بې هم سر ته نېږدې ګښېني او ورته وايې: «أَيْتَهَا

1. د آل عمران سورت، 169 آيت.

2. د البقره سورت، 154 آيت.

الروح الطيبة! اخرجى الى مغفرة من الله ورضوانه» او روح بې په ډيره آسانې سره له بدن بیلېرېي.

2- د وهمه مرحله د عالم قبر ده چې په هغه کې نعمتونه يا عذاب د انسان پر روح او جسم باندې جاري کېږي.

او د دوو ملايکو پونستې ورڅخه مطرح کېږي او د قبر نعمتونه يا عذاب د حشر او قیامت تر ورځې دوام کوي. په صحیحو احادیثو کې راغلې چې: «القبر اول منزل من منازل الآخرة فإن نجامنه فما بعده أيسر وإن لم ينج منه فما بعده اشرمنه» او «ما رأيت منظراً قط الاو القبرا فطبع منه»¹

3- په دريمه مرحله کې، وروسته له دې چې د شخص سعادت نیکمرغی او شفاعت معلوم شو، د مؤمن روح په علیین کې او د کافر روح په سجین کې ځای پر ځای کېږي، د انسان روح له جسم او قبر سره نېدې اړیکه ساتي، زیارت کوونکي پېژني «او د خپل مسلمان ورور سلام ته خواب ورکوي»²

1. د امام ترمذی تخریج په باب الجنائز کې (2309).

2. العقيدة الاسلامية. هماغه مؤلفین. 527-530 مخونه.

پونستني

1. د بربخ معنا خه شی ده؟ او ولې په دې نامه نومول شوي دی.
2. د مثالی او بربخی بدنه په هکله د خینو علماءو نظر توضیح کړئ.
3. د بربخ کلمه خوڅله په قرآنکریم کې یاده شوي ده؟ مطلوبه مورد بې بیان کړئ.
4. هغه آیتونه چې د عالم بربخ په وجود دلالت کوي، تحلیل او تفسیرې کړئ.
5. د روح د بربخی ژوند درې مرحلې په مفصله توګه بیان کړئ.
6. د روح د نزع او په قبر کې د نکیر او منکر د پونستنو د خرنګوالي په هکله د احادیثو له مخې معلومات ورکړئ.
7. په قبر او عالم بربخ کې د تعییم او تعذیب په هکله په انفرادی توګه کتابتونیزه خپرنه ترسره کړئ.
8. د قبر او بربخی نېټي د ماهیت په هکله له معتبرو منابعو او لازمو درسي موادو خخه استفاده وکړئ.

دریم لوست

د نېړۍ د پناکیدو (قيامت) ګوچنۍ نښې

موختې

1. محصلین باید د نېړۍ د پناکیدو په هکله د آسمانی اديانو د نظر وحدت بیان کړي.
2. محصلین باید د قیامت د رامنځ ته کیدو وړې او منځنۍ (متوسطې) علامې یابنې ذکر کړي.
3. محصلین باید وکولای شي چې د قیامت هغه نښې چې همدا اوس وجود لري او مخ په دېریدو دي، تشخيص کړي.

تولو آسمانی شريعتونو او الهي رسالتونو د حمکې پر مخ د بشري ژوند پر ختميدلو حکم کړي او خرگنده کړي ېي ۵، پر حمکې باندې یوه زمانه تيرېږي چې د انسان له نسل خنځه به خالي وي، وروسته بیا الله تعالی انسان د محاسې لپاره له قبرونو خنځه راپورته کوي او د حشر په میدان کې الهي محاکمه پیلېږي.

خو مخکې له دې چې د انسان ژوند د حمکې پر مخ پای ته ورسېږي، او مخکې له دې چې قیامت برپا او نېړۍ پناه شي، یو شمیر نښې او علامې شته چې ددې ستري پېښې رامنځ ته کيدل خرگنده وي او د قیامت د علامو «اشراط الساعه» په نامه

يادېږي، لکه خرنګه چې الله تعالی فرمابي: «فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً فَقَدْ جَاءَ أَشْرَاطُهَا»^۱. ژباره: پس انتظار نه کوي دوى مګر د قیامت چې

رابه شي دوى ته ناخاپه نو په تحقیق راغلي دي علامې نښې د هغه (قيامت).

د قیامت نښې په درې ډوله ويشل کېږي:

1. د محمد سوت، ۱۸ آيت.

- 1- صغري «کوچني» نبني چې خرگنديري او بيا له منځه ئې.
- 2- منځني «وسطي» نبني، چې خرگنديري خو له منځه نه ئې، بلکه قوت بې نور هم زياتيري.
- 3- لوبي «کبري» نبني، چې ورپسي قیامت واقع کيږي، او د دغۇ نبنو شمير زيات دې، خو لس نبني بې ډيرپ مشهورې دې او په یوه حدیث کې په مجموعی توګه ياده شوي دي، مورډ په دې درس کې د قیامت کوچني او منځني نبني په لندې توګه ذکر کوو او په وروستي درس کې د قیامت لوبي علامي بيانوو.

د قیامت کوچني نبني:

یوه له دغۇ نبنو خخه د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم، بعثت دې، لکه خرنګه چې په یوه حدیث شریف کې راغلي دي: «بعثت أنا والساعة كهاتين» و قرب بین اصبعیه السبابه والوسطی.¹ او بله نبنه د سپورډي انشفاق «دوه ځایه کيدل» دي، لکه

په دې آيت کې چې ذکر شوي: «أَقْتَرَتِ السَّاعَةُ وَأَنْشَقَ الْقَمَرُ»².

ژباره: رانبردي شو قیامت او خيري دوه توپي شوه سپورډي.

د مکي خلکو له پیغمبر ﷺ خخه و غوبنتل ترڅو یوه معجزه هغوي ته ونبي، پیغمبر ﷺ د سپورډي پر لور په لاس سره اشاره و کړه او سپورډي دوه توپي شوه.

او بله نبنه د حجاز له ځمکي خخه د اور خرگنديدل دي، لکه خرنګه چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم فرمایلي: «لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تَخْرُجَ نَارٌ مِّنْ أَرْضِ الْحِجَازِ...»³، شیخ المحدثین او مؤرخ شهاب الدین ابوشامه وابی: دغه اور د مدینې په ئینو سیمو

1. دا حدیث امام بخاری په رقاق (6504) کې ذکر کړي دي.

2. د القمر سورت، لمړۍ آيت.

3. دا حدیث امام بخاری په فتن کې (7118) روایت کړي.

کې په «654هـ، ق» کال د جمادی الآخر په پنځمه نیټه د جمعی په ورځ د «4» فرسخو په اوردوالي او «4» ميلو په پلتوالي خرکند شوی دی.

د قیامت منځنۍ «وسطي» نبې:

يو له دغو علامو خخه پدې حديث کې یاده شوې ده: «لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّىٰ يَكُونَ اَسْعَدُ النَّاسَ بِالْدِينِيَا لَكُمْ بَنْ لَكُعْ»¹، لکع د لئيم او احمق په معنا دی، یعنې د خلکو نخبگان او رئیسان به لئيم و احمقان وي.

د قیامت بله علامه دا ده چې امانت ضایع شي، یعنې دنده او امر تر هغه چا پوري اړه پیداکړي چې اهليت بې ونلري، لکه خرنګه رسول اکرم ﷺ فرمایلي: «إِذَا وُسِدَ الْأَمْرُ إِلَىٰ غَيْرِ أَهْلِهِ فَانتَظِرْ السَّاعَةَ»²، یوه نښه بې هم دا ده چې د عربو ځمکه به شتمنه شي، تر دې حده چې خوک به د زکات د مال د اخیستلو لپاره پیدا نشي. دا مطلب د ابوهربة رضي الله عنه په روایت امام مسلم تخریج کړي.

د قیامت پر نبې د پیغمبر ﷺ دغه حديث دلالت کوي: «لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّىٰ يَكُشَّرَ الْهَرْجُ»³، او هرج عبارت له قتل خخه دی، یعنې قتل او قتال به زیات شي.

د جهل ډیروالی او د دینې علم کموالی هم یوه د قیامت له علامو خخه ده، چې د دین عالم نه پیدا کېږي، د زنا عمل ډیريې، د شرابو خبیل زیات رواج مومي، د بسخو شمیر ډیريې او د نارینه ټو شمیر کمېري، تر دې حده چې د پنځوسو بسخو لپاره یو نارینه قيم یا سرپرست پاتې کېږي.⁴

دغه نښه په هغه حديث کې ذکر شوې، چې حضرت انس رضي الله عنه روایت کړي او امام بخاري په کتاب العلم کې په «۸۱» شمیره تخریج کړي دی، او متن بې دادی : «اَن

1. د امام بخاري احمد په روایت کې، په (326/2).

2. د امام بخاري روایت. په (59) شمیره.

3. د امام مسلم تخریج په فتن کې (2888).

4. العقيدة الاسلامية. هماغه مؤلفین. 398-394 محفوظ.

من اشراط الساعه ان یرفع العلم ويکثر الجهل ويکثر الزنى ويکثر شرب الخمر و یقلّ الرجال و تکثر النساء حتى یكون لخمسين امرأة القيم الواحد».

او د رسول اکرم ﷺ په احاديثو کې د قیامت نوری منځنی. نبې هم راغلي، چې د فتنو او ډول، ډول پیښو له واقع کیدو څخه حکایت کوي او زیاتره دغه علامې همدا او س واقع شوي او ورخ په ورخ شدت او ډیربنست مومني.

پوښتنې

- 1- د قیامت او د ځمکې پرمخ د انسان د ژوندانه د پای ته رسیدلو په هکله د آسماني شرایعو نظر او حکم بیان او توضیح کړئ.
- 2- د قیامت علامې یا اشراط الساعۃ په خو برخو ويشل شوي دي؟ د هرې برخې نومونه بې واخلي او په لنډه توګه بې تشریح کړئ.
- 3- د قیامت صغري «کوچنۍ» نښې د کومو مشخصاتو درلودونکي دي؟ خو مثالونه بې ذکر کړئ؟
- 4- د قیامت وسطي «میانه» نښې د کومو مشخصاتو او ځانګړنو درلودونکي دي؟ خو مثالونه بې ذکر کړئ.
- 5- د قیامت لاندېنې نښې ولوی او ووایې چې کومې بې صغري او کومې وسطي دي؟ «د جهل ډیروالی او د دیني علم ډیروالی، د رسول اکرم ﷺ بعثت، د سپودمۍ انشقاق، د شرابو د خینلو ډیروالی، د امانت ضایع کیدل، د عربو شتمن کیدل، د هرج «قتل» زیاتوالی، د بنخو د شمیر ډیروالی، د زنا د عمل ډیروالی، د حجاز له سیمې خنځه ظاهريدل، تر احمقو او لکع اشخاصو پورې د برتری یا لوراوی او ریاست اړه نیول، د فتنو او مختلفو پیننو واقع کیدل، د دجال ظاهريدل، له یمن خنځه د اور خرګندیدل، د یأجوج او مأجوج راوتل او د عیسیٰ ﷺ را بښکته کیدل.
- 6- آیا د قیامت صغري او وسطي نښې همدا اوس زمود په زمانه کې واقع شوي؟ که چېرته خواب مثبت وي بیلا بیلو مثالونه بې بیان کړئ.
- 7- د قیامت د صغري او وسطي علامو د وقوع له موجودیت خنځه د خان، کورنۍ او ټولنې د اصلاح په چارو کې خه ډول استفاده کولی شو؟ په تفصیل سره بې وختپئ.
- 8- د قیامت د صغري (کوچینو) او وسطي «منځینو» نښو په هکله لنډ سیمنارونه جور او وړاندې کړئ.

څلورم لوست

د نېړۍ د پناکیدلو (قيامت) غټې نښې

موختې

1. محصلین باید د قیامت د سترو علامو او نښو په هکله د دینی نصوصو په بیانولو و توانیېږي.
2. محصلین باید د قیامت د کبری (غټو) نښو د خرگندیدو د خرنگوالي په هکله په مفصله توګه توضیحات ورکړي.
3. محصلین په دې پوه شي چې د دغو علامو د خرگندیدو حکمت خه شي دی؟ او خه بول کولی شو له هغو خخه د خان او انسانی تولې په اصلاح او سمون کې ګټه واخلو.

د نېړۍ د پناکیدلو «قيامت» لوبې نښې ډېږي دي، چې مور په دې درس کې یوازې له لسو نښو خخه بې چې د امام مسلم، ترمذی او ابو داود په حدیث کې په یو خایي ډول ذکر شوی، یادونه کوو، پیغمبر ﷺ فرمایلی دي، ژباره: «قيامت تر هغه پورې نه قائم کېږي، ترڅو چې تاسو مخکې له هغه لس علامې نه وي لیدلی» وروسته بې بیا لس علامې ذکر کړي: دود، دجال، دابه، له لویدیع (مغرب) لوري خخه د لمر ختل، د عیسیٰ نزول، یأجوج او مأجوج، په ختیع (شرق) کې خسف، په مغرب کې خسف، په جزیره العرب کې خسف او اور چې له یمن خخه به راوځي او خلک به د محشر پر لوري راغونډه وي. دا دی هره یوه له لې تفصیل سره بیانوو.

1- د دجال راوقل:

دجال له «دجل» خخه اخیستل شوی، چې د دروغو یا پیتولو په معنا ده، دجال هم دروغجن دی او هم حق په باطل باندې پټوي، نبی کریم ﷺ د دجال صفتونه زموږ لپاره بیان کړي دي چې: لنډه ونه او پریړ سورمخ لري، چې سترګه بې کړه ده، د مجعدو

وېښتو درلودونکي دی، د تګ په وخت کې د پښو ترمنځ د ډیرې فاصلې درلودونکي، او د دواړه سترګو ترمنځ پې «کافر» لیکل شوی وي.

دجال د ختيئ (مشرق) له لوري نشأت کوي، نبی کريم صلی اللہ علیہ وسالہ وعلیہ السلام فرمایلي دي: «الدجال يخرج من أرض با لمشرق يقال لها خراسان، يتبعه اقوام كأن وجوههم المجان المطرقة»¹، مجان د «مجنّ» جمع ده او د ډال په معنا ده.

وروسته بیا د لویدیئع عرب لورته متوجه کېږي او تول بناړونه او ګلې د ځان تابع ګرځوي، یوازې مکې او مدينې ته نشي داخلیدلی.

دجال د خدائي دعوه کوي او عجبيه عملونه ور خخه رامنځ ته کېږي، ترڅو خلک ور خخه پیروي وکړي، هغه خلوېښت ورځې ژوند کوي، یوه ورځ د یوه کال په اندازه، بله ورځ پې د یوی میاشتی په اندازه او بله ورځ پې د یوی اونې «هفتني» په اندازه وي، خو نوري ورځې پې د عادي ورځو پشان وي.

پس له خلوېښتو ورځو هغه په فلسطین کې د «لډ» په دروازه کې وژل کېږي. رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسالہ وعلیہ السلام هميشه د دجال له فتنې خخه پناه غونستې ده. د دجال د بنکاره کيدو حکمت یوه الهي ابتلاء ده، ترڅو مؤمن، کافر او منافق یو له بله سره بیل شي.

2- د عيسى بن مریم صلی اللہ علیہ وسالہ وعلیہ السلام فازلیدل:

د قرآنکريم د سوره النساء په «156-158» آیتونو کې د تصریح پر اساس عیسيی عليه السلام نه دی وژل شوی او نه دی صلیب کړل شوی، بلکه الله تعالى هغه خپل حضور ته پورته کړي دی.

دده نزول «له آسمان خخه رابستکته کیدل» د الله تعالى په کتاب او نبوي سنتو سره ثابت شوی، د النساء سوره «159» آیت دده پر نزول دلالت کوي، او دخه راز

1. دا حدیث ترمذی په فتن کې (2238) تخریج کړي دی.

زیات احادیث هم دده د نزول په هکله وارد شوي دي، چې عيسى عَلَيْهِ السَّلَامُ د دوهم خل لپاره خمکې ته رائحي او اسلامي شريعت قايموي.

خلويښت کاله ژوند کوي، په دي موده کې صليب ماتوي، خنزير وژني، يأجوج او ماجوج دده د دعا له امله له منځه خي، نور تول ملتوونه هلاکيږي پرته له مسلمه امت خخه، وروسته بيا عيسى عَلَيْهِ السَّلَامُ وفات او رحلت کوي، مسلمانان پري لمونځ کوي او دنبي کريم عَلَيْهِ السَّلَامُ خنګ ته ېي خښوي.

3- د یاجوج او ماجوج وټل:

دا دوه نومونه عجمي دي او پر هغه قوم باندي ېي اطلاق کيږي چې زيات نفوس لري او په خمکه کې د فساد منشأ ګرځي، د هغوى د راتلو زمانه معلومه نه ده، خو د دوى خرگنديدل د قیامت د یوې نسبې په توګه د انبیاء د سورة په «96-97» او د سورة کهف په «92-99» آیتونو کې ذکر شوي.

د عيسى عَلَيْهِ السَّلَامُ د دعا پر اساس تول هلاک کيږي او د باران له اوريدلو وروسته خمکه د دوي له لوٹ خخه پاک کيږي.¹

4- د دابه الارض خرگنديدل:

دابه الارض له هغه حيوان خخه د قرآن تعبير دي چې ګيفيت ېي الله تعالى ته معلوم دي. د النحل د سورة «٨٢» آيت د هغه پر راوتلو باندي دلالت کوي، کله چې دابه خرگنده شي، لمد د مغرب له لوري راوخيژي او دجال ظاهر شي نور نو ايمان راورپل نه قبليږي، کافر پنځل حال پاتې کيږي.

1. العقيدة الطحاوية، هماځه مؤلف. 282-280 مخونه.

له لویدیع خخه د لمراختل:

په سبا پې خلک ويني چې لمراختل لویدیع خخه راخیزی، دا د قیامت له وروستیو نښو خخه ده او د شمسی یا لمريز نظام پراختلال او ګډوډیدو د لالات کوي. زیات شمیر احادیث د قیامت د دغې ستري علامې پر وجود دلالت کوي، له هېږي جملې خخه د امام بخاري «6506» شمیره حدیث په کتاب الرفاق کې.

5- د دود راوتل:

د قیامت دا علامه په هغه حدیث ثابته شوې چې طبراني روایت کړی ده، دغه دود کافران پېر سخت رانیسي او د دوى د بدن له ټولو منفذونو او سوريو خخه خارجېږي.

6- په مشرق «ختیع» کې خسف «د ځمکي نسوی یدنه» تر سره کېږي.

7- په مغرب «لویدیع» کې خسف را منځ ته کېږي.

8- په جزیره العرب کې هم خسف تر سره کېږي: او دا درې خسفه په حدیث ثابت شوي دي.

9- له یمن خخه د اور راوتل:

دا د قیامت له لویو نښو خخه وروستی نښه ده، چې د قیامت بر پا کیدو ته نړدې را منځ ته کېږي.

دغه اور خلک د حشر د میدان لوړي ته بیاپي (سو قوي) او د حشر میدان د رسول اکرم ﷺ د احادیثو پر اساس د اوسمی شام «سوریه» سیمه ده.¹

1. العقيدة الاسلامية . هماغه مؤلفین . 394-414 مخونه .

پوښتنې

1. هغه حدیث چې د قیامت لس لوې نبې پې بیان کړئ کومې دی؟ توضیح پې کړئ.
2. د جال تعريف کړئ، د ژوند موده، دندې او د راوتلو حکمت پې ذکر کړئ.
3. د عیسیٰ ﷺ د نزول کیفیت، دندې، د ژوند موده، شریعت او د نزول حمکت پې په مفصله توګه وڅېږي؟.
4. د یأجوج او مأجوج او دابة الارض د راوتلو حکمت بیان کړئ.
5. د قیامت کومې درې سترې نبې دی، چې د هغو له سکاره کیدو وروسته ایمان راولر نه قبليږي.
6. د دود راوتل، درې ګونې خسفونه او له یمن خخه د اور راوتل سره له حکمتونو پې توضیح کړئ.
7. د نېټې د پناه «قیامت» د سترو نبتو له خرگندیدو خخه خه ډول د خان او انسانی ټولنې په اصلاح کې ټکه اخیستلی شو؟ دغه موضوع پخپلو کې سره مناقشه کړئ.
8. ټولنې په خو ګروپونو وویشی او د قیامت د لویو علامو په هکله مستدلل بحث سره وکړئ او د کار پایلی مو سره شریکی کړئ.
9. په دې هکله له معتبرو مراجعو او لازمو درسي موادو خخه استفاده وکړئ.

لسم خپرکى

معاد او ييا را ژوندي كيدل

لومړۍ لوست

قرآن کريم او بیا را ژوندي کيدل

موختې

1. محصلین و کولای شي، چې د نړۍ او انسان د خلقت له اهدافو او له معاد سره د هغه اړیکې بیان کړي.
2. محصلین و کولای شي چې د بيرته را ژوندي کيدو اړونده آیتونه ژیاره او تفسیر کړي.
3. محصلین باید د لومړۍ او دوهمي نفخي «شپیلی»، حوض کوثر، حشر او د ځمکې او آسمانونو د بدلون په هکله معلومات ورکړي.

د نړۍ او انسان په پیدابست کې لکه خرنګه چې په اړونده درسونو کې یاد شول، ځانګړي حکمتونه وجود لري. د انسان د خلقت هدف د الله تعالى عبادت، د کمال ترلاسه کول، خوشحالی او لذت دی.

عبادت او کمال پرته له علم خخه او علم پرته له اختيار خخه او اختيار د داخلي متخالفو انګیزو پرته او انګیزې پرته له زمیني او لارو چارو برابریدلو خخه نشي حاصلیدلی. نړۍ د آزمایښت خای او د الله تعالى پر وجود یوه نښه ۵، دا چې نړۍ دار د ابتلاء او آزمایښت شوه، نو د پاداش، ارامښت، حقيقی کمال، خوشحالی او لذت خای چيرته دی؟ دغه مسأله مور دیته رهنمایي کوي چې مرګ د هر شي پای ندي، بلکه یو پل دی چې مور هغه بل جهان ته، چې د خپلو بنو او بدوم اعمالو پایلې پکې وینو، سپاري.

د دابة الارض د بسکاره کيدو وروسته په هغه وخت کې د موجود هر انسان حقیقت که مؤمن وي یا کافر خرګندېږي، پدې وخت کې الله تعالى له ورینسمو خخه لا نرم

نسیم د یمن له لوري را استوي او له دې نسيم سره هر هغه خوک چې که خه هم يو مثقال ايمان بې په زره کې وي، قبض روح کېږي او د ځمکې پرمخ سوا له ګفارو بل خوک نه پاتې کېږي او قیامت پر هفو واقع کېږي، پدې ترتیب چې لومړی نفخه په صور کې پوکل کېږي او له دې نفخې سره د ځمکې پرمخ ژوند پای ته رسیږي او له دوهمي نفخې سره تول انسانان بېرهه ژوندی کېږي او د دوو نفخو ترمنځ اورده زمانه وجود لري، چې انسانان د ځمکې په ګډه کې وي. په دې هکله لاندې قراني آيتونه داسې توضیحات ورکوي:

«وَنُفِخَ فِي الْصُّورِ فَصَعَقَ مَنِ فِي الْسَّمَاوَاتِ وَمَنِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَى فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ»^۱ ژباره: او پو به کړل شي په صور (شپیلی)، کې پس بیخوده مړه به شي هر هغه چې په آسمانونو کې دي او هر هغه چې په ځمکه کې دي مګر هغه خوک چې اراده و فرمابي الله (د نه وژلو د هغه) بیا به پو کړل شي په هغه (صور) کې بل څلې پس ناخاپه دغه خلق به (چې مړه ټول) ولاړ وي (منتظر وي چې خه راباندې کېږي). او د دوهمي نفخې په هکله:

«وَنُفِخَ فِي الْصُّورِ فَإِذَا هُمْ مِنْ الْأَجَدَاثِ إِلَى رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ»^۲ ژباره: او بیا به پوکي و کړ شي په صور (شپیلی)، کې پس ناخاپه دوى له قبرونو خخه په طرف د رب خپل به مندې وي هي څغلې.

او: «يَوْمَ يُنَفَخُ فِي الْصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا»^۳. ژباره: هغه ورخ چې و پوکل شي (دوم څلې) په صور (شپیلی)، کې نو رائحې به تاسې ډې ډې (له قبرونو نه موقف ته).

1. د الزمر سورت، 68، آيت.

2. د یس سورت، 51، آيت.

3. د الْأَبْأ سورت، 18، آيت.

له دوهمي نفخي سره تول له خپلو قبرونو خخه راپورته کيوري او د حشر د ميدان پر لور خوخييري دغه دوهم خل ژوندي کيدل د معاد، بعث، بیا ژوندي کيدل، نشر او یا نشور په نامه یادبوري، بيرته ژوندي کيدل له باران وريدلو او دوهمي نفخي سره رامنځ ته کيوري او بيرته را ژوندي شوي خلک داسي وایي:

«يَوْيَأَنَا مَنْ بَعَثْنَا مِنْ مَرْقَدِنَا هَنَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ

الْمُرْسَلُونَ^۱»^۱. ژباره: ای هلاک خرابي ده مونږ ته چا راپاخولو له خاپونو د خوبونو

زمونږ خخه داهげه (دوهم ژوندون) دی چې وعده پې کړي وه رحمن او ربنتيا ويلي وو رسولانو بعث د الله تعالى د ټولو مخلوقاتو حال ته شامل دي که انسان وي يا حیوان او یا هم ملکه وي. پیغمبر ﷺ د دې آيت په هکله چې:

«يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا^۲»^۲ ژباره: و فرمایل چې ځمکه د حشر په ورخ اخبار

بيانوي او پر هر بنده او هر امت ګواهي ورکوي، چې په کومه ورخ کې پې خه کار د ځمکې پرمخ ترسره کړ او دا شهادت پورته له بعث خخه ممکن نه ده، الله تعالى په لاندې ایتونو کې د انساني ژوند ټولې مرحلې یو پر بل پسي ذکر کړي او له دې لاري د بعث د وقوع پر حقانيت حکم کوي: «يَأَيُّهَا النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ

الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مُضْغَةٍ مِّنْ مُخْلَقَةٍ وَغَيْرِ مُخْلَقَةٍ لِّنِبِينَ لَكُمْ وَنُقْرُرُ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَيْ أَجَلٍ مُّسَمٍّ ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفَالًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَيْ أَرْذَلِ

۱. د پس سورت، 52 آيت.

۲. د الزلزله سورت، 4 آيت.

الْعُمَرِ لِكَيْلَا يَعْلَمُ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْعًا وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ أَهْتَرَتْ وَرَبَّتْ وَأَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٌ ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّهُ تُحْكِي الْمَوْقَى وَأَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۖ وَأَنَّ الْسَّاعَةَ إِاتِيَّةٌ لَا رَيْبٌ فِيهَا وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنِ فِي الْقُبُورِ ۝ ۱.

زیاره: ای (له بعث خخه منکرو) خلقو! که بیع تاسی په شک کې له بعث خخه (چې) خلق بیا ژوندی پورته کېږي له قبرونو خخه اول خپل حال ته وکورئ! پس بیشکه چې مونږ پیدا کړي دي (نیکه د) تاسی له خاورې بیا (مو پیدا کړه اولاده د آدم) له یوه خاځکي (منی) خخه بیا له (یوې ټوټې) کلکې پرنډې وینې بیا له یوې غونډې تام الخلقة (چې پوره شکل پې پیدا کړی شوی وی) او ناقص الخلقة (چې پوره شکل پې پیدا کړی شوی نه وی) لپاره د دې چې بیان کړو مونږ تاسی ته (خپل کامل حکمت او قدرت) او ثابت پرېږدو مونږ په اړحامو کې هغه شی چې اراده وکړو (د هغه د اثبات) تر نیټې معلومې پورې (چې د زېږيدلو وخت دی) بیا راویاسو مونږ تاسی (له ګیډو د میندو ستاسې حال دا چې) طفل (زوی) بیا (پالو تاسی) تر هغه پورې چې ورسیږئ تاسی کمال او قوت خپل ته (جسمًا او عقلاً) او خینې له تاسی خخه هغه دی چې وفات کړلې شي (له رشد او قوت خخه وروسته یا پخوا) او خینې له تاسی خخه دی چې رد کاوه شي (یعنې ژوندی وی) تر ناکاره عمره پورې لپاره ددې چې نه پوهیږي وروسته له پوهې په هیڅ شي (د خپلو ټولو قواو د بیکاره کیدلو له کبله) او وینې به ته څمکه وچه شاره نو هر کله چې نازلې کړو مونږ په دغې (وچې مړې شارې څمکې د آسمان له خوا) او به نو و خوڅېږي او ډډه شي او زرغونه کړي له هر قسم نباتاتو خخه بنائسته تاند، تکی تیغ (د وښو په شنې کیدلو سره. دغه (راز راز (قسم

1. د الحج سوت، 5-7 ایت.

قسم) پیدا کول او ژوندی کول) په سبب ددې دی چې بیشکه الله هم دی دې حق (ثابت موجود دائم) او بیشکه دی ژوندی کوي مړي (د نطفې او د ځمکې د ژوندی کولو په شان) او بیشکه الله په هر شي (چې ارداه وکړي) بنه قادر دی (چې ځینې له هفو خخه دغه راز راز (قسم قسم) پیدا کول او ژوندی کول دی) او بیشکه چې قیامت راتلونکی دی چې نشه هیڅ شک په (راتلو) ددغه (قیامت) کې او بیشکه چې الله بیا ژوندی راپاخوی هر هغه چې په قبرونو کې دی (د حساب او جزاء لپاره).

الله تعاليٰ په جنت کې یو نهر د رسول اکرم ﷺ لپاره ورکړي، چې د کوثر په نامه یادېږي: «إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوَثَرَ»¹. ژباره: بیشکه مونږ درکړي مو دی تاته کوثر (ډېر خیر یا ویاله په جنت کې). د صحیحو احادیثو پر اساس کوثر په جنت کې یو نهر دی چې خلدوپې بې له سروزور، منځ بې له در او یاقوتو خخه، خاوره بې له مشکو خخه هم خوشبویه، او به بې له عسلو خخه خورې او رنګ بې له شیدو او واورې خخه سپین دی.

د لوښو شمیر بې د ستورو له شمیر خخه زیات دی. لوړنی ځای چې خلک پس له بعث خخه هغه ته مخ کوي حوض کوثر دی، ځکه چې هغوي له قبرونو خخه تپوی راپورته کېږي او د اوپو په لټه کې وي. په جنت کې د هر پیغمبرص لپاره یو حوض وجود لري او امتنونه بې هغه ته مخه کوي، رسول اکرم ﷺ هیله لري چې دده مبارک د حوض مراجعن او مستحقین زیات وي، ځکه هر پیغمبر پخپلو زیاتو پیروانو مباھات کوي.

د حشر په ورخ ټول مخلوقات د محاسې لپاره راټولیږي، په ورخ ورخ لمر یو میل راکوزېږي او خلک د خپلو عملونو په اندازه په خولو کې ډوب وي، په دې ورخ ټول خلک لوڅې پښې او لوڅ ځان راټولیږي، ابراهیم ﷺ لوړنی شخص دی چې جامي

1. د الكوثر سورت، لوړۍ ایت.

پرتن کوي. د ابراهيم د سورة 48 آيت پر اساس او سنې څمکه او آسمانونه له منځه ئې او پر څای یې نوي څمکه او آسمانونه پیداکېږي او یا دا چې د او سنې څمکې او آسمانونو حالت تغییر مومي او څمکه په بشپړه توګه هوارېږي¹

1. العقيدة الإسلامية. هماځه مولفین. 417-427 مخونه.

پوښتنې

1. د نړۍ او انسان د پیدابست حکمت خه شی دی او دا خلقت خه ډول د بیا را ژوندي کيدو او په آخرت کې د ژونند د دوام پر وجود دليل کيدلی شي؟ توضیح بې کړئ.
2. د لوړۍ او دوهی نفخې په هکله خه پوهیږي؟ په مستدلله توګه بحث پرې وکړئ.
3. معاد په کومو نومونو یاد شوي او بعث د الله تعالي د کومو مخلوقاتو حال ته ورشامليږي.
4. د درس آیتونه تحلیل او تفسیر کړئ او د حوض کوثر خصوصیات او خانګړنې توضیح کړئ؟
5. د آل عمران، نساء، انعام، هود، اسراء، مریم، کهف، انبیاء، مومنون، حج، شعرا او روم په سورتونو کې د معاد اړونده آیتونه وپلتی بیاې ترجمه او تفسیر کړئ،
6. د معاد یا بېرته را ژوندي کيدو په هکله له معتبرو تفسیرونو خخه استفاده وکړئ.

د وهم لوست

د بیا را ژوندي کیدو د لزوم نور دلالیلونه

موخې:

1. محصلین و کولای شي چې د معاد او وروسته له مرګ څخه د ژوند پر وجود باندې عقلی دلایلونه او براهین اقامه کړي.
2. محصلین و کولای شي چې د ارونده دلالیلونو او براهینو د خیرنې د کیفیت په هکله خپل معلومات وړاندې کړي.
3. د معاد او بیا را ژوندي کیدو پر وجود باندې د نورو عقلی دلایلونو د پلتني او اقامه کولو پخاطر د لارو چارو برابرول.

لکه خرنګه چې په مخکنی درس کې یادونه وشه، قرآن کریم د معاد او قیامت قطعی والی په اثبات رسولی او د خینو علماوو د تحقیق پر اساس شاوخوا یوززو دوه سوه قرآنی آیتونه د معاد او حشر په هکله شته دي، چې د معاد مسئله له بیلابیلو اړخونو څخه تر بحث او خیرنې لاندې نیسي. خو د اسلامی عقایدو علماوو پر معاد باندې د قرآنی دلایلو سریره عقلی دلایل هم ذکر کړي دي، چې خینو ته بې په لنډه توګه دلته اشاره کېږي:

د عدالت دلیل:

په نړۍ کې د پیغمبر انواع عليهم السلام او آسماني کتابونو باوجود د جنایتونو او ظلمونو لړي. ادامه لري، محققون الدمه انسان پرته له شرعی مجوز څخه وژل کېږي، د شخص محرز مال غصب او غلا کېږي، د پاک لمنو بسخو پر عفت باندې تیری کېږي، ماشومان، بوداګان او بسخې د تیری کوونکو لخوا خورول کېږي. لړ شمیر جنایتکاران او ظالمان نیول کېږي او د خپل اعمالو په سزا رسول کېږي، خو زیات

شمیر بې له عدالت خخه خان خلاصوی او تیبنته کوي. له بلي خوا د الله تعالى له صفاتو خخه يو صفت عدل دی، هغه پر هيچا ظلم نه کوي او د مظلوم حق له ظالم خخه اخلي که چيرې معاد او الهي محاسبه وجود ونلري، نو لازمه بې د عادل او ظالم برابري ده او دا پخچله د الله له قدرت، عدالت او حکمت خخه لري ده، خکه نو د حشر او نشر او الهي محکمې شته والي حتمي او قطعي دی.

د حکمت دليل:

هغه کسان چې د حشر او معاد او پس له مرگه د ژوند پر دوام عقیده نه لري د دنيا ژوند کاملاً پوچ او بې مفهومه گني، يوازيني شى چې د انسان ژوند ته په دنيا کې اهميت او مفهوم وربخبني له مرگه وروسته د ژوند پر دوام باندي عقیده ده، دا ټول امکانات چې الله تعالى زموږ لپاره تيار کړي يوازې د (60) یا «70» کلونو عمر لپاره نه دي، انسان د دنيا په ژوند کې د یو جنس حیثیت لري، چې د مور په ګیاوه کې تشکيل شوي او د ژوند کولو لپاره آماده کېږي، نو دا نېړۍ بیهوده نه ده پیدا شوي، بلکه د الهي امتحان او آزمونې لپاره یو خای دی چې انسان د ابدی ژوند لپاره چمتو کوي، لکه خرنګه چې الله تعالى فرمابي: «أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا حَلَقْنَّا عَبَّاً وَأَنْكَمْ
إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ»¹، ژباره: آيا پس ګمان کوي تاسي داسي چې بیشکه خبره داده چې پیدا کړي مو بې تاسي عبث (د لوبو لپاره) او (داسي ګمان کوي چې) بیشکه تاسي مونږ ته نه به راوستلي کېږي (حساب او کتاب ته).

نو دا دنيا هغه وخت اهميت پیدا کوي چې هغه د آخرت لپاره د کښت خای و ګنډ او مرګ يوازې د دنيا او آخرت ترمنځ د یو نښلۇونکي پله په توګه په پام کې ونيسو.

1. د المؤمنون سورت، 115 آيت.

د اختلاف د نفي دليل:

له کومه ئايه چې ټول پوهېرو انسانان هميشه علاقه لري د ديني علومو او نورو علومو د بيلابيلو موضوعاتو په هکله بحث وکري او د دليلونو په وراني د کولو سره مختلف موضع او دريئونه ونيسي او ان تردي چې دغه اختلافات کله کله په مسلماتو او يقينياتو کې هم ترسره کېږي. د دين په چارو کې هم دغه ټول اختلافات واقع کېږي او په اسلامي قلمرو کې هم د پيغمبر ﷺ د حديث مطابق درې اويا ډلي شتون لري چې یوازې یوه بې ناجيې بلل شوي ده، هره ډله په دې خيال او نظر ده چې ګويا پخپل قضاوته او تحليل کې پر حقه ده، پداسي حال کې چې ټول سم او حق نه وابي، خو سره له هغه بيا هم تر مرګه پورې له خپل نظر خخه دفاع کوي او د دفاع په لار کې خپله وينه تويوسي، ئکه نو د معاد او بل دار وجود ضروري ده، ترڅو حقه وينا معلومه او باطل خرکند شي او د دې ټولو شخرو په هکله الهي قضاوته ترسره شي، لکه خرنکه چې الله تعالى فرمادي:

«فَاللَّهُ تَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ تَخْتَلُفُونَ»^۱. ڙباره: نو الله به حکم وکري په منځ د دوى کې په ورڅ د قیامت په هغه شي کې چې وو دوى چې په هغه کې به بې اختلاف (او جګړې) کولی.

له بقاء سره د علاقمندي دليل:

زمور له ژوند او احساساتو خخه په بسکاره ډول خرکنديږي چې مور انسانان پېړه زياته او مفرطه علاقه له بقاء سره لرو او هر انسان د خان له زوال او نابودي خخه په ويره کې ده، نو دغه احساس چې الله تعالى زمور په خته کې اينبودلی، پخپله پس له مرګه د ژونند پر ادامې بسکاره دليل ده. انسانان د تاريخ په اوږدو کې د خان پر بقاء مين وو او د همدي عشق له امله و ه چې د انسان جسد د موسيائي کولو له لاري ساتل

1. د البقره سورت، 113 ايت.

شوی. هميشنې مقبرې لکه د مصر اهرامونه، په آب حیات پسي منلوې وهل، د ځوانې اکسیر او هغه څه چې د زیات عمر لامل ګرځي، دasic دليلونه دي چې له بقاء سره د علاقې پر وجود دلالت کوي، دغه علاقه پخپله بنېي چې د آخرت په دار کې بقاء وجود لري. که چيرته زموږ په وجود کې تنده پیدا شوي ده معنا پې داده چې په بهر کې د اوږو په نامه یو شې شته، چې زموږ دا احساس بروټفوي، دغه راز که چيرته جنسی غریزه د انسان په وجود کې موجوده شوې ده د دې دليل دی چې په بهر کې مخالف جنس وجود لري او دا د خلقت له حکمت سره پوره موافق دی، نو نتيجه دا شوه چې له بقا سره د مينې شتون د دې نښه او علاقه ده چې هلتنه بقاء او هميشنې ژوند وجود لري.

د فطرت دليل:

انسان د ځان په دنه کې یوه محکمه لري چې د «و جدان» په نامه تعیير ورڅخه کېږي، کله چې انسان یو نښه کار ترسره کوي او له خپله همنوع سره مرسته کوي، د خپل ځان په دنه کې د آرامښت احساس کوي او کله چې له چا سره د ظلم او جفاء مرتکب ګرځي د نارامۍ او ملامتۍ احساس کوي، تردي اندازې چې کله خپل ځان د انتهار «ځان وژني» لپاره چمتو کوي او یا ځان عدالت ته تسليموي، نو حکيمانه به نوي چې دا محدوده او متناهي وجود د محکمې درلودونکي وي. اما نړۍ او دنيا له خپلوا تولو مخلوقاتو سره له دغه ډول محکمې خخه عاري وي، ترڅو دغوا تولو شخړو ته د پای تکي کېږدي او د انسانانو د بنو او بدومالو ثواب او جزاء هغوي ته ورکړي.

د خپلوانو او دوستانو د لیدنې د علاقمندی دليل:

انسان د هغو خپلوانو او دوستانو له ليدلو زیات خوند اخلي، چې خه موده پې نه وي ليدلي، خو کله چې هغوي د ده د سترګو له مخه له دنيا خخه ئې د ده په خته او سرشت کې ډيره زياته علاقه وجود لري، ترڅو هغوي یوڅل بیا ووبني او له همدي

امله ده چې هميشه بې په خوب کې ويني او شخص له هغه لذت اخلي، نو د خپلوانو او دوستانو د بیالیدلو سره دا ډيره زياته يا مفرطه علاقه او مينه، لکه خرنګه چې مخکې هم وویل شول پردي امر قوي دليل او نښه ده چې یویل دار جود لري او مور په هغه کې له دوى سره مخامخ کېږو. نور عقلی دليلونه او براهين هم وجود لري، چې په بنکاره ډول د معاد او دار د اخوت پروجود دلالت کوي، چې دله بې د یادولو ګنجایش نه ليدل کېږي.

پونتنې

1. د عدالت برهان خه ډول برهان دی؟ د بیلا بیلو مثالونو په راورلو سره ېې توضیح کړئ.
2. له بقاء سره د علاقمندی. دلیل او له خپلوا نو او دوستانو سره د علاقمندی. دلیل یو له بل سره خه مشابهت او ورته والی لري؟ په لنډه توګه ېې بیان کړئ.
3. د دینې ډلو ترمنځ اختلافات د معاد او الهي محکمې پر وجود خه ډول دلیل کیدلی شي؟ په مختصر ډول ېې توضیح کړئ.
4. د حرکت او حکمت براهین شرح او بحث پوري وکړئ.
5. د فطرت د برهان په هکله خه پوهیږئ؟ بیان ېې کړئ.
6. محسليين باید په درس کې د ذکر شویو دلیلونو او براهینو سریږه نور عقلی دلیلونه وپلتی او هغه د معاد او له مرګه خخه د وروسته ژوند پر وجود باندې اقامه کړی.
7. محسليين کولی شي په هره برخه کې، له هغې جملې خخه پدې درس کې له دینې علماءو خخه هم ګټې واخلي،
8. د دې درس د لابنه روبانه کيدلو لپاره باید د یو صنفي فعالیت په ترڅ کې له معتبرو مراجعو او مناسبو درسي موادو خخه استفاده وشي؟

دریم لوست

د معاد ممکن والی

موخې:

1. محصلین و کولای شي چې د معاد په مورد کې د پخوانیو قومونو د غلط تصور په هکله معلومات ورکړي.
2. محصلین و کولای شي، چې د بوټو او ونو بیا را پورته کيدل بیان کړي.
3. محصلین و کولای شي چې د کائنا تو د پراختیا او عظمت او له معاد او پس له مرګه له ژوندي کيدلو سره د هغه د اړیکې په هکله معلومات ورکړي.

که چیرته د انبیاوو عليهم السلام د ژوند او د هغوي اړونده قومونو تاریخ ته نظر وکړو، لیدل کېږي چې یوازېنی موضوع چې پخوانیو قومونو له الهی پیغمبرانو عليهم السلام سره زیاته مطرح کړي د معاد او پس له مرګه د ژوندي کيدو مسأله ده. پیغمبران عليهم السلام همیشه له هغوي سره د معاد له لارې په خبرو اترو کې وارد شوي او هغوي ته ې قناعت ورکړي، خو بیا هم ځینې سرکشه قرمونه وو چې پس له مرګه ژوندي کيدل ې په مسخرې او ټوکو نیول او یوازې د دنیا پرخو ورځنې ژوند فائل وو، لکه خرنګه چې قرآنکریم دا موضوع داسې بیانوی: «وَقَالُوا إِنَّ هَـٰ لِـٰ

حَيَاتُنَا الْدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَعْوِثٍ^۱»، ژباره: او وايی دوى نه دي ژوندون مګر هم دا ژوندون زمونږ دنیوی (چې لږ او نېدې دي) او نه یو مونږ بیا را پاخولی شوی (را پاخیدونکي له قبرونو خخه حساب او کتاب ته). «وَقَالُوا أَءِذَا كُنَّا عِظَمًا وَرُفِنَّا

1. د الانعام سورت، ۲۹ آيت.

أَءِنَا لَمَبْعُوثُونَ حَلْقًا جَدِيدًا ، ژباره: او وایی دغه (منکران) آیا کله چې شو

مونږ (پس له مرگه) هليوکي او خاورې میده شوې آیا په تحقیق به مونږ خامخا بیا راولار (او ژوندی) کېږي شو په پیدا کولو نوي سره. همیشه د انبياو وعليهم السلام او قومونو ترمنځ ېي دا ستنونزه او مشکل مطرح وو او د جزيرة العرب د مشرکينو حال هم همداسي وو، خو قرآن کريم په موجزو او پرمفهومه جملو سره د هغوي خواب

ویلى دی، لکه خرنګه چې فرمایي: «َكَمَا بَدَأْكُمْ تَعُودُونَ ، ژباره: لکه چې

اول خلی بې پیدا کړي ېي تاسي (له نشت نه) بیا به هم داسي پیدا شئ تاسي (پس له

مرگه). «وَهُوَ أَهَوَنُ عَلَيْهِ ، ژباره: او دغه (بیا ژوندی راپاڅول هم) ډير

اسان دي په دغه (الله). پدي معنا چې په لومړني خلقت کې کومه نښه ستاسو وجود نه درلود، اوس خو کم له کممه ستاسو رژيدل شوي هليوکي او خاوره وجود لري.

قرآنکريم پدي هکله د بوټو او وښو له معاد او بیا ژوندی کيدو خنځه هم یادونه کوي.

ترڅو انسانانو ته وفهموي چې معاد هر کال ستا د سترګو په وړاندې ترسره کېږي،

خو ته د انسان پر معاد له هغه خنځه دليل نه اخلي، بوټي او ونې د مني په موسم کې

مره کېږي، خو خو میاشتې وروسته هوا مناسبه ګرځي، نرم باران د لمړ له مناسب

حرارت سره یوځای د الله تعالى په امر هغه بوټي او ونې شنې او غورېږي او خپل

ژوند له سره پیلوی او دا معاد هر کال تکرارېږي. له کومه ځایه چې انسان هغه په

تکرارې ډول وینې تر نظره ېي یو عادي امر راځي، الله تعالى د بوټو او ونو د بیا

راژوندی کيدو په هکله داسي فرمایي: «وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا

1. د الاسراء سورت، 49 آيت.

2. د الاعراف سورت، 29 آيت.

3. د الروم سورت، 27 آيت.

عَلَيْهَا الْمَاءَ أَهْتَرَتْ وَرَبَّتْ وَأَنْبَتَ مِنْ كُلِّ رَوْجٍ بَهِيجٌ ﴿١﴾ ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ

الْحَقُّ وَأَنَّهُدْ تُحْكِي الْمَوْتَىٰ وَأَنَّهُدْ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢﴾^۱. ژباره: او وینی به ته

حُمَّکه و چه شاره نو هر کله چې نازلې کپو مونې په دغې (وچې مړې شارې حُمَّکې د آسمان له خوا) او به نو و خو خپری او ډډه شي او زرغونه کپي له هر قسم نباتاتو خخنه بسائسته تاند، تنکي تیغ (د وبنو په شنه کیدلو سره). دغه راز راز (قسم قسم) پیدا کول او ژوندی کول) به سبب ددې دی چې بیشکه الله هم دی دې حق (ثابت موجود دائم) او بیشکه الله په هر شي (چې اراده وکړي) بهه قادر دی (چې خینې له هفو خخنه دغه راز راز (قسم قسم) پیدا کول او ژوندی کول دی). که چیرته مور د کائنا تو پراختیا او د عالم او مخلوقاتو عجایبو ته وکورو، د انسان د بیا را ژوندی راخي. مور ډیر کوچنی موجودات یو او دا عالم چې د الله تعالیٰ صنع ده ډیره پراخه او وسیع ده، مور د کور په یوه خنده کې ژوند کوو، د دغه کور نسبت یو غره ته واخلي او غر بیا د حُمَّکې له خاورینې کُرې سره مقایسه او پرتله کړئ، د حُمَّکې کره د شمسی نظام له نورو کُرو او سیارو سره مقایسه کړئ او دا شمسی منظومه چې حُمَّکه د هغه یوه کوچنی برخه ده، د کهکشان له نور ستورو سره چې شمیر بې لسگونو میلیونو ته رسپری، مقایسه کړئ، ویل کیږي چې په میلیونو مسکونی ستوري په کهکشان کې شته چې د ژوندانه له حقيقي بې او جوربنت خخنه بې معلومات په لاس کې نشته. پخوا به بې د دې نړۍ پراختیا درې زره میلیونه نوري کلونه ګنله، خو اوس خینې پوهان پدې وتوانیدل چې له کهکشان خخنه هغه خوا داسي ستوري يا منظومې کشف کړي چې اټکل کېږي دولس زره میلیونه نوري کاله له حُمَّکې خخنه فاصله اوواتن ولري. کله چې مور خپل خان له داسي عظیمي او ستري نړۍ سره

۱. د الحج سوت، ۵-۶ آیونه.

مقایسه کرو پدی باور کیری چې مور انسانان په حقیقت کې له یو موتی ذرینې موجوداتو سره مشابهت او ورته والی لرو چې د سمندر په منځ کې د یوې لامبو و هونکې پانې پرسر ژوند کوي او پدی وخت کې دی چې مور خپل خان پیر ناچیزه او کوچنی تصور کوو او داهم په ډېرې اسانې منو چې زموږ بیا را ژوندی کول د مقتدره الله ﷺ لپاره سخت کار نه دی لکه خرنګه چې پخپله فرمایي:

«أَوْلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ الْسَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَمْ يَعِنْ بِخَلْقِهِنَّ بِقَدِيرٍ عَلَىٰ أَنْ تُحْكَمَ الْمَوَتَىٰ بَلَىٰ إِنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»¹.

ڇباره: آیا نه وينې فکر نه کوي (منکران د بعث) چې بیشکه الله هغه (ذات) دی چې پیدا کړي یې دی آسمانونه او ځمکه حال دا چې نه دی ستړی شوی په پیدا کولو د هغوي کې قادر په دې باندې چې ژوندی کړي مرې؟، بلکه قادر دی بیشکه دغه (الله) پر هر خیز باندې (چې اراده و فرمایي) بنه قادر دی (چې خینې یې بعث بعد الموت دی).

د صانع الله تعالى لپاره پېره آسانه ده چې انسان ته بیا ژوند ورکړي. هغه صانع چې دغه کائنات او دا ټول په میلیونونو ستوري یې په میلیونونو نوري کلونو لريوالی سره پیدا کړي دي، ریښتني عالمان او مفکرین معاد او د انسانانو بیا را ژوندی کول د قدرتمند الله تعالى لپاره پېر اسانه ګنې، اما هغه کسان چې پخپل محدود ژوند او قدرت کې ډوب شوی او د دې عالم په عظمت او پراختیا کې نظر نه کوي، ممکنه ده چې داسې یو شي سخت او نا ممکنه و ګنې.

1. د الاحقاف سورت، ۳۳ ایت.

پونتنی

1. معاد او پس له مرگه ژوندي کيدل د ډير پخوانيو قومونو د انکار مورد ګرځيدلی دی، د دوى له دې غلط تصور خخه د قرآن کريم اخبار بیان کړئ.
2. د «کما بدأکم تعودون» او «وهو هون عليه» لنډي او پرمفهومه قرآنی جملې په تفصیل سره توضیح کړئ.
3. قرآن کريم خه ډول د بوټو او ونو له بیا را ژوندي کيدو خخه د انسان پر بیا را ژوندي کيدلو استدلال کړئ، تشریح پې کړئ.
4. د کائنا تو او عالم پر اختیا او عظمت د الله تعالی پر مطلق او محیط قدرت باندې دلالت کوي. لدې موضوع خخه د معاد پر وقوع باندې استدلال وکړئ.
5. محصلین باید د کائنا تو د پر اختیا او عجائب یو مثالونه وپتی او د آزاد بحث په ضمن کې پې بیان کړئ.
6. واجب، ممتنع او ممکن چې له علقي احکامو خخه شمیرل کېږي او په یوه مخکنی درس کې توضیح شول، خه ډول یو له بله خخه بیلېږي؟ له هغې جملې خخه ممکن ته له دې درس سره ارتباط ورکړئ.
7. د دې درس آیتونه د معتبرو تفسیرونو خخه په استفادې سره تحلیل او تفسیر کړئ.

څلورم لوست

د عالم منفرض (پنا) ګيدل

موخي:

1. محصلین و کولای شي چې د قیامت د برپا کیدو په ورخ د کائناتو د عالم د قوانینو او سننو د تغییر خرنکوالي و خیري.
2. محصلین و کولای شي چې هغه آیتونه تفسیر کړي، چې د نړۍ د کلی انقراض په هکله ذکر شوي دي.

انسانان پس له مرګه بیا ژوندي کېږي، لکه خرنګه چې مخکې یادونه وشهو د قیامت کوچنی، منځنی او لوې نبې خرکنديې وروسته بیا دوی نفحې پوکل کېږي، له لوړۍ نفحې سره ټول هغه خوک چې په ځمکه او آسمانونو کې دی مړه کېږي او له دوهمې نفحې سره ټول انسانان او ژوندی یا روح لرونکي موجودات بېرته ژوندي کېږي، له مرګه وروسته د قیامت تر برپا کیدو پوري د «برزخ» په نامه یادېږي. پس له بربزخ خنځه قیامت قائمېږي او عالم منفرض کېږي. اوس دا پوښته رامنځ ته کېږي چې د عالم انقراض په خه ډول ترسره کېږي؟ آیا یوازې ځمکې ته ورشاملېږي او یا نور سماوي اجرام او ټول کائنات د شاملېږي؟ هو! انقراض ټول امکاني عالم ته ورشامل دي، هغه خه چې د ممکن ترnamه لاندې وجود لري ټول په دغه انقراض کې ورګد دي.

موږ ګله، کله زوروره زلزله وینو چې بساړونه وراني او د هغه سیمې انسانان د مرګ کندي ته غورخوي. سخت طوفانونه مولیدلي چې زیاتې ويچاریدنې رامنځ ته کوي. اتومي او ڈروي وسلې چوی او منفجر کېږي، چې بساړونه او پراخه سیمې ويچاروی، خو د دغه سترو او عظیمو ویره اچوونکو پیښو هیڅ یوه د خلقت د نړۍ قوانین او نوامیس نه بدلوی، سیاري او سماوي اجرام له منځه نه وري، ان داچې زموږ

خاورینه کره هم په پوره ډول نه ورانوی، ټول شیان پر خپل ځای دی، لمر راخیزی او پریوزی، سیارې خپل عادی حرکتونه ترسره کوي، خو قیامت دا ډول نه دی، ټول ممکن عالم بدليږي، لمر خپل عادی حالت له لاسه ورکوي، په ځمکه کې سخته زلرله رامنځ ته کېږي.

د کهکشان د سیارو او ستورو ټول قوانین او اړیکې بدلون مومي او ټول شیان پرته له الله تعالی خخه کلې او کامل انقراض ته آماده کېږي، دغه حالت نا آشنا وحشت او ډار رامنځ ته کوي، مور نشو کولی له دې حالت خخه فرقان کریم او د پیغمبر ﷺ صحیحو احادیثو له مراجعې پرته د اعتماد ور معلومات ترلاسه کړو، د دې لپاره چې زموږ قاصره عقول نشي کولی پدې هکله سم احکام صادر کړي، یوازې د اسلامي شریعت نصوص دی چې زموږ د اعتماد ور دی او هغه دلته بیانوو: «يَأَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ ۚ يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذَهَّلُ كُلُّ مُرْضِعٍ عَمَّا أَرَضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتٍ حَمَلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَّرَى وَمَا هُمْ بِسُكَّرَى وَلَكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ ۚ»¹.

ژیاره: ای خلقو خان وساتئ (وویریوئ) تاسې له (عذابه د) رب خپل، بیشکه چې زلرله د قیامت (یو) شی دی ډیر لوی. په هغه ورخ چې ووینې تاسې هغه چې غافله به شي هره تی ورکونکي (ددې ورځې له هیبت خخه) له هغه وروکې چې تی ورکوي هغه ته او و به غورخوی هر میرمن حامله (امیدواره) حمل (بچې) خپل او و به وینې ته خلک بې هوشه (له ډیر هیبت نه) حال دا چې نه به وي په واقع سره دوی بې هوشه ولیکن عذاب د الله دی ډیر سخت (نو د قیامت د ورځې له ویرې نه به بې هوشه وي).

1. د الحج سوت، 2- آیونه.

له پورتیو آیتونو خخه معلومیری چې دا ستره پینه ټولو انسانانو ته شامله ده، د ځایونو، زمانو، نژادونو، کفر او ایمان، کوچنيو والی او غنیوالی، بنئه توب او نارینه توب توپیر پکې نه لیدل کېږي، څکه چې په مطلق ډول په یا ایهالناس سره خطاب شوی دی او په وررستیو جملو کې د قیامت د زلزلې له عظمت خخه یادونه شوې، وروسته بیا د دغې ورځې شدت او ویره بیانوی، چې تی ورکوونکی له خپل تی رودونکی خخه غافله کېږي او حمل لرونکی خپل حمل غورځوی، د دغې ورځې له شدت خخه داسې فکر کېږي چې ټول خلک مست دی، خو هغوي مست نه دی بلکه د الله تعالى عذاب چېر سخت او شدید دی.

الله تعالى د «الزلزلة» په سورة کې فرمایي:

«إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ۚ وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ۚ وَقَالَ إِلَّا إِنْسَنٌ مَا هَا ۚ يَوْمَئِنِ تُحَدَّثُ أَخْبَارَهَا ۚ» ژیاره: کله چې و خوئوله شي ځمکه په

خو خیدلو سختو خپلو سره. او د باندې راوباسي ځمکه درانه شیان له خپل منځه. او و به وايی انسان (منکر له بعنه) چې خه شوی دی دغه (ځمکې) لره (چې د باندې راوباسي مدفون خپل). په دغې ورځې کې و به وايی بیانوی به ځمکه خبرې خپلې (خلقو ته که د خیر وی که د شر). د قیامت له زلزلې خخه وروسته د ځمکې ټول داخلي دروندوالی خارجېږي او انسان د ځمکې له وحشتاکې وضعې او حالت خخه پونسته کوي، دا هغه ورڅه د چې ځمکه خپلې ټولې کیسي او اخبار بیانوی، چې د تاریخ په او پدو کې خه شی پې پرمخ ترسره شوې، ټول رازونه بنکاره کوي.

شمسي نظام او ستوري سره راټوليرې او تیاره کېږي، دریابونه بلېږي او نفیس ترین شیان هېږېږي او په دغه حالت کې ده چې غافله انسان پوهېږي چې خه شی پې له پخوا خخه د خان لپاره زیرمه (ذخیره) او آماده کړي دی، الله تعالى په دې هکله فرمایي: «إِذَا الشَّمْسُ كُوَرَتْ ۚ وَإِذَا النُّجُومُ أَنْكَدَرَتْ ۚ وَإِذَا الْجِبَالُ سُرِّتْ

إِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ ﴿١﴾ وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِّرَتْ ﴿٢﴾ وَإِذَا الْبِحَارُ سُجَّرَتْ ﴿٣﴾

^۱، ژباره: کله چې (د) لمر (رنا) ونگبته له شي (نور بې لار شي). او کله چې

ستوري خې شي (يا راولوپري په ځمکه). او کله چې غرونه روان کړل شي. او کله چې د لسو میاشتو بالارې اوښې خوشې کړي شي (اوښيانه به ورسره نه وي). او کله چې وحشی خناوران راټول کړل شي (لپاره د قصاص اخیستو یو له بله). او کله چې بحرونه سیندونه سره ګکه کړل شي (تريخ له خواره سره يا سخت ګرم شي يا وچ کړي شي نو پکې به پاتې نشي یو خاځکي د اوږو). «إِذَا السَّمَاءُ أَنْفَطَرَتْ ﴿٤﴾ وَإِذَا

الْكَوَافِكُ أَنْتَرَثَتْ ﴿٥﴾ وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ ﴿٦﴾، ژباره: او کله چې آسمان وچوي

خیږي شي او کله چې ستوري راولوپري تیت په تیت (ګلپوډ) شي او په هغه وخت کې چې دریابونه ګکه شي (یو له بله سره او تول یو دریاب شي). «يَوْمَ تَكُونُ السَّمَاءُ

كَالْمُهْلِ ﴿٧﴾ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ ﴿٨﴾، ژباره: هغه ورخ (به واقع شي پر منکرانو

عذاب) چې وګرځي آسمان په شان د قلعي ژېړ ویلې شوی (تورې خټې د تیلو). (خینو د (مهل) ترجمه د تیلو په خټو او تلچتو سره کړي (د) او و به ګرځي غرونه په شان د وړي نداف وهلي رنګارنګ. «يَوْمَ تَمُورُ السَّمَاءُ مَوْرًا ﴿٩﴾ وَتَسِيرُ الْجِبَالُ سَيِّرًا ﴿١٠﴾،

ژباره: هغه ورخ چې و خوئيږي آسمان په خوئيدلو سره. او روان به شي غرونه به روانيدلو سره. «كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكَّا دَكَّا ﴿١١﴾، ژباره: نه ده داسې او مه

1. دالتكوير سوت، 1-6، 14 آیتونه.

2. د الانفطار سوت، 1-3 آیتونه.

3. دالمعارج سوت، 9-8 آیتونه.

4. د الطور سوت، 9-10 آیتونه.

5. د الفجر سوت، 21 ایت.

کوئ (دغسی بد کارونه) کله چې و تکوله ماته شي ځمکه په تکولو ماتولو سختو سره.

«الْقَارِعَةُ ۖ مَا الْقَارِعَةُ ۖ وَمَا أَدْرَنَكَ مَا الْقَارِعَةُ ۖ يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ

كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ ۖ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ ۖ»¹.

ڦیاره: (هغه) تکوونکي (د زپونو قیامت) خه ده هغه تکوونکي (د زپونو قیامت). او خه شي پوه کپری یې ته چې خه ده هغه تکوونکي (د زپونو قیامت). (تکوي به زپونه) په هغه ورخ کې چې گرځې خلک لکه واره ملخان خواره خواره کپری شوي (بیو په بل ختونکي).

۱

1. د القارعه سورت، ۱-۵ آیونه.

پونتنی

1. د قیامت د نښو، عالم برزخ او د دوو نخفو په هکله معلومات ورکړئ.
2. د قیامت د ورځی انقراض یوازې د ځمکې، ګړې یا شمسي منظومې ته شامل دي او یا دا چې ټول عالم او امکاني پدیدې پکې شاملیبوی؟ په لنډو عباراتو سره ېې بیان کړئ.
3. دغه ستره پیښه خه ډول د کائناتو د عالم قوانین او سنن بدلوی، توضیح ېې کړئ.
4. د دغې ورځی شدائند او سختی د دې درس د آیتونو په رنډا کې تشریح او بیان کړئ.
5. د قیامت د ورځی نومونه، چې قرآن کریم هغه ذکر کړئ د تختې پرمخ وليکي.
6. له «المعجم المفہرس لالفاظ القرآن الکریم» خخه په استفادې د عالم د انقراض او د قیامت د ټائیدلو په هکله د قرآن کریم نورې اشارې جمع بندی کړئ.
7. عالم په مجموعی توګه یوه امکاني او نوییدا پدیده ده او هره امکاني او حادثه پدیده د بدلون او نابودی وړ ده، نوموري مسأله، له کلامي او فلسفې نظره وڅېړئ.
8. د درس د لابه روبنانتیا پخاطر له معتبرو منابعو او لازمو درسي موادو خخه استفاده وکړئ.

یوولسم خپرکی

الهي محكم

لومړۍ لوست

د انسان محکمه او د شاهدانو ګواهي

موختي:

1. محصلین په دې وتوانېږي چې د الهي محکمې د ورځې د ستونزو او سختیو په هکله معلومات ورکړي.
2. محصلین پدې وتوانېږي چې د قرآنکريم له تصریح سره سم د قیامت د نومونو او د انسان د محکمې په هکله توضیح ورکړي.
3. محصلین په دې وتوانېږي چې د هغو شواهدو او مدارکو په باره کې خپل معلومات وړاندې کړي چې د انسان د محکمې په ورځ کارول کېږي.

لکه خرنګه چې مخکې یادونه وشهو عالم او امکاني موجودات منقرض کېږي، انسانان او نور مخلوقات تجدید د حیات کوي او نوی ژوند پیلوی. د قرآنی آیتونو په اساس انسانان د الهي عدل محکمې ته رابنکل کېږي او په دې محکمه کې د انسانانو ټول اعمال بهه او بد محاسبه کېږي او هر خوک د خپلو اعمالو پایلې ویې او له هغو سره سم ثواب یا سزا مومي.

د انسان د محکمې ورځ ډېره سخته ورځ ده او دا سختي له هغو نومونو خخه خرګنده او فهميږي چې قرآن کريم دغه ورځ په هغو سره یاده کړې ده. د الانسان سوره «27» آيت دغه ورځ «یوم ثقیل» او د مریم سوره «39» آيت دا ورځ «یوم الحسرة» او د التغابن سوره «9» آيت دغه ورځ «یوم التغابن» «هغه ورځ چې ټول په غبن، پیښمانی او زیان کې دی» بللي ده.

دغه راز نور نومونه هم په قرآن کريم کې دغې ورځې ته ورکړل شوي، چې د لیکنې دا لنډېتنک چوکاټ د هغو ټولو د یادولو ګنجایش نه لري، په دې محکمه کې پرهیچا

ظلم نه کېري، هغه کسانو چې د الله تعالی حقوق، اوامر او نواهي پرخای کېري او د بندګانو پر حقوقو ېې تيری نه دی کېري او خوک ېې په تکلیف او آزار کېري نه دي، د الله تعالی په لطف او مهرباني سره د نیکبختانو له جملې خخه شمیرل کېري او د نعمتونو او جنت وړ ګرخي.

خو هغه کسانو چې د الله تعالی پر حقوقو او د بندګانو پر حقوقو تيری کېري، د خپلو همنواعانو پرخان، مال، عزت او ابرو — ېې تجاوز کېري د بدېختانو له جملې خخه شمیرل کېري او د الهي عدل پر اساس دوزخ ته درومي.

پدې محاکمه کي له بیلا بیلو شهودو خخه استفاده کېري. بیلا بیل شواهد او مدارک د هغوي د خير يا شر، بنه يا بدلو کارونو په تر سره کولو راول کېري او د دوی قناعت حاصلېږي. دغه شهود او مدارک په لاندې ډول توضیح کېري:

شهود او مدارک:

د قرآن کريم د وینا پر اساس شپږ ډوله شهود او مدارک د شخص د قانع کولو لپاره ګواهي ورکوي او دده نیک يا بد فعل تأیید وي:

د الله تعالی ګواهي او شهادت: پېړه مؤثقة ګواهي پر ټولو چارو د باخبره الله تعالی ګواهي ده، لکه خرنګه چې قرآن کريم دغه شهادت داسي بیانوي:

«وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتَلَوَّ مِنْهُ مِنْ قُرْءَانٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا

كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ...»¹. ڙیاره: او نه ېې ته (مشغول)

په کوم کار کې (له خپلو کارونو) او نه لولي ته (هیڅ آيت، سورت) له دې نه (يعني) له قرآنه او نه کوئ (ای انسانانو کوم کار) له کارونو خخه مګر او سو مونږ پر تاسې شاهدان (ساتونکي) کله چې مصروف (بوخت) او سیږي تاسې په هغه کې!

1. د یونس سورت، 61 ایت.

د پیغمبرانو عليهم السلام او او صیاؤو گواهی:

د محاکمې په ورخ له هر امت خخه شاهد راول کېږي او رسول اکرم ﷺ پر هفو شاهدانو گواهی او شاهدي ورکوي، لکه خرنګه چې پدې آيت کې لو لو:

«فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا»¹.

ژباره: نو خرنګه (حال) به وي په هغه وخت کې چې راولو مونږ له هر یوه (پخوانی) امت خخه یو شاهد (د دوى له انبیاو خخه) او راولو مونږ تا (ای محمده!) پر دغه (محمدی امت باندې) شاهد (احوال ویونکي).

د ملائکو گواهی او شهادت:

په دغه ورخ هر خوک د محشر میدان ته راخېي، پداسي حال کې چې له هر فرد يا وګړي سره یوه ملائکه وي چې هغه د حساب پر لور سوق کړي او پر عملونو بې شاهدي ورکوي، لکه خرنګه چې قرآن کريم پدې هکله فرمایي:

«وَجَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَآيِقٌ وَشَهِيدٌ»².

ژباره: او راخېي هر نفس په دې ورخ کې چې وي به له ده سره یو شرونکي (محشر ته) او شاهدي ورکونکي (پر اعمال بې لکه لاس، پښې او داسي نور).

د ځمکې شهادت او گواهی: ځمکه زموږ د انسانانو ګله کور دی او د الله تعالى په امر زموږ لپاره بې د مرفع ژوند ټولې لارې چارې برابري کړي دي، خو د دې ترڅنګ زموږ له ټولو بنه او بدوملونو خخه خارنه کوي او د محاکمې پر ورخ زموږ له ټولو اعمالو چې پرمخ بې ترسره شوي، خبر ورکوي دغه آيت دقیقاً همدا

مطلب بیانوی: «يَوْمٌ يُنَزَّلُ الْحَكْمُ بَلَى أَخْبَارَهَا»³.

1. د النساء سورت، 41 آيت.

2. د ق سورت، 21 آيت.

3. د الزمرلة سورت، 4 آيت.

ڇباره: په دغې ورځې کې و به وايې بيانوي به ځمکه خبرې خپلې (خلکو ته که د خير وي که د شر).

د ڇې، لاس او پښې گواهي او شهادت:

د محاكمې پر ورځ ڇې، لاسونه او پښې د انسانو پر ضد د هفو اعمالو په هکله گواهي ورکوي، چې دوى ېې مرتکب شوي دي، دا مطلب قرآن کريم داسې بيانوي:

«يَوْمَ تَشَهَّدُ عَلَيْهِمْ أَكْلَسِنْتُهُمْ وَأَيَّدَهُمْ وَأَرْجَلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ»¹.

ڇباره: په هغه ورځ کې چې شاهدي به ورکړي پر دوى باندې ڇې د دوى او لاسونه د دوى او پښې د دوى پر هفو (افعالو او اقوالو) چې ئ دوى چې کول به ې په دنيا کې.

د سترګې، غور او پوټکي گواهي او شهادت:

د قیامت او محاكمې پر ورځ د انسانو غورونه، سترګې او پوټکي د هفوی پر عملونو شاهدي ورکوي، الله تعالى فرمایي: «حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاءُوهَا شَهَدَ عَلَيْهِمْ سَمَعُهُمْ وَأَبَصَرُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ»².

ڇباره: تر هغه وخته پوري چې راشي دوى دغه (اور ته) شاهدي به ورکړي پر دوى باندې غورونه د دوى او سترګې د دوى او پوستکي (او نور اعضاء) د دوى پر هفو (کارونو) چې وو دوى چې کول به ېې.

په دې باندې هم باید پوه شو چې انسانې روح او جسم زموږ د ټولو اعمالو، ویناوو او نیتونو یوه اسرار ودکه زیرمه او ځای دي، بنایي زموږ جسم ټولې هغه غذاوې چې د عمر په اوردو کې مو مصرف کړي پنځل څان کې حفظ او خوندي کړي وي او

1. د التور سورت، 24 آيت.

2. د فصلت سورت، 20 آيت.

زمور ھر بنه او بد عمل زمور پر روح او جسم باندې ھانگړۍ اغیز لري، چې دغه روحي او جسمي اغیزې ددې محاکمې لپاره بنه شواهد او مدارک کيدلې شي.

پونتنې

1. د الهي محاكمې ورڅه ډېره سخته ده، د هغې سختي او مشقتونه له قرآنی آيتونو خخه په استفادې بيان کړئ.
2. قرآن کريم قیامت او الهي محاكمې ورڅه په بیلا بیلو نومونو سره یادې کړي، د دغو ځینې نومونه، چې پدې درس کې نه دي ذکر شوي، له قرآنی آيتونو خخه را بھر او وولیکي.
3. هغه شهود او مدارک چې په الهي محاكمې کې کارول کېږي کوم دي، په لنډ دول بې بيان کړئ.
4. آیا یوازې د الله تعالى علم او ګواهی زموږ پر عملونو، پدې محاکمه کې ګفایت نه کوي؟ دغه موضوع په چلو کې سره وڅېږي.
5. انساني روح او جسم یوه ډاډمنه معلوماتي زیرمه او آرشیف دي، چې په دي محاکمه کې کارول کېږي، دي مسائلې ته د علم النفس او د بیالوژي د علم له نظره وضاحت ورکړئ.
6. له شهودو او مدارکو خخه هریو یايد د محصلینو په بیلو ګروپونو کې بحث او مناقشه کړل شي.
7. د دي درس مطالب د معتبرو تفسیرونو او لازمو درسي موادو له لارې لابنه روښانه کړئ.

د وهم لوست

د بنو او بدوي اعمالو محاسبه

موخي:

1. محصلين وکولای شي چې د حساب تعريف، د الهي محاسبې حکمت او پدې هکله قرآنی آيتونه بيان کړي.
2. محصلين وکولای شي چې په الهي محاسبې کې د خلکو د درې ګونو اصنافو په هکله معلومات وړاندې کړي.
3. محصلين په دې وتوانېږي، ترڅو میزان «تله»، د نیکيو او بدیو تناسب، د جنت د نعمتونو روحي والي او جسمی والي او د دوزخ عذاب معرفې کړي.

د الهي عدل په محکمه کې دقیقه محاسبه ترسره کېږي، د یوې ذري په اندازه پرچا باندې ظلم نه کېږي، ټول اشخاص که مؤمن وي یا کافر یا فاسق پردي محاکمې او محاسبې باندې قناعت کوي، حساب بندګانو ته د الله تعالى له خبر ورکولو خخه عبارت دی د ټولو فعلی، قولی، مالي او اعتقادی اعمالو او تصرفاتو په هکله، چې په دنیا کې بې ترسره کړي او حکمت له محاسبې خخه د پرهیزګارانو د فضایلو خرګندول او د ګناهګارانو د رسواي او فضیحت بسکار کول او دغه راز د الهي فضل او عدل روښانه کول دي.

د الهي محاسبې په هکله زيات شمیر قرآنی آيتونه شته دي، چې خینو ته بې دلته اشاره کړو:

«وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَلُهُمْ كَسَرَابٌ بِقِيَعَةٍ تَحْسِبُهُ الظَّمَانُ مَاءً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُمْ لَمْ تَجِدُهُ شَيْئاً وَوَجَدَ اللَّهَ عِنْدَهُ فَوَفَّنَهُ حِسَابٌ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ»¹

1. د سورت 39 آيت.

ڙباره: او هغه ڪسان چي ڪافران شوي دي عملونه د دوى په شان د سراب دي په هواره ڏاڳ ڪي چي گمان ڪوي پر هغه باندي تبى د او بوا تر هغه پوري چي راشي (او ورسيري هغه شي ته چي د او بوا گمان بي پوري ڪري ۽) نو ونه مومي دغه سري هغه چي گمان د او بوا پوري ڪري شوي ۽ هيچ شى او بيا به مومي (عذاب د) الله په نزد (د عمل) خپل پس پوره به ورڪري (الله) ده ته پوره حساب (جزا د عمل د ده) او الله ۾ بير ڙر (اخيسونکي) د حساب دي. «وَنَصَّعَ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَمَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْعًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرَدَلٍ أَتَيْنَا هُنَّا وَكَفَى بِنَا

حَسِيبِنَ^١، ڙباره: او ڪي ڏو تلي د انصاف لپاره د (اهل د) ورخي د قيامت پس ظلم به ونه ڪري شي په هيچ نفس د هيچ شي (هيچ)، او ڪه وي (دغه عمل) په قدر د ڀوي داني سڀاني، اوري نو رابه ورو دغه (دانه)، او بس ڀو مونبر حساب ڪونونکي (يا ساتونکي د بندگانو د اعمالو). «إِنَّ إِلَيْنَا إِيَّاهُمْ

^٢، ڙباره: بيشكه خاص مونبر ته دې بيرته راتگ د دوى (په قيامت ڪي) بيا بيشكه ڀمونبر پر غاره دي حساب د دوى (نو سم له اعمالو به جزا مومي). «الْيَوْمَ تُجْزَى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ

^٣، ڙباره: نن ورخ به جزا ورڪري شي هر نفس ته په قدر د هم هغه عمل چي ڪري بي دى نشته هيچ قدر ظلم نن ورخ، بيشكه چي الله ۾ بير ڙر حساب ڪونونکي دي. «يَوْمَ إِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَسْتَأْنَأُ لَيْرُوا أَعْمَالَهُمْ فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَةٍ خَيْرًا

1. د الانبياء سورت، 47 آيت.

2. د الغاشية سورت، 28-29 آيتونه.

3. د غافر سورت، 17 آيتونه.

1. ڙباره: په دغې ورخې کې به و گرخې خلک ټولی ټولی (له موقف يا له قبورو نه په مختلفو اشکالو سره) لپاره د دې چې و بسوله شي هفوی ته (جزاء د) عملونو د دوى. پس هغه خوک چې عمل کوي په اندازه د یوې ڏري د خير نیکي نو و به ويني (جزاء د هغه).

په الهي محاسبه کې د خلکو درې گوني ډلي:

په الهي محاسبې کې ټول خلک سره برابر نه دي، بلکه هفوی په دريو لاندینيو ډلو ويشل کيري:

1- د هغه حدیث پر اساس چې ابن عباس رض روایت کړي د رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسّل علیہما السّلّم له امت خخه پر اویا زره «70000» تنو باندې عذاب نشته، او پرته له حساب خخه جنت ته داخليرې، هفوی متقيان او پرهيزگاران دي چې پرخپل رب باندې توکل کوي.²

2- هغه ډله چې پرته له شدت خخه او په آسانې سره محاسبه ورسوه کيري: دا ډله هغه کسان دي چې نيك اعمال یې ډير دي او خينې گناهونه یې غفور او رحيم، اللہ عز و جل پرخپل لطف او مهرباني سره بخبني، د دوى عملنامې په بني لاس ورکول کيري، لکه خرنګه اللہ تعالي فرمابي: «فَأَمَّا مَنْ أَوْقَتَ كِتَبَهُ بِيَمِينِهِ فَسَوْفَ تُحَاسَبُ

حساباً يسيراً وَيَنْقَلِبُ إِلَى أَهْلِهِ مَسْرُورًا»³. ڙباره: پس هر هغه خوک چې ورکړه شي کتاب عملنامه د ده په بني لاس د ده کې نو ژر ده چې حساب به و گړ شي له ده سره حساب آسان. او و به گرخې اهل خپل ته (په جنت کې) خوشحاله کړي شوی.

1. د الزلزلة سورت، 6-8 آيتونه.

2. دا حدیث امام بخاری په رفاق په (6541) شمیره تخریج کړي دي.

3. د انشقاق سورت، 7-9 آيتونه.

- هغه ډله چې له هغوي سره شدید حساب ترسره کيري: دنبي کريم ﷺ له احاديثنو خخه په بسکاره ډول خرگنديري چې لومړني شي چې د الله تعالى په حقوقو کې محسابه کيري لمونځ دی، لکه خرنګه چې د بندګانو په حقوقو کې لومړني شي، پرته له حق خخه د وينو توپول دي. الله تعالى شرک نه بخښي، اما نورې ګږد ګناوي په شدیده توګه محسابه کوي، او په حقوق العباد کې د حق خاوند ته صلاحیت او واک ورکول کيري، که چيرته د حق خاوند عفوه وکړه، الله تعالى هم په خپل لطف سره هغه عفو کوي.

هغه کسان چې کافران دي او پر الله تعالى پي ايمان نه وي راوري، علمنامي پي د شا له لوري ورکول کيري او بيا د دوزخ او سعير لور ته را بشکل کيري.

د اعمالو وزن (تلل): له محسابې او عملنامي ورکولو خخه وروسته د اعمالو تلل پیلېري. دغه وزن او اندازه کول د انسان ټولو بنو او بدوملونو ته شاملېري او د یو بدنه په اندازه هم ظلم نه کيري، جمهور علماء پدې نظر دي چې یوازې عملونه د انسان تلل کيري، نه سجلات او په دې هکله پي متعددو احاديثنو باندي استدلال کړي. ميزان يا تله دقیقه او عادله وسیله ده، چې هیڅ وخت خطا او اشتباه نه کوي او کیفیت پي له الله تعالى خخه پرته بل چاته معلوم نه دي.

انسانان د اعمالو په تللو کې په دریو برخو ويشل کيري:

1. هغه کسان چې موازین پي سپک دي او د بدیو تله پي نسبت نیکیو ته درنده وي، هغوي اهل يا جنتیان د دوزخ يا دوزخیان دي.

2. هغه کسان چې نیکي او بدی پي سره برابرې دي، چې هغوي د اعراف اهل دي او امر پي الله تعالى ته سپارل شوی دي.

انسانان په مجموع کې يا د جنت اهل دي يا د دوزخ. نعمتونه او عذاب دواره جسم او روح ته متوجه دي، لکه خرنګه چې بعث، حشر او حساب هم د جسم او روح

دواړو په هکله ترسره کېږي. اهل د جنت همیشه په جنت کې او اهل د دوزخ همیشه په دوزخ کې وي، سوا له هفو ګناهکارانو چې د ايمان خاوندان وي، هغروي تر یووخته پوري په دوزخ کې پاته کېږي، وروسته بیا د ايمان لرلو پخاطر د الله تعالى په فضل او مرحمت سره جنت ته وړل کېږي.¹

1. العقيدة الاسلامية، هماخده مولفین. 430-437 مخونه.

پونتنې

1. حساب تعريف کړئ او د الهي محاسبي حکمت بیان کړئ.
2. په دې درس کې ذکر شوي آیتونه تحلیل او تفسیر بې کړئ.
3. په الهي محاسبي کې د خلکو درې ګونې ډلې په تفصیل سره توضیح کړئ.
4. میزان تعريف کړئ او ووایع چې انسانان د نیکيو او بدیو د ثقل یا درنوالي او خفت له نظره په خو ډلو ويشنل کېږي.
5. ایا د جنت نعمتونه او د دوزخ عذابونه تر جسم او روح دواړو پورې اړه نیسي؟ واضح بې کړئ.
6. د درس د لابنه تینګښت پخاطر له معتبرو منابعو او لازمو درسي موادو څخه استفاده وکړئ.

دريم لوست

پل صراط

موخي:

1. محصلين وکولای شي چې د پل صراط لغوي او اصطلاحي (پېښندنه) او خرنګوالی بيان کړي.
2. محصلين وکولای شي چې د اعمالو په تناسب له پل صراط خخه د مؤمنانو د تيريدلو د کيفيت د توپير په هکله معلومات ورکړي.
3. د انسان په ژوندانه کې د روپې او سلو کو تغیير او بدلون د پل صراط پر وجود او پر هغه باندې پر تيريدلو د جازم اعتقاد لرلو پخاطر.

د اعمالو له وزن خخه وروسته انسانان د پل صراط پر لور خوئيري او له دې خخه يا تيريزې او یا جهنم ته ورغور خېري.

صراط په لغت کې د لاري په معنا ده او د شرع په اصطلاح کې په دوو معناوو راغلې: یوه ېې هغه لار چې په دنيا کې د شارع لخوا د انسانانو لپاره وضع شوی ده تر خو قول پر هغې لار شي او بری ومومي. د صراط دغه معنا پدې آيت کې ذکر شوی ده: «وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَنَعَّوْا أَلَّا سُبْلَ فَتَرَقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ۝ ذَلِكُمْ وَصَنْكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ۝»¹. ژباره: او (حکم کړي

دی الله چې) په تحقیق دغه (ددې سورت ذکر شوي احکام) لاره زما ده برابره (جنت ته) نو متابعت وکړئ تاسي ددغې (لاري) او مه کوئ متابعت د (نورو کړو) لارو نو تار په تار به کړي (دغه متابعت) تاسي له لاري (سمې) د الله نه (چې د وحې اتباع او د برهان اقتداء

1. د الانعام سورت، 153 آيت

ده، دا (اتباع د سمې لاري) حکم کړي دی (الله) تاسې ته په دې سره لپاره د دې چې خان وساتې تاسې (له ګمراهې نه).

د صراط دوهمه معنا په آخرت پوري اړ لري او هغه پل ته وايې چې د دوزخ پر اور اينبودل شوی او ټول خلک هر دين او مذهب ته چې منسوب وي او يا اصلًا دين او مذهب و نه لري، پر هغه باندي تيريدلو ته تيارېږي هغه چې په حقه دي له هغه خخه تيرېږي او نور د دوزخ په اور کې غورځيري. قرآن کريم دې مطلب ته داسې اشاره کوي:

«وَإِنْ مَنْكَمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتَّمًا مَّقْضِيًّا ﴿٦١﴾ ثُمَّ نُتَحَيِّي الَّذِينَ أَنْتَوْا

وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِئْتُمْ^{٦٢}». زياره: او نشته هيڅوک له تاسې مګر چې دی

واردیدونکي ننوتونکي دی دغه ته (يعني دوزخ ته چې مؤمن پر صراط تيرېږي او کافر تر لوېږي). دې (دغه عبور على النار) په رب ستا یقيني حکم پري کړي شوی. بيا به نجات ورکړو هغه کسانو ته چې پرهیز ګاري یې کړي ده او پري به ردو ظالمان په دوزخ کې پر ګونډو پریو تلي. امام نووي رحمة الله عليه د مسلم په شرح کې وايې: «سلفو د صراط پر اثبات اجماع کړي او ویلي دې چې صراط یو پل دی چې د جهنم پرسر بناء شوی دی، ټول خلک پر هغه تيرېږي، مؤمنان د خپلو حالاتو له توپیر سره له لويدلو خخه ژغورنه او خلاصون مومي او په اسانې سره پري تيرېږي، خو نور بيا په دوزخ کې سقوط کوي».

د صراط خرنګوالي او پر هغه باندي د تيريدلو ګيفت: د پیغمبر صلی الله عليه وسلم د حديث پر بناء چې بي بي عایشې رضی الله عنه روایت کړي، صراط پر جهنم باندي یو پل دی چې له ویسته خخه نری او له تورې خخه تیره دی. «ولجهنم جسرأدق من الشعور وأحد من السيف».²

1. د مریم سوت، 71-72 آيت.

2. دا حدیث احمد رح (6-110) تخریج کړي دی.

د اسلام قدر من پیغمبر لومړنی شخص دی، چې له خپل امت سره له دې پل خخه تیریږي. د حدیث پوره متن دادی: «وَ يَضْرِبُ الصِّرَاطَ بَيْنَ ظَهَرِيْ جَهَنَّمَ فَأَكُونُ أَنَا وَ امْتِي أَوْلَى مِنْ يَجِيزُهَا وَ لَا يَتَكَلَّمُ يَوْمَئِذٍ إِلَّا الرَّسُولُ وَ دُعَوْيُ الرَّسُولِ يَوْمَئِذٍ: اللَّهُمَّ سَلِّمْ سَلِّمْ».

کله چې مؤمن له هغه خخه تیریږي، یوه رنا یې تر مخ یو خای ورسه حرکت کوي او پرته له کوم مشکل خخه تیریږي، لکه خرنګه چې الله تعالی فرمایي:

«يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَى نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ بُشَرَّنَكُمْ

الْيَوْمَ جَنَّتُ تَجَرِي مِنْ تَحْتَهَا الْأَنْهَرُ خَلَدِينَ فِيهَا ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ»^۱.

ڇباره: (یاد کړه ای محمده!) هغه ورخ (د قیامت) چې ویني ته مؤمنان سري او مؤمناني بسخې چې ټغلي به رنا د دوی مخکې له دوی خخه او له بنې خوا د دوی خخه (او وېه ویل شي دوی ته چې) زیری د تاسې نن ورخ دی (ننوتل په) جنت چې بهیږي له لاندې (د مانیو او ونو) د هغو (څلور قسمه) ويالي تل به وي دوی په هغو کې دغه دی هم دغه بری موندل ډیر لوی.

مؤمنان د دوی د اعمالو او له الله تعالی سره د اخلاص په پام کې نیولو سره په بیلا بیلو او متفاوتو کیفیتونو او درجو له هغه خخه تیریږي، خینې د سترګو په رب کې تیریږي، خینې د بربیننا په توګه، خینې د باد پشان، خینې د مرغانو په ډول، خینې د ماهره آس زغلوونکي په خير او خینې هم د اوېن بیوونکي په ډول تیریږي.

امام غزالی د صراط په هکله وایي: «دَا مِمْكَنَهُ دَهُ، نُو اِيمَانٌ پَرِّي وَاجِبٌ دَيُ، دَأْجِبٌ اللَّهُ تَعَالَى قَادِرٌ دَيُ چِي الْوَتُونَكِيْ مِرْغَانٌ پَهُ هَوَا کَيْ پَهُ پِرْوَازٌ رَأْوَلِيْ، نُو مُسْلِمًا پَدِيْ هَمْ قَادِرٌ دَيُ چِي اَنْسَانٌ لَهُ دَاسِيْ پَل خخه تیر کري.^۲ خو کافران او منافقان هغه کسان

1. د الحجید سورت، 12 آیت.

2. امام غزالی، احیاء علوم الدین. (115/1).

چې د الهی اديانو او رسولانو تکذیب او انکار ې کړی، پیښې ې لپڑی او خپل توازن له لاسه ورکوي او د دوزخ په اور کې لویېي».

پل صراط په حقیقت کې له هغه صراط او لارې خخه یوه یېلکه ده، چې الله تعالی په دنیا کې د انسانانو د لارښونې او نیکمرغی لپاره وضع کړی ده. دا صراط او لار عبارت ده له هغو الهی شرائعو او اديانو خخه چې د الهی پیغمبرانو علیهم السلام پواسطه د انسانانو د لارښونې او نیکمرغی لپاره وړاندې شوې ده، هغه کسان چې په دنیا کې د الله تعالی پر صراط مستقیم «نیغه لار» تللي دي، د حلالو او حرامو ترمنځ ې توپیر کړی، د حقوق الله او حقوق العبادو بنه التزام ې کړی، هغوي په آخرت کې هم په دیره آسانی سره د خپلو نیکو اعمالو په تناسب له پل صراط خخه تیریږي او جنت ته داخلیري.¹

1. العقيدة الاسلامية. هماځه مؤلفین، 434-441 مخونه.

پونتنې

1. صراط په لغت او د شريعت په اصطلاح کې تعريف کړئ.
2. هغه آيتونه چې په دنيا کې پر صراط مستقيم او په آخرت کې پر پل صراط باندي دلالت کوي، ذکر، تحلیل او تفسیرې کړئ.
3. د رسول اکرم ﷺ له احاديثو خخه په استفادې سره د پل صراط خانګړنې او خونکوالی بيان کړئ.
4. له پل صراط خخه د مؤمنانو د تیريدلو کیفیت د دوى د نیکو عملونو او کړنو په تناسب توپیرلري، د مومنانو د تیريدلو دغه توپیرلرونکي کیفیت تشریح کړئ.
5. له پل صراط خخه د مؤمن د تیريدلو په وخت کې یو نور او رنا له هغه سره یو خای خي، هغه آيت چې پر دې امر دلالت کوي ذکر، تحلیل او تفسیرې کړئ.
6. د امام نووي او امام غزالی نظر د پل صراط په هکله بيان کړئ.
7. د آخرت صراط په حقیقت کې یوه بیلکه ده د الله تعالی د صراط مستقيم خخه په دنيا کې، نومورې مسأله باید د محصلینو له خوا توضیح او تر بحث لاندې ونیول شي.
8. د پل صراط پر وجود باندي قاطع ايمان لرل زمود په رویو او سلوکو کې خه اغیزه رامنځ ته کوي؟ نومورې موضوع په تفصیل سره مناقشه او وڅیرئ.

څلورم لوست

جنت

موخي:

1. محصلين وکړاي شي چې د جنت د تعريف، مخلوقوالي او فعلی موجوديت په هکله معلومات ورکړي.
2. محصلين پدې وتوانيږي چې د جنت د خصوصياتو او او څانګړنو په هکله پوره معلومات ورکړي.
3. د جنت او د هغه د نعمتونو پر وجود باندې د جازم اعتقاد د لرلو په سبب په انساني رویه او سلوکو کې تغییر او بدلون.

لکه خرنګه چې مخکې یاد شول خلک د قیامت پر ورخ په دوو ډلو ويشه کېږي: یوه ډله اهل د جنت او بله ډله اهل د دوزخ دي. جمهور علماء د اهل سنتو، ابو علي جبائي او ابوالحسن بصری په دې باور دي، چې جنت او دوزخ دواړه مخلوق او فعلاً موجود دي او په دوو دليلونو استدلال کوي، یوه د آدم عليه السلام او بي بي حوا کيسه چې لومړي په جنت کې اوسيدل او ورسته بیا د دوى د زلی پخاطر د الهي فرمان «**قُلْنَا أَهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا**»¹ ژباره: (بیا) وویل مونږ چې کوز شئ له جنته ټول. پواسطه له هغه خنخه وايستل شول، کله چې جنت مخلوق او موجود دي، نو دوزخ هم مخلوق او موجود دي. بل دليل یې دا دوه قوله د الله تعالى دي چې فرمابي: «**أَعِدَّتُ لِلْمُتَّقِينَ**»² ژباره: تیار ګړي شوی دي دغه (جنت) له پاره د

1. د البقره سورت، 38.

2. دآل عمران سورت، 133.

پرهيز گارانو. **«أَعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ**^١ ڙباره: چې تيار ڪري شوي دی (دا اور) لپاره د ڪافرانو. چې د دوازو له مهيا والي خخه په ماضي لفظ سره تعبيير شوي دی. د معراج صحيح احاديث هم پر دي مدعوي باندي دليل دي. د دوازو ڏلو ڙوند په دي دو هستو گنڌایونو کې هميشه او دائمي دي او امام بخاري رحمة الله عليه او مسلم رحمة الله عليه د حديث پربنست مرگ د جنت او دوزخ ترمنځ ذبح کيږي او د دوازو مکانو د اهل لپاره خلود «هميشوالي» اعلانيري.²

د جنت معنا: جنت د «ج ، ن» له مادي خخه اخيستل شوي او دا ماده د سر «پتوالي» په معنا راغلي ده. مجن، جنین او مجنون هم له همدي مادي خخه اخيستل شوي دي او جنت د بن پا باع په معنا راغلي دي، چې ځمکه پې په ونو او ګلاني پته وي، اما جنت د شرع په عرف کې عبارت دي له هغه دار يا خا (محل) خخه چې په آخرت کې د نيكو او صالحونو بند گانو لپاره تيار شوي دي.

د جنت وصف او خرنگوالی: د جنت خا له اووم آسمان خخه پورته او سقف

پي عرش د رحمان دي، الله تعالى فرمائي: **«وَلَقَدْ رَءَاهُ نَزْلَةً أُخْرَى**^٣ ڙباره: او خامخا په تحقيق ليدلى و سدرة المنتهی^٤ عيندها جنة المأوى^٥».

محمد هغه (جبريل) په رابنكته کيدلو کې بل خلپي په نزد د وني د بيرې سدرة المنتهی (چې منتها د علم د خلکو دي) په نزد د هغې دي جنت الماوي (يعني د هستو گنې د مؤمنانو). سدرة المنتهی له اووم آسمان خخه اوچت دي او داچې عرش د جنت سقف دي د امام ترمذی په حديث کې راغلي دي: جنت اته دروازې لري چې یوه

1. د البقرة سورت، 24.

2. د امام بخاري تخریج په رفاق کي شمیره: (6548) او د امام مسلم تخریج په جنت کي شمیره: (2850).

3. د النجم سورت، 13-15 آیونه.

دروازه بې (ریان) نومېرى او له هېډي دروازې خخه له روزه لرونکو خخه پرته بل خوک نه داخليېري. او د رسول اکرم ﷺ د حديث له مخې د جنت کلی «لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ» ده. په هغه حديث کې چې ترمذی رحمة الله عليه روایت کړې راغلي چې د جنت بناء له یوې خبستې د سروزور او بله د سپینوززو خخه جوره شوې او په منځ کې بې له مشکو کار اخیستل شوی دی. دغه راز د جنت په ودانۍ کې ملغړي او یاقوت کارول شوې او خاوره بې زعفران ده.^۱

د امام بخاري له حدیث سره سم هفو کسانو چې الله تعالیٰ ته زیات پرهیز گاري کړي
په ځانګړو غرفو کې ژوند کوي او نور جنتیان د دغو غرفو خاوندان د ختیغ او
لویدیغ د افق د خلاند ستورو پشان ویني.

جنت د انار او نورو میوو د ونو درلودونکی دی. د رسول اکرم ﷺ د احادیشو له منجی، تر ټولو لومنو شخص چې جنت ته نتوخی د اسلام قدرمن پیغمبر حضرت ﷺ دی او وروسته بیا دده مبارک امت په بیلایلو ډلو داخلیوی. په جنت کې مختلف عمرونه وجود نه لري، بلکه ټول په یو سن وي چې هغه د درې دیروش ګلنی عمر دی.

په جنت کې معینې او محدودې غزاکانې وجود نه لري بلکه په هغه کې هرڅه چې د نفس د اشتتها او د سترګو د تلذذ او خوند وړ وکړخي، شته دی، پردي مطلب باندې د الزخرف سورة 70-72 آيتونه صراحت لري. د جنت د خبیلو شیان په خپروبولو او تندی ماتولو او مهر شویو لوښو کې وي، چې له مشکو سره ګلډ شوی دي او د جنتیانو د سیرابولو لپاره ورکول کېږي، لکه خرنګه چې الله تعالى فرمایي:

(هغوي ته) له خالصو شرابو مهر کريو شويو خخه چي مهر به يي مشك وي. دغه راز

1. دا حدیث امام ترمذی د جنت په صفت کې پر (2536) شمیره ذکر کړی دی.

2. د المطفيين سوت 25-26 آیتونه.

د جنتيانو خبناک هغه صفا او به دي چې له کافورو يا زنجبيلو سره گلوي وي. پس له خبليو او خورلو قضای حاجت وجود نه لري او د مشکو د خولو په شکل له بدن خخه ترشح کوي. د جنتيانو لباس له ورینسمو «سنديس او استيرق» خخه دی او گانی ې سره زر دی. د جنتيانو ميرمنې پيغلي باکري دی چې خپل خاوند بي حده دوست گني او بل چاته نه لري او بنایست بي تر دې اندازې دی که چيرې يوه د دوي دنياته راشي د چمکي او آسمان منځ به رنا کړي.¹

لنډ داچې ټول هغه نعمتونه چې تصور بي کېږي او شخص هفو ته ميلان کوي د الله تعالى له لوري هفو ته ورکول کېږي. اما یوازيني ارزښمن شی چې الله تعالى بي هفو ته عطاء کوي د خپل رضایت وربنودل دي هفو ته او دغه راز ترڅنګ ې د الله تعالى رویت او لیدنه ده چې جنتيان د عزت او شرف د پردي له لري کيدو وروسته دغه دیدار ترلاسه کوي، لکه خرنګه چې امام مسلم له صهیب رض خخه يو حدیث را نقلوي چې پېغمبر ﷺ فرمایي: «إِذَا دَخَلَ أَهْلَ الْجَنَّةِ يَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: تَرِيدُونَ شَيْئًا أَزِيدَ كُمْ؟ فَيَقُولُونَ: إِنَّمَا تَبَيِّضُ وُجُوهُنَا، إِنَّمَا تَدْخُلُنَا الْجَنَّةُ وَنَنْجَنَا مِنَ النَّارِ؟ قَالَ فَيَكْشِفُ الْحِجَابَ فَمَا أَعْطَوْا أَشَيْئًا أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِنَ النَّظَرِ إِلَى رَبِّهِمْ عَزَوْجَلَ». ²

1. العقيدة الإسلامية. هماعه مؤلفين. 451-343 مخونه.

2. دا حدیث مسلم رحمة الله عليه په ايمان کې (181) په شمیره تخریج کړي ده.

پونتنې

1. ايا جنت او دوزخ دواړه مخلوق او فعلاً موجود دي؟ د پدې هکله اهل سنتو نظر بیان کړئ.
2. د جنت لغوي او اصطلاحي معنا توضیح کړئ او د خلود دليل ېې تشریح کړئ،
3. د جنت د موقعیت د ظای نوم و اخلی او د ریان د دروازې په هکله معلومات ورکړئ.
4. د جنت د خبیلو او خوراکي شیانو په هکله لنه توضیحات ورکړئ.
5. رحیق مختوم خه شی دي؟ او د جنت د اوبو له خصوصیاتو خخه یادونه وکړئ.
6. د جنتیانو د لباس، ګاڼو او عمر په هکله معلومات ورکړئ.
7. هغه آیتونه چې د جنت د خصوصیاتو او اوصافو په هکله ذکر شوي په بیلاپیلو سورتو کې وپلتی، بیا ېې تحلیل او تفسیر کړئ او د دې اوصافو لست د جنت له نعمتو نو سره ترتیب کړئ.
8. د جنت او د هغه د نعمتو نو د شته والي په هکله قاطع ایمان لرل د انساني شخصیت د ودې او د عملونو په اصلاح او سمون کې خه اغیزه لري؟ په مفصل ډول ېې توضیح کړئ.
9. د درس د لابنه روبنانتیا لپاره له معتبرو منابعو او مناسبو درسي موادو خخه استفاده وکړئ.

پنځم لوست

دوزخ

موخي:

1. محصلين وکولای شي چې د دوزخ د طبقاتو او درکاتو په هکله معلومات ورکړي.
2. محصلين وکولای شي چې د دوزخ د اهل خوراک او خبناک معرفې کړي.
3. د دوزخ د سختيو او د انسان د شخصيت په اصلاح کې د هغه ا غیزې د خرنګوالي په هکله د بحث لپاره لاري چاري برابرول.

هغه خه چې په قرآن کريم او نبوي ﷺ صحيحو احاديثو کې د دوزخ په هکله راغلي، نشي کيدلى ترڅو هغه ټول پدې لنډ درس کې ياد کړو. مود پردي برخه کې يوازي ئيني موضوعات انتخابو او په لنډه توګه اشاره ورته کړو:

د دوزخ طبقي او درکات:

دوزخ اووه طبقي لري، چې هري طبقي ته بې «درک» وای. د دوزخ دغه اووه طبقي عبارت دي له: جهنم، سعير، لظي، سفر، جحيم، هاویه او حطمه. که چيرته خوک غواړي د دوزخ د کوچنی طبقي، چې جهنم ده، ژوروالي او کفیت وپېژني، نو د عتبه بن غزوان حدیث دې ولولي چې په هغه کې پیغمبر ﷺ داسي فرمایلی دي: «إِن الصَّرْخَةُ الْعَظِيمَةُ لِتَلْقَى مِنْ شَفِيرِ جَهَنَّمَ فَهُوَ فِيهَا سَبْعِينَ عَامًا وَ مَا تَفْطِي إِلَى قَرَارِهَا».¹

د غتې تېږي سرعت چې د اویاواو ګلو په موده کې لا د جهنم تل ته نه رسپرې محاسبه کړي پداسي حال کې چې جهنم د دوزخ کوچنی طبقة ده. په بل حدیث کي راغلي دي. هغه اوړ چې بنې آدم ورڅخه استفاده کوي، حرارت او تودو خه بې د

1. دا حدیث امام ترمذی د جهنم په صفت کې په (2575) شمیره تخریج کړي دی.

جہنم د حرارت اویاومه حصه ۵، یعنی د جہنم د اور حرارت «70» چندہ د دنیا د اور له حرارت خنہ زیات دی. د دوزخ هر طبقہ یوہ دروازہ او د هفی طبقي خاص اهل ورخخه داخلیپری، لکه خرنگه چې قرآن کریم هم د دوزخ په اوو دروازو صراحت لري: «وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجَمِيعِنَّ ۝ هَمْ سَبَعَةُ أَبْوَابٍ لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَقْسُومٌ ۝»^۱.

ڈیاره: او بیشکه چې جہنم (دوزخ) خامنځا خای د وعدی د دغو (تابعانو ستا) دی د ټولو. چې دی دې (دوزخ) لره اوه دروازې لپاره د هرې دروازې له دې (گمراهانو) خنہ یوہ برخه به وي قسمت (او تعیین) کړی شوی.

د دوزخ د اهل د حالت خرنکوالي:

د قرآن کریم د صراحت له منځی د دوزخیانو پوټکی همیشه د تغییر او بدلون په حال کې دی او د پخوانیو پوټکو له تحریب او سوځیدو وروسته نوي پوټکی رامنځ ته کېږي: «إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِإِيمَانِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضَجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَلَنَّهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا ۝»^۲.

ڈیاره: بیشکه هغه کسان چې کافران (منکران) شوي دی په آیتونو زموږ ژر به نبایسو مونږ دوی اوړ ته (چې په کې سوځولی شي) هر کله چې پاخه شي (وسوځیږي) پوستکی د دوی (په اور کې نو) بدللوو مونږ دوی ته پوستکی غیر له هفو، لپاره د دې چې وڅکي دوی (تل ترته نوي نوي) عذاب؛ بیشکه چې الله دی نسه غالب قوي (د احکامو په انفاذ) لوی حکمت والا (هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

1. د الحجر سورت، 43-44 آیتونه.

2. د النساء سورت، 56 آیت.

د دوزخ د اهل اجسام په فعلي حالت نه پاتې کيوي، بلکه خو برابره غتيروي، لکه خرنګه چې ابوهريزه رض له رسول اکرم صل خخه روایت کړي، چې فرمایي: «ماين منکي الکافر مسيرة ثلاثة أيام للراكب المسرع».¹

د دوزخيانو خوراک درې شيان دی چې د دوزخيانو هره ډله یو له دغو دريو خوراکونو خخه خوري:

1- **زقوم:** یوه ونه ده د دوزخ له تل خخه چې د قرآن کريم د وينا له مخې، دروغجن گمراهان له هغه خخه خوري:

«ثُمَّ إِنَّكُمْ أَئُمَّا الظَّالِمُونَ الْمُكَذِّبُونَ لَا يَكُلُونَ مِنْ شَجَرٍ مِّنْ زُقُومٍ»

فَمَا يَكُلُونَ مِنْهَا أَلْبُطُونَ². ڈياره: بيا به بيشکه تاسي اي گمراهانو دروغ ويونکيو خامخا خورونکي به بئ (په دوزخ کې) له ونې د زقوم خخه پس ډک کوونکي به بئ له هغې (ونې) خخه ګيلوو خپلو لره.

2- **ضریع:** یو بوټي دی چې زيات ازغي لري او د دوزخيانو یوه ډله هغه خوري، لکه خرنګه چې الله تعالى فرمایي: «لَيْسَ هُمْ طَعَامٌ إِلَّا مِنْ ضَرِيعٍ لَا يُسْمِنُ

وَلَا يُغْنِي مِنْ جُوعٍ»³. ڈياره: نه به وي دوى ته طعام خواره مګر له اغزي لرونکي ترخي ونې خخه. چې نه به خربوي بدن (د دوزخوي هغه ضريع) او نه دفع کوي هیڅ لوره (له دوى نه هغه ضريع).

3- **غسلين:** هغه او به او زووې دې چې د دوزخيانو له بدن او فرجونو خخه خارجيري او دا د خطاء کارانو خوراک دی. لکه خرنګه چې په دې آيت کې لولو:

1. امام بخاري په رفاقت کې (6551) شمیره.

2. د الواقعه سورت، 51-52-53 آیتونه.

3. د الغاشية سورت، 6-7 آیتونه.

«فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هَهُنَا حَمِيمٌ ۝ وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غَسَلِينِ ۝ لَا يَأْكُلُهُ إِلَّا

الْحَنَطِئُونَ ۝»^۱. ڇباره: نو نشته ده ته نن ورخ په دې کې ڪوم دوست (دافع د عذاب)

او نشته هیچ طعام (چې وئي خوري) مگر خو (د دوزخيانو د زخمونو) له وينو او زوو څښې چې نه خوري دغه (غسلين) مگر همغه خطاکاران گناهگاران (ئي خوري).

د دوزخيانو خبناک له حميم خخه عبارت دی. حميم پدې مورد کې بنائي او به ڪړل شوي فلزات وي، چې دوزخيان بې څښي. قرآنکريم هغه ته داسي اشاره ڪوي:

«وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكُفُرُونَ ۝»^۲.

ڇباره: او هغه ڪسان چې کافران شوي دي شته دوى ته خبسل له ايشيدلو او بوا او عذاب دی دردناک په سبب د دې چې وو دوى چې کافران ڪيدل.

د دوزخيانو ډير اسانه عذاب، لکه څرنګه چې امام بخاري رحمة الله عليه، مسلم رحمة الله عليه او ترمذی د هغه حدیث له نعمان بن بشیر خخه روایت کړي، داده چې د یوه شخص د پښو ترمنځ به د اور سکروته کیښو دل کېږي او د هغه د حرارت او تودو خې له شدت

خخه به بې دماغ په خوتیدو راشي: «إِنَّ اهُونَ أَهْلَ النَّارِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ لِرَجُلٍ تَوَضَّعَ فِي أَحْمَصِ قَدْمَيْهِ جَمْرَةٌ يَغْلِي مِنْهَا دَمَاغُهُ»^۳.

1. د الحاقة سورت، 35-36-37 آیوته.

2. د یونس سورت، 4 آیت.

3. د امام بخاري تخریج په رفاقت کې (6561).

پونتنې

1. د دوزخ د طبقو او درکاتو په هکله خه پوهېږي؟ نومونه بي واخلى او د هغه د کوچني طبقي ژوروالي د رسول اکرم ﷺ د حدیث له مخې بیان کړي.
2. د الحجر سوره «44» آيت، چې د دوزخ د دروازو په هکله صراحت لري، تحلیل او تفسیر کړي او د «جزء مقسم» په هکله معلومات ورکړي.
3. د دوزخیانو د خوراک په هکله خه پوهېږي؟ د قرآنی آیتونه مطابق بي توضیح کړي.
4. د زقوم ونه خه ډول ونه ده؟ او کومه ډله دوزخیان هغه خوري.
5. ضریع او غسلین د قرآنی آیتونو د صراحت مطابق بیان کړي.
6. د دوزخیانو خبناک د قرآن کریم د صراحت له مخې تشریح کړي.
7. د دوزخیانو تر تولو آسانه عذاب د امام بخاري رحمة الله عليه، مسلم رحمة الله عليه او ترمذی رحمة الله عليه د حدیث له مخې ووایاست.
8. له معتبرو منابعو خنخه په استفادې سره د دوزخ ځانګړې او عذابونه راټول او د ټولکې پر تختې باندې بي وليکي او د انساني نفesonو په اصلاح او سمون کې د دوزخ د سختیو د ذکر اغیزې بیان کړي.
9. په ذهن کې د درس د لابنه تینګښت پخاطر له مناسبو درسي موادو خنخه استفاده وکړي.

دولسم خپرکی

د شفاعت مسئله

لومړۍ لوست

د شفاعت د واقعې مفهوم او توضیح

موختی:

1. محصلین و کولای شي چې د شفاعت مفهوم او پدې هکله آیاتونه توضیح کړي.
2. محصلین و کولای شي چې د العقيدة الطحاوية د شارح له نظره د شفاعت د اتو ډولو په هکله معلومات ورکړي.
3. محصلین په دی وتوانیږي چې د نقلی دلایلو له مخې د شفاعت کوونکو بیلابیلې ډلي معرفی کړي.

د شفاعت لفظ له «شع» خخه اخیستل شوی چې د جفت په معنا ده او له «ضم الشی الى مثله» خخه اخیستل شوی، او د «وتر» په مقابل کې دی.

د شفاعت په هکله تقریباً «۳۰» آیاتونه په قرآن کریم کې شته، د شفاعت له کلمې یا د هغه له رینې پرته، پکې لیدل کېږي، قرآنی آیاتونه د شفاعت په هکله په لاندې خو برخو ويشنل کېږي:

لومړۍ برخه:

آیتونو ته ورشامليږي چې شفاعت پکې په مطلق ډول نفي شوی دی، دغه آیاتونه د هغه کسانو په اړوند دی چې مؤمنان نه دی او صالح عملونه نه لري، لکه دا قول د الله تعالى: «أَنفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا يَبْيَعُ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَاعَةٌ وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ»¹. ژباره: صرف کړئ (په زکوړه یا په جهاد یا په نورو واجبي صدقاتو کې) خینې له هغه مالونو خخه چې درکړي دی مونږ تاسې

1. د المقره سوت، 254 آيت.

ته پخوا د راتلو د هغې ورځي نه چې نه پیرودل (اخیستل) او نه پلورل (خرڅول) پکې شته (چې سړی مال پیدا کړي بیا پړې خپل خان له عذابه خلاص کړي) او نه دوستي او نه شفاعت (او نه بې له اذنه د الله سپارښت پکې شته) او کافران هم دوى دی ظالمان (نو ای مؤمنانو تاسي د دوى په شان مه کېږئ!). او: «يُقَبِّلُ مِنْهَا شَفَعَةً»

ڙباره: او نه به مدل کیدای شي له دغه نفس خخه شفاعت (سپارښت د هیچا).

او د ځینو مجرمینو په هکله داسې فرمایي:

«فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَعَةُ الْشَّافِعِينَ»². ڙباره: (نو فرمایي الله) پس نفع ګټه (فائده)

به ونه رسوي دوى ته شفاعت د سپارښت کوونکيو.

دوهمه برخه:

هفو آیتونو ته ورشامليږي، چې یوازې الله تعالى د شفيع په توګه معرفي کوي، لکه دا قول د الله تعالى: «مَا لَكُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا شَفِيعٍ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ»³.

ڙباره: نشهه تاسي لره (ای کفارو) غير له الله هیڅ دوست او نه شفاعت کوونکي (چې عذاب درڅخه دفع کړي)، آیا پس نه اخلى پند (په دغه وعظ). او: «قُلْ إِلَهٰ

الشَّفَعَةُ جَمِيعًا»⁴. ڙباره: ووايه (ای محمده! دوى ته) خاص الله ته (اختیار د)

شفاعت دی ټول (او بل هیچا لره دخل نشهه).

1. د البقره سورت، 48 ایت.

2. د المدثر سورت، 48 ایت.

3. د السجدة سورت، 4 آیت.

4. د الزمر سورت 44 آیت.

دریمهه برخه:

هفو آیتونو ته ورشاملیبی، چې شفاعت د الله تعالی تر اجازې او امر پورې معلق او اپوند گرخوی، لکه د قول د الله تعالی: «مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ»

۱. **ڙباره:** خوک به وي هغه چې سپاربنت (سفارش) وکړي په نزد د

د ۵۵ (هیخوک بې نشي کولی!) مګر (خو کولی شي) په اذن (حکم) د ده سره. او: «وَلَا تَنَفَعُ الْشَّفَاعَةُ عِنْدَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ حَتَّىٰ إِذَا فُرَّغَ عَنْ قُلُوبِهِمْ قَالُواْ

مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ قَالُواْ الْحَقُّ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ»^۱. **ڙباره:** او نه رسوی هیخ نفع

شفاعت سپاربنت په نزد د الله کې مګر (شفاعت) د هغه چا چې اذن ورکړي (الله هغه ته، تر هغه پورې کله چې پورته کړه شي ویره له زړونو د دوى وايي دوى (په خپلو منځو کې) چې خه (حکم) وفرمایل رب ستاسي؟ نو وايي دوى چې حق بې (وفرمایل) او هم دغه (الله) دېر پورته او دېر لوی دی.

خلورمه برخه:

هفو آیتونو ته ورشاملیبی چې د شفاعت کیدونکي لپاره یو لپ شرطونه بیانوی. په یوه

ځای کې دغه شرط د الله تعالی رضایت معرفی کوي، لکه دا فرموده د الله تعالی: «وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ أَرَضَنَّ»^۲. **ڙباره:** او نه کوي شفاعت دوى (نشي

کولی د هیچا) مګر لپاره د هغه چا چې راضي وي (ترې الله). ارتضاء دله د الله تعالی

په نزد د قبليدو په معنا ده. او بل ځای بیا دغه شرط د الله تعالی په نزد د عهد او

پیمان اخيستل معرفی کوي، لکه دا قول د الله تعالی:

1. د البقره سورت، 255 آيت.

2. د السباء سورت، 23 آيت

3. د الانبياء سورت، 28

«لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِنْدَ الْرَّحْمَنِ عَهْدًا»¹. ڇباره: نه مالکان

کېږي (هیچ یو د دوى) د شفاعت (د هیچا) مګر هغه خوک چې اخيستي بي ده په نزد د رحمن وعده (او په شفاعت مجاز وي).

او مقصد له عهد پیمان خخه پر الله تعالى، الهي پیغمبرانو او نورو ټولو حقه ديني عقایدو باندې ايمان لول دي.

او بل ځای کې بیا د شفاعت لاره چاره له ئینو مجرمینو خخه سلبوی، لکه د ظالمانو په حق کې د شفاعت سلب، چې پدې آيت کې تصریح پوري شوي ۵۵:

«مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيرٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ»². ڇباره: نه به وي ظالمانو ته (په

قيامت کې) هیڅوک دوست او نه کوم شفاعت ګر چې خبره بي ومنله شي.

محمد ابن ابي العز الحنفي د ابو جعفر طحاوی د دې قول په شرح کې «والشفاعة التي ادخرها لهم حق، كما رُوِيَ فِي الْاخْبَارِ»، شفاعت په اتو ډولونو بيان کړي:

لومړۍ دوں:

دا ډول شفاعت چې په شفاعت، عظمي هم نومول شوي، زموږ د قدرمن پیغمبر ﷺ پوري مخصوص او ځانګړي دی او د دې ډول شفاعت په هکله زیات حدیثونه وارد شوي دي. له هغې جملې خخه یو د ابو هریره رض حدیث دي، چې صحیحینو تخریج کړي، په دې حدیث کې د حشر د ورځ انحور بنو دل شوي، چې خلک به لومړۍ د شفاعت د غونښتې لپاره آدم صلی اللہ علیہ وسَلَّمَ ته ځې، خو هغه خلک نوح صلی اللہ علیہ وسَلَّمَ ته رهنمایي کوي، نوح صلی اللہ علیہ وسَلَّمَ هم د هغوي په شفاعت جرأت نه کوي تردي چې دغه استشفاع (شفاعت غونښتې) په ترتیب سره له ابراهیم صلی اللہ علیہ وسَلَّمَ، موسی صلی اللہ علیہ وسَلَّمَ او عیسی صلی اللہ علیہ وسَلَّمَ خخه ترسره کېږي، خو هیچ یو د دوى پدې کار اقدام نشي کولای او د الله تعالى له غصب خخه

1. د مریم سورت، ۸۷ آيت.

2. د غافر سورت، ۱۸ آيت.

په هغې ورڅ کې خبرې کوي، تردي چې خلک حضرت محمد مصطفى ﷺ ته ورځي، چې د ده د شفاعت غوبښته د الله تعالى په حضور کې قبلېري او الله تعالى ورته فرمابي: له امتیانو خخه د هغه کسان له نښي دروازې جنت ته داخل کړه چې د چا حق او حساب پرې نه وي.

دوهم ډول:

د رسول اکرم ﷺ شفاعت د هغه چا په حق کې دی، چې نیکي او بدی بې سره برابري شوي وي.

دریم ډول:

د نبي کريم ﷺ شفاعت د هغه کسانو په هکله دی چې د ګناوو پخاطر په دوزخ کې د یوې مودې پر تیرولو محکوم شوي وي.

څلورم ډول:

د اسلام د پیغمبر ﷺ شفاعت دی، د هغه کسانو په حق کې اهل د جنت دی، خو د مرتبو د اوچتوالي هیله لري.

پنځم ډول:

د نبي کريم ﷺ شفاعت دی د اویاوو زرو کسانو لپاره چې پرته له حساب خخه جنت ته داخل شي.

شپږم ډول:

د پیغمبر ﷺ شفاعت دی د هغه کسانو د عذاب د تخفیف او کمبست لپاره، چې په دوزخ کې پر پاتې کيدو باندې محکوم شوي، لکه د رسول اکرم ﷺ شفاعت د خپل کاکا (ابو طالب) په هکله. قرطبي د دې ډول شفاعت د مخالفینو تمسک، چې په دې قول د الله تعالى بې کړي: «فماتنفعهم شفاعة الشافعين»، داسي خواب کړي:

دا ډول شفاعت هغوي ته له دوزخ خنخه په وتلو کې گنهه نه رسوی، لکه خرنگه چې موحدو گنهکارانو ته یې رسوی او هغه د رسول اکرم ﷺ په شفاعت سره له دوزخ خنخه خارجېري او جنت ته ننوخي.

اووم ډول:

دنبي کريم ﷺ شفاعت جنت ته د ټولو مؤمنانو د داخليدو له پاره.

اتم ډول:

د رسول اکرم ﷺ شفاعت د هغه چا لپاره چې د کبیره گناوو مرتكب شوی او بالاخره زموږ د پیغمبر شفاعت د هغه په حق کې چې «لا اله الا الله» کلمه شريفه یې ويلي ده او الله تعالى د پیغمبر ﷺ د دې غوبښې په مقابل کې فرمایي: «وعزتی و جلالی و کبریائی و عظمتی، لأنخرجن منها من قال: «لا اله الا الله» دا حدیث امام مسلم رحمة الله عليه راویت کړی.

سربیره پر انبیاوو، علماء او شهداء هم شفاعت کوي، لکه خرنگه چې د ابن ماجه حدیث پر دې امر دلالت کوي: «یشفع یوم القيامة ثلاثة: الانبياء ثم العلماء ثم الشهداء» او ملائکې هم د بل حدیث د صراحت پر بناء شفاعت کوي.¹

1. العقيدة الطحاوية، هماجده مولف، 113-118 مخونه.

پونتنې

1. د شفاعت کلمه له کومې مادې خخه مشتق یا اخیستل شوی او د هغه په هکله خو آیاتونه وجود لري.
2. د شفاعت په هکله قرآنی آیاتونه په خو برخو ويشل شوی؟ د اړونده آیتونو په ذکر کولو سره ېې بيان کړي.
3. د «ارتضاء» او «عهد» معنا په اړونده آیاتونو کې توضیح کړي.
4. د العقيدة الطحاویه د شارح له نظره شفاعت په خو ډولونو ويشل شوی؟
5. آیا شفاعت یوازې تر انبیاوو علیهم السلام منحصر دی یا داچې نور کسان هم کولای شي شفاعت وکړي؟ نوموري موضوع په دلیلونو سره وڅېرئ.
6. د شفاعت لپاره اصطلاحی تعریف قصدًا نه دی ذکر شوی، تاسو اصطلاحی تعریف او د هغه د مفهوم اړونده موضوعات د یو ګروپي کار په ضمن کې مناقشه او بيان کړي.
7. د دې درس د لابنه روبانتیا لپاره له معتبرو درسي منابو او لازمو درسي موادو خخه استفاده وکړي.

د وهم لوست

د شفاعت شرطونه، توحید او شفاعت

موخي:

1. محصلین و کولای شي چې د شفاعت وړ موضوع، شفاعت کیدونکی او د شفاعت کوونکو شرطونه بیا ن کړي.
2. محصلین و کولای شي چې د شفاعت په هکله د مشرکینو، نصاراوو، اهل د بدعاوو، معتزله وو، خوارجو او اهل سنت او جماعت نظرې و خیري.
3. د توسل، دعاء او استشفا (طلب د شفاعت) په هکله د اهل سنت او جماعت د نظر سره سم د معلوماتو تحلیل.

د شفاعت موضوع د اسلام په دین کې یوه بې قيده او بې شرطه مسئله نه ده، بلکه يوازې د شروطو په موجودیت کې شفاعت ترسره کېږي، د شفاعت په موضوع کې د دریو اساسی شرطونو موجودیت حتمی دی:

1. د هغه خه په هکله چې د شفاعت مورد ګرځي، باید د هغو ګناوو له جملې خخه نه وي، لکه ظلم او تیری، لکه خرنګه چې قرآن کريم له ظالمانو خخه حمیم او شفیع نفي کړي او فرمایي: ﴿مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ﴾^۱.
ژیاره: نه به وي ظالمانو ته (په قیامت کې) هیڅوک دوست او نه کوم شفاعت ګر چې خبره پې ومنله شي. او که چیرته ظلم په پراخه معنا سره بې په پام کې ونيسو، نو شفاعت يوازې تر هغو ګنهکارانو خانګری کېږي چې له خپل عمل خخه پیښمانه وي.
2. د شفاعت کیدونکو په هکله شرط دا دی چې هغوي باید د الله تعالى د رضایت مورد ګرځیدلی وي، لکه خرنګه چې دا آیت پړې دلالت کوي:

۱- د المؤمنین سورت، ۱۸ آیت.

«وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ارْتَضَى وَهُم مِنْ حَشِّيَّتِهِ مُشْفِقُونَ»^۱. ژباره:

او نه کوي شفاعت دوى (نشي کولي د هيچا) مگر لپاره د هغه چا چه راضي وي (ترى الله) او دوى له هيست د الله خخه ويريدونکي دى. دغه راز شرط دى چې شفاعت کيدونکي د الله تعالى په نزد عهد او پيمان اخيستي وي، په دې معنا چې پر الله تعالى، رسولانو عليهم السلام او پر تولو ديني معتقداتو ايمان او باور لري، لكه خرنگه چې قرآن کريم په صراحت سره فرمائي: «لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنِ

أَتَخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا»^۲. ژباره: نه مالکان کيږي (هیچ یو د دوى) د شفاعت (د هيچا) مگر هغه خوک چې اخيستي بې ده په نزد د رحمن وعده (د شفاعت لپاره).

3. د شفاعت کونکو په هکله شرط دى چې باید د هغوي لپاره د الله تعالى له طرفه اجازه شوي وي، لكه خرنگه چې دغه آياتونه په خرگنده توګه پردي شرط باندي دلالت کوي: «مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ»^۳. ژباره: خوک به

وې هغه چې سپارښت (سفارش) وکړي په نزد د ده؟ مگر د ده په اجازي سره. او: «وَلَا تَنَفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهُ إِلَّا لِمَنِ أَذْنَ لَهُ»^۴. ژباره: او نه رسوی هیڅ

نفع شفاعت سپارښت په نزد د الله کې مگر (شفاعت) د هغه چا چې اذن کړي (الله) هغه ته. دغه راز د دوى په مورد کې شرط دى چې باید په حقه سره شاهدان وي، دا

1. د الانبياء سورت، 28.

2. د مریم سورت، 87 آيت.

3. د البقره سورت، 255 آيت.

4. د سباء سورت، 23 آيت.

آيت پر دې مطلب باندي دلالت کوي: «إِلَّا مَن شَهَدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ

.¹

ڙباره: مگر هغه خوک چې شاهدي ېې ويلى وي (په ژبه) په حقه سره حال دا چې دوي پوهېږي (او علم ېې وي پر هفو باندي په زړه سره). د ملايکو د شفاعت په هکله شرط دی چې د هغوي استغفار او شفاعت یوازي تر مؤمن او د حق د لاري تر پیروانو پوري محدود وي، لکه خرنګه چې په دې آيت کې ورته اشاره شوي ده:

«وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا رَبَّنَا وَسَعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا فَأَغْفِرْ

لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِيمَ عَذَابَ الْجَحِيمِ»². ڙباره: او مفترت

غواري (له الله نه) هفو کسانو ته چې ايمان ېې راوري دی، (نو وابي چې) اى ربه زمونو رسيدلى ېې ته هر خيز ته له جهته د رحمته بخشش او علمه پس مفترت وکړه هغه کسانو ته چې توبه ېې ايستلي دی او متابعت ېې کړي دی د لاري ستا او وساته دوي له عذابه د دوزخ نه.

توحید او شفاعت:

د شفاعت په هکله درې قوله شته دی:

1- د مشرکينو، نصاراوو او اهل د بدعتو قول دا دی چې هغوي دخپلو تعظيم وړ اشخاصو شفاعت د دنيا د معمول شفاعت په خير ګنې او شفاعت کوونکي له الله تعالى سره شريک بولي، حال داچې الله تعالى واحد او احد دی هيڅوک په هیڅ شي کې ورسره شريک نه دی. د شفاعت کوونکو شفاعت یوازي په یوه تاکلې اندازه د

1. د الزخرف سورت، 86 آيت.

2. د غافر (المؤمن) سورت، 7 آيت.

هغوي تکريم دی، هغه هم د الله تعالى په اذن او اجازې او د اپوندہ شرطونو په موجودیت کې چې مخکې ذکر شول.

2- معنله او خوارج د کېږه ګناوو په هکله د رسول کريم ﷺ او نورو شفاعت کوونکو له شفاعت خنخه انکار کوي، څکه چې د کېږه ګناه مرتکب د کفر او ایمان ترمنځ قرار لري او د خوارجو له نظره د کېږه ګناه مرتکب کافر دی او کافر د شفاعت لیاقت له لاسه ورکوي.

3- اهل د سنت او جماعت د رسول اکرم ﷺ او نورو شفاعت کوونکو شفاعت د کېږه ګناهونو د خاوندانو په مورد کې او د شفاعت نور ډولونه حق ګني، خو د الله تعالى اذن او نور اپوندہ شرطونه پکې حتمي بولي.

خو هغه خه چې په دنيا کې دنبي کريم ﷺ د استشفاع په هکله دي، د بحث او غور وړ دی. دعاء کوونکي کله داسي وابي چې: د فلانی په حق ما پدې کار کې بریالي کړه، يا پريو مخلوق باندي قسم ياد وي. چې دا کار په دوو دليلونو ناروا دی: لومړي داچې هيڅوک پر الله تعالى باندي کوم حق نه لري، ترڅو د هغه حق پخاطر هغه شفيع وکړئوي، دوهم داچې غير له الله تعالى خنخه قسم يادول جواز نه لري، لکه خرنګه چې رسول اکرم ﷺ فرمایي: «من حلف بغير الله فقد أشرك». په انبیاوو عليهم السلام، رسولانو عليهم السلام او اولیاوو باندي توسل، که چيرته هدف او موخه دا وي چې هغوي ستا په نزد شرف، مقام او منزلت لري، نو زموږ دعا قبوله کړه، داهم صحيح نه ده. اصحابو ﷺ د پیغمبر ﷺ د ژوند پر مهال د هغه ﷺ پر دعا باندي توسل کاوه، څکه دعا ډير غوره عبادت شمیرل کېږي، خو د رسول اکرم ﷺ له رحلت خنخه وروسته اصحابو ﷺ دا کارو نه کاوه.

که چيرته وویل شي چې: د ستا له رسول خخه زما د پیروی، محبت او ايمان پخاطر او پر ټولو انبیاوو عليهم السلام باندې زما د تصدقې پخاطر زما دا ستونزه او مشکل حل کړه! دغه تعییر په دعاء، توسل او استشفاع کې صحيح او روا دی.¹

1. العقيدة الطحاوية. هماهد مؤلف. 118-120 مخونه.

پونتني

1. د شفاعت موضوع د اسلام په دين کې یوه بي قидеه او شرطه مسئله نه ده، نو د شفاعت اړونده موضوع، شفاعت کيدونکو او د شفاعت کوونکو شرطونه په مستدله توګه بیان کړئ.
2. هغه آياتونه چې د شفاعت د شرطونو په هکله په درس کې راغلي دي، له معتبرو تفسیرونو خخه په استفادې سره تحلیل او تفسیر کړئ.
3. په کبیره ګناوو کې د شفاعت د نفي کولو په هکله د معترزله او خوارجو نظر، سره له دلیلونو یې توضیح کړئ.
4. د مشرکینو، نصاراوو او د بدعت د خاوندانو نظر د دوی د تعظیم ور اشخاصو د شفاعت په هکله ذکر کړئ.
5. د اهل سنت او جماعت نظر د شفاعت او د هغه د شرطونو په هکله بیان کړئ.
6. په دنیا کې له نبی کریم ﷺ خخه طلب د شفاعت، د نبی ﷺ په دعاء باندې توصل دده په ژوند یا حیات کې، د نبی کریم ﷺ او نورو پیغمبرانو ﷺ استشفاع او د هغوي په متابعت، محبت او ایمان لرو باندې دعاء کول او پرته له الله تعالی خخه قسم یادول، له هغه موضوعاتو خخه دی چې د غور ور دی، نوموري موضوعات له دلیلونو سره و خیری او د شفاعت کوونکو اقسام یا ډولونه بیان کړئ.
7. د درس د لابهه تینګښت په هکله له معتبرو منابعو او لازمو درسي موادو خخه استفاده و کړئ.

مأخذونه:

1. القرآن الكريم.
2. ابن كثير، اسماعيل بن عمر. تفسير القرآن الكريم. لومپی او دریم ټوک. بیروت: الريان، ب ت.
3. با قلانی ابوبکر. اعجاز القرآن..... ب ت.
4. البخاري، محمد بن اسماعيل. صحیح البخاری..... ب ت.
5. البيجوري، ابراهيم. المختار من شرح البيجوري علي الجورة. مصر: اداره المركزية للمعاهد الأزهرية، ١٩٩٤.
6. التفتازاني، سعدالدين. شرح العقاید النسفیة. پینبور: قصہ خوانی، ب ت.
7. الحنفي، علي بن محمد ابی العز. شرح العقیدة الطحاویة. پینبور: رشیدیہ کتابتون. 1993.
8. حوى، سعید. الرسول: دار السلام للطباعة و النشر و التوزيع. ١٩٩٠.
9. الخن، مصطفی سعید او محی الدین مستودیب دمشق: دار الكلام الطیب، 1427 هـ - ق.
10. الرازی، فخرالدین. مفاتیح الغیب. ٨ ټوک. ب ت.
11. زمخشري، محمد بن عمر. الکشاف. ج ٢. مصر: ١٣٤٣ ق.
12. زیدان، عبدالکریم. الوجیر فی اصول الفقہ. بغداد: سلمان الاعظمی، ١٩٧٤.
13. سلحوقي، صلاح الدين. اضواء علي میادین الفلسفة و العلم و اللغة و الادب. مصر: مطبع شركة الاعلانات الشرقية. ١٩٦٢.
14. شهرستانی، عبدالکریم. الملل و التحل. لومپی ټوک. ب ت.
15. الصابونی، محمد علي. تاریخ النبوة و الانبیاء. د محمد ابرار فتحی غزنوی ڦباره. پینبور: میوند، ١٣٨٢ ش.

16. طباره، عفيف عبدالفتاح. مع الانبياء في القرآن الكريم. تهران: د احسان خپرونه، 1384 ش.

17. طبی، محمد بن جریر. جامع البيان في تفسیر القرآن. .... ب ت.

18. الطنطاوی، علی. تعريف عام بدين الاسلام. لومپری توک. بیروت....، 1970.

19. عجلانی، منیر. عقربیة الاسلام في اصول الحكم. بیروت دارالنفاس للطباعة والنشر و التوزیع، 1988.

20. غزالی، احیاء علوم الدین. لومپری توک.... ب ت.

21. القرطبی. الجامع لاحکام القرآن. لومپری توک... ب ت.

22. القشیری، مسلم بن الحجاج. صحیح مسلم. کراچی: قدیمی کتابخون، ب ت.

23. گولن، فتح الله. پرسشہای شکفت انگیز عصر. د فیض محمد عثمانی ژباره. پینسور: باران، 1385 ش.

24. مجلسی، محمد باقر. بحار الانوار. 7 توک. بیروت: مؤسسه الوفاء، 3. 14 ق.

25. یو یولگی د علماء. فتاوی عالمگیری. 2 توک.... ب ت.

26. مجمع الزوائد. 7 توک.... ب ت.